

**T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ**

**Filistin-İran İlişkilerinin Askerî ve Siyasi Boyutu
(1996-2015)**

DOKTORA TEZİ

Mohammed Ahmed ABU SAADA

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım TURAN

EKİM- 2021

TEZ ONAYI

Mohammed Ahmed ABU SAADA tarafından hazırlanan “ Filistin- İİan İlişkilerinin Askeri ve Siyasi Boyutu (1996-2015)” adlı bu çalışma jürimizce Doktora Tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi: 27 / 10 / 2021

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım TURAN	BAŞARILI
Doç. Dr. Gökhan BOZBAŐ	BAŞARILI
Doç. Dr. Mustafa YETİM	BAŞARILI
Doç. Dr. İsmail Numan TELCİ	BAŞARILI
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YEŞİL	BAŞARILI

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mohammed Ahmed Abu Saada

TEŞEKKÜR

Bu tezi hazırlarken kıymetli zamanını ayırarak bana destek olan danışman hocam Dr. Yıldırım Turan'a, Doktora eğitimim süresince tecrübe ve bilgilerinden yararlandığım Ortadoğu Enstitüsü'nün tüm öğretim üyelerine ve burada eğitim almam için vesile olan "Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

Mohammed Ahmed Abu Saada

ÖZET

Sakarya Üniversitesi , Ortadoğu Enstitüsü

Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı: Filistin-İran İlişkilerinin Askerî ve Siyasi Boyutu 1996-2015

Tezin Yazarı: Mohammed Ahmed Abu Saada **Danışman:** Dr. Öğr Yıldırım Turan

Kabul Tarihi: 27.10.2021 **Sayfa Sayısı:** 196

Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Bu çalışmada, 1993 yılındaki Oslo Anlaşması'ndan sonra 1996'da Filistin hükümetinin kuruluşundan 2014'te İsrail'in Gazze'ye yaptığı saldırının sonuçlarının ortaya çıktığı 2015 yılına kadar olan İran-Filistin ilişkilerinin askerî ve siyasi etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde, 2000 yılında İkinci Filistin İntifadası'nın başlaması, Gazze Şeridi'nin 2008, 2012 ve 2014 yıllarında üç kez saldırıya maruz kalması, Hamas hareketinin 2006'da Filistin milletvekili seçimlerini kazanması ve Gazze Şeridi'ne ambargo uygulanması gibi birçok hadise meydana gelmiştir.

Yine aynı dönemde İran'da da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde Muhammed Hatemi, Ahmedinejad ve Hasan Ruhani olmak üzere üç cumhurbaşkanı göreve gelmiştir. 1996-2015 yılları arasında İran'da genelde İran'ın bölgesel politikası, özelde ise Filistin politikasında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Nitekim 2003'te ABD Irak'ı işgal etmiş, İran'a ekonomik yaptırımlar uygulanmış ve Ortadoğu'da "Arap Baharı" olarak adlandırılan devrimler gerçekleşmiştir.

Filistin-İran ilişkilerinin askerî ve siyasi boyutunun etkilerini ve bu ilişkilerin geleceğini incelemek üzere çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Filistin İran ilişkilerinin tarihi arkaplanı incelenmiştir. İkinci bölümde İran'ın Filistin'deki askerî ve siyasi nüfuzu incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Filistin meselesiyle İran arasındaki ilişkilerin önemi üzerinde durulmuştur. Çalışma hedeflerine ulaşmada farklı metodolojik yaklaşımlardan istifade edilmiştir. Bunlar arasında tarihsel metot ve siyasi analiz metodu bulunmaktadır.

Çalışma sonucunda birtakım çıkarımlar yapılmıştır. Buna göre İran, Filistin'deki grupların askerî kapasitesinin geliştirilmesinde büyük bir rol oynamakla birlikte Filistin meselesine siyasi destek verme konusunda yeterli bir düzeyde rol almamıştır. Aynı şekilde çalışmada, İran'ın genelde Filistin, özelde ise Gazze Şeridi üzerinde nüfuz sahibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Filistin'deki taraflara yapılan maddî desteğin, İran'ın burada nüfuz sahibi olmasında en önemli etken olduğu söylenebilir. Ancak bu nüfuz, Filistin'deki grup ve hareketlerle sınırlı olup Filistin halkının tamamını kapsamamaktadır. Yine çalışma sonucunda Filistin Yönetimi ile Filistin'deki grupların yaşadığı istikrarsızlık hali ile İran'la yaşanan ekonomik ve bölgesel krizlerin bir sonucu olarak, Gazze Şeridi'nin de gelecekte askeri açıdan kendi kendine yetebilir bir konuma gelmesiyle İran'ın Filistin meselesine karşı yapmış olduğu askerî ve siyasi desteğin gelecekte azalacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, İran, Askeri İlişkiler, Siyasi İlişkiler.

ABSTRACT

Sakarya Universite Middle East Institute

Abstract of phd thesis

Title of the Thesis: Military and Political Dimensions in Palestinin – Iran Realation (1996-2015)	
Author: Mohammed Ahmed Abu Saada	Supervisor: Dr. Öğr. Yıldıırım Turan
Acceptance Date: 27.10.2021	Nu. of pages: 196
Department: Middle Eastern Studies	
<p>The study sought to discover the dimensions and effects of the military and political dimension of the Iranian-Palestinian relations between the year 1996, since the formation of the first Palestinian government after the Oslo Agreement in 1993 to the year 2015. After the results of the 2014 Israeli war on Gaza appeared. That period witnessed many changes, whether on Palestine, such as the second Palestinian insurrection in 2000. Moreover, the Gaza Strip was subjected to three wars in the years 2008-2012-2014. In addition to the victory of Hamas in the Palestinian legislative elections in 2006, which coincided with the imposition of a siege on the Gaza Strip.</p> <p>The same period of time also witnessed important changes in Iran, such as the succession of three presidents, namely Muhammad Khatami, Ahmadi Nejad and Hassan Rouhani. Note that the period between 1996 - 2015 witnessed important transformations in the Iranian scene that had major effects on Iranian regional policy in general and Palestine in particular. Such as the American occupation of Iraq in 2003 and economic sanctions imposed on Iran. In addition to the so-called "Arab Spring" revolutions in the Middle East region.</p> <p>In order to know the effects of the military-political dimension of Palestinian-Iranian relations and the future of Iranian-Palestinian relations. The study was divided into three chapters. The first is titled Historical background of Palestinian-Iranian relations, while the second chapter, deals with the Iranian military and political influence in Palestine. The third and final chapter deals with the importance of relations between the Palestinian issue and Iran. The study relied on a number of approaches to do so. Instance the historical method and political analysis method.</p> <p>The study reached a number of results, the most important of which is that Iran has played a major role in developing the military capabilities of the Palestinian parties. While Iran played a regular role in the issue of political support for the Palestinian cause. The study also confirms the existence of Iranian influence in Palestine in general and the Gaza Strip in particular. The financial support provided to the Palestinian parties is the main Iranian entry point to finding influence for them. However, this influence is limited to the Palestinian parties and movements, and its influence did not reach the entire Palestinian people. The study also expects, as a result of the instability experienced by the Palestinian Authority and the Palestinian parties; The successive economic and regional crises with Iran and Gaza strip has reached a state of military self-sufficiency military that lead to a decline in Iranian and political support in the future towards the Palestinian cause.</p>	
Keywords: Palestine, Iran, Military Relations, Political relations.	

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
TEŞEKKÜR.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
TABLO LİSTESİ.....	VII
GRAFİK LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I: Filistin-İran İlişkilerinin Tarihi Arka Planı.....	10
1.1. Filistin Örgüt ve Hareketlerinin Ortaya Çıkışından Önce Filistin-İran İlişkileri.....	10
1.1.1. I Dünya Savaşı Sırasında ve Sonrasında Filistin-İran İlişkileri.....	11
1.1.2. II Dünya Savaşı Esnasında ve Sonrasında Filistin-İran İlişkileri	19
1.2. Filistin Örgüt ve Hareketlerinin Ortaya Çıkışından Sonra Filistin-İran İlişkileri.....	29
1.2.1. İran ile Filistin Millî Grupları Arasındaki İlişkiler.....	30
1.2.2. İran ile Filistin İslamî Hareketleri Arasındaki İlişkiler	39
BÖLÜM II : İRAN'IN FİLİSTİN'DEKİ ASKERÎ VE SİYASİ NÜFUZU	48
2.1. İran'ın Filistin'deki Askerî Nüfuzu	49
2.1.1. İran'ın Filistin Millî Hareketleri Üzerindeki Askerî Nüfuzu	51
2.1.2. İran'ın Filistin İslamî Hareketleri Üzerindeki Askerî Nüfuzu.....	56
2.1.3. İran'ın Filistinli Gruplara Destek Ulaştırdığı Yollar	67
2.1.4. İran'ın Askerî Destegininin Filistin Hareketleri Üzerindeki Etkisi	71
2.2. İran'ın Filistin'deki Siyasi Nüfuzu.....	74
2.2.1. İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi Dönemi (1997-2005).....	76
2.2.2. İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad Dönemi (2005-2013).....	82

2.2.3. İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani Dönemi (2013-2015).....	95
BÖLÜM III: Filistin ve İran Arasındaki İlişkilerin Önemi	104
3.1. İran-Filistin İlişkilerinin Önündeki Engeller.....	104
3.1.1. İran'ın Karşılaştığı İç Sorunlar	105
3.1.1.1. Siyasi Sorunlar	105
3.1.1.2. Ekonomik Sorunlar	108
3.1.2. Filistin'in Karşılaştığı İç Sorunlar	110
3.1.2.1. Filistin Siyasal Rejiminin Geleceğinin Belirsizliği.....	110
3.1.2.2. Halkın Durumu: “Filistin Halkının Gözünden İran”	112
3.1.3. Mezhepsel Durum.....	114
3.1.4. Bölgesel Rekabetler	119
3.1.4.1. İsrail:.....	119
3.1.4.2. Türkiye:	120
3.1.4.3. İran'ın Arap Ülkelerine Yönelik Politikaları.....	122
3.1.5. Uluslararası Sorunlar.....	127
3.2. İran-Filistin İlişkilerini Geliştirme Fırsatları	130
3.2.1. İran'ın Bölgeye ve Silahlı Gruplara Yönelik Stratejisi.....	130
3.2.2. İran'ın Askerî Gücü	132
3.2.3. İran'ın Filistin Meselesine Yaklaşımı	134
3.2.4. Arap Ülkelerinin Filistin Meselesindeki İhmali	136
3.2.5. İran'ın Dış İlişkilerini İyileştirme Girişimleri	139
SONUÇ	142
KAYNAKÇA.....	151
EKLER	169
Ek-1: Etik Kurulu Yazısı	169
Ek-1.1: Etik Kurulu Karar Yazısı.....	170
ÖZGEÇMİŞ	171

TABLO LİSTESİ

Tablo I : 2001-2006 döneminde Filistinli ölümler	112
Tablo II : 2007-2014 döneminde Filistinli ölümler	113
Tablo III: Filistin halkının İran'ın Filistin politikasına bakışı.....	114
Tablo IV: Filistin halkının İran'ın Arap Ülkelerine yönelik politikasına bakışı	126
Tablo V : 1949-2008 ABD'nin İsrail'e askeri hareketler için mali desteği (milyon dolar)	129
Tablo VI: 2009-2015 ABD'nin İsrail'e askeri hareketler için mali desteği (milyon dolar)	129

GRAFİK LİSTESİ

Grafik1 : Körfez Ülkeleri ile İsrail Arasındaki Ticari Alışveriş..... 137

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği.
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri.
AİPAC	: Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi.
BM	: Birleşmiş Milletler.
BMGK	: Birleşmiş Miletler Güvenlik Konseyi.
DM	: Devrim Muhafızları.
FDKC	: Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi.
FİC	: Filistin İslamî Cihad.
FHKC	: Filistin'in Halk Kurtuluş Cephesi.
FİÖ	: Filistin İslamî Örgütü.
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü.
HAMAS	: Harakat Al-Muqawama Al-Islamiya.
İİC	: İran İslam Cumhuriyeti.
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü.
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü.
SAVAK	: Sazeman-e Ettelaat ve Emniyet-e Keşver (Ulke Güvenliği ve İstihbarat Örgütü, 1957-1979 Döneminde ki İran İç İstihbarat Örgütü).
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.
UAEK	: Uluslararası Atom Enerji Kurumu.

GİRİŞ

Filistin-İran ilişkileri, kompleks yapısı itibariyle akademik bir nazarla ele alınmayı en çok hak eden meselelerden biridir. Zira İran İslam Cumhuriyeti, İslam ülkelerinin içerisinde, bulunduğu bölgede en önemli ülkelerden biri olarak kabul edilmektedir. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte, en önemli nedenleri İran'ın stratejik konumu; doğal, beşerî, ekonomik, siyasi ve askerî imkanlarıdır. Bu nedenle İran'ın oynadığı siyasi ve askerî rol, genelde Ortadoğu'nun bugününe ve geleceğine, özelde ise Filistin meselesine doğrudan ya da dolaylı olarak olumlu ve olumsuz etkilerde bulunan önemli etkenlerden biri haline gelmiştir.

Filistin meselesi bu çağın en büyük çatışmalarından biri olduğundan, insani, dinî ve siyasi boyutları söz konusudur. Bölgedeki – özellikle İran gibi – bazı devlet ve güçlerin Ortadoğu'ya girmenin en kolay ve hızlı yolunun Filistin kapısından geçmek olduğunu düşündüğü söylenebilir. Çünkü Filistin meselesinin Müslümanlar ve Filistinlilere destek verenler üzerinde olumlu bir tesirinin olduğu bilinen bir gerçektir.

Filistin ve İran arasındaki ilişki, tarihin birbirine yakın dönemlerinde çok çeşitli şekillerde kendisini göstermiştir. Bunlar siyasi ve askerî olarak “tür” bakımından yahut “kuvvetinin temel kıstası” açısından farklı görünüşler arz etmiş ve “tekamül ve uyum ile kesinlik ve uyumsuzluk” arasında birbirine aykırı konumda olan durumlardır. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte, bu nedenlerin en önemlilerinden biri Arap Baharı Devrimleri olarak adlandırılan süreçtir.

İran, 1979 yılındaki İran İslam İnkılabı'nın ardından ve Filistin Ulusal Yönetimi henüz teşkil edilmemişken Filistin Kurtuluş Örgütü'yle siyasi ve askerî ilişkiler kurma girişiminde bulunmuştur. Fakat bu ilişki çok uzun sürmemiştir. Ardından İran, Filistin Kurtuluş Örgütü'ne alternatif olacak yine Filistin'den başka bir grup arayışına başlamıştır. Böylece, başta İslamî Cihat ve İslamî Direniş Hareketi Hamas olmak üzere, karşısında İslamî hareketleri bulmuştur.

İran'ın -ister İslamî, ister solcu isterse de milliyetçi olsun- Filistin'deki hareketlerle ilişkileri Suriye krizindeki tavrı nedeniyle birçok dönüşüm yaşamıştır. Özellikle 2010-2015 arası dönemde İran ve Hamas arasındaki ilişkiler son derece zayıflamış, buna

mukabil solcu örgütlerle, özellikle Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'yle ilişkiler büyük ölçüde ilerlemiştir. İslamî Cihat hareketiyle ilişkiler ise belirsiz bir seyir izlemektedir. Bu durum da İran ve Filistin arasındaki ilişkilerin niteliği ve belirleyici unsurları hakkında akıllara birçok soru getirmektedir.

Çalışmanın Amacı

Araştırmanın sorunsalı Filistin-İran ilişkileri uzun süredir var olsa da İran'ın Filistin sahasındaki varlığı 1996 yılında Filistin'de yapılan başkanlık ve milletvekili seçimleriyle birlikte başlamıştır. Bu varlık, İslamî Direniş Hareketi Hamas'ın 2006 yılında milletvekili seçimlerini kazanması ve hükümetini oluşturmasıyla somut hale gelmiştir. İran'ın söz konusu varlığı, Filistin'deki bazı direniş hareketlerine yaptığı destekten ileri gelmektedir. Burada ilginç olan, 2006 yılından 2015 yılına kadar İran'ın Filistin meselesi üzerindeki nüfuzu artmasına rağmen, Filistin meselesinin en kötü günlerini yaşamış olmasıdır. Dahası, Gazze Şeridi'nin İran'ın silah desteğiyle İsrail'e karşı girdiği üç savaş ise Filistin meselesine hiçbir yarar sağlamamıştır. Yani İran'ın destek vermesi Filistin meselesinde herhangi bir kazanım ya da iyileşmeye sebep olmamıştır ve bu da araştırmanın sorunsalını teşkil etmektedir.

İran – Filistin ilişkilerinin doğası ile ilgili birtakım soruları ortaya koyacak olursak: İran Filistin ilişkilerinin Filistin meselesine gerek siyasi ve gerek askeri açıdan etkileri nasıl olmuştur? Ayrıca, Filistin'in yaşadığı iç ve İran'ın yaşadığı dış zorlukların ve hem Filistin hem İran'ı etkileyen bölgesel ve uluslararası baskıların gölgesinde Filistin İran ilişkilerinin gelecekteki seyri nasıl olacaktır?

Çalışma, 1917'de başlayan Filistin'deki İngiliz mandasından başlayarak İran Filistin ilişkilerinin tarihi köklerini tanımlamayı hedeflemektedir. Çalışma ayrıca, İran'ın gerek Hamas, İslami Cihad ve es-Sabirîn Hareketi gibi İslami tandanslı ve gerek el-Fetih, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi – Genel Komutanlık gibi milliyetçi eğilimli farklı türden Filistinli grup ve hareketler ile olan ilişkilerinin tarihini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu ise İran'ın Filistinli gruplara verdiği askeri ve siyasi desteğin doğasını incelemek suretiyle gerçekleştirilecek ve böylece bu desteklerin Filistin'deki vakıaya etkisi belirlenebilecektir. Çalışma ayrıca, iki ülkenin içerisinde buldukları zor ve karmaşık şartların gölgesinde İran Filistin ilişkilerinin geleceği hakkında da bir

gelecek tasavvuru ortaya koymaktadır. Bu ise İnan Filistin ilişkilerine etki eden en önemli engellerin belirlenmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

- **Zaman Aralığı:** Filistin Yönetimi'nin, 1993 yılında imzalanan Oslo Anlaşması gereğince 1996 yılında Filistin'de etkinliğine başlamasından, Gazze'ye karşı yapılan ve 2500 Filistinlinin şehit olmasına yol açan üçüncü savaşın sona erdiği tarih olan 2015 yılına kadar.
- **Mekan Sınırı:** Çalışmanın odak noktası, İnan ve Filistin devletleri olacaktır. Bununla birlikte, İnan-Filistin ilişkileri üzerinde olumlu veya olumsuz, doğrudan ilgisi olan bazı devletler de konuya dahil edilecektir.
- **Konu Sınırı:** Çalışmada, Filistin-İnan ilişkilerinin Filistin meselesi üzerindeki siyasi ve askerî etkileri ele alınacaktır.

Araştırmanın Metodu

Araştırmacı çalışmayı hazırlarken nitel araştırma yöntemlerini kullanmıştır. Bu itibarla kullanımı gerçekleştirilen metodlar şunlardır: Mülakat yöntemi, siyasi analiz yöntemi ve tarihsel metot yöntemi.

1- Tarihsel Metot:

Bu metot, en yaygın olarak kullanılan geleneksel metotlardandır ve en çok diplomasi tarihindeki gelişimlere önem verir. Buna göre modern uluslararası ilişkilerin, tarihsel kökenleri ve uzantıları bulunmaktadır. Bu ise, tarihsel şart ve etkenleri derinlemesine anlamının uluslararası ilişkileri çevreleyen ortam koşullarını kavrama açısından zarurî olduğunu göstermektedir.¹ Bu nedenle tarihsel metodun kullanılmasının gerekli olduğunu savunanlar, bu metodun belirli bir zaman diliminde, belirli bir dış politika izleyen devlet liderlerinin başarılı ya da başarısız olmasının arkasında yatan nedenleri araştırmaya olanak sağlamasından ötürü üstün nitelikleri bulunduğuna inanmaktadır. Yine bu metodun kullanılması, devletler arasındaki siyasi ilişkilerin gelişimini ve

¹ İsmail Sabri Mukallid, Uluslararası Siyasi İlişkiler: Usul ve Teoriler Hakkında Bir Araştırma, Kahire, el-Akademiyye Yayınevi, 1991, s. 14.

devletlerin bir rejimden başka bir rejime geçişlerini yönlendiren durumların derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olur. Aynı şekilde kimi dış politika kararlarının alınmasına sebep olan durumları, kararları etkileyen unsurları ve ortaya çıkan sonuçları tarihsel çerçevede anlamaya katkı sağlar.² Bu sebeplerden ötürü bu çalışmada, İran-Filistin ilişkilerinin tarihsel kökenlerini ve gelişim aşamalarını gözlemleme amacıyla Tarihsel Metot kullanılacaktır. Bu ise, eldeki bilgi ve belgelerin incelenmesi suretiyle gerçekleştirilecektir.

2- Siyasi Analiz Yöntemi:

Çalışmada siyasi analiz yöntemi kullanılmıştır. Siyasi analiz yöntemini şu şekilde tanımlamak mümkündür: ‘‘Siyasetin köklerinin, realitedeki çıktılarının, siyasi hadiselerin yapılarının ve gidişatlarının, siyasi olayların seyrinin tam ve dakik bir şekilde anlaşılabilmesi için ihtiyaç duyulan siyasi olaylara sebebiyet veren etmenlerin ve bunların oluşuna mâni olan engellerin tarihsel boyut ve siyasi ilişkilere etki eden etmenler ile ilişkilendirilmesi sonrasında hasıl olan derin fikirsel idrak durumudur. Böylece araştırmanın hedefi tahakkuk edecek ve mümkün bütün ihtimaller daha derin ve kapsamlı şekilde ortaya konabilecektir. Ayrıca siyasi analiz kamuoyunun zihinde spesifik çağrışımları olan, basitleştirilmiş ve yaygın siyasi kavramları kullanır. Burada araştırmacının üzerine düşen; kitaplar, raporlar, farklı türden yayımlar, istatistikler ve resmî açıklamalar gibi güncel ve erişilebilir bilgi kaynaklarına ulaşmaktır. Derinlemesine mülakatlar da bu kabildendir.³

3- Derinlemesine Mülakat Yöntemi:

Çalışmada bir bilgiye ulaşma yöntemi olarak derinlemesine mülakatlardan istifade edilmiştir. Araştırmacı mülakatları gerçekleştirmeden önce birtakım hazırlık aşamalarını tamamlamıştır. Bunlardan ilki mülakat yapılması planlanan kişilerin tespitidir. Seçilecek kişilerin farklı Filistinli hareketleri temsil etme kabiliyetlerinin olmasına ve İran’da hakim resmi müesseseye yakın kimseler olmalarına dikkat edilmiştir. İkinci aşama araştırmacının mülakatlarda yönelteceği soruları belirlemesi ve sorular üzerinde büyük bir ihtimam ile çalışması olmuştur. Zira sorulacak sorulara alınacak yanıtların araştırmanın sorularına ve amaçlarına yanıt bulmada yardımcı nitelikte olması

² Ali Avde el-Ukabi, Uluslararası İlişkiler: Usul, Doğuş, Tarih ve Teoriler Hakkında Analitik Bir Araştırma, Bağdat, Yayınevi Yok, 2011, s. 14.

³ Muhenned el-Azzavi, ‘‘Menheciyyetu’t-tahlil es-siyasi ve Edevâtuha’’, Merkezi’ş-Şark el-Arabi li’l-dirasât el-Hadâriyye ve’l-istiraticiyye, 14 Ekim 2014,: <http://www.asharqalarabi.org.uk/> (28 Mayıs 2021)

gerekmektedir. Yapılan bütün mülakatlar mülakata katılan kişilerin ‘‘Filistin – İnan İlişkilerinin Askeri ve Siyasi Boyutu’’ adlı, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü’nde gerçekleştirilen bir doktora çalışmasının parçası olduklarına dair bilgilendirilmeleri sonrasında, kişiler ile araştırmacı yalnız iken gerçekleştirilmiştir. Üçüncü ve son aşama ise mülakatlar için zaman ve mekân tespiti olmuştur. Araştırmacı mülakat için seçilen bazı katılımcıların İstanbul’u ziyaretleri sayesinde mülakatların bir kısmını Türkiye içerisinde gerçekleştirebilmiştir. Bununla birlikte bazı katılımcılara ise araştırmacı mülakat sorularını e-mail yolu ile göndermeyi tercih etmiştir. Gönderilen sorulara verilen yanıtlar da e-mail yoluyla teslim alınmıştır. Böylece mülakatların bir kısmı bizzat İstanbul’da, kalan kısmı ise e-mail aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Mülakat yapılan katılımcılar Sakarya Üniversitesi’nin mülakat yapılması durumunda doldurulmasını istediği evrakları doldurmuşlardır. Bu evraklar mevzubahis kişilerin iletişim bilgilerini ve kendileri ile yapılan mülakatların bir doktora tezinde kullanılmasına muvafakat verdiklerine dair rızalarını da ihtiva etmektedir.

Literatür Özeti

Mevcut literatür dikkatle tarandığında, sabık pek çok çalışmanın 1979 sonrası İnan siyasi sisteminin doğasını ortaya koymaya çalıştığı görülmektedir. Söz konusu çalışmalarda deskriptif bir yaklaşıma ve İnan dış politikasının karakteristik özelliklerine atfen çıkarımda bulunmalara sıkça rastlanılmaktadır. Çalışmaların çoğunun İnan bölgesel ilişkilerinin doğasını ortaya koymaya çalıştığı, bilhassa da Suudi Arabistan Krallığı ile olan ilişkilere yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bu özel ihtimama sebep olan ise iki unsur bulunmaktadır; birincisi iki ülke arasındaki mezhepsel farklılık, ikincisi ise bu iki ülkenin Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkileridir. Zira Suudi Arabistan ABD’yi müttefik olarak görürken İnan ise ABD’yi düşman addetmektedir. İnan yaklaşık sekiz sene savaş halinde bulunduğu Irak ile ilişkilerinin de araştırmacılar tarafından sıkça konu edinildiği görülmektedir. İnan kendisine mücavir olan Bahreyn ve Türkiye gibi ülkelerle olan ilişkileri de bu anlamda araştırmacıların ilgisine mazhar olmuştur. İnan ayrıca Hicaz bölgesinde Britanya müdahalesi neticesinde gaspolunmuş hakları olduğu düşüncesindedir. Burada İnan ve Türkiye’nin Ortadoğu’nun etki sahibi ülkelerinden olmaları hasebiyle eskiden beri süregelen bölgesel bir rekabet içerisinde oldukları da zikredilmelidir.

Pek çok çalışmanın Filistin – İran ilişkilerini müstakil olarak ele almadığı, İran'ın bölgedeki rolünü genel anlamda ve İran'ın bölgesel ilişkilerini inceleyen çalışmalarda Filistin'e yalnızca bir kısım olarak değinildiği göze çarpmaktadır. İran'ın bölgesel ilişkilerini inceleyen çalışmalar arasında Sirhan'ın *İran'ın Civar Ülkelere Karşı Bölgesel Siyaseti ve Arap Dünyasına Yansıması 1990 – 2000* adlı çalışması zikredilebilir (Sirhan, 2003)⁴. Araştırmacı eserinde İran'ın bölgesel ve küresel olmak üzere çift seviyeli bir rol oynamasına yardım eden faktörleri incelemiştir. Çalışmada söz konusu faktörlerin spesifik olarak İran'ın Birleşik Arap Emirlikleri'ne ait adaları işgalinden beri bir gerilime sahne olan, Basra Körfezi'ndeki Arap ülkelerinde nasıl yansımalarının olduğu da işlenmektedir. Müellif ayrıca İran'ın Şiileştirme temelli hedefleri, İran'ın Irak, Suriye, Filistin ve Lübnan gibi bazı Arap ülkelerinin iç işlerine müdahalesi gibi önemli konu başlıklarını da çalışması kapsamına almıştır. El-Avamle'nin *İran Devrimi ve Arap Siyasi Rejimlerinin Meşruiyeti* adlı doktora çalışması (el-Avamle, 1992)⁵ ise İran devriminin ortaya çıkışının gerçek hedeflerini ortaya koymaktadır. Araştırma devrimlere neden olan birincil sebep olarak dışa bağımlı otoriter, istibdat rejimlerine işaret etmektedir. Hülasaten çalışmada mevcut Arap rejimlerinin batıya bağımlı istibdat yönetimleri oldukları ve kendilerini bekleyen kaderin de İran Şahı'nınki ile aynı olduğu sonucuna varılmaktadır. Kashef'in *1979 Sonrası İran'ın Orta Doğu Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri* adlı doktora tezinde (Kashef, 2009)⁶ ise 1979 sonrası İran İslam Cumhuriyeti içerisinde gerçekleşen değişimlere ve bu değişimlerin İran dış politikasına tesirlerine ışık tutulmaktadır. Müellif bunu yaparken İran'ın Suudi Arabistan, Irak, Türkiye, Suriye ve Filistin ile olan ilişkilerine yoğunlaşmak yolunu izlemektedir. İran Filistin ilişkilerini inceleyen araştırmacı İran'ın İsrail ilişkilerindeki en önemli dönüm noktalarına da referanslar vermektedir. Alp'in *1979 İran İslam Devrimi ve Terörizm* adlı yüksek lisans çalışması (Alp, 2015)⁷ İran'ın 1979 sonrası Ortadoğu'daki silahlı gruplar ve örgütlerle olan ilişkilerini konu edinirken İran'ı Ortadoğu'daki silahlı grupları desteklemeye iten saikleri de ele almayı ihmal etmemiştir. İran'ın desteklediği Filistinli hareketler arasında

⁴ Dari Sirhan, *İran'ın Civar Ülkelere Karşı Bölgesel Siyaseti ve Arap Dünyasına Yansıması 1990 – 2000*, el-Ma'hed el-Âli li'd-dirasât es-Siyasiyye ve'd-duveliyye, el-Mustansiriyye Üniversitesi, 2003

⁵ Halid el-Avamle, *İran Devrimi ve Arap Siyasi Rejimlerinin Meşruiyeti*, İktisat ve Siyasal Bilimler Fakültesi, Kahire Üniversitesi, 1992 (Doktora tezi)

⁶ Nasser Kashef, *1979 Sonrası İran'ın Orta Doğu Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri*, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009, (Doktora tezi)

⁷ Adem Alp, *1979 İran İslam Devrimi ve Terörizm*, Ufuk Üniversitesi, Ankara, 2015 (Yüksek lisans tezi)

ise çalışmada Hamas, İslami Cihad, el-Fetih ve Filistin Halk Cephesi – Genel Komutanlık'a yer verilmiştir. Hucufa'nın *İran'ın Nükleer Meselesinde Müzakere Sürecinin Analizi* adlı yüksek lisans tezinde (Hucufa, 2015)⁸ araştırmacı İran'ın nükleer programı hakkındaki ABD – İran anlaşmazlığını ve iki tarafın da kabul edeceği kapsamlı bir anlaşmaya varılması durumunda meselenin müzakere ile çözülebilmesinin imkan dahilinde olup olmadığını ele almıştır. Çalışmada önünde ciddi birtakım engeller bulunmakla birlikte ABD ve İran arasında kapsamlı bir anlaşma imzalanması suretiyle İran nükleer programı ile ilgili bir mutabakata varılmasının mümkün olduğu sonucuna varılmıştır. Guznetsof'un *2003 Sonrası İran Siyasetinin Ortadoğu'ya Etkisi* adlı yüksek lisans tezinde (Guznetsof, 2012)⁹ Ortadoğu'da 2003 sonrasındaki İran nüfuzu ele alınmıştır. Çalışmada İran'ın Ortadoğu'da etki ve nüfuz sahibi olabilmesinde pay sahibi olan tarihi dönüm noktalarına yer verilmiş ve bunlar arasında Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin düşüşü ve akabinde İran'ın Ortadoğu'daki en önemli aktörlerden biri haline gelişi de atlanmamıştır.

eş-Şahir'in *Arap – İsrail Çatışması Hakkında İran Siyaseti* adlı çalışması (eş-Şahir, 2004)¹⁰ ise 1979'daki İran Devrimi'nden itibaren İran'ın pozisyonunu incelemiştir. Müellifin yüksek lisans tezi olan eserde Şii siyasi düşüncesi, Humeyni'nin siyasi düşüncesi ve Filistin meselesine bakışı ortaya konmakta, araştırmacının sonunda ise 1991'deki I. Körfez Savaşı ve 11 Eylül 2001 olayları gibi uluslararası değişkenlerin gölgesinde İran'ın Arap – İsrail çatışmasında İran'ın tutumu incelenmektedir. Burada bu çalışmanın Arap – İsrail çatışmasını genel olarak ve belirli bir zaman kısıtlaması dahilinde ele aldığına dikkat edilmelidir. Zira çalışmada Filistin – İsrail çatışması mufassal bir şekilde masaya yatırılmamaktadır. ed-Dib'in *İran'ın Ortadoğu'da Rol ve Statü Kazanma Mücadelesi 2005 – 2015* başlıklı eseri ise (ed-Dib, 2015)¹¹ İran'ın 2005 – 2015 yılları arasında Ortadoğu bölgesinde oynadığı rol ve statü anlamında kazanımlar sağlayabilmek uğruna İsrail ile giriştiği çatışmayı ele almıştır. Yazar bu yüksek lisans

⁸ Can Hucufa, *İran'ın Nükleer Meselesinde Müzakere Sürecinin Analizi*, Berağ Üniversitesi, 2015, (Yüksek lisans tezi)

⁹ Ulc Guznetsof, *2003 Sonrası İran Siyasetinin Ortadoğu'ya Etkisi*, Masarik Üniversitesi, Bornu, Çekya, 2012, (Yüksek lisans tezi)

¹⁰ Şahir İsmail eş-Şahir, *Arap – İsrail Çatışması Hakkında İran Siyaseti*, Halep Üniversitesi, Suriye, 2004, (Yüksek lisans tezi)

¹¹ Ken'ân ed-Dib, *İran'ın Ortadoğu'da Rol ve Statü Kazanma Mücadelesi 2005 – 2015*, İşletme ve Siyaset Fakültesi, Gazze, 2015, (Yüksek lisans tezi)

çalışmasında İran – İsrail ilişkilerindeki dönüm noktaları üzerinde durmak suretiyle söz konusu konuyu değerlendirmiştir.

Bu çalışmalar Filistin – İran ilişkilerini konu edinen çalışmaların olmadığı anlamına gelmemektedir. Bir kısım çalışmalar Filistin – İran ilişkilerini İran’ın İsrail ile olan ilişkileri üzerinden ele almaya çalışmış, bu da haliyle Filistin İran ilişkilerinin aktarımında bir takım kusurlara sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda Feyser’in *İsrail ve İran: Geçmiş, Güncel ve Gelecek* adlı doktora tez çalışması zikredilebilir (Feyser, 2016)¹². Çalışmaya göre İran – İsrail ilişkileri geçmişte bir ittifakı andırır iken günümüzde ikili arasında bir uzaklık söz konusudur. Ancak çalışma nesil teorisine istinaden ilişkilerin geleceğinde bir değişim beklentisi olacağı tahminini ortaya koymaktadır. Zira gelecek nesil İranlı elitler günümüzdekilere ve geçmiştekilere nazaran daha mutedil bir görünüm arz etmektedirler. Buna binaen çalışma gelecekte İran – İsrail ilişkilerinde bir iyileşme olacağı öngörüsü içerisindedir. Ebdin’in *Liberal Perspektiften İsrail – İran İlişkileri* başlıklı eseri ise (Ebdin, 2010)¹³ iki ülke arasında barışçıl ilişkilerin tesisine en büyük engelin Humeyni’nin kurduğu rejim olduğu sonucuna varmaktadır. Müellif Humeyni’nin rejimini gerek iç ve gerek dış siyasetinde düşmanca bir rejim olarak nitelendirmektedir. Çalışma Humeyni rejiminin işbirliği ve özgürlük kavramlarına düşmanlığı nedeniyle ortadan kaldırılması gerektiği tavsiyesinde bulunmaktadır. Fisali ise *İran Devrimi’nin Işığında İran – İsrail İlişkileri* isimli çalışmasında (Fisali, 2010)¹⁴ Humeyni rejiminin dünyanın en büyük 6. Ordusunu ve 25 milyar doları miras bıraktığına işaret ederek bunların da İran İslami hükümetine bölgesel mesele ve sorunlara hızlı bir şekilde eğilebilme fırsatı sağladığına dikkat çekmektedir. Çalışmaya göre İran dikkatini Müslümanları Filistin’de İsrail ve dünya genelinde de siyonizmle mücadeleye teşvik etmek suretiyle İsrail’e yöneltmiştir. Çalışmaya göre İran Hamas hareketinin pozisyonunu güçlendirmede ve Hamas’ın Gazze’de yönetime gelişinde önemli bir rol oynamıştır.

Bununla birlikte Filistin – İran ilişkilerini direkt olarak inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak Filistinli araştırmacılar tarafından yapılan bu çalışmalar

¹² Elyeşâ Feyser, *İsrail ve İran: Geçmiş, Güncel ve Gelecek*, Georgetown Üniversitesi, ABD, 2016, (Doktora tezi)

¹³ Ruşina Elisabeth Ebdin, *Liberal Perspektiften İsrail – İran İlişkileri*, Georgetown Üniversitesi, ABD, 2010, (Yüksek lisans tezi)

¹⁴ Biranğ, Famiği Fisali, *İran Devrimi’nin Işığında İran – İsrail İlişkileri*, University of Texas at Austin, ABD, 2010, (Yüksek lisans tezi)

incelenen zaman dilimi bakımından 2015 yılına ulaşmamaktadırlar. Ayrıca bu çalışmalarda Filistin – İran ilişkilerinin önemli dönüm noktalarına da değinilmemektedir. Burada 2008 – 2015 arası dönemin İsrail’in Gazze Şeridi’ne karşı yürüttüğü üç savaşa şahitlik etmiş olması da bu zaman aralığını ayrıca önemli kılmaktadır. Söz konusu çalışmalarda Filistin – İran ilişkilerinin askeri boyutu da ele alınmamıştır. Filistin – İran ilişkilerini direkt bir şekilde yani birincil konu olarak ele alan çalışmalar arasında Avde’nin *Neorealizme Göre Filistin Meselesi Hakkında İran Dış Politikası 1948 – 2009* adlı çalışması (Avde, 2015)¹⁵ zikredilebilir. Çalışmada araştırmacı 1948 – 2009 yılları arasında İran dış politikasının Filistin Meselesi’ne karşı tutumuna ışık tutmuştur. Avde’ye göre İran içerisinde bulunduğu izolasyon durumunu kırmak ve Arap dünyasındaki nüfuzunu artırmak için Filistin Meselesi’ni akıllıca kullanmıştır. A. Tevbe’nin *Filistin Meselesi Hakkında İran Politikası ve Arap Bölgesel Düzenine Yansımaları 2000 – 2009* adlı çalışmasında ise (Tevbe, 2013)¹⁶ Filistin İran ilişkilerinin geleceğinin İran’ın Hamas ile olan ilişkilerine bağlı olduğu ve buna mukabil Hamas’ın geleceğinin ise ciddi şekilde İran Devrim Muhafızları’nın Hamas’a bakışına bağlı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu sonuca ise Hamas’ın silah ihtiyacı içerisinde olan bir direniş hareketi olduğu, buna karşılık İran’ın ise Hamas’ın birincil silah tedarikçisi olduğu önergelerinden varılmaktadır. Buna göre ilişkilerin kötüleşmesi durumunda Hamas zor bir durumda kalacaktır. İran ise Hamas ile siyasi açıdan ayrıştığı noktalar olsa da Hamas’ı gözden çıkarmaya hazır değildir. Huthut’un *Oslo Anlaşması Sonrası Filistin Meselesi Hakkında İran’ın Tutumu* yüksek lisans tez çalışmasında ise (Huthut, 2010)¹⁷ İran’ın Filistin Meselesi’ndeki faaliyeti Hizbullah’ın 2000 yılında Güney Lübnan’ı özgürleştirilmesi ve Filistin İsrail arasındaki barışçıl süreçlerde hiçbir ilerleme kat edilememesinden sonra artmıştır.

¹⁵ Nebil Avde, *Neorealizme Göre Filistin Meselesi Hakkında İran Dış Politikası 1948 – 2009*, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, 2015, (Yüksek lisans tezi)

¹⁶ Ahmed Tevbe, *Filistin Meselesi Hakkında İran Politikası ve Arap Bölgesel Düzenine Yansımaları 2000 – 2009*, Kahire Üniversitesi, 2013, (Doktora tezi)

¹⁷ Halid Huthut, *Oslo Anlaşması Sonrası Filistin Meselesi Hakkında İran’ın Tutumu*, Ma’hed ed-Dirasât el-Arabiyye, Camiatu’d-duvel el-Arabiyye Üniversitesi, 2010, (Yüksek lisans tezi)

BÖLÜM I: FİLİSTİN-İRAN İLİŞKİLERİNİN TARİHİ

ARKA PLANI

İran-Filistin ilişkilerinin tarihi, 19. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. İran bu dönemde, çok sayıda İranlı tüccarın buraya göç etmesi nedeniyle, söz konusu tüccarların işlerini takip etmesi için Filistin’de bir temsilcilik kurmuştur. Bu temsilcilik daha sonraları ticaret kervanlarına yardım etmek, basın ve kültür aktivitelerinde bulunmak ve bilgi, rapor hazırlamak gibi görevler üstlenmeye başlamıştır.¹⁸ Filistin’in İran’la ilişkisi, bir taraftan Filistin’de meydana gelen gelişmeler ve İran’da yaşanan siyasi dönüşümlerden etkilenirken diğer taraftan da Ortadoğu bölgesi üzerinde nüfuz sahibi olan bölgesel ve uluslararası güçlerin eylemlerinin de tesiri altında kalmıştır.¹⁹ Günümüzde iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihini anlayabilmek için bu çalışmada ilişkiler, Filistin örgütlerinin ortaya çıkışından önceki dönemde Filistin-İran ilişkileri ve Filistin örgütlerinin ortaya çıkışından sonra Filistin-İran ilişkileri olmak üzere iki ana bölümde incelenecektir.

1.1. Filistin Örgüt ve Hareketlerinin Ortaya Çıkışından Önce Filistin-İran İlişkileri

Çağdaş hareket ve parti kavramlarının anlamı göz önüne alındığında, yirminci yüzyılın başlangıcında, İngiltere’nin Filistin’i işgal ettiği dönemde ortaya çıkan parti ve örgüt yapılarının var olduğunu söylemek zordur. İsrail Devleti kurulmadan önce Filistin’de yalnızca komisyon, cemaat ve dernekler bulunmaktaydı. 1918 yılında kurulan “İslam Hristiyanlık Dernekleri”²⁰, 1934’te kurulan “İstiklal Partisi”, 1935’te kurulan Emin el-Hüseynî Filistin Arap Partisi, 1935’te Yakup el-Gusayn tarafından kurulan Gençlik Konferansı, Hüseyin el-Halidî tarafından 1935’te kurulan İslah Partisi ve Abdullatif Salah’ın başkanlığında 1935’te kurulan Milli Cephe gibi kendisini parti olarak adlandıran bazı gruplar bunlara örnek gösterilebilir. Aslına bakıldığında bu yapılar, bir takım büyük ailelere bağlı topluluklardan ibaret olup, siyasi parti programlarına sahip değildir. Bu nedenle Filistin’de gerçek anlamda partilerin ortaya

¹⁸ Ali Ekber Velayeti, **İran ve Filistin 1937-1978 İlişkilerin Kökenleri ve Siyasi Dönüşümler**, Ter: Salim Meşkur çev(, Beyrut: Daru’l Hak, 1997, s. 83.

¹⁹ Memun Kivan, **İran’daki Yahudiler**, 1. Baskı, Beyrut: Bissan Basım, Yayın ve Medya, 2000, s. 95.

²⁰ İbrahim ez-Zaim ve diğerleri, “Kudüs Müslümanları ve Hristiyanlarının Siyonist Projeye Karşı Mücadele Çabaları 1917-1948”, **al-Muqaddimah Dergisi**, S: 4, No: 1, (Haziran 2016), s. 180.

çıkışının 1965 yılında, İsrail Devleti'nin kuruluşundan on yedi yıl sonra Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi (el-Fetih) ile gerçekleştiğini söyleyebiliriz.²¹ Birinci Konu kapsamında I. ve II. Dünya Savaşları sırasında ve sonrasında İran-Filistin ilişkilerini işleyeceğimizden, Filistin örgütlerinin ortaya çıktığı dönemde İran-Filistin ilişkilerini İkinci Konu içerisinde ele alacağız.

1.1.1. I Dünya Savaşı Sırasında ve Sonrasında Filistin-İran İlişkileri

Filistin ve Filistin halkı, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hakimiyetinin son bulmasının ardından birçok siyasi sorunla karşı karşıya kaldı. Nitekim İngiltere, I. Dünya Savaşı sırasında 02.11.1917 tarihinde "Filistin'de Yahudilere güçlü bir vatan inşa edilmesini" öngören Balfour Deklarasyonu'nu ilan etmiş,²² Filistinliler ise bu deklarasyonu "Sahip olmadığı bir şeyi, hak etmeyen birine veren bir deklarasyon" olarak nitelemişti. Öte yandan İngiltere, deklarasyonu ilan ettiği sırada Filistin topraklarında bulunmamaktaydı.²³ Zira İngiltere Filistin ve Kudüs'e, Balfour Deklarasyonu'nun ilan edilmesinden 37 gün sonra, 09.12.1917 tarihinde General Allenby komutasındaki askeri güçlerle girmiştir.²⁴

İngiltere'nin Filistin'deki hakimiyeti, Şubat 1920'de gerçekleşen San Remo Konferansı'nın ardından kesin bir biçimde yerleşmiştir. İngiltere'nin Filistin'i tam anlamıyla bir manda yönetimi altına almasını öngören konferans, Filistin halkının bu mandaya karşı oluşunu²⁵ ve Amerikan Başkanı Wilson'un barış ilkelerinin 14. maddesini görmezden gelmiştir.²⁶ Filistin'i hakimiyeti altına almakla yetinmeyen İngiltere, Avrupalı Yahudilerin Filistin'e göç etmesinin önünü açmış ve bu göçmen Yahudilere, Filistin'in aslı halkının aleyhine olacak şekilde imtiyazlar vermiştir. Bu ise Filistin halkı nezdine büyük bir öfke oluşmasına yol açmış, böylece 1920 yılında Yahudilerle Filistinliler arasında Kudüs'ten başlayarak diğer birçok şehre yayılan kanlı çatışmalar (Nebi Musa Ayaklanması) baş göstermiştir.²⁷ Çatışmalar sonucunda 5

²¹ Mansur Kerim, "Filistin Siyasi Düşüncesinde Direniş Kavramının Gelişimi: el-Fetih Hareketi Örneği", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, el-Ezher Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi, 2016), s. 32.

²² Abdulvahhab el-Kiyali, **Modern Filistin Tarihi**, 10. Baskı, Beyrut: el-Arabiya Araştırma ve Basım Kurumu, 1990, s. 80.

²³ El-Kiyali, s. 84.

²⁴ El-Kiyali, s. 88.

²⁵ El-Kiyali, s. 133.

²⁶ Robert S. McNamara ve James G. Blight, **Wilson'ın Hayaleti**, Hişam ed-Dücani,(çev), Riyad: Obeikan, 2003, s. 23.

²⁷ Asad Ghanem, **The Palestinian-Arab Minority Israel**, New York: State University, 2001, s. 12.

Yahudi ve 4 Arap ölürken, 211 Yahudi, 25 Arap ve 7 İngiliz askeri yaralanmıştır.²⁸ el-Hac Emin el-Hüseyni ismi, kendisine İngiltere'nin Filistinlilerin öfkesinin sorumlusu olma ithamını yöneltmesinin ardından öne çıkmıştır. Nitekim 1921'de,²⁹ Yafa kentinde "Yafa Devrimi" başlamış, Filistinliler 13 Yahudiyi, İngilizler ise 28 Filistinliyi öldürmüştür. Ardından 1920-21 olaylarına cevap olarak İngilizler, Haziran 1922'de "Birinci Beyaz Kitap"ı yayınlamış, "Balfour Vaatleri"ni açıklama girişiminde bulunmuş ve şunları söylemiştir: "Balfour Deklarasyonu Filistin'in tamamını bir Yahudi vatani haline getirmeyi değil, Filistin'in yalnızca bir bölümünü Yahudi vatani kılmayı hedeflemektedir. Filistin'e yapılan Yahudi göçü, Filistin'in ekonomik kapasitesini göz önünde bulunduracaktır. Filistin topraklarında bir yasama meclisi kurulmasına müsaade edilecek, bu meclis üyeleri şunlardan oluşacaktır: İngiliz Yüksek Komiseri Samuel Herbert (dinen Yahudidir), 10 İngiliz görevli, 6 Filistinli Müslüman, 3 Filistinli Hristiyan ve 3 Filistinli Yahudi olmak üzere toplam 22 üye." Filistinliler Birinci Beyaz Kitap'ın içeriğini kabul etmeyerek meclise katılmamış, bunun gerekçesi olarak ise bağımsızlık şartının söz konusu edilmemesini göstermişlerdir.³⁰

Filistinlilerin topraklarında Yahudi varlığına karşı gösterdikleri mücadele, Ağustos 1929'da "Burak İsyanı" adıyla Kudüs'te tekrar kendisini göstermiştir. Yahudiler ile Filistinli Müslümanların "Burak Duvarı"³¹ – Yahudi dinine göre Ağlama Duvarı³² - yakınlarında çatışması sonucu 133 Yahudi ölmüş, 339 Yahudi ise yaralanmış; buna karşılık 116 Filistinli yaşamını yitirirken, 232 Filistinli yaralanmıştır.³³ Bunun ardından İngiltere 1930 yılında "İkinci Beyaz Kitap"ı yayınlamıştır. Kitap, Filistinlilerin belli bölgelerde özerk yönetimlere sahip olmaları, Filistinlilerden oluşacak bir yasama meclisi teşkilini ve Filistin'e Yahudi göçünün engellenmesini öngörmüştür. Filistinliler hala eksik olduğu gerekçesiyle İkinci Beyaz Kitap'ı da kabul etmezken, Siyonist hareket de İngiliz ve Amerikan gazetelerinden Kitap'a saldırmıştır.³⁴

²⁸ Kerim, "Filistin Siyasi Düşüncesinde Direniş Kavramının Gelişimi el-Fetih Hareketi Örneği", s. 33.

²⁹ Ghanem, **The Palestinian-Arab Minority Israel**, s. 12.

³⁰ Kerim, s. 33.

³¹ Gürkan Biçen, "Ayettullah Humeyni'nin 1980 Öncesi Söyleminde İran İslam İnkılabı'nın Meşruiyet Temeli Olarak Siyonist Rejim Problemi", **İran Çalışmaları Dergisi**, S: (1), No: (1), (Bahar 2017), s. 68.

³² El-Kiyali, **Modern Filistin Tarihi**, s. 202.

³³ El-Kiyali, s. 205.

³⁴ Kerim, s. 34.

Takip eden süreçte Filistinliler, 1935 yılından itibaren gizli silahlı gruplar oluşturma yoluna gitmiştir. Bu grupların en önemlilerinden biri, el-Celil’de kurulan ve Yahudi hedeflerine karşı askeri faaliyetler yürüten “Yeşil El” adlı gruptur.³⁵ 19.11.1935 tarihinde Cenin şehri yakınlarındaki Yabad’da İngiliz polis gücüyle girdiği çatışma sonucu öldürülen İzzettin el-Kassam, gizli silahlı grupların faaliyetlerini yöneten isim olarak tanınmıştır. Kassam’dan sonra takipçileri, İhvanu’l Kassam adıyla silahlı faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.³⁶

Filistin’in İngiltere ve Yahudilere karşı verdiği mücadele tarihinin en önemli olayı 3 yıl süren 1936 Devrimi’dir.³⁷ Bir isyan olarak altı ay devam eden hareket, sonrasında silahlı çatışmaya dönüşmüş, bunun üzerine İngiltere 1937 yılında durumu incelemek için “Peel Komisyonu”nu kurmuştur. İngiliz mandasının sonlandırılması ve Filistin’in Yahudi ve Arap olmak üzere iki devlete bölünmesini öneren “Peel Komisyonu”, Filistinliler ve Yahudiler tarafından reddedilmiştir.³⁸ Böylece Filistin’deki İngiliz ve Yahudi varlığına yönelik isyan daha da alevlenmiştir. Akabinde Mısır, Suudi Arabistan ve Ürdün’den oluşan Arap devletleri, müttefikleri İngiltere’yi zor duruma düşürdüğü ve çıkarlarına aykırı olduğu gerekçesiyle, isyanı dindirmek için isyancılara baskı yapmaya başlamıştır.³⁹ Aynı zamanda İngiltere, 1939 yılında Filistinlilerin yanı sıra Mısır, Suudi Arabistan, Irak ve Yemenlilerden müteşekkil bir heyet ile dünyanın çeşitli yerlerinden Yahudi liderlerin katılacağı Londra Konferansı’nı düzenlemeyi kararlaştırmıştır. Konferansın amacı, Almanya’yla girileceği öngörülen savaşa hazırlık olması bakımından tüm aktörlerin hoşnutluğunu ve desteğini kazanmak, bu sayede Filistin’de ve diğer İngiliz sömürgelerinde sükuneti sağlamaktır. Ne var ki Arap ve Yahudi heyetlerinin doğrudan yapılacak bir buluşmayı kabul etmemesi nedeniyle bu konferans da başarılı olamamıştır.⁴⁰ Bunun üzerine İngiltere 1939 yılında “Üçüncü Beyaz Kitap”ı yayınlamıştır. Buna göre 10 yıllık bir geçiş sürecinin ardından Filistin’in bağımsız bir devlet olması, Filistin’in bir anayasasının bulunması, yönetim sisteminin nüfus oranlarına göre belirlenmesi, ilk 5 yıllık dönemde toplamda 75000 Yahudi’nin daha

³⁵ Kerim, s. 36.

³⁶ Kerim, s. 37.

³⁷ Ghanem, *The Palestinian-Arab Minority Israel*, s. 13.

³⁸ Ekrem Advan, “1937 İngiliz Krallık Peel Komisyonu Raporunda Filistin Taksim Projesi”, *İslam Üniversitesi Dergisi*, C,(10), S (10, (Jan,2002), s. 180.

³⁹ Kerim, s. 39.

⁴⁰ El-Kiyali, s. 300.

Filistin'e göç etmesine izin verilmesi, sonrasında ise göçün kesin bir biçimde sona ermesi ve bundan sonraki göç hareketlerinin Filistinlilerin onayına bağlı olması öngörülmüştür. Filistinliler daha iyisini istedikleri gerekçesiyle Üçüncü Beyaz Kitap'ı da kabul etmezken Yahudiler, bu Kitap'ı "Kara Kitap" ve "İhanet Kitabı" olarak nitelemiştir.⁴¹ Bize göre ise Filistinlilerin Üçüncü Beyaz Kitap'ı kabul etmemeleri belki de akıllıca bir karar olmamıştır ve Filistinli liderlerin bu dönemde henüz siyasetin inceliklerine vakıf olmadıklarını göstermektedir. Filistinliler bu aşamada, Yahudilerin müttefiki, İngiltere'nin Almanya'ya mağlup olacağını yahut ilerleyen süreçte daha büyük bir tavizde bulunacağını düşünmüş olabilir.

Filistin'in I. Dünya Savaşı'ndan sonra karşılaştığı durumların, birçok İslam ülkesinin, özellikle de İran'ın tutumundaki zayıflıktan ileri geldiğini söyleyebiliriz. Nitekim İran'ın 1917 – 1939 arasındaki dönemde Filistin meselesine karşı gösterdiği ihtimam bu ülkenin mesele ile günümüzdeki aktif tutumuyla kıyaslandığında daha az bir seviyede kalmıştır. Bu durum, İran Dışişleri Bakanlığı'nın 1936 yılında İran Özel Krallık Bürosu'na sunduğu tasarıda açık bir şekilde kendisini göstermektedir: "Yahudilerin göç etmesini ve toprak satın almasını engellemek, Arap devletlerinin bu hususta rızasının aranması gerektiğini söylemek Şah'ın⁴² hükümetinin çıkarlarına uygun değildir. Bilakis Yahudilerin Arap dünyasının kalbinde yer alan 'Filistin' adlı bu yerde toplanması, İran için ekonomik açıdan faydalar sağlayacaktır. Tüm ilim ve sanatlarda ciddi ve yetenekli olan Yahudilerle işbirliği yapılarak, İran'a siyasi fayda sağlanabilir. Yahudilerin İran'la ilişkilerinin tarihi de uzundur. Aynı şekilde Yahudilerin Filistin'de bulunması, ileride İran'ın güney sahillerini ve Batı sınırını tehdit edecek veya en azından İran'a yönelik sorun oluşturacak, yabancı nüfuzu altında bir Arap imparatorluğu yahut birliği kurulmasının önünde büyük bir engel teşkil edecektir."⁴³

Bu düşüncelerin İran'ın, Filistin'in bir Yahudi vatani olmasının önünü açan Balfour Deklarasyonu hususundaki tavrını gösteren herhangi bir İran kaynaklı belgenin bulunmayışını açıkladığını söyleyebiliriz.⁴⁴ Bundan da öte İran, Filistin Yüksek İslam Meclisi Başkanı el-Hac Emin el-Hüseyni'nin 1929'daki Burak olayından sonra yaptığı,

⁴¹ El-Kiyali, s. 302.

⁴² Kivan, **İran'daki Yahudiler**, s. 99.

⁴³ Kivan, s. 100.

⁴⁴ Kivan, s. 97.

Kudüs şehrine resmi bir görevli gönderme talebine olumsuz karşılık vermiştir. Bu esnada Milletler Cemiyeti'nin Filistin Komisyonu, İslam dünyasının Filistinlilerin haklarını elde etmesi için gösterdiği desteği gözler önüne sermesine Filistin'e ulaşmıştır.⁴⁵ İran ise, el-Hac Emin el-Hüseyni'nin davet yaptığı Aralık 1931'deki İslam Konferansı'nın faaliyetlerine katılmakla yetinmiş, konferansta İran'ı bir devlet adamı değil din adamı olan Mirza Yahya Devletabadi temsil etmiştir.⁴⁶

Filistin-İran ilişkilerinin I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında zayıf olmasının hem İran'la hem de Filistinlilerle ilgili sebepleri bulunmaktadır. Bunun birçok sebebi vardı. Bunlardan birincisi İran'daki yönetim sistemlerinin zayıf olması ve yabancı nüfuzu altında bulunmasıdır.⁴⁷ I. Dünya Savaşı sırasında İran, son derece karmaşık durumlarla karşı karşıya gelmiştir. 20. yüzyılın başlarında Rusya ve İngiltere'nin İran üzerindeki nüfuzu artmıştı.⁴⁸ Bu nüfuzun önemli göstergelerinden biri, İngiliz-İran Petrol Şirketi ile İngiliz hükümeti arasında 20 Mayıs 1914'te imzalanan anlaşmaydı. Bu anlaşmaya göre İngiltere, şirketin %52,5 hissesine sahip olmuş, böylece İngiliz ulusal çıkarlarına aykırı olduğunu düşündüğü politikalara karşı çıkabilmişti.⁴⁹

İngiltere'nin İran üzerindeki nüfuzunun göstergelerinden bir diğeri de 1796'dan bu yana İran'da yönetimi elinde tutan Kaçar Hanedanı'nın idaresinin sona ermesi⁵⁰ ve "Şah Rıza'nın 15 Aralık 1925'te göreve gelmesinin ardından, İran'daki yeni rejimi resmi olarak tanıyan ilk devletin İngiltere olmasıdır.⁵¹ 3 Kasım 1925'te iki ülke arasındaki mevcut anlaşmalara saygı gösterilmesi şartıyla yeni rejimi tanıyan İngiltere, "Şah Rıza"ya İran'a yapılan borç ve yardım adı altında masraflarını karşılaması için her türlü desteği vermiştir. Bu sayede İran'da Pehlevi Hanedanı'nın idaresinde ve Şah Rıza'nın liderliğinde yeni bir dönem başlamış,⁵² o zamandan itibaren İran Devleti İngiltere'ye bağımlı hale gelmiştir.⁵³

⁴⁵ Kivan, s. 98.

⁴⁶ Kivan, s. 99.

⁴⁷ Samuel Segev, **İran Üçgeni ve İsrail İran ve Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Gizli İlişkiler**, Gazi es-Sa'di(çev), 1. Baskı, Amman: Daru'l Celil, 1983, s. 176.

⁴⁸ Afshin Matin Asgari, "The Pahlavi Era Iranian Modernity In Global Context", Touraj Daryee (Ed), **The Oxford Handbook of Iranian History**, (346-364), New York; Oxford Üniversitesi, 2012, s. 347.

⁴⁹ Hızır el-Bediri, **İran ve Türkiye'nin Modern Tarihi**, Beyrut: el-Arif Basım, 2015, s. 79.

⁵⁰ Asgari, s. 350.

⁵¹ Asgari, s. 347.

⁵² El-Bediri, s. 101.

⁵³ El-Bediri, s. 90.

Şah Rıza Pehlevi'nin dış politikası bu nedenden ötürü İngiltere'nin vizyonuna göre seyrediyordu ki bu vizyon içerisinde Arap devletlerine karşı kısmi bir kin ve düşmanlık bulunmaktaydı.⁵⁴ Şah Rıza, binlerce İranlı Yahudi'nin Filistin'e göç etmesine izin vermiştir. Bu Yahudiler halen Kudüs şehrinde, şehrin güneybatısında yer alan Beit Shemesh yerleşiminde bulunmaktadır. Ayrıca Hayfa ve bugün İsraililer tarafından Tel Aviv olarak anılan Tel er-Rebi'de, yine Birüssebi ve bazı tarım yerleşimlerinde de İranlı Yahudiler vardır. Bu kişilerin çoğu Tel Aviv ve Kudüs'te küçük ticari işletmelerde çalışmaktadır. Buna ek olarak İranlı Yahudilerden bir kısmı İsrail hükümetinde yüksek makamlara gelmiştir. Örneğin 1914 yılında İran'da doğan⁵⁵ ve 1936'da İsrail'e göç eden "Zir Merdhay", İsrail Parlamentosu Knesset'in dört, beş, altı ve yedinci dönemlerinde bulunmuş, Haganah'ta görev yapmış, Savunma Bakanlığı'nda memur olmuş, Kudüs İşçi Konseyi sekreterliği üyeliği yapmış, bu konseyin Kültür Bölüm Başkanlığı'nı yürütmüş, İsrail'deki İranlı Yahudiler Birliği başkanlığı yapmış, Mapai Partisi Merkez Komitesi üyesi olmuştur. "Afrayim Şalom" Knesset on birinci dönem üyesidir. "Moşe Ketşaf" Başbakan'ın İsrail'deki Arapların İşlerinden Sorumlu Yardımcısı unvanını almış, 1977'de sağcı radikal Likud Partisi'nin temsilcisi olarak Knesset'te bulunmuştur. 1945'te İran'da doğmuş, 1951'de İsrail'e göç etmiştir. 1984-1988 yılları arasında Çalışma ve Sosyal Refah Bakanı, 1988-1992⁵⁶ yılları arasında Telekomünikasyon Bakanı, 2000-2007 yılları arasında ise İsrail Cumhurbaşkanı olmuştur.⁵⁷ İsrail Ordusu'nda ise 1948'de İran'dan göç eden Şaul Mofaz, on altıncı İsrail Genelkurmay Başkanı, on beşinci İsrail Savunma Bakanı olmuştur. Eliyahu Bakshi Doron ise 1993 yılında en büyük Yahudi topluluğu olan Sefarad Yahudilerinin hahamı seçilmiştir. Söz konusu seçim beş yılda bir yapılmakta olup, 80 haham ve aralarında bakan ve Knesset üyelerinin de bulunduğu 70 kişiden oluşan bir heyet tarafından gerçekleştirilmektedir.⁵⁸

Filistin İran ilişkilerinde görülen I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki zayıflığın bir diğer sebebi ise I. Dünya Savaşı'ndan sonra İran'da azınlıkların etkisinin artmasıydı. İran, girmekten kaçındığı I. Dünya Savaşı'ndan tarımsal üretiminin sifıra inmesi nedeniyle oldukça yıpranmış bir şekilde savaştan çıkmıştır. 1917-1918 yılları, temel

⁵⁴ Kivan, s. 9.

⁵⁵ Kivan, s. 91.

⁵⁶ Kivan, s. 92.

⁵⁷ Rachel Dyan ve Yusuf el-Baliye, **Resmi Belgeler 2005**, Kudüs: İsrail Dışişleri Bakanlığı, 2014, s. 64.

⁵⁸ Kivan, s. 93.

kaynaklar açısından bir kıtlık dönemi olmuş,⁵⁹ Şah Rıza Pehlevi kendisinin yönetimde temel dayanağı olacak ve iktidarını pekiştirecek İran Ordusu'nu inşa etmenin ilk adımlarını bu dönemde attığından, durum daha da kötüye gitmişti. Burada yalnızca 1928-1933 yılları arasında ayrılan askeri ödeneğin, genel bütçenin %41,8'ine karşılık geldiğini belirtmekle yetinelim.⁶⁰ Öte yandan İran 1927 yılında, o sırada İngiliz himayesinde bulunan Bahreyn Devleti üzerinde egemenlik hakkı olduğunu ispat etmeye çalışmaktaydı.⁶¹ İran'ın I. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında karşılaştığı güçlükler nedeniyle, bazı azınlıklar kötü şartlardan yararlanarak ülkedeki nüfuzlarını attırma girişiminde bulundu. Bu nüfuz mücadelesinin iki ayağından birini İran'daki Yahudiler teşkil etmekteydi. I. Dünya Savaşı'ndan sonra İran Yahudileri, İngiltere'nin İran'daki nüfuzunun kendilerine Siyonist faaliyetlerini açıktan yürütme fırsatı sunduğunu gördü. Nitekim Aralık 1917'de, "Geçmişin Dilini Korumak" adlı eğitim kurumlarını kurdular. 1918 yılında ise "İran Yahudileri Siyonist Birliği" kuruldu ve takip eden süreçte İran'ın farklı şehirlerinde şubeleri açıldı. İran'daki Yahudilerin sahip olduğu nüfuzun göstergelerinden biri, "Azizullah Nuaym"ın İran'daki tüm Siyonist kuruluşların başkanlığına geçmesiydi.⁶² Nuaym, İran Yahudileri arasında İbraniceyi yaymak, Siyonist örgütlere bağış toplamak, Filistin'de toprak satın almak ve "Kurtuluş" anlamına gelen "Hacola" gibi dergiler bastırmak için birlikler kurdu.⁶³

Söz konusu nüfuz mücadelesinin ikinci ayağı ise Bahailikle ilişkilidir. İran'da ortaya çıkan Bahailik hareketinin bir takım tasarrufları Filistin'de negatif yankılar uyandırmış ve Filistin-İran ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.⁶⁴ Zira Bahailer, Yahudilerin Filistin'de toplanması ve İsrail Devleti'nin kurulması yönünde çağrılar yapmıştır. Aynı şekilde netice bakımından büyük Siyonist ülkeye hizmet edecek olan, küresel çapta bir devlet kurulmasını savunmuşlardır.⁶⁵ Yahudi oryantalist Goldziher, Yahudilerin Bahailiğe karşı tutumunu şu şekilde özetlemektedir: "Durum öyle bir hal aldı ki Bahailiğe sevgi besleyen bazı Yahudiler, Eski Ahit'teki bir takım bölümlerin Bahauallah

⁵⁹ El-Bediri, s. 88.

⁶⁰ El-Bediri, s. 106.

⁶¹ El-Bediri, s. 125.

⁶² Samuel Ettinger, **İslam Ülkelerindeki Yahudiler 1850-1950**, Cemal er-Rufai(çev), Kuveyt: Âlemu'l Marife, 1995, s. 120.

⁶³ Kivan, s. 67.

⁶⁴ Kivan, s. 25.

⁶⁵ Ahmed Siraceddin, **Bahailik ve Yeni Dünya Düzeni-Dinler Birliği-Dünya Devleti**, Şam: ed-Davudi Matbaası, 1994, s. 383.

Abbas'ın (İran'daki Bahailiğin lideri) zuhuruna delalet ettiğini söylediler.”⁶⁶ Bahai nüfuzunun göstergelerinden biri, İran'daki en üst düzey makamlara gelmeyi başarmış olmalarıdır. Bahailerin İran devlet teşkilatının içine sızabilmeleri büyük ölçüde, Şah'ın özel doktoru, çok yakın çevresinden biri ve dostu olan “İyadi” grubu sayesinde. İyadi, Bahailerin başlıca liderlerinden birisiydi. Annesi, Bahailerin meşhur davetçilerinden olup, bahsi geçen grubun başkanı konumundaydı ve özel ayinlerinin başında bulunurdu.⁶⁷

“İsrail'e yakın” Bahailerin İran'da yüksek makamlara sızmalarının diğer bir göstergesi de, “Abbas Hüveyda”nın sekiz yıl süreyle İran Başbakanı olmasıdır. Hüveyda hükümeti, modern İran tarihinin en uzun süreli hükümeti kabul edilmektedir. Bahai olan Abbas Hüveyda'nın yanı sıra bu dönemdeki savunma, sağlık, su ve elektrik bakanlarının tamamı aynı gruptandır. Bahailerin orduda da nüfuzu bulunmaktadır. Orduda önemli bir konumda bulunan Tuğgeneral İyadi, Bahailerin hassas ve üst düzey makamlara gelmesinin yolunu açmıştır. Bahailerle Yahudiler arasındaki ilişkilerin kuvvetini gösteren örneklerden biri de İsrail El Al Havayolları'nın, Hac mevsiminde Bahai hacılarını Bahailerce eski bir kutsal belde sayılan Filistin'in Akka şehrine taşıma görevini üstlenmesidir. İran Devleti de Bahailere, yanlarında diledikleri kadar para taşıma gibi her alanda birçok kolaylık sağlamıştır.⁶⁸ Bahailer İsrail Devleti'nin kuruluşunu desteklemişlerdir. Hatta Birleşmiş Milletler'e bağlı Bilgi Toplama Komitesi hazırladığı bir raporda, İranlı Bahailerin Filistin'deki Yahudilerle olan ilişkilerinin, Müslümanların Filistin'le ilişkisinden daha kuvvetli olduğu ve Bahailerin Siyonist bir devletin kurulmasını şiddetle destekleri belirtilmiştir. İsrail Devleti'nin kuruluşunun ardından ise Bahailer bunu, ilahi vaadin gerçekleşmesi olarak görmüştür. Nitekim Bahailer, “İsrail” Devleti'nin konumunu pekiştirmesi için yoğun çaba sarf etmiş, buna karşılık da İsrail Bahailiği resmi dinlerinden biri olarak kabul etmiştir.⁶⁹ Bu bağlamda “Teodor Herzl”den sonra ikinci en büyük Siyonist isim olan “Haim Weizmann” gibi Siyonizm liderlerinin Bahailerle güçlü ilişkileri olmuştur.⁷⁰

⁶⁶ Kivan, s. 29.

⁶⁷ Ettinger, s. 55.

⁶⁸ Kivan, s. 33.

⁶⁹ Siraceddin, s. 394.

⁷⁰ Kivan, s. 73.

1914 – 1918 arası dönemde ve sonrasında Filistin İnan ilişkilerinde gözlemlenen zayıflık hakkında zikredilebilecek bir diğere sebep ise I. Dünya Savaşı'ndan sonra Filistin'de karşımıza çıkan siyasal düşünce ayrılıklarıdır.

Filistinlilerin bir kısmı Arap birliğine ve bununla ilgili meselelere katılım sağlama düşüncesini benimserken bazıları Filistin meselesini bağımsız bir mesele olarak görmüştür.⁷¹ Aynı şekilde Şeyh Yusuf en-Nebhani ve Münib el-Caferi gibi bazı isimler de Osmanlı düşüncesini desteklemiştir. Öte yandan Filistin'in İngiliz yönetimi altında olduğu dönemde buradaki büyük aileler arasında çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmaların en önemlisi, ülke yönetimi konusunda el-Hüseyni ve en-Neşâşibi aileleri arasında yaşanan çatışmadır.⁷² Söz konusu çatışma, tarihsel açıdan Safevi Devleti ve Osmanlı Devleti arasındaki çatışmadan etkilenmiştir.⁷³

1.1.2. II Dünya Savaşı Esnasında ve Sonrasında Filistin-İnan İlişkileri

Yahudiler ve Filistinliler 1 Eylül 1939'da başlayan II. Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin yanında yer alarak savaştan sonra kendilerini desteklemesi için İngiltere'nin dostluğunu kazanmaya çalıştı. Ancak İngiltere, II. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında silahlı askerî gruplar kurmalarına müsaade ederek yalnızca Yahudileri destekledi. Bu örgütlerden biri olan "Haganah", Siyonist düşünce ve projeye karşı olan Filistin ve İngiltere hedeflerine yönelik birçok saldırıyı planladı ve uyguladı.⁷⁴

II. Dünya Savaşı'nın bitişinden sonra 18 Şubat 1947'de İngiltere, Filistin meselesinin karara bağlanması işini Birleşmiş Milletler'e havale etti.⁷⁵ Buna bağlı olarak BM, 11 tarafsız devletten oluşan (Avustralya, Uruguay, İnan, Guatemala, Hollanda, Hindistan, Yugoslavya, Peru, Çekoslovakya, Kanada ve İsveç) bir komite kurdu. Komitede iki görüş ortaya çıktı: "Çoğunluk Görüşü" yahut "Taksim Görüşü" olarak adlandırılan birinci görüş, İngiliz mandasının son bulmasını ve Filistin'in "Arap Devleti", "Yahudi Devleti" ve "Tüm semavi dinlerdeki özel konumları nedeniyle Kudüs ile

⁷¹ Nazım Ömer, "Filistin İslami Cihat Hareketinin Siyasal Düşüncesi ve Siyasal Gelişimine (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, En-Necah Milli Üniversitesi, Siyasi Planlama ve Kalkınma Fakültesi, 2008), s. 27.

⁷² Ömer, s. 28.

⁷³ Vecih Kevserani, "Hafıza ve Tarih Arasında Araplar ve İnan", Ed: Azmi Beşşara ve Mahcub ez-Züveyri, **Araplar ve İnan: Bir Tarih ve Siyaset Gözlemi**, 1. Baskı, (27-56), Doha: el-Arabi Siyasi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2012, s. 38.

⁷⁴ Şay Şebtay, "İsrail'in Güvenlik Anlayışı", **Stratejik Analiz**, C (13), S (2), (Ağustos 2010), s. 10.

⁷⁵ Ghanem, **The Palestinian-Arab Minority Israel**, s. 15.

Beytullahim'den oluşan uluslararası bir bölge” olmak üzere üç bölgeye bölünmesini öngörüyordu. Uruguay, Guatemala, Hollanda, Peru, Çekoslovakya, Kanada ve İsveç bu görüşü desteklemiştir. Yahudi ve Filistin milletlerinden oluşan birleşik bir devlet kurulmasını öngören ve “Azınlık Görüşü” olarak adlandırılan ikinci görüşü ise İran, Hindistan ve Yugoslavya desteklemiştir. Bu iki görüş BM’de oylamaya sunulduğunda “Taksim” kararı çoğunluğu elde etmiş ve 181 numaralı karar adını almıştır. Filistinliler ve Arap Birliği 08.12.1948 tarihinde yaptığı toplantıda bu kararı reddederken Yahudiler kararı memnuniyetle karşılamış ve alınan karar için kutlamalar düzenlemiştir.⁷⁶

Irak’ta bulunan İranlı Şii alimler, BM’de kabul edilen bölünme kararına karşı çıkmış ve bu hususta BM ve İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na şu telgrafı çekmişlerdir: “İslam mezheplerinin manevi temsilcileri olarak bizler, bir Müslüman ve Arap ülkesi olan Filistin’in bölünmesi konusunda krallık komitesinin almış olduğu kararı kabul etmediğimizi ve bunu İslam’ın ve Arapların kalbine indirilmiş bir darbe olarak gördüğümüzü ilan ediyoruz.” Büyük alim Kaşif el-Gita da Müslümanları Filistin’de cihat etmeye çağıran fetvalar yayınlarak cihadın “artık yalnızca Arap ve Müslümanlara değil tüm insanlara farz olduğunu” söylemiştir.⁷⁷

1.1.2.1. İran’ın II. Dünya Savaşı Sırasında Karşılaştığı Siyasi ve Ekonomik Güçlükler:

Bu dönemde (II. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında) İran-Filistin resmî ilişkilerinin kopma noktasında olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumun bir kısmı İran, bir kısmı ise Filistin’le ilgili olan sebeplerdir. Bu duruma sebebiyet veren hususlar arasında İran’ın II. Dünya Savaşı sırasında karşılaştığı siyasi ve ekonomik güçlüklerden bahsetmek mümkündür. II. Dünya Savaşı sırasında, 25 Ağustos 1941 tarihinde İran, Almanya ile ilişkileri olduğu gerekçesiyle Rusya ve İngiltere’nin saldırısına uğramıştır.⁷⁸ Bunun üzerine Şah Rıza Pehlevi, 16 Eylül 1941’de tahttan çekilmiş, yerine Muhammed Rıza Pehlevi gelmiştir.⁷⁹ Bununla birlikte İran’ın II. Dünya Savaşı sırasında karşılaştığı sorunlar yalnızca siyasi güçlüklerle sınırlı değildir. Zira İran, Avrupa ile arasındaki ticarî ilişkiler kesildikten sonra ekonomik açıdan kötü koşullarla karşı karşıya kalmış,

⁷⁶ Salîha Lakvireh, “1947 BM Kurulu’nda Filistin Taksim Planı ve Devletlerin Tutumları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muhammed Hudayr Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi, 2016), s. 58.

⁷⁷ Kivan, s. 101.

⁷⁸ Asgari, s. 352.

⁷⁹ Asgari, s. 353.

buna bağı olarak İran'da şeker, tekstil ürünleri ve ilaç gibi temel ihtiyaç maddelerinde yetersizlik baş göstermiştir. 1940 yılında buğday kıtlığı yaşanmış, 1942'de İran riyali değer kaybetmiş, ülkedeki güvenlik zayıflamış ve devletin gelirleri oldukça azalmıştır. Bunların sonucunda İran hükümetleri sürekli olarak değişmiştir. Nitekim Ağustos 1939 ile Şubat 1943 arasında İran'da şu dokuz hükümet göreve gelmiştir:⁸⁰ Muhammed Ali Furuği hükümeti (Ağustos 1939 – altı ay), Süheyli hükümeti (1940 – beş ay), Ahmed Kavvam hükümeti (1940 – Şubat 1941 – altı aydan kısa bir süre), yeniden Süheyli hükümeti (1941-1942 – bir yıldan biraz fazla), Said hükümeti (1942 – sekiz ay), Siham es-Saltana Beyan hükümeti (1942 – yaklaşık dört ay), İbrahim Hekimi hükümeti (1943 – yaklaşık iki ay), Sadrulişraf hükümeti (Haziran 1943 – yaklaşık dört ay), yeniden İbrahim Hekimi hükümeti (1943 – yaklaşık dört ay).⁸¹

Siyasi ve ekonomik sorunların yanı sıra İran, müttefik devletlerin baskısıyla karşı karşıyaydı.⁸² Nitekim Amerika Birleşik Devletleri 1940'tan itibaren İran içerisindeki taşımacılık sistemini ve Hazar Denizi'nden Basra Körfezi'ne kadar demiryolu taşımacılık hattını İran'ın herhangi bir müdahalesi söz konusu olmaksızın kontrolünde bulundurmaktaydı. Amerika'nın İran üzerindeki egemenliğinin göstergelerinden biri de İran parlamentosunun on üçüncü döneminde Amerikalı "Mellsboy"un⁸³ İran devleti malî danışmanı olarak atanması ve yasama hakkına sahip olmasıdır. Bu durumun sonucu olarak İran millî ekonomisi dış ve iç borçlar nedeniyle bitap düşmüş, ardından 1941 yılında hükümet istifasını sunmuştur.⁸⁴ Aynı şekilde 1961 yılında Amerika'nın baskısıyla "Ali Emini" İran Başbakanı olmuş,⁸⁵ Şah ve eşi ise 45 gün sürecek bir Amerika ziyaretinde bulunmuştur. Siyaset geleneğine göre anormal bir uzunlukta olan bu sürede Şah, Ali Emini'nin görevden alınması ve yerine Esedullah Ali'nin getirilmesi konusunda Amerika'yı ikna etmeye çalışmış, bu isteği 1962 yılında gerçekleşmiştir.⁸⁶

⁸⁰ Musa en-Necefi, Musa Fakih Hakani, **İran'daki Siyasi Dönüşümler: Din, Modernizm ve Milli Kimliğin İnşasındaki Roller**, Kays Âl Kays(çev), 1. Baskı, Beyrut: el-Hadare İslami Düşünce Kalkınma Merkezi, 2013, s. 232.

⁸¹ En-Necefi ve Hakani, s. 233.

⁸² Asgari, s. 355.

⁸³ En-Necefi ve Hakani, s. 234.

⁸⁴ En-Necefi ve Hakani, s. 235.

⁸⁵ En-Necefi ve Hakani, s. 251.

⁸⁶ En-Necefi ve Hakani, s. 252.

Temmuz 1962’de İran’da çıkarılan “Kapitülasyon Yasası”na göre ise Amerikan askerleri adli dokunulmazlık kazanmıştır.⁸⁷

İngiltere de İran’ın yollarını ele geçirmiş ve kara taşımacılığı alanında büyük işletmeler kurarak İran topraklarını askerî malzemeleri taşımak için kullanmıştır. Rusya ise İran’ın kuzey yollarını hakimiyeti altına almış ve İran’ın buğday gibi tarım mahsullerini Rusya’ya kaçırmıştır.⁸⁸ Böylece İran; II. Dünya Savaşı sona erene ve İngiltere, ABD ve Rusya İran’dan geri çekilmeye dair bir anlaşma imzalayana dek (17 Temmuz 1945’e kadar) neredeyse bu üç ülkenin işgali altında kalmıştır.⁸⁹

İran’daki yabancı egemenliğinin sonuçlarından biri olarak İran yönetimi, 1941 yılından itibaren topraklarında Siyonist faaliyetlere izin vermiştir. İran Yahudileri bu sayede Avrupa’daki Yahudi mülteciler ve Filistin’deki Yahudi yerleşim temsilcileriyle bir araya gelme imkanı elde etmiştir. Aynı şekilde İranlı yetkililer, Nisan 1942’de İsrail Yahudi Ajansı’nın Tahran’da ofis açmasına müsaade etmiştir. Aynı yıl “Halutz” (Öncü) hareketi ve yine Yahudi gençlik hareketleri temsilcileri Filistin’den İran’ın başkenti Tahran’a gelmiştir.⁹⁰

Böylece İran, II. Dünya Savaşı sırasında ülkeye egemen olmak için birbiriyle yarışan çok sayıda küresel gücün mücadele sahası haline gelmiştir.⁹¹ Burada şu noktayı belirtmekte fayda var: Muhammed Rıza Pehlevi, müttefik devletlerle (ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa) güçlü ilişkiler kurmuş olsa da bu, İran’ın istikrara kavuştuğu anlamına gelmemektedir. Nitekim İran, Cafer Pişevari’nin⁹² liderliğindeki Azerbaycan Kurtuluş Hareketi (1945),⁹³ Kadı Muhammed liderliğindeki Kürdistan Kurtuluş Hareketi (1945),⁹⁴ ve Şeyh Hazal liderliğindeki Arap milliyetçi hareketi (1946)⁹⁵ gibi İran yönetimine karşı organize olan isyan hareketleriyle de uğraşmak zorunda kalmıştır.

1.1.2.2. İran’ın ABD ve Sovyet Rusya Arasındaki Soğuk Savaşa Dahil Olması:

⁸⁷ En-Necefi ve Hakani, s. 253.

⁸⁸ En-Necefi ve Hakani, s. 235.

⁸⁹ En-Necefi ve Hakani, s. 236.

⁹⁰ Kivan, s. 69.

⁹¹ Nebile Meliha, “Amerika’nın İran Politikası: 1945-1981”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İslam Üniversitesi Tarih ve Arkeoloji Bölümü, 2012), s. 31.

⁹² Asgari, s. 355.

⁹³ El-Bediri, s. 162.

⁹⁴ El-Bediri, s. 166.

⁹⁵ El-Bediri, s. 169.

Filistin İnan ilişkilerinde II. Dünya Savaşı'nda ve sonrasında yaşanan ve ilişkileri kopma noktasına getiren sebeplerden bir diğeri ise İnan'ın ABD ve Sovyet Rusya arasındaki soğuk savaşa dahil olmasıdır:⁹⁶

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından, ABD ile Sovyet Rusya arasında soğuk savaş kendisini göstermiş, İnan ise bu savaşta ABD'yi destekleyen bir tavır takınmıştır.⁹⁷ Nitekim İnan, 1955 yılında kurulan ve Sovyet rejiminin ABD'nin nüfuz bölgelerine ulaşmasını engellemeyi amaçlayan Bağdat Paketi'nin başlıca üyelerinden biri olmuştur.⁹⁸ Böylece İnan, 3 Kasım 1955'te ABD'nin bölgesel savunma projesinin resmi olarak bir parçası haline gelmiş, ABD de İnan'a 50 milyon dolar değerinde askerî yardımda bulunmuştur.⁹⁹

1.1.2.3. İnan-İsrail İlişkilerinin Yapısı:

Soğuk savaş sırasında Filistin İnan ilişkilerinin tecrübe ettiği kopukluğu andırır durumun sebeplerini incelerken İnan-İsrail ilişkilerinin yapısına da göz atmak gerekmektedir. İnan'ın BM'de Arap devletlerinin yanında durmasına ve 1947'deki Filistin'in bölünmesi planına aleyhte oy vermesine rağmen İsrail ile aralarında aşağıda açıklayacağımız bir dizi alanda temaslar ve ilişkiler bulunmaktaydı:

Siyasi açıdan İnan İsrail ilişkilerine bakıldığında 1948 yılında Filistin topraklarında İsrail Devleti kurulduktan sonra,¹⁰⁰ İnan-İsrail ilişkilerinde büyük bir iyileşme görülmektedir. Zira Mart 1950'de İnan, İsrail Devleti'ni tanıdığını açıklamış¹⁰¹ ve akabinde iki taraf arasında ittifak denilebilecek düzeyde ilişkiler kurulmuştur.¹⁰² 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı'nda İnan, Liberya bandıralı gemilerle İsrail'e petrol göndermiştir.¹⁰³ 1970 yılında ise İsrail'e, günde yaklaşık 220 bin, 1972'de ise günde 600 bin varil petrol vermiştir.¹⁰⁴ 1973 yılında başta Suudi Arabistan olmak üzere petrol

⁹⁶ El-Bediri, s. 355.

⁹⁷ Ali Bulaç, **Hedefteki Ülke İnan: İslam, Devrim ve Cumhuriyet**, 1. Baskı, İstanbul:Çıra Yayınları, 2009, s. 59.

⁹⁸ Asgari, s. 357.

⁹⁹ Meliha, s. 113.

¹⁰⁰ Mark Hitchcock, **Iran and Israel**, Eugene: Harvest House Publishers, 2013, s. 111.

¹⁰¹ Kenan Rızık ed-Dib, "İnan ve İsrail'in Ortadoğu'da Rol ve Statü Çatışması 2005-2015", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, el-Aksa Üniversitesi Lisansüstü Yönetim ve Siyaset Araştırma Akademisi, 2015), s. 35.

¹⁰² Biçen, s. 74.

¹⁰³ Meliha, s. 205.

¹⁰⁴ Meliha, s. 207.

üreticisi Arap ülkelerinin 1973 Savaşı'nda İsrail'i destekleyen ülkelere petrol ihracatını durdurma kararı alması üzerine İran Şahı, Arap ülkelerinin petrol ihraç etmemesinden doğan açığı kapatmaya karar vermiştir. Bu dönemde İran, ABD ile stratejik, İsrail ile iyi ilişkileri olduğunu ilan etmiştir.¹⁰⁵ İki taraf arasında en üst düzeyde yapılan görüşmeler İran ve İsrail arasındaki iyi ilişkilerin bir göstergesidir. Nitekim İran Şahı'yla İzak Rabin üç kez gizli olarak görüşmüş, Yigal Allon Şah'la iki kez, İsrail Devleti'nin en önemli kurucularından biri olan Şimon Peres bir kez bir araya gelmiştir. Aynı şekilde Eski İsrail Savunma Bakanı Moşe Dayan Şah'la üç kez, Menahem Begin bir kez buluşmuştur.¹⁰⁶ Ayrıca İsrail Başbakanı David Ben Gurion da Tahran'ı ziyaret etmiş ve Eski İran Başbakanı Ali Emami de dahil olmak üzere İranlı yetkililerle görüşmeler gerçekleştirmiştir.¹⁰⁷

Ordu ve askeri konular da yine bu babda zikredilmeye muhtaç alanlardandır. İran, ülkesindeki zengin Yahudilerin İsrail pasaportuna sahip olmasına ve İsrail ordusuna katılmasına müsaade etmiştir.¹⁰⁸ Aynı şekilde İsrail istihbarat teşkilatı "Mossad", Amerika'nın taraflar arasında arabuluculuğuyla İran istihbarat teşkilatı Savak'ın eğitimlerine katılmıştır.¹⁰⁹ Nitekim 1976 yılında Savak'ta bulunan İsrail uzman sayısı beş yüze ulaşmıştır. Devrim rejimini devirmeye çalışma suçlamasıyla kurşuna dizilen 1979-1980 dönemi İran Eski Dışişleri Bakanı Sadık Kutubzade, Mossad ile Savak arasındaki işbirliğinin amacının, Filistinlilerin faaliyetleri hakkında bilgi alışverişi yapmak ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Lübnan'daki kamplarında İranlıları eğitmek olduğunu söylemiştir.¹¹⁰ Öte yandan askerî imalat sahasında İran ve İsrail arasındaki ilişki de bu dönemde oldukça gelişme kaydetmiş, iki ülke arasındaki nükleer silah üretme planları "Zühre" projesiyle zirveye ulaşmıştır.¹¹¹

Ekonomi ise İran İsrail ilişkilerinin yapısını incelerken nazar-ı dikkate alınması gereken bir diğer konu başlığıdır. Zengin Yahudi ailelerin ortaya çıkışıyla birlikte İran

¹⁰⁵ Mahcub ez-Züveyri, "Tarih Boyunca Din ve Siyasetin Gölgesinde Araplar ve İran", Azmi Beşşara, Mahcub ez-Züveyri (ED), **Araplar ve İran: Bir Tarih ve Siyaset Gözlemi**, 1. Baskı, (57-88), Doha: el-Arabi Siyasi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2012, s. 66.

¹⁰⁶ Emin Mustafa, **İki Yüzyıl Arasında İran ve Filistin**, 1. Baskı, Beyrut: el-Arabi Araştırma ve Belgeleme Merkezi, 1996, s. 31.

¹⁰⁷ Ed-Dib, s. 28.

¹⁰⁸ Meliha, s. 205.

¹⁰⁹ Esad Abdurrahman: **İsrail'in Asya'ya Sızması**, Beyrut, el-Ebhas Merkezi, Nisan 1967, s. 40.

¹¹⁰ Meliha, s. 124.

¹¹¹ Alisha Weisser B A, "Israel and Iran: Past, Present and Future", (**master thesis**, Georgetown Üniversitesi, University the school of continuing studies ,2016), s.14.

Yahudilerinin ekonomik durumunda gözle görülür bir gelişme kendisini göstermiştir. Nitekim 1975 yılında İran’da 12 Yahudi milyoner bulunmaktadır.¹¹² İran’daki Yahudi ailelerin ekonomik gücünden bahsederken bu ailelerin mal varlıklarının Şah dönemi İran’ıyla İsrail arasında ekonomik ve siyasi ilişkilerin güçlendirilmesine katkıda bulunduğunu belirtmek gerekir.¹¹³ İki ülke arasındaki ticarî ilişkilere bakıldığında, 1971 yılında İsrail’in İran’a 32,9 milyon dolar ihracat yaptığı, 1973’ten 1979’a kadar olan dönemde ise İsrail’in petrol ihtiyacının %90’ını İran’dan karşıladığı görülmektedir.¹¹⁴ İran ve İsrail arasındaki işbirliği yalnızca petrolle sınırlı kalmamış, farklı ticari sektörleri de içine almıştır; öyle ki iki ülke arasındaki ticaret hacmi 1958 ile 1963 yılları arasında 12 kat artmıştır. Bu dönemde kimyasal madde üretimi, traktör üretim fabrikaları ve tarımsal ilaç imalatıyla ilgili projeler yürütülmüştür. 1967 yılında İsrail Otters Development şirketi, Tahran’ın güneybatısında 22 milyon İran riyali değerinde iki adet kanal açma ihalesi almıştır. Aynı şekilde İsrail, Şah rejiminin devrilmesinden önceki beş yıllık zaman zarfında İran’da 7 milyon dolar değerinde bir inşaat projesini hayata geçirmiştir.¹¹⁵ Nitekim Tahran’daki en büyük dört otelden biri olan Inter Continental Oteli, 1972 yılında İsraili “Rasko” şirketi tarafından inşa edilmiştir.¹¹⁶

Bu dönemde İran İsrail ilişkilerinde kültür de iki ülke arasındaki gündemde önemli bir yer işgal etmekteydi. İran, “İranlı olmayan” Yahudi Haham Yitzhak Meir Halevi’nin İran topraklarında “Otsar Hotorah” (Tevrat Hazinesi) adlı eğitim derneğini kurmasına izin vermiştir. Bu dernek, İran’daki Yahudileri ciddi düzeyde örgütlemeyi başarmıştır.¹¹⁷ 1957 yılında İran’ın farklı şehir ve köylerinde Yahudi yerel örgütleri kurmak amacıyla ilk Yahudi “millî” toplantısı düzenlenmiştir.¹¹⁸ 1960’lı yıllarda İran’da çeşitli okullarda okuyan toplam Yahudi öğrenci sayısı 14 bindir. Bu okullardan 14 tanesi İsrail Birliği’nin “Elinas” okulları, 26 tanesi ise “Otsar Hotorah” okullarıdır. Bunun dışında yaklaşık üç bin Yahudi öğrenci de İran’daki çeşitli devlet okulları ve özel okullarda – özellikle Tahran’da – öğrenim görmüştür.¹¹⁹ Ayrıca İsrail, İran halkına

¹¹² Ettinger, s. 43.

¹¹³ Kivan, s. 38.

¹¹⁴ Ed-Dib, s. 30.

¹¹⁵ Kivan, s. 42.

¹¹⁶ Mustafa, s. 23.

¹¹⁷ Kivan, s. 42.

¹¹⁸ Kivan, s. 44.

¹¹⁹ Kivan, s. 51.

hitaben Farsça yayın yapan bir radyo kurmuş ve İran'da İsrail Konsolosluğu açmıştır.¹²⁰ İsrail ile İran arasındaki bu güçlü ilişkilere rağmen İran halkı ve muhalefeti bu ilişkilerden hoşnut değildi. Binlerce İranlının ölümüyle sonuçlanan ve İmam Humeyni'nin önce Türkiye'ye, sonra da Necef'e gitmesine yol açan 15 Haziran 1963 ayaklanması belki de rejimin İsrail'le işbirliği politikasına bir tepkiydi. Yine İran halkının Tahran'da düzenlenecek bir futbol müsabakasında İsrailli bir takımı kabul etmemesi de halkın İran yönetiminin bir İslam beldesine saldıran İsrail ile ilişkilerine karşı tutumunu gözler önüne sermekteydi.¹²¹ İran'daki geniş halk kitleleri, İran inkılâbı 1979 yılında muzaffer olmadan önce, Filistin'in ve Kudüs'ün özgürlüğü için Ayetullah Humeyni'nin "Bugün İran, Yarın Filistin" sözlerini slogan olarak sürekli tekrar etmekteydi.¹²² İran'daki din adamları ve muhalefet, Filistin meselesini destekleyen bir tutumu benimsemişti. Nitekim İmam Humeyni, 1969 yılında Mescid-i Aksa'da yangın çıktığında bu yangının izlerinin silinmemesini, böylece Müslümanların - kendi ifadesiyle - bu "gasıp oluşum"a karşı teyakkuzda kalmasını istemişti.¹²³ Aynı şekilde Humeyni, 1973 Savaşı sırasında İsrail'e İran petrolü verilmemesini talep etmişti.¹²⁴ Bu tavrın bir benzeri olarak İran'daki diğer büyük Şii din adamları da Siyonizm tehlikesi karşısında hiçbir pazarlığın kabul edilmemesi gerektiğini dile getirmişti. Bu bağlamda Allame Muhammed Hasan Âl Kaşif el-Gıta yazdığı bir mektupta, Kudüs muallimi Muhammed Sabri Abidin'in vermiş olduğu şu fetvayı tekrar vurgulamıştı: "Filistin topraklarını satmak, satılmasına yardım etmek ya da satılması için çabalamak, Allah'a ve Resulüne savaş açmaktır, İslam'a açık bir şekilde karşı gelmektir. Bunu yapan bir kişi İslam'dan çıkmış olur ve kendisinden uzaklaşmak, onunla evlenmemek, selam vermemek ve öldüğünde Müslüman mezarlığına defnetmemek gerekir."¹²⁵

1.1.2.4. İran-İsrail İlişkilerinde Olağanüstü Bir Dönem:

Soğuk savaş sırasında İran İsrail ilişkilerinde istisnai bir dönem dikkatleri çekmektedir. Bu istisnai dönem Muhammed Musaddık'ın İran'da yönetime gelmesiyle 1951-1953

¹²⁰ Ed-Dib, s. 28.

¹²¹ Kivan, s. 103.

¹²² Halid Hitit, "İran'ın Oslo Anlaşması Sonrası Filistin Meselesine Karşı Tutumu", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Arap Devletleri Üniversitesi Arap Çalışmaları Enstitüsü Siyaset Bilimleri Fakültesi, 2010), s. 71.

¹²³ **Daru'l Vesile Basım ve Yayın**, İmam Humeyni'nin Konuşmalarında Filistin Meselesi, Beyrut, 1996, s. 13.

¹²⁴ **Daru'l Vesile Basım ve Yayın**, s. 15.

¹²⁵ Kivan, s. 100.

yılları arasındaki dönemde yaşanmış, İran ve Filistin arasında olağanüstü ilişkiler kendisini göstermiştir.¹²⁶ İranlılarda milliyetçi yönelimlerin ortaya çıkması sonucu İsrail karşıtı politikalar benimsenmiş,¹²⁷ bu da İran'daki Yahudilerin İbranice öğretimi gibi faaliyetlerinin birçoğunu işlevsiz hale getirmiştir.¹²⁸ Ardından Musaddık, 4 Temmuz 1951'de İsrail'deki İran temsilcisini geri çağırması, akabinde İran'ın İsrail'i tanıma kararını geri çekmiştir. Aynı ayın 8'inde ise İran Dışişleri Bakanlığı'nın İsrail'deki İran Konsolosluğu'nu feshetme kararı almasının ardından konsolosluk resmi olarak kapatılmıştır.¹²⁹ İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Fatımi, Uluslararası Sağlık Kurumu'nun Kıbrıs'ta düzenlenecek konferansına İsrail'in katılacağı gerekçesiyle katılmama kararı almıştır. Öte yandan Muhammed Musaddık hükümeti Arap ülkeleriyle yakınlaşmış, özellikle de 23 Temmuz 1952 devriminden sonra Mısır ve İran arasında işbirliği arttırılmıştır.¹³⁰ Bunun üzerine ABD İran'ın içişlerine müdahale ederek 18 Ağustos 1953'te¹³¹ Muhammed Musaddık'a karşı gerçekleştirilen darbeyi desteklemiştir. General Fazlullah Zahidi liderliğinde gerçekleşen askerî darbenin ardından Muhammed Musaddık'ın kısa yönetim süresi son bulmuş, yerine Roma'dan yeniden Muhammed Rıza Pehlevi geçmiştir. Rıza Pehlevi, Eski Başbakan Musaddık'ı hapsedirmiş, Dışişleri Bakanı Hüseyin Fatımi'yi ise idam ettirerek Zahidi'yi başbakan olarak atamıştır. İsrail'i yeniden resmî olarak tanıyan Muhammed Rıza Pehlevi'nin tekrar göreve gelmesi ise İsrail'in yararına olmuştur.¹³²

1.1.2.5. Arap Ülkelerinin Filistin Meselesinde Oynadıkları Rolün Sınırları:

İran genel itibariyle, Arap ülkelerini İsrail'e alternatif birer merkez olarak görmemiştir. Zira İran'ın gözünde Arap ülkeleri aşağıda değinilen birtakım sorunlarla karşı karşıyadır.

İran'ın gözünde Arap ülkeleri tam bağımsızlığa sahip ülkeler değildirler. Arap ülkeleri bu dönemde Fransız ve İngiliz sömürgesinde bulunmaktadır. Mısır, Sudan, Filistin, Ürdün ve Irak İngiliz sömürgesinde, Arap Körfezi bölgesi İngiliz nüfuzu altındadır.

¹²⁶ Meliha, s. 80.

¹²⁷ Asgari, s. 355.

¹²⁸ Kivan, s. 69.

¹²⁹ Ed-Dib, s. 26.

¹³⁰ Ed-Dib, s. 27.

¹³¹ En-Necefi ve Hakani, s. 250.

¹³² Ed-Dib, s. 28.

Lübnan, Suriye, Cezayir, Tunus ve Fas ise Fransız sömürgesi durumundadır. Böylece Arap ülkeleri egemenliklerini kaybetmiş, ancak 1948 yılında Filistin kaybedildikten sonra bağımsız olabilmişlerdir.¹³³

İran Arap ülkelerini genel itibariyle istikrarsızlık içerisinde değerlendirmektedir. Arap ülkeleri bağımsızlığını kazandıktan sonra da içişlerinde çalkantılı dönemler geçirmiş, bu onların Filistin meselesinden uzak kalmalarına yol açmıştır. Suriye, Hafız Esad'ın Tashih Hareketi'yle yönetime geldiği son darbe olan 1970 yılı darbesine kadar çok sayıda askerî darbe yaşamıştır.¹³⁴ Aynı şekilde Mısır da 23 Temmuz 1952'de Hür Subaylar Devrimi'ni yaşamış, darbenin akabinde Muhammed Necib kısa süreliğine başa geçmiş, ardından yerine Cemal Abdunnasır yönetimi eline almıştır.¹³⁵ Bu istikrarsız görünüm, Arap devletlerinin neredeyse tamamına hâkim durumdadır.

İran'a göre, Arapların kendi aralarındaki çatışmalar da bu ülkelerin İran nazarında bir İsrail alternatifi olmasına engel teşkil etmektedir. Araplar kendi içlerinde de özellikle cumhuriyet rejimleriyle krallık rejimleri arasında olmak üzere birçok çatışma yaşamıştır. 1962 yılında Mısır Cumhuriyeti ile Suudi Arabistan Krallığı arasında Yemen'de yaşanan çatışmanın bu konudaki en önemli örnek olduğunu söyleyebiliriz.¹³⁶

Arap devletleri İsrail'e üst üste birkaç defa mağlup olmuştur ve bu yenilgiler de İran'ın Arap devletlerine bakışında etki sahibidirler. 1948 yılındaki savaşta,¹³⁷ 1956 yılındaki savaşta¹³⁸ ve 1967 yılındaki savaşta¹³⁹ İsrail Arapları yenmiştir. Bu yenilgilerin bir sonucu olarak İran'ın zayıf güçlerle ilişki kurmak istemediği söylenebilir. Biz de İran'ın ülke çıkarları ve uluslararası ilişkiler bağlamında bu tutumunda haklı olabileceğini düşünüyoruz.

1914-1979 yılları arasında birbiri ardına kurulan Arap devletlerinin Filistin meselesinde ihmalkar davrandıkları şüphesizdir ve bu ihmaller de İran'ın bu konuda Arap

¹³³ Cemal Hamedan, **Sömürge ve Kurtuluş Stratejisi**, 1. Baskı, Beyrut: Daru'ş Şuruk, 1983, s. 132.

¹³⁴ Jonathan Schanzes, **Hamas vs. Fatah**, New York: Martin Press, 2008, s. 15.

¹³⁵ Fevaz Gerges, **Arap Bölgesel Düzeni ve Süper Güçler**, Beyrut: Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, 1997, s. 56.

¹³⁶ Gerges, s. 254.

¹³⁷ Hitchcock, s. 111.

¹³⁸ Hitchcock, s. 112.

¹³⁹ Jean-Pierre Filiu, **Gazze Tarihi**, Eylem Alp(çev), 1. Baskı, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2016, s. 134.

devletlerine yaklaşımını etkilemiştir. Burada Arapların Filistin konusundaki ihmalkarlıklarına iki açıdan bakılırsa mevzubahis ihmal konusu netleşecektir.

Bunlardan ilki Arap Birliği'ndeki Arap ülkelerinin 1948 yılında Filistinlilerin ülkelerinin siyaset, savunma, ekonomi vb. işlerini idare edecek bir Filistin Devleti kurma taleplerini reddetmesidir.¹⁴⁰

Bir diğeri ise İsrail'in kuruluşunun gerçekleştiği tarihtir. İsrail Devleti, ancak Arap orduları 1948'de İsrail'e mağlup olduktan sonra kurulabilmiştir. Halbuki Filistin direnişi, İngiltere'nin Filistin'e girdiği yıl olan 1917'den 1948 yılına kadar 31 yıl süreyle İsrail Devleti'nin kurulmasını engellemeyi başarmıştır.

Son Söz: Filistin-İran ilişkilerinin İran Şahı döneminin büyük kısmında, özellikle de resmi düzeyde, inişli çıkışlı olduğunu; buna karşılık İran'ın İsrail'le gizli ilişkiler kurduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan İran halkı Filistin meselesini ve Filistin halkını destekleyen bir tutuma sahip olmuştur.

1.2. Filistin Örgüt ve Hareketlerinin Ortaya Çıkışından Sonra Filistin-İran İlişkileri

Filistin millî hareketlerinin en büyük temsilcisi Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi'dir (el-Fetih). Bu hareket fikir olarak 27 Şubat 1955'te İsrail'in Gazze'ye yaptığı saldırı sonrasında ortaya çıkmış, ancak hareketin kuruluş ilanı 1965'in başına kadar gerçekleşmemiştir.¹⁴¹ Bugünkü el-Fetih hareketi ise halihazırda 10 Filistin millî hareketini çatısı altında toplayan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün liderliğini yapmaktadır.¹⁴² Bu hareketlerin en önemlisi 1967 yılının sonunda¹⁴³ Arap milliyetçi hareketinin bir uzantısı olarak kurulan¹⁴⁴ ve Marksist-Leninist düşünceye sahip olan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'dir.¹⁴⁵ Cephe, kuruluşundan bir yıl sonra parçalanmalara tanıklık etmiş, Ahmet Cibril ve grubu cepheden ayrılarak Filistin Halk Kurtuluş Cephesi

¹⁴⁰ Muhammed el-Ezar, "Ellinci Yıldönümünde Filistin Hükümeti", **Filistin Çalışmaları Dergisi**, C(11), S(41) , (Kış 2000), s. 189.

¹⁴¹ Filii, s. 126.

¹⁴² Kerim, s. 91.

¹⁴³ Adem Alp, "1979 İran İslam Devrimi ve Terörizm (1979'daki İslam Devrimi Sonrasında İran ve Terörizm)", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s. 108.

¹⁴⁴ Sasi Muhammed, Berhemi Verde, "Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin Filistin Halk Mücadelesindeki Rolü 1967-2001", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, el-Arabi el-Tebessi Üniversitesi, Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, 2016), s. 40.

¹⁴⁵ Muhammed, s. 43.

“Genel Komutanlık”ını kurmuştur. Aynı şekilde Ahmet Zarur ve grubu da cepheden ayrılmış ve Filistin Arap Örgütü’nü kurmuştur. Cephede yaşanan en önemli kopma ise Nayef Hawatmeh’in ayrılarak 1969’da Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi’ni kurmasıdır.¹⁴⁶ Nitekim bu hareket, el-Fetih ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi’nden sonra Filistin Kurtuluş Örgütü içerisindeki en önemli üçüncü hareket olmuştur. Bunun yanı sıra yalnızca şekli olarak var olan ve tam anlamıyla el-Fetih’e bağlı hareket ederek ne halk tabanında ne de uluslararası toplumda varlık gösteremeyen zayıf hareketler de bulunmaktadır. Bu hareketler şunlardır: Filistin Arap Cephesi, el-Saika Örgütü, Filistin Komünist Partisi, Arap Kurtuluş Cephesi, Filistin Kurtuluş Cephesi,¹⁴⁷ Filistin Halk Mücadele Cephesi, Filistin Demokratik Birlik Partisi “Fida”.¹⁴⁸

1.2.1. İran ile Filistin Millî Grupları Arasındaki İlişkiler

İran ile Filistin grupları arasındaki ilişkileri anlayabilmek için bu bölümü iki başlık altında inceleyeceğiz:

1.2.1.1. 1979 İran İnkılabı’ndan Önce İran ile Filistinli Gruplar Arasındaki İlişkiler:

İran Şahı’nın hakimiyet döneminde İran’ın Filistinli milli gruplarla ilişkileri İran’ın devrim liderleri ve Filistin kurtuluş hareketleriyle sınırlı kalmıştır. 1968 yılında başta el-Fetih hareketi olmak üzere Ürdün ordusu tarafından desteklenen Halk Cephesi’nin destek güçleri ile İsrail ordusu arasında İsrail’in Ürdün topraklarına saldırması akabinde meydana gelen Karameh muharebesinde, Filistinli gruplar 250 İsrail askerini öldürerek zafer elde etmiştir. Böylece Filistinli gruplar, Arap ülkelerinin 1967 yılı Altı Gün Savaşı’nda yaşadığı hezimetini bir nebze de olsa telafi etmiştir. Bunun üzerine İran devletinden bağımsız olarak, İran menşeli bir takım gruplar Filistinli bazı hareket ve örgütlerle temas kurma ve destek verme çabalarına girişmişlerdir. İran Halkın Mücahitleri örgütü ve İran Halkın Fedaileri Örgütü, el-Fetih hareketi ve Filistin Kurtuluş Örgütü’yle iletişime geçmiş, akabinde Halkın Mücahitleri el-Fetih hareketiyle ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Halkın Fedaileri Örgütü ise Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi’yle temasta bulunmuştur.

¹⁴⁶ Muhammed, s. 54.

¹⁴⁷ Kerim, s. 52.

¹⁴⁸ Kerim, s. 78.

İran Halkın Mücahitleri mensuplarından bazılarının 1969-1970 yıllarında el-Fetih hareketinin Irak, Lübnan ve Ürdün’de bulunan kamplarında askerî eğitim almış olmaları bu ilişkilerin gücünün en büyük göstergelerinden biridir. el-Fetih hareketi ise bu kişilere İran’a dönüşleri esnasında silah tedarik etmiştir. Ancak İran güvenlik teşkilatı Savak’ın 1971’de yaptığı saldırılar nedeniyle İran muhalif devrimci güçleri, el-Fetih kamplarından gelen Halkın Mücahitleri mensuplarından yararlanamamıştır. Önde gelen İranlı bir takım grup ve kişilerin Filistin devrimci liderleriyle temasta bulunmaları İran’ın Filistin millî hareketleriyle ilişkisine bir örnektir. İran Devrimi’nden önce İran-Filistin ilişkilerinde önemli rol oynayan isimlerden biri¹⁴⁹ bazı İranlı liberalleri Filistin meselesi tarafında çekme girişiminde bulunan İmam Musa Sadr’dır.¹⁵⁰ Aynı şekilde Irak’ta yaşayan Muhammed Salih el-Hüseyni de 1969 yılında Ürdün’e giderek el-Fetih hareketi yetkilileri Halil el-Vezir “Ebu Cihad” ve Faruk el-Kadumi’yle buluşmuştur. 1970’te ise el-Hüseyni, Beyrut’ta Avrupa’daki İranlı öğrenci hareketinin başta gelen isimlerinden Sadık Tabatabai’yle bir araya gelmiş, el-Fetih hareketi ve Filistin devrimci güçleriyle iletişim kurmanın ve onlardan gerilla savaşı tekniklerini öğrenmenin gerekliliği üzerinde müzakerede bulunmuştur. el-Hüseyni’nin İran Eski Dışişleri Bakanı Sadık Kutubzade ile Faruk el-Kadumi’yi Ürdün’ün Amman kentinde bir araya getirme çabaları sonuç vermiş, taraflar ortak adımlar atma konusunda anlaşmışlardır. Bu adımlardan biri, İran kurtuluş hareketinin el-Fetih hareketi nezdinde daimi bir temsilci bulundurmasıdır. Buna bağlı olarak Celalettin el-Farisi (Eski İslami Şura Meclisi üyesi) el-Fetih hareketinin Beyrut’taki ofisine İran kurtuluş hareketinin temsilcisi olarak atanmıştır. Ancak yönetimle arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle bu göreve uzun süre devam etmemiş, sonrasında yerine Mustafa Çamran atanmıştır. Devlet bağlantısı olmayan İranlılar ile Filistinli örgütlerin bağlantısı sürmüş, 1973 yılına gelindiğinde Muhammed Salih el-Hüseyni, Ayetullah Muntezari’nin oğlu ve İran devrimci dinî liderlerin önemli isimlerinden olan Muhammed Muntezari ile el-Fetih hareketinin üst düzey liderlerinden Halil el-Vezir arasında bir buluşma tertiplemiştir.¹⁵¹ Bu buluşmanın ardından el-Fetih kamplarında, özellikle de Tel ez-Za’ter bölgesindeki Duma kampı ve Lübnan’ın Sayda bölgesindeki ez-Zehrani kampında eğitim alan İranlı sayısı artmıştır.

¹⁴⁹ Ahmed Hüseyin, “İran ve Filistin Arasındaki Devrim İlişkileri 1968-1990”, **Filistin Araştırmaları Dergisi**, C(1), S(1), (Sonbahar 1990), s. 174.

¹⁵⁰ Enver Ebu Taha, “İran İslam Cumhuriyeti ve Filistin Meselesi: İdeoloji ve Çıkar Çekişmesi”, Katar:el-Arabi Siyasi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2011, s. 3.

¹⁵¹ Hüseyin, s. 175.

el-Fetih kamplarında eğitim alan meşhur isimler arasında şunlar yer almaktadır: Dr. Muhammed Ali Hadi Necefabadi (Eski İslami Şura Meclisi milletvekili, İran Birleşik Arap Emirlikleri Büyükelçisi), Seyyid İbrahimi (Eski Ayetullah Muntezari Büro Sorumlusu), Siraceddin Musevi (Eski İmam Büro üyesi), Seyyid Duai (İttilâ'ât el-Yevmiyye Gazetesi Müdürü),¹⁵² Doğu İran bölgesi Devrim Muhafızları Komutanı Berucerdi, İran-İrak Savaşı'nda ölmüştür. Filistin meselesinin ateşli destekçilerinden olduğu söylenir. 1974-1979 yılları arasında Lübnan'a yaklaşık 150 kişi gitmiş, burada el-Fetih kamplarında eğitim almış ve Lübnan'daki iç savaşta yahut güneydeki İsrail askerî saldırılarına karşı cephelerde savaşmışlardır.

el-Fetih hareketi de liderlerinden Halil el-Vezir Ebu Cihad vasıtasıyla İran-Filistin ilişkilerinden yararlanmıştı. el-Vezir, Tahran Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nde okuyan İranlı bir öğrenciyi eşi ve çocuğuyla birlikte İsrail'e göndererek Tel Aviv'den bazı fotoğraflar elde etmeyi ve İsrail'de bulunan Filistinli bir kişiden birtakım harita ve bilgiler almayı amaçlamıştı. İran ile İsrail arasında bu dönemde var olan iyi ilişkiler, İranlıların vizesiz ve pasaportlarına giriş mührü vurulmaksızın İsrail'e girmesine olanak sağlıyordu. Nitekim İranlı söz konusu öğrenci görevinde başarılı olmuş, iki hafta sonra İsrail'den kendisinden istenen her şeyi alarak geri dönmüştür. Filistinli grupların ortaya çıkışından sonra İran-Filistin ilişkilerinde yaşanan en önemli gelişme ise el-Fetih hareketi ve Filistin Kurtuluş Örgütü Başkanı Yaser Arafat'ın 1977'de Beyrut'ta Arap Birliği tarafından düzenlenen Müslüman düşünür Ali Şeriatî'yi anma törenine katılmasıdır.¹⁵³

İran'da 1978'de ileride İran İslam Devrimi olarak bilinecek olayların öncülü olan halk gösterileri ve protestolar başgöstermiştir. Yaşanan halk gösterileri esnasında bazı İran askerleri gösterileri bastırmada görev almak istememiş, el-Fetih hareketi de İran'daki gösterileri bastırma hareketine katılmak istemeyen bu İran askerlerinin durumundan yararlanmıştı. Filistinli gruplar ile İran Devrimi'ne destek veren İran askerleri arasında bir yakınlaşma da Ayetullah Humeyni'nin gösterilerin bastırılmasına katılmamalarını istemesinin ardından yaşanmıştır. Özellikle BM güçleri kapsamında Güney Lübnan'da görev yapan İran askerleri, Muhammed Muntezari'yle iletişime geçerek İran'daki devrimcilere bağlılıklarını ilan etmiştir. Bunun üzerine Halil el-Vezir Ebu Cihad

¹⁵² Hüseyin, s. 176.

¹⁵³ Hüseyin, s. 177.

denetlemeye tabi tutulmamalarından yararlanarak bu askerlerden, İsrail'e silah ve patlayıcı sokmalarını istemiştir. Nitekim el-Fetih hareketi, askerî desteğinin yanı sıra medyada da İran devrimini desteklemiş, Lübnan'da ve Arap dünyasında yayın yapan gazete ve dergilerinde İran devrimiyle ilgili gelişmeleri aktarırken, radyolarında İmam Humeyni'nin konuşmalarını yayınlamıştır.¹⁵⁴

1.2.1.2. 1979-1996 Yılları Arasında İran ile Filistinli Gruplar Arasındaki İlişkiler: İran Devrimi'nin başarıya ulaşması ve bir hafta sonra Humeyni'nin Tahran'a gelmesinin ardından, 18 Şubat 1979'da Tahran Havaalanı'na inen el-Fetih hareketi lideri Yaser Arafat'ın uçağı, devrimin ardından buraya inen ilk uçak olmuştur.¹⁵⁵ Arafat, İran'da büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Akabinde önceden İsrail Büyükelçiliği olan binada Filistin'in İran Büyükelçiliği açılmış, Filistin'in İran'daki ilk büyükelçisi olarak Hani el-Hasan atanmıştır.¹⁵⁶

Yaser Arafat'ın ziyaretinden bir hafta sonra el-Fetih hareketinin el-Asife güçlerinden 50 kişilik bir grup, İranlı gençleri eğitmek üzere İran'a gitmiştir. Grup İran'da 6 ay kalmış ve bu süreçte çeşitli silahlar konusunda İranlı gençlere eğitim vermiştir.¹⁵⁷ Devrimin birinci yıldönümünde ise İran büyük bir kutlama tertip etmiştir. Bu kutlamaya davet edilen el-Fetih lideri Yaser Arafat merasim sırasında İran'ın ilk cumhurbaşkanı olan Beni Sadr'ın yanında durmuştur. Bundan üç ay sonra Arafat tekrar İran'a gitmiş ve İran'ın güneyinde bulunan Ahvaz'da bir konuşma yapmıştır.¹⁵⁸

İran halkının sürekli olarak tekrar ettiği Ayetullah Humeyni'nin "Bugün İran, Yarım Filistin" sloganı, Filistin'i savunmanın İran dış politikasının önceliklerinden biri haline gelmesini sağlamıştır. Nitekim Humeyni, yayınladığı bir açıklamada İsrail'in İran'a ve Arap dünyasına yönelik tehlike oluşturduğu konusundaki görüşlerini dile getirmiş ve dış politikanın temellerini böylece belirlemiştir.¹⁵⁹ Ayrıca Humeyni, İslam Cumhuriyeti

¹⁵⁴ Hüseyin, s. 178.

¹⁵⁵ Vasıb Aliyev, "Devrim Sonrası İran-ABD İlişkileri (1979-1991)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s. 51.

¹⁵⁶ Ebu Taha, s. 3.

¹⁵⁷ Hüseyin, s. 178.

¹⁵⁸ Hüseyin, s. 179.

¹⁵⁹ Kivan, s. 104.

yönetiminin Filistin meselesine bağlılığını vurgulamak için Ramazan ayının son cumasını Dünya Kudüs Günü ilan etmiştir.¹⁶⁰

İran dış politikasının temel belirleyicisi olan İran anayasası, mustazafları korumanın devletin temel görevlerinden biri olduğunu öngörmektedir. Anayasanın 11. maddesine göre İran İslam Cumhuriyeti, genel politikalarını Müslüman halklar birliğinin oluşturduğu koalisyonun temayülüne göre belirleyecektir. Yine devletin görevi, İslam dünyasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel birliği sağlamaktır. 152. madde ise İslam Cumhuriyeti'nin dış politikasının her türlü hegemonyaya karşı çıkma üzerine kurulu olmasını öngörmekte ve devlet buna bağlı olarak tüm Müslümanların haklarını savunmakla yükümlü bulunmaktadır. 154. maddeye göre ise İslam Cumhuriyeti, diğer devletlerin içişlerine karışmazken müstekbirlere karşı mustazafları desteklemekle yükümlüdür. Bu ilkeler, İran'ın İslam düşüncesiyle uyum arz etmektedir.¹⁶¹ Zira mustazafların korunması, İslam devriminin temel ilkelerinden birisi ve Humeyni'nin "müstekbir dünya" ve "mustazaf dünya" arasındaki ilişkiye dair sahip olduğu devrimci düşünce ve vizyonun bir parçasıdır. Buna göre mustazafları savunmak, değerlerle ilişkili meselelerin maddî çıkarların önüne geçirildiğini gösteren dinî bir vazife halini almaktadır. Böylece İran'ın Filistin meselesine desteği ve İsrail'i gayrimeşru bir oluşum olarak görmesi, İran'ın resmî olarak benimsediği düşünceyle tutarlı bulunmaktadır.¹⁶² Yukarıda aktardığımız bilgilere bağlı olarak Filistin meselesini ve Kudüs'ün kurtuluşunu desteklemenin, İran devriminin ve sonrasında İslam Cumhuriyeti'nin niteliklerinden birisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada İslam Devrimi sonrası İran'ın Filistin konusundaki tavrının kendisine has bir tavır mı, yoksa Şah'ın İsrail ve ABD'yle müttefik olmasına bir tepki mi, yoksa Kudüs'ü kurtarma konusunda başarısız olan Sünni çoğunluklu ülkelerin karşısında Şii bir güç olarak Kudüs'ü kurtararak mezhebî bir rekabet hissinden mi ileri geldiğinin bir önemi yoktur. Zira İran'ın işgal ve Filistin

¹⁶⁰ Kivan, s. 105.

¹⁶¹ Fatma es-Samadi, "İran ve Direniş: Siyasal Dönüşümler ve Toplum Devrimin Sloganlarına Direniyor ve Yeni Öncelikler Dayatıyor", Azmi Beşşara, Mahcub ez-Züveyri(ED), **Araplar ve İran: Bir Tarih ve Siyaset Gözlemi**, 1. Baskı, (115-142), Doha: el-Arabi Siyasi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2012, s. 116.

¹⁶² Es-Samadi, "İran ve Direniş: Siyasal Dönüşümler ve Toplum Devrimin Sloganlarına Direniyor ve Yeni Öncelikler Dayatıyor", s. 117.

hususundaki resmi tutumu, devrimin değişmez prensiplerinden biri olmuş ve Filistin Kurtuluş Örgütü'yle İran'ın yollarının kesişmesi sonucunu doğurmuştur.¹⁶³

Bununlar beraber İran İslam Cumhuriyeti ile Filistin millî grupları arasındaki ilişkiler birtakım nedenlerden ötürü uzun sürmemiştir. Bu nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Birinci Neden: İran'ın “Devrimci İslam” düşüncesiyle el-Fetih hareketinin “Milli Devrim” düşüncesi arasındaki mantık çelişkisi. Devrim ortak paydası ve ortak düşman, iki farklı düşüncenin uzlaşmasını sağlayamamıştır.¹⁶⁴ el-Fetih hareketi de millî devrimci düşünce ile İslami devrimci düşünce arasında bir anlaşmazlık olduğunu belirtmiştir. Özellikle Şah rejiminin devrilmesinin ardından İranlı İslamcılarla liberaller karşı karşıya gelmiş,¹⁶⁵ ardından bu çatışma solculara, oradan da İslamcılarla Laiklere sıçramıştır. Bu karşılaşmayı ise “Ruhaniyyun-ı Mübariz” (Savaşçı Din Adamları) kazanmıştır.¹⁶⁶ 1981 yılına gelindiğinde bir tutuklama dalgası baş göstermiş, milliyetçi ve solcu gruplardan binlerce aktivist tutuklanmıştır. Bu kişilerin birçoğu ilerleyen süreçte Ayetullah Sadık Halhali'nin yönetiminde yargılanıp idam edilmiştir.¹⁶⁷ Yaser Arafat ise İran'ın İsrail'e karşı verilen mücadelenin İslamlaştırılması ilkesini benimsemeyi reddetmiştir.¹⁶⁸

İkinci Neden: İran-İrak Savaşı'nın patlak vermesidir.¹⁶⁹ el-Fetih hareketi savaşın başlangıcında Irak ve İran arasında arabulucu olmasına rağmen Yaser Arafat ilerleyen süreçte Irak'ı destekleyen bir tutum takınmıştır. Arafat'ın bu tavrının birçok nedeni vardır. Birincisi; İsrail hava kuvvetlerinin İran-İrak Savaşı sırasında 7 Haziran 1981'de Irak nükleer reaktörlerini hedef almasıdır.¹⁷⁰ Baş düşmanı İsrail'in açıkça ve bilfiil Irak'ı hedef alması Arafat'ı düşmanımın düşmanı dostumdur ilkesine bağlı olarak hareket etmeye yöneltmiştir. İkincisi; el-Fetih hareketinin, Mısır'ın Arap-İsrail

¹⁶³ Azmi Beşşara, “İran ve Araplar: Genel Gözlemler”, Ed: Azmi Beşşara, Mahcub ez-Züveyri, **Araplar ve İran: Bir Tarih ve Siyaset Gözlemi**, 1. Baskı, (5-27), Doha: el-Arabi Siyasi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2012, s. 24.

¹⁶⁴ EbuTaha, s. 3.

¹⁶⁵ Maziar Behrooz, “Iran After Revolution”, Ed: Touraj Daryee, **The Oxford Handbook of Iranian History**, (346-364), New York: Oxford Üniversitesi, 2012, s. 369.

¹⁶⁶ Es-Samadi, s. 24.

¹⁶⁷ Es-Samadi, s. 31.

¹⁶⁸ Mustafa el-Libad, “İran ve Filistin Meselesi: Dayanışma Duyguları ve Çıkar Hesapları”, **Filistin Araştırmaları Dergisi**, C(24), S(94), (Sonbahar 2013), s. 80.

¹⁶⁹ Serkan Taflıoğlu, **Humeyni İran İslam Devrimi Şah Nasıl Mat Oldu**, 1. Baskı, Ankara: Kripto Kitaplar, 2010, s. 208.

¹⁷⁰ Alisha Weisser B A, “Israel And Iran: past ,present and future”, (**master thesis**: Georgetown University the school of continuing studies,2016),s.12.

çatışmasının dışına çıkararak 1978’de İsrail’le barış anlaşması imzalaması üzerine bölgenin yeni gücü haline gelen Irak’ı savunmak istemesidir.¹⁷¹ Üçüncüsü; “İran Kontra Skandalı” olarak bilinen, İsrail silahlarının İran’a satılması, böylece Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA), Ulusal Güvenlik Konseyi (NSA) üyeleri, İsrail hükümeti ve dünya çapında tanınan silah tüccarları vasıtasıyla İran’a Amerikan silahlarının tedarik edilmesi olayıdır.¹⁷² 1981 yılında Amerika, çifte vatandaşlık sahibi bir Yahudi ile İsrail üzerinden İran’a silah vermiştir.¹⁷³ İran’la ABD arasındaki anlaşmaya göre ABD İran’a, 2008 adet Tow Füzesi, 15 adet Hawk Füzesi ve uçak yedek parçaları tedarik edecektir. Bu anlaşmayı Şimon Peres’in danışmanı ortaya çıkarmış, İran Şura Meclisi de Kasım 1981’de düzenlediği bir oturumda İsrail’den 200 milyon dolar değerinde silah satın alındığını onaylamıştır.¹⁷⁴ Bu bilgilerin basına sızdırılmasının ardından İran Devrim Muhafızları 1981 yılında Humeyni’nin korumalığını yapan iki Filistinliyi İran, ABD ve İsrail arasındaki silah anlaşması hakkında bilgi sızdırdıkları gerekçesiyle idam etmiştir.¹⁷⁵ Bundan sonra el-Fetih hareketi, İran ile İsrail ve Amerika arasında gizli ilişkiler olduğundan şüphelenmeye başlamıştır. Nitekim İsrail, yönetim döneminin sonlarında Ekim 1979’daki savaşta İsrail’in Mısır’a yenilmesinin ardından Şah’a intikam duyguları beslemekte ve bu süreçten sonra genelde Arap ülkelerine, özelde ise Mısır’a yönelik politikalarını değiştirmiş bulunmaktadır.¹⁷⁶ Şah ise İsrail’e petrol vermeyi sürdürmek ve aynı zamanda Mısır’a petrol yardımı yapmak suretiyle dengeli bir politika izlemiştir. Öte yandan Suriyeli yaralıların Tahran’da tedavi edilmesini sağlayan Şah, Ocak 1975’te Mısır’ı ziyaret etmiş ve bu sırada İsrail’in yerleşim faaliyetlerini kınayarak İsrail’in 1967 sınırlarına çekilmesini istemiştir. Yine 1978 yılında Şah, İsrail’in Kudüs’ün çehresini değiştirme girişimlerine karşı çıkmış ve İsrail’i petrol silahını kullanmakla tehdit etmiştir.¹⁷⁷ Böylece İsrail dış politikası İran’a karşı öfkeli bir hal almış, İsrail Radyosu’nun Farsça bölümü Humeyni’nin sürgünden yaptığı konuşmalarını yayınlamaya başlamıştır. Burada dikkat çeken husus, İran’ın dış politikasının Arap ülkeleri ve İsrail arasında denge kurduğu bir dönemde Tahran’daki

¹⁷¹ Ömer Nasır, “El-Fetih Hareketi: Sorunlar ve Güçlükler”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, en-Necah Milli Üniversitesi, Planlama ve Siyasi Kalkınma, 2015), s. 70.

¹⁷² Behrooz, s. 375.

¹⁷³ Meliha, s. 286.

¹⁷⁴ Meliha, s. 287.

¹⁷⁵ Ed-Dib, s. 26.

¹⁷⁶ El-Libad, s. 79.

¹⁷⁷ Weissner, s. 22.

muhafif gösterilerin artmış olmasıdır. Bu gösteriler sonucunda Şah rejimi devrilmiş, bu gelişme zamanlaması itibarıyla İsrail'in başta İran'a olan yaklaşık 2 milyar dolarlık borcundan kurtulması olmak üzere birçok kazanım elde etmesini sağlamıştır.¹⁷⁸ Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ise el-Fetih hareketi ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Irak'ı destekleyen tavrını benimsemiştir. Zira bu örgütler temelde Arap milliyetçisidirler. Ayrıca devrim sonrası İran Şii kimliğiyle daha fazla öne çıkmış, bu ise dini referansları önelemeyen el-Fetih, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi gibi örgütler nazarında bir eksi olarak değerlendirilmiştir. Bunun birçok sebebi olsa da bu sebeplerin en önemlisi Filistin Halk Kurtuluş Cephesisi'nin İran'ın Irak'a karşı saldırgan davrandığını düşünüyor olmasıdır. Buna göre Filistin Halk Kurtuluş Cephesisi'nin ifadesiyle İran Irak ile giriştiği savaş ile Amerika'nın bölgedeki hizmetkarları olan Suudi Arabistan ve Mısır'ın gerici Arap rejimlerini memnun etmek için Irak'ı kaosa sürüklemektedir.¹⁷⁹

Üçüncü Neden: İran'ın, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün siyasi metoduna karşı çıkan Ali Ekber Muhteşemi'yi 1981 sonlarında İran'ın Şam elçisi olarak ataması. Muhteşemi, İran Devrim Muhafızları gönüllülerinin İsrail'in 1982 yılında yaptığı saldırı esnasında Filistin Kurtuluş Örgütü'yle birlikte savaşmaya gitmesini önlemiştir.¹⁸⁰ el-Fetih hareketi İranlı savaşçıların İsrail'e karşı kendileriyle birlikte savaşmamaları nedeniyle hayal kırıklığına uğramıştır. Bunun sonucu olarak İran-Filistin ilişkilerinde özellikle de İran-Filistin Kurtuluş Örgütü ilişkilerindeki gerginlik artmıştır. 19 Mayıs 1985'te Musa Sadr tarafından kurulan Lübnan Şii Emel hareketi, bir el-Fetih mensubu ile Emel hareketi mensubu arasında çıkan sorun nedeniyle Lübnan'daki Filistin mülteci kamplarına saldırmıştır. Emel hareketi Lübnan'ın batısındaki Sabra, Şatilla ve Burc el-Baracne kamplarına bombardıman düzenlemiş ve buralara giden su ve elektrik hatlarını kesmiştir. Emel hareketinin Filistin kamplarına yaptığı top ateşleri, İsrail'in hava saldırılarıyla aynı esnada gerçekleşmiştir.¹⁸¹

Dördüncü Neden: Filistin millî hareketlerinin milliyetçi yapısı. İran, Filistin Kurtuluş Örgütü'nü İran içişlerine karışmakla suçlamış, örgütün ve bağlı gruplarının İran'daki

¹⁷⁸ Ed-Dib, s. 32.

¹⁷⁹ **Filistin Halk Kurtuluş Cephesi Merkezi Komitesi'nin yayınladığı siyasi rapor**, Körfez Savaşı, Ölçme ve Değerlendirme: Yeni Siyaset, Mayıs 1991, s. 38.

¹⁸⁰ Hüseyin, s. 80.

¹⁸¹ Samir Ebu Racile, "Filistin-Lübnan İlişkileri ve Filistin'in Lübnan'daki Varlığı Üzerindeki Etkisi 1969-1982", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, el-Ezher Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Programı, 2010), s. 132.

liberal ve solcu muhalif gruplarla iletişime geçerek bu gruplara destek verdiğini ileri sürmüştür. Söz konusu grupların en önemlileri Mehdi Bazergan'ın liderliğindeki liberalist hareket ve Mesud Recavi'nin liderliğindeki Halkın Mücahitleri örgütleridir. Halkın Mücahitleri dinî devrimci kuvvetlere yönelik silahlı çatışma ve suikast faaliyetleri yürütmüş, bu nedenle ülke iç savaşın eşiğine gelmiştir. Fakat söz konusu suçlamaların en önemlisi, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi Genel Sekreteri Corc Habaş'ın şahsına yönelik yapılan suçlamadır. Söz konusu suçlamaya göre Habaş, Huzistan (Arabistan) bölgesindeki Arapları Arabistan Bölgesi Halk Kurtuluş Örgütü'yle iletişime geçmek suretiyle İran'dan ayrılmaya kışkırtmaktadır.¹⁸²

Beşinci Neden: Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistin yönetimini kurabilmek için 13 Eylül 1993'te İsrail'le Oslo Anlaşması'nı imzalaması.¹⁸³ el-Fetih hareketi bu anlaşmayı, bağımsız Filistin Devleti'nin kurulmasının ilk adımı olarak görmüştür.¹⁸⁴ İran ise anlaşmayı reddetmiştir. Nitekim İran, Filistin meselesiyle ilgili her türlü barışçıl siyasi girişimi reddeden bir tutuma sahiptir. İran Dışişleri Bakanlığı, yapılan bütün siyasi girişimleri ihanet olarak nitelendirmiş ve bu girişimlerin İsrail'i tanımayı hedeflediğini ifade etmiştir. İran, 1981'deki Emir Fehd planını ve 1982'deki Reagan planını kabul etmemiş, BM'nin "İsrail'in 1967'den sonra işgal ettiği topraklar olan Gazze Şeridi, Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ten çekilmesini" öngören 242 numaralı kararına karşı çıkmıştır. İran Başbakanı Hüseyin Musevi, Yaser Arafat'ın yalnızca Filistin halkı için değil, tüm İslamî kurtuluş hareketleri için bir tehlike oluşturduğunu söylemiştir. Bu nedenle İran, Arap ülkelerinden müttefikleri olan Suriye ve Lübnan vasıtasıyla bazı Filistinli önemli isimlerin el-Fetih hareketinden ayrılmasını teşvik etmiş, ayrılan kişileri toplayarak askerî eğitim vermiş ve 8 Mayıs 1983'te Fethu'l İntifada adlı yeni bir grubun kurulmasını sağlamıştır.¹⁸⁵ Yeni kurulan yapının lider kadrosunu Sait Meraga (Ebu Musa), Ebu Halid el-Amle ve Nemr Salih oluşturmuştur.¹⁸⁶ Aynı şekilde İran, barış sürecini reddeden Filistinli hareket ve örgütleri desteklemiştir. Bu bağlamda İran, Filistin Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni tanımış, el-Fetih'ten ayrılan Fethu'l İntifada lideri

¹⁸² Yahya Abbas, "İslam İnkılabı'ndan Sonra İran'ın Filistin Meselesi Hakkındaki Tutumu", **Ortadoğu Meseleleri Dergisi**, S(10),(Nisan 2004), s. 65.

¹⁸³ Hitchcock, s. 112.

¹⁸⁴ Nasır, s. 89.

¹⁸⁵ Nasır, s. 83.

¹⁸⁶ Nasır, s. 79.

Ebu Musa'yı Ağustos 1985'te Tahran'da ağırlamıştır. Yine İran, Hamas ve İslamî Cihat hareketleriyle ilişki kurmak istemiştir.¹⁸⁷

Tüm bunlara bağlı olarak İran'ın Filistin millî gruplarıyla özellikle de el-Fetih, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Demokratik Cephe ve Filistin Kurtuluş Örgütü'ne bağlı diğer gruplarla olan ilişkilerinin inişli çıkışlı olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan İran, Filistin millî gruplarını bölmeyi ve bu gruplardan bazılarını kendi yanına çekmeyi başarmıştır. İran'a son derece yakın olan Ahmed Cibril liderliğindeki Filistin Halk Kurtuluş Cephesi "Genel Komutanlık" bu konudaki en önemli örnektir.

1.2.2. İran ile Filistin İslamî Hareketleri Arasındaki İlişkiler

İran İslam Devrimi'nin başarıya ulaşması, seksenli yıllarda şekillenmeye başlamış olan bazı Filistin İslamî güçleri için – özellikle İslamî Cihat ve İslamî Direniş Hareketi Hamas açısından – bir ilham kaynağı olmuştur.¹⁸⁸ Bu iki hareket, 1928 yılında Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler hareketinin eski birer koluydu.¹⁸⁹ Müslüman Kardeşler hareketi, insanların tamamına hitaben gelen İslam'a dayalı inançları esasında tüm Müslüman dünyaya mesajını ulaştırmaya çalışmaktaydı. Bu bağlamda Müslüman Kardeşler, erken bir dönemde Filistin meselesiyle ilgilenmeye başlamış fakat 1948'te Arap ordularının yaşadığı büyük hezimetten sonra İsrail'e karşı herhangi bir askerî faaliyette bulunmamıştı.¹⁹⁰ Yetmişli yıllarda kimi Müslüman liderler nezdinde öfkeye yol açan bu durum, İslamî Cihat hareketinin doğmasıyla sonuçlanan bir takım bölünmelere yol açmıştı. Müslüman Kardeşler hareketi ise, bu tehlike karşısında 1987 yılında Birinci Filistin İntifadası'nın başlamasıyla Filistin İslamî Direniş Hareketi Hamas'ı kurmuştu.¹⁹¹

1.2.2.1. İran Devrimi'nden 1996 Yılına Kadar İslamî Cihat Hareketi ile İran İslam Cumhuriyeti Arasındaki İlişkiler

Filistin İslamî Cihat hareketi, yetmişli yılların sonunda Mısır'da üniversite öğrenimi gören bir grup Filistinli gencin önderliğinde İslamî hareketin geçirdiği düşünsel gelişme ve siyasi atılımın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu gençlerin en önemli ismi İslamî

¹⁸⁷ Kivan, s. 116.

¹⁸⁸ Taha, s. 4.

¹⁸⁹ Schanzes, s. 13.

¹⁹⁰ Nazem Ömer, "Filistin İslami Cihat Hareketinin Siyasal Düşüncesi ve Siyasal Gelişimine" , (**Yansıması**”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, en-Necah Milli Üniversitesi, Siyasal Planlama ve Kalkınma Fakültesi, 2008),s. 29.

¹⁹¹ Schanzes, s. 24.

Cihat hareketinin kurucusu Fethi Şikaki'dir. Seksenli yılların başında ise İslamî Cihat hareketinin örgütsel altyapısı inşa edilmiştir.¹⁹² İslamî Cihat hareketinin kuruluş amacı, Filistin millî projesinin -özellikle de 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi'nin ardından- İslamî temeller üzerine yeniden inşa edilmesidir.¹⁹³ İslamî Cihat hareketiyle Müslüman Kardeşler hareketi, Müslüman Kardeşler'in meselenin millî yönünü bir kenara bırakarak yalnızca dinî faaliyetlerde bulunması nedeniyle fikir ayrılığı yaşamıştır. Bu nedenle İslamî Cihat hareketi, uzun bir aradan sonra millî hareketle İslamî hareketi Filistin sahasında bir araya getiren ilk hareket olmuştur.¹⁹⁴ İslamî Cihat'ın Filistin'de İsrail'e karşı silah kullanma yoluna başvurmasının ise başlıca iki nedeni bulunmaktadır:

Birinci Neden: İslamî Cihat hareketinin, Müslüman Kardeşler'in Filistin'de faaliyet göstermeyişi haklı görmemesi.¹⁹⁵ Aynı şekilde İslamî Cihat hareketi, Müslüman Kardeşler'in İsrail işgaline karşı direnmeye en fazla hazır lider olan ve Batı sömürgeciliğini kabul etmeyen Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdunnasır'a düşmanlık yapmasına da karşı çıkmıştır. Öte yandan Müslüman Kardeşler, 1970 yılında Eylül Olayları olarak bilinen Ürdün rejiminin Filistin direniş gruplarına yaptığı saldırılar karşısında da aleyhte tavır takınması gerekirken sessiz kalmıştır. Yine İslamî Cihat hareketi, Müslüman Kardeşler'in asıl meseleyi gözden kaçırarak ikincil meselelere önem verdiği kanaatindedir. Müslüman Kardeşler'in Afganistan savaşına ihtimam göstermesi ve bu nedenle Filistin meselesinin arka plana atılması buna örnek olarak gösterilebilir.¹⁹⁶

İkinci Neden: Filistin İslamî Cihat hareketi kurucusu Fethi Şikaki, İran İnkılabı'ndan etkilenmiştir. 16.12.1979 tarihinde Şikaki, "Humeyni: İslamî Çözüm ve Alternatif" adlı bir kitap yayınlamış ve Sünnî Fethi Şikaki'nin mezhebinden farklı olan Şii bir devrim olsa da İran İnkılabı'na karşı duyduğu hoşnutluğu ifade etmiştir.¹⁹⁷ Şikaki'ye göre İran İnkılabı, son derece önemli bir siyasi düşünce tecrübesini yapısında barındıran devrimci İslam'ı ve İslam'ın cihatçı metodunu temsil etmektedir. Zira bu inkılap,

¹⁹² Ömer, s. 39.

¹⁹³ Ömer, s. 41.

¹⁹⁴ Ömer, s. 81.

¹⁹⁵ Yehudit Barsky, **Terrorism Briefing Islamic Jihad Movement in Palestine**, New York: The American Jewish Committee, 2002, s. 12.

¹⁹⁶ Ömer, s. 82.

¹⁹⁷ Ömer, s. 46.

Müslümanların ve yeryüzündeki tüm mazlumların zihninden büyük devletlere ve zorbalıklarına dair duyulan korkuyu silip atmıştır. Şikaki İran İnkılabı'nın, bölgedeki İslamî uyanışı sembolize ettiğini ve Batı'nın İslam'la mücadelesinin vücut bulmuş hali olan İsrail'in oynadığı merkezî rolün bu sayede küçük düşürüldüğünü savunmaktadır. Bu ise Humeyni'nin, İslam dünyasında Filistin meselesi gibi coğrafi ve bölgesel sınırları aşan başka bir mesele olmadığını ve Filistin meselesinin Kur'an, tarih ve realite yönünden İslamî bir mesele olduğunu söylemesinde kendisini göstermektedir.¹⁹⁸

Diğer taraftan İslamî Cihat hareketi, İslam İnkılabı'na düşmanca tavır takınanlara şüpheyle bakılması gerektiğini ve böyle kişilerin İslamî hareketi tehlikeli bir açmaza sokacağını söylemektedir. Hareket İran İslam İnkılabı'nın zafere ulaşmasını, Müslümanların zulüm ve istibdada karşı galip gelmesinin ve İsrail'in ortadan kalkmasının ilk adımı olarak görmüştür.¹⁹⁹ Bu nedenle birçok düşünür, Humeyni'nin düşüncelerinden etkilendiğini inkar etmeyen ve bu düşüncelerin Filistin'de de uygulanabileceğini savunan²⁰⁰ İslamî Cihat hareketinin İran'ın en yakın müttefiki olduğunu belirtmektedir. Buna göre İslam İnkılabı'nın arkasındaki düşünce ve ilkeler, yine Humeyni'nin düşünceleri ve Filistin meselesine sahip çıkışı, İslamî Cihat hareketini -özellikle de inkılabın takip ettiği devrimci metot konusunda- önemli ölçüde etkilemiştir. Ayrıca aynı şekilde Batı'ya, İsrail'e ve Arap rejimlerine karşı benimsediği tutumlar yönünden de etkili olmuştur.²⁰¹ İslamî Cihat hareketinin, İran'la kendilerini bir araya getiren konunun iki tarafın da 'Filistin meselesini ümmetin aslî meselesi olarak görmesi' olduğunu söylemesine, hareketin İranlı yönetici ve yetkililerin özel hesaplarına tabi olduğunu reddetmesine²⁰² ve yine hareketin İsrail işgaline karşı yürüttüğü askerî ve devrimci faaliyetlere seksenli yıllarda başlamış olmasına rağmen hareketin Filistin halk tabanında destek kaybetmesine yol açan bir takım sorunlar kendisini göstermiştir. Bu sorunların en önemlilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Şiileşme Suçlaması: Bu suçlama, İslamî Cihat hareketinin İran İnkılabı'nı mezhepçilikle itham eden Sünnî Selefî hareketlerle fikir tartışmasına girmesinin

¹⁹⁸ Ömer, s. 97.

¹⁹⁹ Ömer, s. 98.

²⁰⁰ Es-Samadi, s. 119.

²⁰¹ Ebu Taha, s. 4.

²⁰² Fatma es-Samadi, "Arap Devrimleri Işığında İran'ın Bölgedeki İslami Direniş Hareketleriyle İlişkisi: Hamas, İslami Cihat ve Hizbullah", Bessam ed-Duvehyi(ED), **İran'ın Arap ve İslam Dünyası Projesi**, (189-206), 1. Baskı: Amman, Daru Ammar Basım ve Dağıtım, 2013, s. 199.

ardından yapılmıştır. İslamî Cihat hareketi bu suçlamanın, Sünnî ve Şii Müslümanlar arasında fitne çıkarmak ve devrimci hareketin hem Körfez devletleri bölgesine hem de İsrail'in etrafındaki Arap ülkelerine yayılmasını engellemek amacıyla gündeme getirildiğini savunmaktadır.²⁰³ Filistin İslamî Cihat hareketi Şia'nın, yüzden fazla İslamî fırka içerisinde büyük bir fırka olduğunu, bu fırkanın içerisinde ise "On İki İmam İsnaaşariyesi"nin büyük çoğunluğu oluşturduğunu söylemektedir.²⁰⁴ İslamî Cihat'a göre On İki İmam Şiası, Allah'tan başka ilah olmadığına, Hz. Muhammed'in O'nun (cc.) peygamberi olduğuna ve Kur'an-ı Kerim'e iman etmektedir. İmamet inancına sahip olsalar da bu, tekfir edilmelerini gerektirmez. Zira onlar da imamet inancına sahip olmayanları tekfir etmemektedir. Hareket, sahabeleri yerme konusunda ise bazı Şiiilerin, aşırılık yanlılarından ayrı olduklarını belirterek sahabeye saygı göstermenin peygamberin kendisine saygı göstermek anlamına geldiğini söylediğini belirtmekte, diğer bazı Şiiilerin ise Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın hilafet konusunda içtihat buldukları ve hata ettiklerini düşündüğünü dile getirmektedir.²⁰⁵ Bu nedenle hareket, Sünnî ve Şii Müslümanlar arasında kör bir tefrika çıkarılmasını kabul etmemektedir.²⁰⁶ İslamî Cihat hareketinin bu konudaki görüşü, Müslüman Kardeşler hareketinin kurucusu, Şii ve Sünnîler arasında yakınlaşma düşüncesinin öncülerinden biri olan Hasan el-Benna'nın tutumuna dayanmaktadır. Benna, 1948 yılı haccında Şii otoritelerden Ayetullah el-Kaşani ile bir araya gelmiş,²⁰⁷ ayrıca konuyla ilgili Ezher Camii şeyhlerinden Muhammed Şeltut bir dizi fetva vermiştir.²⁰⁸ İslamî Cihat hareketinin İran Cumhuriyeti Temsilcisi Nasır Ebu Şerif ise, yönetici seçme konusunda İran'daki siyasal rejimin ilahî tayine inanan Şii teorisinden çok, şûrayı esas alan Sünnî teoriye yakın olduğunu söylemektedir. Şia'nın fikhî hükümleri ise, Ezher Şeyhi Şeltut'un fetvalarında da görüleceği üzere İslamî bir mezhep kabul edilen Caferilikten alınmaktadır. Buna bağlı olarak İslamî Cihat hareketi, Filistin'in Müslümanların ilk kıblesi ve üçüncü haremî olması

²⁰³ Ömer, s. 56.

²⁰⁴ Ömer, s. 89.

²⁰⁵ Ömer, s. 90.

²⁰⁶ Ömer, s. 91.

²⁰⁷ Ahmed Yusuf, **Müslüman Kardeşler ve İran İslam İnkılabı: el-Benna ve Humeyni'nin Düşüncelerindeki Devlet ve Ümmet Çekişmesi**, Gazze: Beytü'l Hikme, 2010, s. 24.

²⁰⁸ Ömer, s. 93.

nedeniyle kutsal olduğu görüşünde İran'la hemfikir olduklarını belirtmektedir. Bu bağlamda Yahudiler bir İslam toprağını gasp etmiş olup bu toprağın halkını savunmak ve kurtuluşunu sağlamak siyasi bir çıkar olmaktan çok İslami bir sorumluluktur.²⁰⁹ Nitekim İslamî Cihat hareketi, Sünnîler ve Şiiiler arasındaki çatışmanın nihai olarak sona erdirilmesi çağrısı yaparken çatışmanın pratikteki yansımalarını görmezden gelmiştir.²¹⁰ İran'ın Gazze Şeridi ve Batı Şeria'daki Filistin İslamî örgütleri arasında İslam İnkılabı'na dair kavramları yayma girişimi üzerine İslamî Cihat hareketine yöneltilen Şiileşme iddialarının şiddeti artmıştır. 1981 yılında İsrail hapishanelerinde bulunan bazı İslamî Cihat hareketi tutuklularının itirafları da bu bilgileri doğrulamaktadır.²¹¹ Öte yandan İslami Cihat, Şiileşme meselesinin sunî bir mesele olduğunu söylemiştir.²¹²

- 2- Siyasi Açından İran'a Bağlı Olma: İslamî Cihat hareketi, düşünce boyutunda Şiileşme suçlamalarının yanısıra siyasi olarak da suçlamalara maruz kalmıştır. Nitekim hareketin, İran rejimine bağlı hareket ettiği ve İran'dan maddî destek aldığı iddia edilmiştir.²¹³ Bu iddialar özellikle de İranlı yöneticiler, Aralık 1988'de Tahran'da başta Fethi Şikaki olmak üzere İslamî Cihat hareketi liderlerini ağırladıktan sonra kendisini göstermiştir. Şikaki'nin bu ziyareti, İsrail tarafından Gazze Şeridi'nden çıkarılmasının ardından gerçekleştirdiği ilk ziyaret olmuştur. Aynı şekilde bu ziyaret, İran'ın işgal altındaki Filistin topraklarında bulunan gruplarla ilk doğrudan ilişki kurma girişimidir. İran'ın bu politikası daha sonra 1990 yılında İslamî Direniş Hareketi Hamas'ı da içerisine almıştır. Bu sayede İran, ilişkilerinin yalnızca Hizbullah ve Lübnan'daki "Şii" yapılarla sınırlı olmayıp Filistin'deki Sünnî İslamî hareketleri de kapsadığını söyleyebilmektedir.²¹⁴ Fethi Şikaki ise 1988 yılına kadar İslamî Cihat hareketinin hiçbir dış yardım almadığını, hareketin bütçesinin üyelerin askerî ve siyasi amaçlı ödemelerinden sağlandığını ifade etmiştir. Ancak Birinci Filistin

²⁰⁹ Es-Samadi, "İran ve Direniş: Siyasal Dönüşümler ve Toplum Devrimin Sloganlarına Direniyor ve Yeni Öncelikler Dayatıyor", s. 122.

²¹⁰ Ömer, s. 96.

²¹¹ Ed-Dib, s. 35.

²¹² Es-Samadi, "Arap Devrimleri Işığında İran'ın Bölgedeki İslami Direniş Hareketleriyle İlişkisi: Hamas, İslami Cihat ve Hizbullah", s. 201.

²¹³ Ömer, s. 57.

²¹⁴ Kivan, s. 116.

İntifadası'nın ardından hareket; şehit, esir ve yaralıların ailelerine maddi yardımda bulunulması suretiyle birtakım mali destek almıştır.²¹⁵

İslamî Cihat hareketine yöneltilen Şiileşme ve siyasi olarak İran'a bağlı olma suçlamaları, kanaatimizce abartılıdır. Zira bizce İslamî Cihat hareketini tamamıyla Şiileşmiş olmakla suçlamak mümkün değildir. Öte yandan özellikle Batı Şeria'da sınırlı sayıda olmak üzere bazı üyelerin Şia mezhebini benimsediğini de güçlü olarak iddia edilmektedir. Aynı şekilde İslamî Cihat'ın siyasi olarak İran'a bağlı olduğu görüşünü de isabetli bulmamaktayız. İki taraf arasındaki ilişkiyi, İran'ın askerî ve siyasi olarak İslamî Cihat üzerinde güçlü bir tesirinin olması şeklinde tanımlayabiliriz. Nitekim İkinci Bölüm'de bu meseleyi daha geniş olarak ele alacağız. Son olarak İslamî Cihat hareketine yöneltilen suçlamalardan büyük oranda Müslüman Kardeşler – özellikle de Hamas – ve Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi (el-Fetih) sorumludur. Gruplar arasındaki rekabetten ileri gelen bu suçlamaları, başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkeleri desteklemiştir. Bununla birlikte biz, söz konusu suçlamaların İslamî Cihat hareketinin Filistin halkı nezdinde popülaritesini olumsuz yönde etkilediğinin yadsınamayacağı görüşündeyiz.

1.2.2.2. İran Devrimi'nden 1996 Yılına Kadar İslamî Direniş Hareketi “Hamas” ile İran İslam Cumhuriyeti Arasındaki İlişkiler
Hamas'ın adı, Aralık 1987'de başlayan Birinci Filistin İntifadası'yla gündeme geldi²¹⁶ ve hareket Müslüman Kardeşler hareketinin bir kolu sayılmaktaydı.²¹⁷ Hamas, Filistin Kurtuluş Örgütü ve İsrail arasında imzalanan Oslo Anlaşması'na karşıt bir tavra sahipti ve İsrail'le savaşmada silahlı mücadeleyi bir metot olarak kullanacağını açıklamıştı.²¹⁸ Nitekim 1991 yılında hareketin askerî operasyonları fiilî olarak başlamış bulunmaktaydı. Bu tarihten önce, seksenli yılların sonunda Birinci Filistin İntifadası'nın başlamasıyla birlikte başta el-Fetih ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi olmak üzere millî hareketler intifadanın başını çekmekteydi. Hamas hareketinin askerî kanadı olan Şehit İzzettin el-Kassam Tugayları'nın düzenlediği tüm askerî operasyonlar ise mühendis

²¹⁵ Ömer, s. 102.

²¹⁶ Muhsin Salih, “İslami Direniş Hareketi Hamas: Tecrübe Haznesine Dair Bir Okuma 1987-2005” Muhsin Salih(ED), **İslami Direniş Hareketi Hamas: Düşünce ve Tecrübe Üzerine Araştırmalar**, (23-60), Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2015, s. 25.

²¹⁷ Alp Adem Alp ,”1979 İRAN İSLAM DEVRİMİ VE TERÖRİZM(1979 DAKİ İSLAM DEVRİMİ SONRASINDA İRAN VE TERÖRİZM)’,(YAYINLANMAMIŞ YÜKSEK LİSANS TEZİ, UFUK ÜNİVERSİTESİ SBS ,2015), s. 108.

²¹⁸ Salih, s. 47.

Yahya Ayyaş vasıtasıyla gerçekleşmekteydi. 06.04.1994 tarihli Afule operasyonu, 13.04.1994 tarihli Hadera operasyonu ve 16.10.1994 tarihli Tel Aviv operasyonu bu operasyonlara örnektir.²¹⁹ Tüm bu operasyonlar, Filistin Kurtuluş Örgütü İsrail’le barış anlaşması imzaladıktan sonra gerçekleşmiştir. Hamas ise 1991 yılı Madrid Anlaşması ve 1993 yılı Oslo Anlaşması’nı kabul etmediğini belirtmektedir.²²⁰

Hamas ve İran arasındaki ilişkiler, Filistin-İran ilişkileri tarihinde yeni olup doksanlı yıllarda başlamaktadır. Taraflar arasındaki ilişkiler özellikle İsrail’in, Hamas hareketinin bazı liderlerini Filistin’den çıkararak 16.12.1992 tarihinde Güney Lübnan’a göndermesi ve Hamas’ın Lübnan Hizbullahı vasıtasıyla dış güçlerle iletişime geçme imkanı elde etmesinin ardından gelişmiştir.²²¹ İran, bu süreçten sonra Hizbullah vasıtasıyla sürgün edilen Hamas ve İslamî Cihat mensuplarının (yaklaşık 415 kişi) temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamak, hareketlerin mensuplarına askerî eğitim vermek ve bazılarının Lübnan’a giriş çıkışını sağlamak gibi yardımlarda bulunmak suretiyle koruyuculuğunu yapmıştır.²²² Bu nedenle Hamas, İran İslam Cumhuriyeti’yle ortak çıkarları bulunduğunu inkar etmemiş ve İran’dan destek gördüğünü saklamamıştır. Hamas bu ilişkiyi, İsrail’in zorba bir oluşum olması, meşruiyeti bulunmaması ve işgal üzerine kurulması gibi konularda İran ile ortak bir bakış açısına sahip olmalarıyla açıklamaktadır. Buna göre İsrail’e hiçbir şekilde daha fazla meşruiyet ve güvenlik kazandıracak müzakerelere girilmemelidir. İran ise el-Fetih hareketinin yerine Filistin halk hareketinin temsilcisi olarak Hamas hareketine desteğini arttırmaya çalışmıştır.²²³ Hamas ile İran arasında ilişkilerin kurulması ise geç tahakkuk etmiştir. Hamas hareketi liderlerinden Dr. Ahmed Yusuf, İran ile Hamas arasındaki ilişkilerin geç kurulmasının nedeninin, Körfez ülkeleri başta olmak üzere İran İslam Devrimi’ni desteklemeyen Arap rejimlerinin Müslüman Kardeşler’e yaptığı geniş çaplı baskılar olduğunu söylemiştir.²²⁴ Nitekim devrim sonrası İran ile ilişkileri iyi olmayan Arap ülkeleri Hamas’ın da İran ile iyi ilişkiler içerisinde olmasını istememekteydiler ve Hamas

²¹⁹ Muhammed ez-Zinati, “Hamas Hareketinin Gazze Şeridi Yönetim Tecrübesi 2007-2013”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, el-Ezher Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi, 2013, s. 36.

²²⁰ Suphi Hadidi, **Filistin Direnişi ve Hamas**, İstanbul, Dübam Yayınları, 2015, s. 12.

²²¹ Ez-Zinati, s. 36.

²²² Ahmed Yusuf -Başbakan İsmail Heniye’nin Siyasi Danışmanı- “Hamas ve İran,” e-posta Advyousef@outlook.com ile yapılan röportaj, 12.12.2017.

²²³ Es-Samadi, “Arap Devrimleri Işığında İran’ın Bölgedeki İslami Direniş Hareketleriyle İlişkisi: Hamas, İslami Cihat ve Hizbullah”, s. 197.

²²⁴ Yusuf, s. 33.

nezdindeki nüfuzlarını kullanarak Hamas İnan ilişkilerinin tesisini geciktirmişlerdir. Hamas ile İnan arasındaki ilişkileri kuvvetlendiren unsurlardan bazıları şunlardır:

İlk olarak, Hamas hareketi, İnan İnkılabı'nın Sünnî siyasal İslam örgütleri için bir umut ışığı olduğunu düşünmüştür. Buna bağılı olarak Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyen gayrimeşru Arap rejimlerini devirerek yerine Sünnî mezhebine dayalı birer din devleti kurma imkanı olduğuna inanmıştır.²²⁵

Ayrıca, İnan'ın Hamas hareketi ve diğere İslamcılarla aynı tutumlara sahip olması da bir diğere unsurdur. Nitekim İnan, Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ı öldüren Halid el-İslambuli'nin adını Tahran'daki bir caddeye vermiştir.²²⁶ Aynı şekilde İnan, Filistin meselesini kendi ülkesi ve tüm İslam alemi açısından merkezî bir konumda görmüştür. İsrail'i ise temizlenmesini tüm Müslümanların sorumluluğu olarak gördüğü bir kanser mikrobu olarak nitelemiştir. Yine İmam Humeyni, Ramazan ayının son cuma gününü Dünya Kudüs Günü ilan etmiş,²²⁷ Bundan da öte İnan, İsrail'le askerî ve petrol ihracatı alanındaki tüm ilişkilerini kesmiştir.²²⁸

Ek olarak İnan'ın Aralık 1987'deki Birinci Filistin İntifadası'nı desteklemesi de burada bir etmendir İntifada sırasında İnan Devleti, İnan halkından yaşananlara seyirci kalmamalarını ve zekât paralarını Filistinlilere yardım olarak göndermelerini salık vermiştir.²²⁹ Aynı şekilde İnan, Filistin'e destek amaçlı iki konferans düzenlemiştir. Birinci konferans "Birinci Filistin İslam Konferansı" adıyla 4 Aralık 1990'da düzenlenmiştir. Konferansta alınan kararların en önemlileri, Filistin'i kurtarmak için bir milyon Müslümandan oluşacak bir ordu kurmak ve Filistin topraklarının tamamında bir Filistin Devleti meydana getirmektir.²³⁰ İkinci konferans ise Ekim 1991'de Madrid Konferansı'yla aynı ay içerisinde düzenlenmiş olup el-Fetih hareketinin dahil olduğu barış sürecini kınamayı hedeflemiştir.²³¹

²²⁵ Hala Emun, "Siyasal İslam Cemaatleri: Sona Tırmanış", **Tekfirici Şiddet Cemaatleri: Kökenler ve Etkili Unsurlar**, (461-478), 1. Baskı, Beyrut: el-Hadara İslami Düşünce Kalkınma Merkezi, 2016, s. 469.

²²⁶ Emun, s. 469.

²²⁷ Hithit, s. 21.

²²⁸ Aliyev, s. 50.

²²⁹ Ömer, s. 99.

²³⁰ Hithit, s. 26.

²³¹ İsam Abdülhamit, **İnan İnkılabı'nın Medya Söylemi ve Dış İlişkilere Etkisi**, Kahire: Ayn Beşeri ve Sosyal Araştırma ve İncelemeler, 2006, s. 230.

Aralarında Hamas hareketinin Sünnî Müslüman Kardeşler hareketinden doğmuş olması, İran İslam Cumhuriyeti'nin ise Şia mezhebine bağlı bulunması gibi bir takım sorunlar var olsa da Hamas, İran ile ileri düzey ilişkiler kurabilmiştir.²³² Nitekim 1992 yılında İran'da, İmad el-Alemi'nin başkanlığında, İran yönetiminin talebiyle resmî olarak Hamas hareketinin bürosu açılmıştır. Hamas daha önce Ürdün ve Sudan'da büro açmış olsa da buradaki bürolar resmî olarak duyurulmamıştır. Bu yüzden bahsettiğimiz büro Hamas'ın yurtdışındaki ilk resmî bürosudur.²³³ Hamas ve İran arasındaki ilişkilerin bir göstergesi de 1992-1993 yılları İran bütçesinden aralarında Hamas'ın da yer aldığı barış sürecini reddeden Filistinli gruplara 20 milyon dolar yardımda bulunulmasıdır.²³⁴ Öte yandan İran, Mart 1996'da Şarm el-Şeyh'de düzenlenen ve otuzdan fazla devletin katıldığı, Hamas'la mücadele edilmesi ve terör örgütleri listesine dahil edilmesinin kararlaştırıldığı konferansta yer almamıştır.²³⁵

Netice olarak Hamas hareketi ve İslamî Cihat hareketi, İran'la ilişkilerinin kendileri hakkında bir şüphe oluşturduğunu düşünmemektedir. Zira bu iki hareket, “mezhebi olarak Sünnidir” ve herkes bunu bilmektedir. İran'la aralarındaki fikrî ve siyasi bağ ise İslam ve Filistin'dir.²³⁶ Nitekim bu iki hareketin Filistin meselesiyle ilgili talep ettikleri yardımlar, bu meselenin her Müslümanın sorumluluğunda olmasından dolayı gerçekleşmektedir. Filistin'in kurtarılması için cihat etmek, Filistin halkı ve komşu ülkeleri bu konuda yetersiz kaldığında, tüm Müslümanların omzunda bir sorumluluk olmaktadır.²³⁷ Aynı şekilde her iki hareket ve İran yönetimi, böyle bir durumda üzerinde durulması gereken konuların tarihsel anlaşmazlıklar yahut geçmişteki mezhebî veya siyasi ihtilaflar olmadığı konusunda hemfikirdir.²³⁸

²³² Nasser Kashef Asl, “1979 Sonrası İran'ın Orta Doğu Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 200.

²³³ Sadık eş-Şeyh İyd, “İslami Direniş Hareketi Hams'ın Uluslararası İlişkilerinin Gelişimi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Lisansüstü Yönetim ve Siyaset Akademisi, Diplomasi ve Uluslararası İlişkiler İhtisas Alanı, 2013), s. 116.

²³⁴ Hithit, s. 27.

²³⁵ İyd, s. 116.

²³⁶ Es-Samadi, “Arap Devrimleri Işığında İran'ın Bölgedeki İslami Direniş Hareketleriyle İlişkisi: Hamas, İslami Cihat ve Hizbullah”, s. 198.

²³⁷ Es-Samadi, “İran ve Direniş: Siyasal Dönüşümler ve Toplum Devrimin Sloganlarına Direniyor ve Yeni Öncelikler Dayatıyor”, s. 122.

²³⁸ es-Samadi, s. 123.

BÖLÜM II: İRAN'IN FİLİSTİN'DEKİ ASKERÎ VE SİYASÎ NÜFUZU

İran'ın bölgesel ölçekte giderek artan nüfuzunun arz ettiği önemi hafife almak mümkün değildir. İran'ın söz konusu nüfuzu, birçok komşu ülkede, Filistin'de ve özellikle de - hem Filistinliler hem de Müslümanlar açısından- İran'ın olumlu bir etkisinin olduğu toprak parçası Gazze Şeridi'nde görülmektedir. İran, bu olumlu etkinin meyvelerini bölge ve uluslararası kamuoyu nezdinde elde ettiği güçlü imaj suretiyle toplamaktadır. Tahran'ın çeşitli siyasi ve askerî konularda sahadaki tutumlarla alakalı “etkileşimlere” sahip olma noktasında son derece hassas davranması, İran'ın bu rolünün sonuçlarından biri olduğu söylenebilir.²³⁹ İran'ın oynadığı bu rol, İsrail'i bölgedeki pek çok sorunun kaynağı ve bölge güvenliği ve istikrarının önündeki en büyük engel olarak görmesinden ileri gelmektedir. Buna bağlı olarak askerî ve siyasi güç merkezlerine verilecek destek, İsrail'le mücadelenin yöntemini oluşturmaktadır. Böylece İran, başta Gazze Şeridi'ndekiler olmak üzere Filistin'deki silahlı direniş hareketlerini destekleme tutumunu benimsemektedir.²⁴⁰ Öte yandan Filistin'in kurtuluşu ve siyonist İsrail karşıtlığı bağlamında kullandığı sloganlar, İran'ın nüfuzunun artması sonucunu doğurmuştur. Bununla beraber Filistin'deki örgütlerin paraya ihtiyacı vardır ve Arap rejimleri Filistin direnişine sıcak bakmamaktadır.²⁴¹ İran devlet kurumları ile devrim kurumları arasında Filistin meselesine verilen önem ve İsrail'i değersiz bir devlet olarak görme noktasında bir uyum bulunmakta bu tavır İran devriminin sabit unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir.²⁴² Buna göre İran'ın kendisini Filistin direniş örgütlerinin önemli bir destekçisi olarak tanıtmaya projenin başarıya ulaştığını söylemek mümkündür. Böylece İran, Filistin'deki birçok örgüt için uygun bir destekçi ve kendilerini gösrecekleri uygun bir alan haline gelmiştir.²⁴³

²³⁹ Adnan Ebu Amir, **İran'ın Gazze Şeridi'ndeki Nüfuzu: Şahitler ve Deliller**, 1. Baskı, Kudüs: Friedrich Ebert, 2011, s. 1.

²⁴⁰ Ebu Amir, s. 2.

²⁴¹ Halid Hitit, “İran'ın Oslo Anlaşması Sonrası Filistin Meselesine Karşı Tutumu”,(**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Arap Devletleri Üniversitesi Arap Çalışmaları Enstitüsü Siyaset Bilimleri Fakültesi, 2010), s. 203.

²⁴² Nasır Ebu Şerif- İslami Cihat Hareketi İran Temsilcisi- “İran ile İslami Cihat'ın Askeri ve Siyasi İlişkileri” **konuşu görüşme, İstanbul: 22 Mart 2018.**

²⁴³ Halid Hitit, s. 203.

2.1. İran'ın Filistin'deki Askerî Nüfuzu

İran'ın Irak, Suriye, Afganistan, Bahreyn, Lübnan, Filistin ve Yemen'deki askerî nüfuzu sebepsiz yere ortaya çıkmamıştır. İran'ın sahibi olduğu nüfuzun ardında benimsemiş olduğu “asimetrik savunma” ya da “düzensiz savaş” stratejisi yatmaktadır. Bu strateji kendisine karşı uygulanan baskıyı yapan tarafın doğrudan bir darbe almasına yol açarak karşı tarafa pahalıya patlamaktadır. İran, kendisine bağlı yahut Lübnan Hizbullahı, Filistin'deki Hamas ve İslamî Cihat hareketleri gibi vizyonuna yakın silahlı gruplar aracılığıyla düşmanlarını hedef almaktadır.²⁴⁴ Öte yandan İran'ın sahip olduğu köklü askerî gücü de unutmamak gerekir. Bu bağlamda İran'ın Filistin'deki askerî nüfuzunu anlamak için öncelikle İran'ın iki kısma ayrılan askeri yapısını ele almamız gerekmektedir.

A. İran Ordusu:

İran Ordusu, İran Devleti'ni dış ve iç tehditlerden korumakla yükümlü bir oluşumdur.²⁴⁵ İran devrim kadroları orduyu, ABD'ye ve Pehlevi ailesine bağlı kuvvetlerden temizlemeyi ve yeni rejimin emrine vermeyi başarmıştır.²⁴⁶ Fakat İran Ordusu, kendisiyle aynı mevkide bulunan “Devrim Muhafızları”nın sahip olduğu ilgiyi görmemiştir. Bu ise orduya ayrılan bütçenin Devrim Muhafızları'na ayrılan bütçeden az olmasında kendisini net bir biçimde göstermektedir. İran Ordusu'nun 2014-2015 yılı bütçesi 1,5 milyar dolar iken Devrim Muhafızları'nın aynı yıla ait bütçesi 5 milyar dolardır.²⁴⁷ Öte yandan İran Ordusu üç ana kısma ayrılmaktadır: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri. İran dinî lideri de silahlı kuvvetlerin başkomutanı kabul edilmektedir.²⁴⁸

B. Devrim Muhafızları:

İran Devrim Muhafızları, devrimin akabinde 5 Mayıs 1979 tarihinde devrimi ve kazanımlarını korumak amacıyla kurulmuştur. Devrim Muhafızları önemini, dinî lidere

²⁴⁴ Ebu Amir, s. 4.

²⁴⁵ Mutasım Sıddık Abdullah, “Güven ve Dışlanma Arasında Askeri Kurumlar: Devrim Muhafızları ve Ordunun İran Rejim Yapısındaki Durumuna Dair Bir Karşılaştırma”, **İran Çalışmaları Dergisi**, S(1), (Aralık 2016), s. 135.

²⁴⁶ Sıddık Abdullah, s. 146.

²⁴⁷ Sıddık Abdullah, s. 144.

²⁴⁸ Sıddık Abdullah, s. 145.

duyulan kati biçimde itaatten kazanmaktır. Bu yapının yönetim ve lider kadrosunu ise sadakat ve bağlılıklarına göre dinî lider atamaktadır.²⁴⁹

İran Devrim Muhafızları, İran'ın dış politikasının belirlenmesi ve uygulanmasında en önemli rolü oynayan unsurdur. İran Devrim Muhafızları'nın sayısının 120 ila 350 bin asker arasında değiştiği, bu askerlerin özel; hava, deniz ve kara kuvvetlerine dağılmış bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu askerler modern ve gelişmiş silahlar kullanmaktadır. Özgürlük hareketlerini desteklemek, mazlum ve mustazaf halkların yardımına koşmak Devrim Muhafızları'nın yerine getirdiği en önemli görevler arasındadır.²⁵⁰ İran Devrim Muhafızları hayli geniş bir yapılanma olup faaliyet gösterdiği alanlar askeriyeden sivil savunmaya kadar uzanmaktadır. Ancak Devrim Muhafızları'nın bir kolu Filistin konusunda askeri yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu ise Kudüs Gücü'dür.

C. Kudüs Gücü:

Kudüs Gücü, Devrim Muhafızları'nın özel kuvvetleri konumundadır. İran dışında gerçekleştirilen askerî operasyonlardan da öncelikle bu birim sorumludur.²⁵¹ Kudüs Gücü lideri 2011'den 2020'deki suikastine kadar Tümgeneral Kasım Süleymani olmuştur. Haliyen ise başında Hüseyin Selami bulunmaktadır. Toplam asker sayısı ise 5000'dir.²⁵² Ayrıca 10 bin yabancı askeri bulunmaktadır. Kudüs Gücü üç kola ayrılmaktadır: İstihbarat, Elit Kuvvetler ve İranlı olmayan yabancı kuvvetler. Kudüs Gücü'nün genel askerî bütçe içerisindeki payının ise %40 dolaylarında olduğu ifade edilmektedir.²⁵³

Kudüs Gücü I. Körfez Savaşı sırasında Irak'a karşı kurulmuş, sonrasında İran rejiminin bölgesel ve uluslararası düşmanlarına muhalif olan milisleri eğitme ve silahlandırma faaliyeti yürütmüştür. Böylece Kudüs Gücü'nün Lübnan Hizbullahı, Hamas, İslamî Cihat ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık örgütleriyle ilişkisinin

²⁴⁹ Sıddık Abdullah, s. 135.

²⁵⁰ Sıddık Abdullah, s. 138.

²⁵¹ Sıddık Abdullah, s. 139.

²⁵² Michael Segall, "The Revolutionary Guards' Qods Force – Mission Accomplished!", Ed: Shimon Shapira, **Iran: From Regional Challenge to Global Threat**, (70-97), Kudüs: Halkla İlişkiler Merkezi, 2012, s. 73.

²⁵³ Dani Zekin, "İran'ın İsrail'e Karşı Kara Finansmanı", Globes internet sayfası, 11 Mayıs 2018, <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001235620>, (27 Eylül 2018).

bulduğunu görmekteyiz.²⁵⁴ Kudüs Gücü çok sayıda alt birliğe ayrılmaktadır ve bu birliklerin tamamı İran dışında aktif durumdadır. Birliklerin en meşhuru, Hamid Abdulilah liderliğindeki özel operasyon birliği olan 400. Birlik'tir. Diğer önemli bir birlik ise Behnam Şehriyari'nin komutasında bulunan ve tüm dünyada Devrim Muhafızları'nın kollarını silahlandırmaktan sorumlu 190. Birlik'tir.²⁵⁵

2.1.1. İran'ın Filistin Millî Hareketleri Üzerindeki Askerî Nüfuzu

İran'ın askerî kurumlarının yerine getirdiği görevleri inceledikten sonra, Filistin'deki örgütlerle doğrudan ilişki kuran İran askerî güçlerinin Devrim Muhafızları ve özellikle de Kudüs Gücü olduğunu görmekteyiz. Bu güçlerin Filistin'deki örgütlerle ilişkileri aşağıda aktarılmaktadır:

A. Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi el-Fetih:

Barışçıl yöntemlerin denenip sonuç vermemesinden sonra El-Fetih Hareketi'nin lider kadrosundaki bazı isimler de askerî faaliyetlere ilgi göstermiştir. Bu alandaki önemli isimlerden biri olan Mervan el-Bergusi, El-Fetih Hareketi'nin en güçlü askerî kanadı olan ve 2000 yılında el-Aksa İntifadası'nda ilk kez boy gösteren el-Aksa Şehitleri Tugayı'nın kurucusudur.²⁵⁶ Yine bu dönemde el-Aksa Şehitleri Tugayı'nın yanısıra ikinci bir askerî kol olarak Şehit Ahmet Ebu Riş Tugayları²⁵⁷ ve üçüncü olarak da Halk Direniş Komiteleri ortaya çıkmıştır.

İran ile el-Fetih Hareketi ve Filistin Yönetimi arasındaki ilişkiler 1982 yılının sonlarından itibaren soğuk bir seyir izlemiş olsa da İran el-Fetih hareketine askeri destek vermiştir.²⁵⁸ Ancak el-Fetih Hareketi ve askerî kolları, askerî faaliyetlere devam etmeye ve silahlanmaya karar verdiklerinde İran'a başvurmuşlardır. İsrail'in Ocak 2002'de Kızıldeniz'de İsrail'e ait Eilat Limanı'nın 500 kilometre açığında "Karen İyeh" adlı silah yüklü gemiyi ele geçirmesi buna bir örnektir. İran'dan gelen ve 50 ton silah taşıyan gemide füzeler, roketatarlar, el bombaları, çeşitli mayınlar, anti-tank füzeleri,

²⁵⁴ ERAN ZOHAR, "The Arming of Non-State Actors in the Gaza Strip and Sinai Peninsula", **Australian Journal of International Affairs**, Vol(69), No(4), (2015),p.442.

²⁵⁵ Segall, s. 72.

²⁵⁶ Muhsin Salih, **Filistin Meselesine Dair Metodolojik Bir Çalışma**, Filistin Çalışmaları Dizisi 1, Beyrut: Arap Medya Merkezi, 2003, s. 394.

²⁵⁷ Muhammed Kayad bshh_1979@hotmail.com, Filistin-İran İlişkilerinin Askeri ve Siyasal Boyutu (1996-2015), kayedabumohammed@gmail.com, 5 Temmuz 2018.

²⁵⁸ Ali Musevi,- İranlı Araştırmacı-, "Filistin-İran İlişkileri" **konulu görüşme, İstanbul: 25 Ağustos 2018.**

Sagger tipi füzeler, C4 tipi gelişmiş patlayıcı maddeler, şişme botlar, dalış araçları, tüfek ve füze teçhizatı bulunmuştur.²⁵⁹ Ayrıca gemi güvertesinde Filistin deniz güvenlik güçlerinden dört kişi yakalanmıştır.²⁶⁰ Bunun üzerine İsrail, silah nakliyesinin arkasında Filistin Yönetimi ve el-Fetih Hareketi Lideri Yaser Arafat'ın olduğunu söylemiş, Filistin Yönetimi'nde üst düzey maliye sorumlusu olan Fuat eş-Şubki'nin nakliye anlaşmasını finanse ettiğini iddia etmiştir. Nitekim İsrail, Mart 2006'da yani Arafat'ın ölümünden yaklaşık iki yıl sonra eş-Şubki'yi tutuklamıştır. eş-Şubki, Arafat'ın silah anlaşması için milyonlarca dolar harcadığını itiraf etmiş, yine Arafat'ın silahları taşıyan geminin ücreti olarak 125 bin dolar tahsis ettiğini açıklamıştır. Ayrıca silahların kaçırılmasının arkasında İran Devrim Muhafızları ve Lübnan Hizbullahının bulunduğunu söyleyerek 2001'de Dubai'de İranlı delegelerle bir araya geldiğini ve bu delegelerin Filistin Yönetimi'ne askerî yardım teklifinde bulduklarını ifade etmiştir. eş-Şubki bunlara ek olarak söz konusu silahların el-Fetih'in askerî kanadı olan²⁶¹ ve Yaser Arafat'ın yakın çevresinde bulunan Mervan el-Bergusi tarafından komuta edilen el-Aksa Şehitleri Tugayı'na verildiğini belirtmiştir.²⁶²

İsrail'in bu dönemdeki Genelkurmay Başkanı Şaul Mofaz da el-Aksa İntifadası sırasında, özellikle de 2001 yılında Arafat'ı, İranlı kişileri Batı Şeria'ya sokma çabasında olmakla suçlamıştır. Mofaz, bu durumu o sırada ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Condoleezza Rice ile şahsen görüştüğünü, ABD Eski Başkanı Bush'un Filistin Yönetimi'nin değişmesi yönünde yapmış olduğu açıklamaların, Amerika'nın el-Fetih Hareketi'nin İran'dan silah satın alması konusundaki tutumunu ortaya koyduğunu söylemiştir.²⁶³

el-Fetih Hareketi'nin askerî kollarından biri olan Şehit Ahmet Ebu Riş Tugayları yöneticilerinden biri verdiği bir röportajda, el-Fetih'in askerî kanatlarının 2000-2005 arası dönemde İran'dan maddî ve askerî yardım aldığını açıklamıştır. Bu yardım Lübnan Hizbullahı mensubu olan Galib Avali adlı dış destekler temsilcisi aracılığıyla gerçekleşmiştir. Avali, Güney Lübnan'da İsrail tarafından öldürülmüştür. el-Aksa

²⁵⁹ Filistin el-Yevm internet sayfası, "Karen İyeh: Arafat'ı Öldüren Gemi", 11 Aralık 2012, www.paltoday.ps, (01.08.2018).

²⁶⁰ kayad, 5 Temmuz 2018.

²⁶¹ Filistin el-Yevm internet sayfası, "Karen İyeh: Arafat'ı Öldüren Gemi",.

²⁶² Muhammed Salih, **Filistin Meselesine Dair Metodolojik Bir Çalışma** s. 394.

²⁶³ Arabi 21 internet sayfası, "İsrail Arafat'ın 2001'de İran'la İmzaladığı Anlaşmayı Ortaya Çıkardı", 24 Mart 2016, www.arabi21.com, (23 Temmuz 2018).

Şehitleri Tugayı'nın Gazze Şeridi temsilcisi Mesut Ayad, Şehit Ahmet Ebu Riş Tugayları'nın temsilcisi ise Amr Ebu Sette'dir ki bu iki isim de İsrail tarafından öldürülmüştür. Röportajda ayrıca el-Fetih mensuplarının Lübnan Hizbullahının koordinasyon ve yardımı ile İran'da askerî eğitim aldığı ifade edilmiştir.²⁶⁴ Yine el-Fetih'e bağlı olan Halk Direniş Komiteleri de İran'dan destek almıştır. Fakat İran'ın el-Fetih Hareketi'nin askerî kollarına yaptığı destek devam etmemiş, kesintiye uğramıştır. Bu kesintinin nedeni ise 2005 yılında göreve gelen ve barışçıl hareket edilmesi gerektiğine inandığı için el-Fetih Hareketi'nin askerî kollarını fesheden Mahmud Abbas'ın Filistin Devlet Başkanı olmasıdır.²⁶⁵

B. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık

İran, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık mensuplarına İran Devrim Muhafızları komutasında askerî eğitim vermek için Suriye'de askeri eğitim merkezleri tahsis etmiştir²⁶⁶ ve bu merkezler halen varlığını sürdürmektedir. Genel Komutanlık, 35 yıldır Lübnan topraklarında askerî üslere sahiptir. Bu üsler hem 2000'de Lübnan'dan çekilmesinden önce hem de 2006'daki İsrail-Lübnan savaşı sırasında, İsrail ordusu tarafından birkaç defa hedef alınmıştır. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlığı, tamamen İran'ın askerî ve siyasi nüfuzu altında bulunan Filistin örgütleri arasında kabul edilmektedir. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık, gerek Filistin meselesinde gerekse bölgesel ya da uluslararası meselelerde açık bir biçimde İran'ın nüfuzunda hareket etmiştir. Bu hususta birçok delil bulunmakla birlikte bu delillerden bazıları şunlardır:

Filistin Ölçeğinde: Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık Genel Sekreteri Ahmet Cibril, 1993 yılında imzalanan Oslo Anlaşması'na karşı İran'la aynı tavrı göstermiş, İsrail'le yapılacak her türlü barış anlaşmasına karşı çıktığını ifade etmiştir.²⁶⁷ Aynı şekilde Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık, Suriye krizinde İran'ın muhalif bir tavır alan Hamas'la ilişkilerini kesmiştir. Genel Komutanlık Genel Sekreteri Ahmet Cibril de Hamas Siyasi Büro Eski Başkanı Halid Meşal'le alay ederek şunları söylemiştir: “(Meşal) Filistin'i Amerikan üslerinin yanındaki Katar'da

²⁶⁴ Kayad, 5 Temmuz 2018.

²⁶⁵ Adli Sadık, 30 Ağustos 2018.

²⁶⁶ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

²⁶⁷ Gassan bin Ceddu, “Meydanlarda” adlı programın yapımcısı, Beyrut: el-Meyadin, 26 Nisan 2013.

iken özgürleştirmek istiyor.”²⁶⁸ Ayrıca Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık, Filistin’in Gazze üzerinden kurtarılamayacağını düşünmektedir. Filistin’in kurtulması için Suriye’den başlayarak Hizbullah, Irak ve İran’a uzanan direniş ekseninin korunması gerekmektedir.²⁶⁹

Bölgesel Ölçekte: Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık Genel Sekreteri, hareketin Şiiilerin büyük bir ismi olan Musa es-Sadr’ın akıbetini öğrenmek için çaba gösterdiğini açıklamıştır. Öte yandan hareket, 1982 ile 2000 yılları arasında, yani 18 yıllık bir zaman zarfında, 700’den fazla kayıp vermiştir. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık mensupları, -örneğin Suriye’de yaşanan çatışmalar gibi- birçok silahlı çatışmada Lübnan Hizbullahının emri ve sancağı altında faaliyet göstermiştir. Nitekim 2011’den Nisan 2014’e kadar Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık’a mensup 150 kişi yaşamını yitirmiştir.²⁷⁰ Aynı şekilde Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık, Amerika’nın yaptırımları karşısında direniş ekseninin kandaş ve kader ortağı olmaları prensibine dayanarak İran İslam Cumhuriyeti’nin yanında yer aldığını ilan etmiştir.²⁷¹ Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık Suriye krizine karşı tamamen İran’ın bakış açısını benimsemiş olup yaşananların İran ve Suriye arasındaki ilişkiler nedeniyle kurulan bir komplo olduğuna inanmaktadır.²⁷² Buna bağlı olarak Genel Komutanlık kuvvetleri, Suriye’deki Yermük Filistinli mülteci kampında Suriye ordusuyla aynı safta savaşmıştır.²⁷³ Aynı şekilde Fethu’l İntifada, Filistin Halk Mücadelesi Cephesi, Filistin Demokratik Birliği gibi Suriye rejimine mutlak anlamda bağlı olan fakat hacim ve imkan bakımından küçük diğer bazı Filistinli gruplar da Suriye ordusunun yanında yer almıştır.²⁷⁴

Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık’ın başlıca şu iki sebepten ötürü İran’ın nüfuzu altında bulunduğunu söyleyebiliriz:

²⁶⁸ Kemal Halef, “Ahmed Cibril’le Filistin’i Hatırlayın” adlı programın yapımcısı, Şam: el-Meyadin, 20 Ağustos 2016.

²⁶⁹ Halef, 20 Ağustos 2016.

²⁷⁰ Bin Ceddu, 26 Nisan 2013.

²⁷¹ el-Meyadin Kanalı internet sayfası, “Halk Cephesi-Genel Komutanlık: Devrim Muhafızları Filistin Halkını Savunan Hakkın Gücüdür”, 14 Ekim 2017, <http://www.almanar.com.lb/2756609>, (25 Eylül 2018).

²⁷² Bin Ceddu, 26 Nisan 2013.

²⁷³ Halef, 20 Ağustos 2016.

²⁷⁴ Macid Azzam, Gazeteci-İslami Cihat Hareketi üst düzey liderlerinden Nafiz Azzam’ın kardeşi, Filistin-İran İlişkilerinin Askeri ve Siyasal Boyutu (1996-2015) **konulu görüşme, İstanbul: 9 Temmuz 2018.**

- 1- Halk Kurtuluş Cephesi siyasi, askerî yönden ve popülerlik bakımından Filistin’de büyük etkiye sahip örgütlerden sayılmamaktadır.
- 2- Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık’a ve diğer bazı küçük millî gruplara yalnızca İran ve Suriye rejimi destek vermektedir.²⁷⁵

C. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi:

Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ile İran İslam Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler bir süre sallantıda kalsa da 2012’den itibaren aralarında askerî ilişkiler yeniden kurulmuştur. İlişkilerin yeniden başlamasının nedeni, İran’ın askerî desteğini yalnızca Hamas ve İslamî Cihat hareketleriyle sınırlı tutmak istememesidir. İran’ın bu tavrının arkasında birkaç sebep bulunmaktadır: Birinci sebep; İran, Hamas ve İslamî Cihat’ın Suriye krizi konusundaki tutumundan memnun değildir ve İran’ın kararı bu tutuma bir karşılık anlamı taşımaktadır. İkinci sebep, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi’nin ülkesinde yaşanan kriz konusunda Suriye rejimini destekleyen bir duruş sergilemesidir.²⁷⁶ Üçüncü sebep ise Filistin Halk Kurtuluş Cephesi’nin Suriye ve Lübnan’daki Filistin mülteci kamplarında küçük bir askerî güce sahip olmasıdır.²⁷⁷ Buna bağlı olarak Filistin Halk Kurtuluş Cephesi yönetimi ile İranlılar arasında Beyrut, Şam ve Tahran’da, Lübnan Hizbullahı gözetiminde buluşmalar gerçekleştirilmiştir. Bu sayede İran’ın Cephe’ye olan desteği tekrar başlamıştır. Buna bağlı olarak da Filistin Halk Kurtuluş Cephesi’nin askerî kanadı olan Şehit Ebu Ali Mustafa Tugayları’nın askerî kapasitesi artmıştır. İran’ın Cephe’ye olan desteğinin göstergelerinden bir tanesi de Şehit Ebu Ali Mustafa Tugayları’nın eski sorumlusu Ebu Ahmet Fuad’ın, ABD Suriye’yi hedef aldığı takdirde Cephe’nin İsrail’i vuracağını ve kendilerinin İsrail işgaline karşı Hizbullah’ın yanında yer alacağını söylemiş olmasıdır. Aynı şekilde Şehit Ebu Ali Mustafa Tugayları Resmi Sözcüsü Ebu Cemal de Cephe mensuplarının Şam ve Beyrut’ta Hizbullah’tan askerî eğitim aldıklarını açıklamıştır. Bununla beraber İran’ın Filistin Halk Kurtuluş Cephesi’yle yakınlaşması, Cephe ile Hamas Hareketi arasında zaman zaman gerilimlerin yaşanmasına yol açmıştır. Zira Cephe mensupları, Hamas’ın bilgisi

²⁷⁵ Azzam, 9 Temmuz 2018.

²⁷⁶ Hazım Baluş, “İran Halk Cephesi’ni Mali ve Lojistik Olarak Destekliyor”, el-Monitor internet sayfası, 17 Eylül 2013, <https://www.al-monitor.com/pulse/ar/contents/articles/originals/2013/09/iran-pflp-gaza-palestine-syria.html>, (22 Haziran 2018).

²⁷⁷ Adem Alp, “1979 İran İslam Devrimi ve Terörizm (1979’daki İslam Devrimi Sonrasında İran ve Terörizm)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s. 112.

olmaksızın İsrail'e füze atışları yapmış ve bu nedenle bir defasında Hamas, Cephe'ye mensup iki kişiyi tutuklamıştır.²⁷⁸

2.1.2. İran'ın Filistin İslamî Hareketleri Üzerindeki Askerî Nüfuzu

İran'ın Hamas ve İslamî Cihat gibi Filistin İslamî hareketleriyle ilişkileri, İran siyasetinin son yıllarda yalnızca Filistin ölçeğinde değil, bölgesel düzeyde de gerçekleştirdiği en büyük atılımdır.²⁷⁹ İran, faaliyete başlamalarından itibaren söz konusu iki harekete son derece cömert davranmış, iki hareket de İran'dan siyaset, medya ve finans alanlarında destek almıştır. İran'ın bu hareketlere manevî desteğinin yanında İranlı askerî uzmanlar tarafından verilen askerî eğitim ve silahlandırma yardımı söz konusu olmuştur.²⁸⁰

A. İslamî Direniş Hareketi "Hamas":

İran'ın Hamas Hareketi'ne ve hareketin askerî kanadı olan İzzeddin El-Kassam Tugayları'na askerî destek verdiği artık herkesçe bilinmektedir. Hamas Hareketi, birçok kez İran İslam Cumhuriyeti'yle ortak çıkarlarının bulunduğunu söylemiştir. Aynı şekilde Hamas, İran'dan askerî desteğin yanısıra malî ve manevî destek aldığını da ifade etmiştir.²⁸¹ Hamas Hareketi liderlerinden Mahmud el-Zahar ve diğer bazı önemli isimler de birkaç defa İran'ın askerî desteğinden övgüyle söz etmiştir.²⁸² Bu kişiler arasında, İran'ın para, silah ve diğer konularda kendilerine cimri davranmaması nedeniyle teşekkürlerini sunan İzzeddin El-Kassam Tugayları Resmi Sözcüsü Ebu Ubeyde sayılabilir.²⁸³ Öte yandan İran da Hamas'a askerî yardımda bulunduğunu açık bir şekilde ifade etmiş ve İran'ın silah desteğinin Gazze'de elde edilen başarılardaki rolünden övgüyle bahsetmiştir. Nitekim İran Meclis Başkanı Ali Laricanı, Pakistan'ın başkenti İslamabad'da bulunan Kaid-i Azam Üniversitesi öğrencilerine hitaben yaptığı bir konuşmada, "Filistin'e yaptığımız yardımı gizlemiyoruz. Bizler Filistin'e silah yardımı yaptık ve bu yardımlar Gazze halkının kendisine yönelik saldırıları önlemesine

²⁷⁸ Baluşe, "İran Halk Cephesi'ni Mali ve Lojistik Olarak Destekliyor"

²⁷⁹ Talal Atris, "Saldırı ve Savunma Stratejisi Arasında İran'ın Projesi", **el-Müstakbel el-Arabi Dergisi**, S: 363, 2009, s. 150-151.

²⁸⁰ Nasır Tekafi Emiri, "AB ve Washington Arasındaki Güvenlik İlişkileri – Ortadoğu, Körfez ve İran'a Dair Zimni Kavramlar", **Ortadoğu Meseleleri Dergisi**, S(121), (2006), s. 84.

²⁸¹ Fatma es-Samadi, "İran ve Direniş: Siyasal Dönüşümler ve Toplum Devrimin Sloganlarına Direniyor ve Yeni Öncelikler Dayatıyor", Ed: Azmi Beşşara, Mahcub ez-Züveyri, **Araplar ve İran: Bir Tarih ve Siyaset Gözlemi**, 1. Baskı, (115-142), Doha: el-Arabi Siyasi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2012, s. 120.

²⁸² Zohar, s. 439.

²⁸³ "Hamas Direniş Desteğinden Ötürü İran'a Teşekkür Etti", 49 mm 2 dk, İran, el-Alem Kanalı, 2014.

yardımcı oldu” ifadelerini kullanmıştır.²⁸⁴ İranlı Tümgeneral Muhammed Ali Caferi ise İran’ın, Hamas’a Fecr 5 füzesini üretecek gerekli teknolojiyi sağladığını dile getirmiştir. Benzer şekilde İran Dinî Lideri’nin Uluslararası İlişkiler Danışmanı Ali Ekber Velayeti de Filistinlilerin İsrail’e karşı kullandıkları silahların çoğunu İran’ın tedarik ettiğini söylemiştir.²⁸⁵

Hamas Hareketi ile İran Devrim Muhafızları arasındaki askerî ilişkilerin 90’lı yılların başlarında ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Hamas, Devrim Muhafızları’yla kurduğu ilişki sayesinde silah ve askerî eğitim elde etmeyi amaçlamıştır. İran ve Hamas arasındaki askerî ilişkilerin kurulması konusunda öncü rolü üstlenen ise Lübnan Hizbullahı olmuştur. Zira Hizbullah, 8 Ekim 1992’de Tahran’da taraflar arasında bir buluşma ayarlamayı başarmış, bu buluşma sonucunda Hamas ve Hizbullah arasında askerî işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Hamas Hareketi’nin Güney Lübnan’da bir büro açması ve Hamas üyelerinin Hizbullah üslerinde askerî eğitim alması kararlaştırılmıştır.²⁸⁶

İran ve Hamas arasındaki ilişkilerin bu tarihlerde başlamasının başlıca iki sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerin birincisi, Hamas Hareketi liderlerinden büyük bir kısmının İsrail tarafından Lübnan’da bulunan Merc ez-Zuhur bölgesine sürgüne gönderilmesi ve bu sayede sürgündeki liderlerle Lübnan Hizbullahı arasında bir ilişki ağının kurulmasının mümkün hale gelmesidir.²⁸⁷ İkinci sebep ise Hizbullah’ın, İran’ın Ortadoğu’nun tamamında kendisine nüfuz sağlama stratejisinin esas unsuru olmasıdır.²⁸⁸

Bununla beraber İran’ın Hamas Hareketi’ne verdiği askerî destek, ancak el-Aksa İntifadası’nın patlak vermesiyle 2000 yılında açık ve gözle görülür biçimde kendisini göstermiştir.²⁸⁹ Hamas bu dönemde gizli bir askerî güç oluşturmayı başarmıştır. Bunu

²⁸⁴ Muhsin Salih, Editör, **Filistin Strateji Raporu (2012-2013)**, Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2014, s. 188.

²⁸⁵ Zohar, s. 439.

²⁸⁶ Menna Ahmed Hamid, “İran’ın Ortadoğu’da Barış Meselesine Bakışı ve Bunun Barış Sürecine Etkisi”, **İran Dosyası**, S(1), (2001), s. 61-62.

²⁸⁷ Yusuf, 22 Mayıs 2018.

²⁸⁸ Nathaniel F. Manni, “Iran’s Proxies: State Sponsored Terrorism in the Middle East”, **Global Security Studies**, , Vol (3), N (3),)Summer 2012(,p38.

²⁸⁹ Mohammed M. Hafez & Joseph M. Hatfield, “Do Targeted Assassinations Work? A Multivariate Analysis of Israel’s Controversial Tactic during Al-Aqsa Uprising”, **Journal Studies in Conflict & Terrorism**, Vol (29), N (40),)2006(, p361.

da Filistin Yönetimi'nin İsrail'le güvenlik alanında işbirliğini kesmesi sonrasında hapisanelerinden Hamas Hareketi'ne mensup kişilerin çoğunu serbest bırakması sonucu doğan şartlardan yararlanarak yapmıştır. Aynı şekilde Hamas, 2003 yılında kendi mensupları arasında "Halk Ordusu" adıyla bilinen bir yapı kurma çabası göstermiştir. Hamas liderlerinden Abdülaziz Rantisi'nin bu düşüncesi, 2005 yılında İsrail'in Gazze Şeridi'nden çekilmesinden sonra hayata geçirilmiştir. Bu düşünce İran'ın Besic kuvvetlerinden alınmış olup Gazze'nin Hamas için bir askerî alana dönüşmesini sağlamıştır. Bu sürecin sonrasında Hamas, Gazzeli gençlerden işgale direniş hususunda silahlanmak isteyenlere kapılarını açmış ve El-Kassam Tugayları'na bağlı mevzilerde askerî eğitim kurslarına katılma olanağı sağlamıştır. Gençler burada fiziksel ve zihinsel becerilerine göre elemenden geçirilerek El-Kassam Tugayları'nın örgütsel yapısına dahil edilmiştir. Hamas bu uygulamayı her yıl sürdürmüş, böylece El-Kassam Tugayları'na bu yolla gerekli insan kaynağı sağlayan, herkese açık bir yaz kursu ortaya çıkmıştır.²⁹⁰ 2005 yılında Hamas, İsrail'in verilerine göre 32000 kişilik bir ordu kurmayı başarmıştır. Yine İsrail'in verilerine göre İran, 1993 yılından 2006 yılına kadar Hamas Hareketi'ni yıllık 30 milyon doları bulan sabit yardımlarla desteklemiştir. Bu destek sayesinde Hamas, İran yapımı 122 mm Grad füze cephaneliğine sahip olmuştur.²⁹¹ İsrail yurtiçi gizli servisi Şin Bet'in Başkanı, İran'ın Hamas'a silah ve askerî eğitim sağlayan başlıca isim haline geldiğini söylemiştir. Yabancı raporlar ise İran'ın, -Lübnan Hizbullahı ve İran Devrim Muhafızları aracılığıyla- Hamas mensuplarına Lübnan'da bulunan Beka Vadisi'nde Strela-2 karadan havaya füze kullanımı eğitimi verdiğini aktarmıştır. Yine bu raporlarda, askerî eğitim kurslarını tamamlayan kişilerin İran'ın Kum şehri yakınında askerî eğitim almaya gönderildiği belirtilmiştir. Aynı şekilde Gazze Şeridi'nde de İran Devrim Muhafızları subaylarından askerî eğitim alanlar söz konusudur.²⁹² Gazze Şeridi'nden yüzlerce Hamas Hareketi mensubu; Suriye ve Lübnan'da İran Devrim Muhafızları, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık ve Lübnan Hizbullahına ait merkezlerde askerî eğitim almıştır.²⁹³ Bu eğitimler ileri düzeyde olup askerî meslek eğitimleri veya askerî teknoloji becerileri alanlarında verilmektedir. Eğitimler genellikle

²⁹⁰ Guy Aviad, "Hamas' Military Wing in the Gaza Strip: Development, Patterns of Activity, and Forecast", **Military and Strategic Affairs**, vol (1), No (1), April 2009, p5.

²⁹¹ Aviad, p 5.

²⁹² Hitit, s. 211.

²⁹³ "Gizlenen Daha Büyük – Muhammed ez-Zevari... Direnişin Pilotu", 30 mm 49 dk, Doha, el-Cezire Kanalı, 2017.

bir buçuk aydan altı aya kadar devam edebilmektedir. Yine eğitimler katı koşullarda gerçekleştirilmekte eğitim alan kişilerin yalnızca haftada bir gün tatili bulunmaktadır. Hamas mensuplarından bazıları profesyonel düzeyde eğitim almakta böylece Gazze Şeridi'nde eğitimcilik görevi üstlenebilmekteydiler.²⁹⁴ Diğer yandan Hamas Hareketi mensupları, İran'daki eğitim merkezlerine ulaşmak için Gazze Şeridi'nden yola çıkarak önce Mısır'a gidiyorlar, oradan da hava yoluyla Suriye'ye ve İran'a yolculuk ediyorlardı. İran'a giriş ve çıkışlarında pasaportlarına mühür vurulmadığından Gazze'ye dönüşlerinde Mısırlı yetkililer İran'dan dönmekte olduklarını anlamıyordu.²⁹⁵

Askerî sanayi konusunda ise 17.12.2016 tarihinde suikasta kurban giden Hamas mensubu Tunus uyruklu mühendis Muhammed el-Zevari, İran'ın askerî üslerinden birinde 30 adet insansız hava aracı üretmeyi başarmıştır.²⁹⁶ Bunun yanı sıra İran, 2008 yılının sonunda Gazze'de İsrail'le yapılan savaşta Hamas'a 1500 adet 10 ila 15 km arası menzili bulunan karadan karaya füze tedarik etmiştir. Bunlara ek olarak İran Hamas'a, binlerce 45 km menzile sahip füze ile 500 ila 800 adet anti-tank füzesi vermiştir.²⁹⁷ Kudüs Gücü de Hamas Hareketi'nin askerî kanadı olan İzzeddin El-Kassam Tugayları'na; keskin nişancı tüfekleri, akıllı patlayıcı cihazlar ve çeliğin 200 mm içine işleyebilen Şevaz 4 patlayıcılarını tedarik etmiştir.²⁹⁸ Ayrıca Katyuşa füzeleri ve karadan havaya gelişmiş Strela füzeleri de gönderilmiştir.²⁹⁹ Yaz 2014'te İsrail tarafından Gazze'ye düzenlenen saldırı sona erdikten sonra ise İran Devrim Muhafızları, El-Kassam'ın askerî becerilerini geliştirmek ve büyük bir kısmı savaş sırasında yıkılan tünel sistemini yeniden inşa etmek için yıllık bir bütçe ayırmıştır. Buna ek olarak El-Kassam'ın cephanesini desteklemek amacıyla orta menzilli füze yardımı yapmıştır. Buna karşılık Hamas Hareketi askerî liderlerinden Muhammed el-Dayf, İran'a teşekkürlerini bildirmiştir.³⁰⁰

²⁹⁴ Ebu Amir, s. 10.

²⁹⁵ Ebu Amir, s. 9.

²⁹⁶ "Gizlenen Daha Büyük – Muhammed ez-Zevari... Direnişin Pilotu"

²⁹⁷ Hussam Suveylim, "İran-ABD-İsrail Mücadelesinin Yeni Boyutları ve Ortadoğu'ya Etkisi", **İran'dan Seçmeler Dergisi**, S(103), (2009), s. 2.

²⁹⁸ Ebu Amir, s. 8.

²⁹⁹ Sima Shine ve Anna Catran, "İran'ın Gazze Politikası", Anat Kates ve Odi Yegel, Bendeta Berti(ED), **Gazze Şeridi Krizi: Meydan Okumaya Yanıt**, (120-115), Atlas İsrail Çalışmaları Merkezi, Tel Aviv: İsrail Ulusal Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü, 2018, s. 117.

³⁰⁰ Nebil el-Atum, İran Uzmanı Ürdünlü Araştırmacı, Filistin-İran İlişkilerinin Askeri ve Siyasal Boyutu (1996-2015) konulu görüşme, İstanbul: 9 Temmuz 2018.

İran'ın Hamas Hareketi'ne ve Filistin'deki diğer silahlı gruplara sunduğu malî ve askerî yardımların boyutunu tam olarak tespit etmek zor olsa da 2006 yılından 2015 yılına kadarki dönem için yapılan değerlendirmelere göre İran'ın yıllık askerî bütçesinden Hamas Hareketi'ne ayırdığı 30 milyon doları 70 milyona çıkardığı söylenebilir. İslamî Cihat Hareketi'ne yapılan yardım ise 30 milyon dolardır. Bunun yanında Lübnan Hizbullahına bu rakamların 10 katı olarak yılda 1 milyar dolar askerî yardım yapılmıştır. 2012 yılındaki Suriye krizinden sonra ise söz konusu askerî destek olumsuz bir seyir izlemiş ve İran, Lübnan Hizbullahına yaptığı askeri yardımı %20 azaltarak yıllık 800 milyon dolara indirmiştir. Hamas'a yaptığı yardımı ise %90 oranında düşürmüştür.³⁰¹ Hamas'ın, Suriye krizi konusunda İran ve Suriye rejiminin yanında yer almaması, İran'ın Hamas Hareketi'ne yapmakta olduğu askerî yardımları azaltmasının sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Ayrıca bazı Hamas mensupları Suriye muhalif güçlerine katılmış ve Suriye rejimi ile İran kuvvetlerinin karşısında yer almıştır.³⁰² İran ise askerî yardımın azaltılmasının yalnızca Hamas'a özel bir durum olmayıp İran'la ilişkisi bulunan tüm askerî yapılar için söz konusu olduğunu söylemiştir. İran'a göre bu durumun sebebi, İran'ın ülke dışındaki askerî faaliyetlere ayırdığı bütçenin çoğunun Suriye'deki çatışmalarda tükenmiş olmasıdır.³⁰³ Bununla beraber İzzeddin El-Kassam Tugayları Genel Komutanı Muhammed el-Dayf ise İran'la ilişkileri yeniden iyileştirmeye çalışmış, İsrail'in saldırısı sonucu yaşamını yitiren Hizbullah ve Devrim Muhafızları mensuplarını "silah arkadaşları" olarak nitelemiştir. Ayrıca Hizbullah Genel Sekreteri Hasan Nasrallah'a taziye mesajı göndermiş, mesajında safları birleştirme ve silahlarını birlikte İsrail'e çevirme çağrısı yapmıştır. Ayrıca Nasır Selahaddin Tugayları, İslamî Cihat, Filistinli Mücahitler Hareketi, Filistin Halk Direniş Hareketi, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve askerî kanadı Ebu Ali Tugayları gibi diğer Filistinli gruplar da Lübnan Hizbullahı ve Devrim Muhafızları'na taziyelerini sunmuştur.³⁰⁴

B. Filistin İslamî Cihat Hareketi:

³⁰¹ Elinor Levy, "İran'ın Hamas ve İslami Cihat'a 100 Milyon Dolarlık Yardımı", Yedioth Ahronoth, 8 Mart 2018, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5321985,00.html>, (4 Mayıs 2018).

³⁰² Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

³⁰³ Musevi, 25 Ağustos 2018.

³⁰⁴ Yasin Cemil, "İran'ın Filistin Meselesine Desteğinin Tarihi... Muhammed Dayf Arafat'ın (Direniş Cephesi Sur'dan Horasan'a Kadar Uzanmaktadır) Sözüünü İspat Etti... Hamas'ın Bazı Liderleri Ne Zamana Kadar Nankörlük Edecek?", Ra'yu'l Yevm internet sayfası, 24 Ocak 2015, <https://www.raialyoum.com/?p=209210>, (1 Haziran 2018).

İslamî Cihat Hareketi, Gazze Şeridi'nde İran açısından en önemli ikinci örgüttür. İslamî Cihat, İran'dan silahın yanısıra askerî, teknolojik ve malî destek almıştır.³⁰⁵ İslamî Cihat, bu yardımlar ile 2000 yılındaki el-Aksa İntifadası'nda faaliyet göstermeye başlayan askerî kanadı; Kudüs Seriyeleri'ni desteklemiştir.³⁰⁶ İslamî Cihat Hareketi'nin İran Temsilcisi, İran İslami Cihat Hareketinin ve onun askerî kanadı olan Kudüs Seriyeleri'nin başlıca destekçisi olduğunu söylemiş, buna ek olarak İslamî Cihat mensuplarından aylık aidat toplamak gibi bireysel fonlarla da harekete kaynak sağladıklarına işaret etmiştir. Temsilci ayrıca İslam dünyasındaki çeşitli devletlerde bulunan kurum ve kuruluşların bazılarının da kendilerine destek olduğunu vurgulamıştır. Bununla beraber gerek Hamas Hareketi gerekse İslamî Cihat Hareketi'nin elinde bulunan, Gazze Şeridi'ndeki tüm silahların İran'ın desteğiyle tedarik edildiğini belirtmiştir. Buna ek olarak Hamas Hareketi'ne yapılan silah yardımının, İslamî Cihat Hareketi'ne yapılan silah yardımından fazla olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca temsilci, İslamî Cihat'ın, İran'ın askerî desteği sayesinde büyük bir askerî güce sahip olmasına rağmen bu gücün Hamas Hareketi'nin askerî gücüne ulaşmadığını dile getirmiştir. Bunun nedeni ise İran'ın Hamas'a yaptığı askerî desteğin boyutudur. Nitekim İran'ın, İslamî Cihat Hareketi'ne yaptığı yardım Hamas Hareketi'ne yaptığı yardımın %10'undan daha azdır.³⁰⁷

Yukarıda bahsi geçen yardımlar gizli olarak gerçekleşse de İran'ın İslamî Cihat Hareketi'ne yaptığı aleni yardımlar, İmam Humeyni Yardım Vakfı'nın İslamî Cihat savaşçılarından olan murabıtlara “alenen” yardımda bulunmasıyla ileri bir boyut kazanmıştır. Söz konusu yardım, Gazze Şeridi ile İsrail Devleti'ni birbirinden ayıran sınır bölgesinin yakınındaki askerî mevzilerde gerçekleşmiştir.³⁰⁸

İslamî Cihat Hareketi ile İran arasındaki istişareler ise kesintisiz olarak devam etmiştir. İran her zaman İslamî Cihat Hareketi Genel Sekreteri Ramazan Şallah'ın görüş ve analizlerini beğenmiştir. Taraflar arasındaki istişare görüşmeleri Suriye krizinden önce

³⁰⁵ İsrail İstihbarat ve Terör Bilgi Merkezi, “İran'ın Filistin Terörüne Desteği: Filistin İslami Cihat Hareketi'ne Bağlı Ensar Yardım Derneği Vasıtasıyla Gazze Şeridi'ndeki Terörist Ailelerine (ölü ve esirler) Gönderilen Paralar, 9 Nisan 2015, <https://www.terrorism-info.org.il/he/20803/>, (2 Ağustos 2018).

³⁰⁶ Hitit, s. 152.

³⁰⁷ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

³⁰⁸ El-Menar Televizyonu, “Yardım Komisyonu Filistin'deki Askeri Mevzilerde Bulunan Murabıtlara Yardım Dağıttı”, 30 mm 1 dk, Lübnan, el-Menar Televizyonu, 2017.

Şam yahut Beyrut'ta haftalık olarak İran Dışişleri Bakanı ya da vekilinin katılımıyla yapılmıştır.³⁰⁹

Bununla beraber İslamî Cihat Hareketi'nin birçok mensubu Suriye, Lübnan ve İran'da askerî eğitim almış, aralarından bir kısmı ise özel eğitime tabi tutulmuştur. Aynı şekilde İran, İslamî Cihat Hareketi savaşçılarını eğitmek için Lübnan, Suriye ve İran'da Devrim Muhafızları tarafından gözetim altında tutulan askerî eğitim merkezleri tahsis etmiştir.³¹⁰

İslamî Cihat savaşçılarının, 2002 yılında Suriye'de İran Devrim Muhafızları'ndan aldığı eğitimler arasında Fecr 5 ve SA-7 füzelerinin kullanımının yanısıra patlayıcı imalatı eğitimleri yer almıştır.³¹¹

İslamî Cihat Hareketi'nin üst düzey liderlerinden olan Ziyad Nahale 16.11.2012 tarihinde İran'ın silah desteği olmasa İsrail'in Gazze Şeridi'ne girmiş olacağını söyleyerek İran'ın askerî yardımının önemini vurgulamıştır.³¹² Ramazan Şallah ise İran'ın İslamî Cihat Hareketi'ne yaptığı yardımı, iki tarafın da Filistin meselesi konusunda tam bir uzlaşma içerisinde olmasına bağlamıştır. Şallah, İran'ın tutumunun dönemseller şartlarla ilgili olmadığını, Filistin'e stratejik bir noktadan bakarak İsrail'i ortadan kaldırmayı hedeflediğini söylemiştir. Buna göre İran, yalnızca Filistin'i özgürleştirmeyi değil, İsrail'i ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Çünkü tehlike yalnızca Filistin'in işgal edilmesi değil, İsrail'in varlığının kendisidir.³¹³

Hareketin İran temsilcisi, Suriye krizi ve bu krizin İslamî Cihat Hareketi ile İran arasındaki ilişkilere etkisi konusunda, İran İslam Cumhuriyeti'nin kendilerinden İran'ın Suriye hususundaki tutumuna itiraz etmemelerini istediğini ifade etmiştir. Zira İran, Suriye'yi ve Filistin direnişini İran'ın en önemli kazanımları arasında görmektedir ve Suriye'nin elden çıkması büyük bir kayıp olacaktır.³¹⁴

³⁰⁹ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

³¹⁰ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

³¹¹ Adem Alp, s. 119.

³¹² Ziyad en-Nuhale, "Gazze Direnişinin Silahları Özellikle İran'dan Geliyor", 38 mm 8 dk, Lübnan, el-Menar Televizyonu, 2012.

³¹³ Kemal Halef, İslami Cihat Hareketi Genel Sekreteri Ramazan Şallah'la Özel Bir Görüşme, Şam, el-Meyadin Televizyonu, 28 Ağustos 2015.

³¹⁴ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

Burada İran'ın İslamî Cihat Hareketi'ne yaptığı yardımları 2015 yılında %90 oranında azalttığını belirtmek gerekmektedir.³¹⁵ Nitekim hareketin bu tarihten itibaren İran'dan aldığı yardım, İsrail verilerine göre yaklaşık 2 milyon dolara gerilemiştir.³¹⁶ Bu azalmanın sebebi ise İslamî Cihat Hareketi'nin İran'a, Yemen'deki Husilere desteği konusunda arka çıkmamasıdır.³¹⁷ Bu durumun bir sonucu olarak öncelikle İslamî Cihat Hareketi büyük bir malî kriz yaşamış ve medya alanındaki çalışanlarının çoğunu işten çıkarmak zorunda kalmıştır.³¹⁸ Öte yandan İran, İslamî Cihat Hareketi mensupları arasındaki bölünmeyi desteklemek suretiyle Filistin'de yeni bir hareket kurma girişiminde bulunmuştur. İlerleyen dönemde Şii eğilimleri bulunan ve Sabirin Hareketi olarak bilinen bu hareket, İran'dan yıllık 12 milyon dolar yardım alacaktır.³¹⁹

C. Sabirin Hareketi:

2014 yılında ortaya çıkan ve kısaca HİSN³²⁰ olarak bilinen Sabirin Hareketi, İran'ın Gazze'deki bir kolu olarak kabul edilmektedir. Hareket, Filistin toplumunun içine sızma veya ayrılık çıkarma işleviyle Hamas ve İslamî Cihat hareketlerine alternatif, İran'a yalnızca maslahat değil ideolojik olarak da bağlı bir yapı özelliği göstermektedir. Bu dönemde malî krizle karşı karşıya olan İslamî Cihat'ın genç liderleri de aynı vurguyu yapmıştır. Zira eldeki bazı veriler, İran'ın malî ödeneklerini Sabirin Hareketi'ne kanalize ederek İslamî Cihat Hareketi'ni taviz vermesi için zorlamaya çalıştığını göstermektedir. Gazze Şeridi İçişleri Bakanlığı'na yakın medya kaynakları, Sabirin Hareketi'nin Gazze Şeridi'nde gerçekleştirdiği faaliyetler sırasında, İran Dinî Lideri Ali Hamaney'in resminin olduğu broşürler dağıtarak İran rejiminin propagandasını yaptığını aktarmaktadır. Sabirin Hareketi Genel Sekreteri Hişam Salim'in, hareketin siyasi vizyonuna ve İran'a yakınlık düzeyine dair yaptığı açıklamalar da bu durumu ortaya koymaktadır. Salim şunları söylemiştir: "Bizler kendimizi, Filistin meselesini sahiplenen ve Filistin direnişi ile halkını destekleyerek tüm gücüyle Filistin'in kurtuluşu için gayret eden direniş ekseninin bir parçası olarak görmekteyiz." "Bugün İran, bu

³¹⁵ Alp, s. 119.

³¹⁶ Ebu Amir, s. 6.

³¹⁷ Alp, s. 119.

³¹⁸ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

³¹⁹ "Gazze'deki Şii Sabirin Hareketi Milislerini Kim Finanse Ediyor", 2 mm 7 dk, Suudi Arabistan, Safa Televizyonu, 2016.

³²⁰ Kayad, 5 Temmuz 2018.

eksenin baş kısmında yer almaktadır.”³²¹ Sabirin Hareketi’nin İran’a tam anlamıyla bağlı olduğunun bir diğer göstergesi hareketin Lübnan Hizbullahı’nın Kuneytra’daki kayıpları için taziyede bulunması ve Hizbullah’ın intikam amaçlı gerçekleştirdiği operasyonu kutlayarak helva dağıtmasıdır. Yine İran’ın nükleer anlaşmasını da tebrik etmiştir.³²² Öte yandan Sabirin Hareketi, Yemen’de “Kararlılık Fırtınası” olarak bilinen askerî harekâtı düzenlemeleri sebebiyle Arap devletlerini kınayan bir açıklama yayınlamıştır.³²³ Sabirin Hareketi’nin logosu da Hizbullah’ın ve İran Devrim Muhafızları’nın logosuna benzemektedir.³²⁴

Sabirin Hareketi’nin, İslamî Cihat Hareketi içerisindeki bölünmenin yalnızca yeni bir aşamasından ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Zira hareketin lider kadrosundan Abdullah el-Şami’nin 2002’de, siyasi ve düşünsel tutumlar konusunda kulislerde meydana gelen çatışma sebebiyle hareketten ayrılmasıyla bu bölünme, zaten gün yüzüne çıkmıştı. El-Şami’nin ayrılışı, İran’ın İslamî Cihat içerisindeki nüfuzunun artışının bariz bir işareti kabul edilmiştir. Bu dönemden itibaren Filistin sahasında harekete bağlı olan ve Şiileşmekle suçlanan isimler olmuştur. Bu isimler arasında yine hareketten ayrılmış, sonradan Sabirin Hareketi’nin genel sekreteri olan Hişam Salim, İslamî Cihat’ın önde gelen isimlerinden Nafiz Azzam, hareketin genel sekreteri Ramazan Şallah’ın kardeşi Ömer Şallah, Ahmet Hicazi, İbrahim Barud, Yahya Ceber, Seyyid Bereke, Abdurrahman Hammad ve Mahmud Abdulaziz Cuda yer almaktadır. Cuda, bir defasında Refah kentinde birkaç gençle birlikte başında “Lebbeyke Ya Huseyn” yazan bir bantla görülmüştür. Mezhepsel hatların daha net olduğu Arap coğrafyasında böylesine bir fiil kişinin mezhebi tercihleri konusunda önemli bir gösterge kabul edilebilir. Dahası, Cuda aslında Tekfir ve Hicret Cemaati mensubuyken Temmuz 2012’de Malezya’ya yaptığı yolculuk sonrasında Şii temayüller göstermeye başlamıştır.³²⁵

³²¹ Azzam, 9 Temmuz 2018.

³²² “Cihat Zaferi Getirecek”, 32 mm 29 dk, Gazze, Sabirin Hareketi, 2015.

³²³ “Ed-Damiri. Gazze Kassam’ın Sokağa Çıkma Yasağına Tabi ve Hamas Sabirin Hareketi’ni Destekliyor”, 56 mm 32 dk, Filistin, Vatan Haber Ajansı, 2015.

³²⁴ “Gazze’deki Şii Sabirin Hareketi Milislerini Kim Finanse Ediyor”, 2mm7dak , Suudi Arabistan: Safa TV, 2016.

³²⁵ Ahmed Ebu Dakka, -İran Uzmanı Filistinli Araştırmacı-, Filistin-İran İlişkilerinin Askeri ve Siyasal Boyutu (1996-2015) **konulu görüşme, İstanbul: 9 Temmuz 2018.**

Sabirin Hareketi mensuplarından Muhammed Harb, hareketin tohumunun, 2010 yılında İslamî Cihat içerisinde Fethi Şikaki düşüncesini canlandırma çağrısı yapan, reformist bir akım olarak baş gösterdiğini söylemiştir. Zira Fethi Şikaki, Humeyni ve İran devriminin metoduna uygun olarak İslamî otorite kaynağı olan bir devrim çağrısı yapmaktaydı. Şikaki bu görüşünü “Humeyni: İslamî Çözüm ve Alternatif” adlı kitabında açıklamıştır. Harb, İslamî Cihat Hareketi’nin reform taleplerine karşılık vermeyi reddetmesi sebebiyle söz konusu akımın İran’ın desteğiyle ana hareketten ayrılarak Sabirin Hareketi’ni kurmaya karar verdiğini ifade etmiştir.³²⁶

İslamî Cihat Hareketi’nin İran temsilcisi, Sabirin Hareketi’nin lider kadrosu ve mensuplarının, İslamî Cihat Hareketi’nden ayrılan kişiler olduğunu inkar etmemiştir. Ancak temsilci, bu kişilerin İslamî Cihat Hareketi’nden güvenlik ya da askerî faaliyetlerle ilgili sebeplerden ayrıldıklarını belirtmiştir. Örneğin Hişam Salim, hareketten Şia mezhebine geçmesi sebebiyle değil, askerî bir sebeple ayrılmıştır. Sabirin Hareketi’nden bir takım kimseler, İranlılara kendilerinin Şia mezhebine geçtikleri için hareketten uzaklaştırıldıklarını söylediler de bu durum gerçeği yansıtmamaktadır. Öte yandan başka bir kısım Filistinli gençler İran için yeni bir kol inşa etmeye çalışmışlardır. Temsilci, bunlardan bir grup olan “Hayat Gemisi” grubundan bahsederken İran’ın Suriye Büyükelçisi’ne bir mesaj göndererek kendilerinin İslamî Cihat’tan Şii oldukları için uzaklaştırıldıklarını söylediklerini ve İran’dan yardım talebinde bulduklarını aktarmıştır. Bu kişilerin 7’si, İslamî Cihat’tan güvenlik gerekçeleriyle çıkarılmıştır. İslamî Cihat hiç kimseyi Şii olduğu için bünyesinden uzaklaştırmamıştır.³²⁷ Bunun delili ise Şehit Muhammed Şahade’nin Şia mezhebine geçmesi ve hareket içerisinde bulunmaya devam etmesidir. Ayrıca İslamî Cihat, Filistin’i desteklediği sürece farklı mezhep ve dinlerden kişilerle işbirliği yapmaktan kaçınmamakta Sünnî olsa bile Filistin’e düşmanlık eden kişileri düşmanı olarak görmektedir.³²⁸

Sabirin Hareketi’nin Gazze’de faaliyet gösteren “el-Bakiyat es-Salihat” adlı bir derneği bulunmaktadır. Bu dernek 2014’te İsrail’le yapılan savaştan zarar gören kişilere yardım

³²⁶ Salih Hamid, “İran’ın Filistin Kolu Olan Sabirin Hareketi Kimdir?”, Al Arabiya kanalı web sitesi 2 Şubat 2018, <http://www.alarabiya.net>, (7 Haziran 2018).

³²⁷ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

³²⁸ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

yapmış, para ve gıda dağıtmıştır. 25 Mayıs 2014'te İsrail ordusu tarafından öldürülen Filistinli Nizar Said İsa'nın ise Sabirin Hareketi savaşçılarından olduğu belirtilmektedir. Sabirin Hareketi, 2014 yılında gerçekleşen savaşta direnişe katıldığını ve İsrail şehirlerine füze atışları yaptığını iddia etmektedir. Ayrıca hareketin mensubu Musab el-Hayr Salah el-Sekafi de, 2014 savaşı sırasında İsrail uçakları tarafından Şucaie'de hedef alınmıştır.³²⁹

Tüm bunlar göz önüne alındığında Sabirin Hareketi'nin Gazze'de İran'a bağlı Şii bir akım olarak ortaya çıkmasının sebeplerini şu şekilde özetleyebiliriz:

- 1- İran'ın Filistin'de tam anlamıyla kendisine bağlı olacak bir kol inşa etme isteği. Sabirin Hareketi'nin kuruluşu ve gözetimine yardımcı olanın İran istihbaratı olması bunu açık bir biçimde göstermektedir.³³⁰ İran bununla Ortadoğu'daki Şii yayılmacılığı arttırmak istemektedir.³³¹
- 2- Hamas Hareketi'nin Sabirin Hareketi'ni belirli bir ölçüde koruması ve İran'ın öfkesinden çekinerek harekete baskı yapmaktan, böylece de İran'ın kendisine yaptığı desteği olumsuz etkilemekten kaçınması. Filistin Emniyet Kuruluşu Sözcüsü Tümgeneral Adnan ed-Damiri bu hususa vurgu yapmış ve Hamas'ın Gazze'deki Selefi akımlara saldırırken Sabirin Hareketi'ne aynı muameleyi göstermediğini dile getirmiştir.³³²

Burada İslamî Cihat Hareketi'nin Şiileşme konusunda hoşgörülü davranması ve hareketin örgütsel bağlarının zayıf olmasının, hareketin kendi içinde bölünmeler yaşamasına sebep olduğunu söyleyebiliriz. Aynı şekilde ekonomik ve güvenlik alanlarındaki zaaf, genelde Filistinli özelde ise Gazzeli gençlerin dinî inançlarına aykırı olsa bile her yöntemi deneyerek malî kazançlar elde etme yoluna gitmesi sonucunu doğurmuştur.

³²⁹ "Cihat Zaferi Getirecek"

³³⁰ El-Atum Nebil, İran Uzmanı Ürdünlü Araştırmacı, Filistin-İran İlişkilerinin Askeri ve Siyasal Boyutu (1996-2015) **konulu görüşme, İstanbul, 9 Temmuz 2018.**

³³¹ Manni, "Iran's Proxies: State Sponsored Terrorism in the Middle East", p 38.

³³² "Ed-Damiri. Gazze Kassam'ın Sokağa Çıkma Yasağına Tabi ve Hamas Sabirin Hareketi'ni Destekliyor"

2.1.3. İran'ın Filistinli Gruplara Destek Ulaştırdığı Yollar

Filistin direnişinin sahip olduğu silahların çoğunun İran'dan geldiği sonucuna ulaştıktan sonra geriye, İran'ın bu silahları iki ülke arasındaki coğrafi uzaklığa rağmen genelde Filistin'e, özelde ise Gazze Şeridi'ne nasıl ulaştırdığı sorusu kalmaktadır.

İran Devrim Muhafızları'na bağlı olan³³³ ve Kasım Süleymani tarafından idare edilen Kudüs Gücü³³⁴ ve özellikle de 400. ve 190. birlikler dünya çapında sıcak çatışma bölgelerine, özel olarak da Gazze Şeridi'ne silah ulaştırmakla sorumludur.³³⁵ 400. Birlik, halihazırda Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı olan Adil el-Cubeyr'e, Suudi Arabistan'ın ABD Büyükelçisi olduğu sırada 2011 yılında suikast girişiminde bulunmakla suçlanan Abdurriza Şahlı tarafından komuta edilmektedir. 400. Birlik, Filistin direnişine Kornet tanksavar füzelerini ulaştırma konusunda başarıya ulaşmıştır.³³⁶ Behnam Şehriari'nin yönettiği 190. Birlik ise 400. Birlik'in görevlerini tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin 2007 tarih ve 1747 nolu, 2010 tarih ve 1929 nolu ve yine 2013 tarih ve 2105 nolu İran'ın yurtdışına silah ihraç etmesini yasaklayan kararlarına rağmen Tahran, 190. Birlik sayesinde "malzeme" adı altında birtakım sevkiyatı gerçekleştirmiş ve bu şekilde yaptırımlara mugayir bir tasarrufunu gerçekleştirebilmiştir. Nitekim geçtiğimiz yıllar içerisinde Lübnan Hizbullahı; Esed rejimi, Gazze'deki Filistin örgütleri ve Yemen'deki Husilere on binlerce ton silah nakletmiştir.

190. Birlik'in çalışma mekanizmasının ilk adımı silahları gizli bir şekilde yükleme ve istenen kişilere ulaşması için bir plan yapma şeklindedir. Bununla birlikte transferle ilgili beklenmedik bir durum oluşması yahut silahların yanlış ellere geçmesi halinde silahlar ile İran arasında bir bağ kurulamaması için de tedbirler alınmaktadır. Bu amaçla transfer edilmek istenen silahlar çoğunlukla büyük konteynerler içinde kutulara koyulmakta etrafları kamuflaj için başka malzemelerle doldurulmaktadır. Böylece silahlara ulaşılacak istendiğinde binlerce tonluk kamuflaj malzemesinin boşaltılması gerekecektir.

³³³ Zohar, s. 442.

³³⁴ İsrail İstihbarat ve Terör Bilgi Merkezi, "İran'ın Filistin Terör Örgütlerine Yardımları", 7 Ocak 2013, <https://www.terrorism-info.org.il/he/20459/>, (25 Mayıs 2018).

³³⁵ Segall, s. 70.

³³⁶ Segall, s. 71.

Transfer sürecinin ikinci adımı ise silah kargolarının insani yardım malzemesi olarak kaydedilmesidir. Üçüncü adımda daha fazla gizlilik sağlamak için 190. Birlik, tekne, uçak, kamyon ve tren gibi sivil nakil araçlarını kullanmakta silahları Irak'ın Um Kasr, Suriye'nin Lazkiye, Mısır'ın İskenderiye ve Süveyş Kanalı, Sudan'ın Port Sudan ve Hartum limanlarından ayrıca Suudi Arabistan ve Eritre topraklarından geçirmekte bu sayede de İran'ın silahlarla ilişkisinin tespit edilmesini önlemeye çalışmaktadır. Öte yandan transfer edilen silahların İran üretimi ya da üzerinde "İran'da Üretilmiştir" yazısı bulunan silahlar olmamasına özen gösterilmekte böylece silahların yakalanması ve kargoların içeriğinin ifşa olması halinde Tahran'ın silahlarla bir ilişkisi bulunduğunu yalanlama şansı artmaktadır.³³⁷

İran'ın Filistin'deki silahlı gruplara askerî destek ulaştırdığı kanal ve koridorlar şu şekildedir:

A. Hava Transfer Kanalları:

İran'a ait İran, Mahan, Caspian ve Meraj havayolu şirketleri, silahların hava yoluyla transfer edilmesi görevini üstlenmiştir. İran'dan yola çıkarak Sudan'a ulaşan silahlar, kara yoluyla Mısır üzerinden Gazze Şeridi'ne nakledilmektedir. Bu transfer yolu, İsrail hava kuvvetlerinin, Sudan topraklarında Filistinli silahlı gruplar için tahsis edilen İran silah deposunu hedef alarak yıkmasıyla ortaya çıkmıştır. 190. Birlik 2012 yılında Mahan Havayolları ile Sudan'a altı turda tonlarca silah naklederek bu depoya yerleştirmişti. Silahları hava yoluyla önce Suriye'ye, ardından Sudan'a ulaştırarak Mısır topraklarından Gazze'ye sokma da kamuflaj için kullanılan bir diğer yöntemdir.³³⁸ İran, 2009 yılında Sudan Badr Havayolları'ndan uçak kiralamış ve bu sayede İran'dan Sudan'a silah nakli gerçekleştirmiştir. Bu da yine Birlik'in kullandığı bir başka kamuflaj taktiğidir. Anlaşıldığı kadarıyla silahların Gazze Şeridi'ne nakledilmesi, Sudan ve Mısır'daki yerel kaçakçılar vasıtasıyla yapılmaktadır.³³⁹

B. Deniz Transfer Kanalları:

Deniz transfer yolları iki adettir. Birincisi İran'dan çıkan gemilerin Port Sudan limanına gitmesi fakat yükünü burada indirmeyerek Mısır'a ilerlemesi, sonrasında ise Sina Yarımadası'ndaki kaçakçı ağı ile Gazze'ye ulaşması şeklindedir. Mart 2014'te İsrail

³³⁷ Zohar, s. 441.

³³⁸ Zohar, s. 445.

³³⁹ Zohar, s. 443.

deniz kuvvetleri Filistinli örgütlere ulaştırılmak üzere İran'dan Sudan'a giden bir silah kargosunu, İsrail sınırının yaklaşık 1500 km güneyinde batırmıştır. Close-C isimli bu gemide Suriye üretimi olan 90 ila 160 km menzilli M-302 tipi 40 füze bulunmaktaydı. Burada dikkat çeken bir nokta, 190. Birlik'in Suriye üretimi füzeleri, kargonun İran'la ilişkisini gizlemek için Panama flamalı bir gemide taşımaya özen göstermiş olmasıdır.

İkinci yol ise, Suriye'den başlayarak Mısır'a oradan da Gazze Şeridi'ne ulaşmaktadır. Bu noktada İran'ın deniz yoluyla yaptığı transferleri İran gemileri ya da İran flaması taşıyan gemilerle yapmaması önem arz etmektedir. İran bu hususta yabancı gemilerden yararlanmış, örneğin 2011'de silah transferi için Liberya flamalı Victoria isimli bir Alman gemisini kullanmıştır. Nitekim İsrail deniz kuvvetleri bu gemiyi ele geçirmiş ve içerisinde karadan havaya füzeler bulmuştur.³⁴⁰

C. Kara Transfer Kanalları:

Mısır'da bulunan Sina Yarımadası, Gazze Şeridi'yle ortak kara sınırı olması açısından silah transferinin ana koridorunu teşkil etmektedir. Bu koridor, İsrail'in Eylül 2005'te bölgeden çekilmesinin ardından Gazze Şeridi ile Mısır arasında etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Aynı şekilde Hamas, Haziran 2007'de Gazze Şeridi'nin hakimiyetini eline almıştır. Sina'daki koridor sayesinde Gazze Şeridi'ne 20 km menzilli Grad 122 mm füzeleri gibi ağır silahlar, yine kısa ve orta menzilli füzeler, tanksavar füzeler ve patlayıcılar transfer edilebilmiştir.³⁴¹

Kudüs Gücü, İran'ın silahlarını Sudan'dan Mısır vasıtasıyla Gazze Şeridi ve Sina'ya geçirmek için Sudanlı ve Mısırlı kaçakçılardan yararlanmıştır. Sudanlı kaçakçı çetelerinin arasında, İran'dan gelen silahları Sudan'ın doğusunda yer alan Nübye Çölü üzerinden Mısır sınırına ulaştıran Reşadiye kabilesi mensupları da bulunmaktadır. Daha sonra Sina bedevilerinden, özellikle de Sevarika ve Rumeylat kabileleri mensuplarından oluşan Mısırlı kaçakçılar, silahları Sina'nın merkezindeki engebeli çöl yollarından geçirmektedir. Silahlar yeraltındaki depolarda ve zeytin tarlalarının orta kısımlarında saklanmaktadır. Yolun güvenli olduğunun anlaşılması üzerine ise Gazze Şeridi'ne ulaşan tüneller vasıtasıyla silahlar kente sokulmaktadır.³⁴²

³⁴⁰ Zohar, s. 443.

³⁴¹ Zohar, s. 442.

³⁴² Zohar, s. 446.

Mısır'da gerçekleşen 25 Ocak Devrimi sonrasında Müslüman Kardeşler'in Muhammed Mursi cumhurbaşkanlığında iktidara geldiği dönemin Gazze Şeridi'ne silah transferinin altın dönemini teşkil ettiği farklı kaynaklarca ifade edilmiştir. İddialara göre bu zaman aralığında Kaddafi rejiminin devrildiği Libya'dan Gazze'ye büyük miktarlarda silah akışı gerçekleşmiş, bu silahlar İran ve Katar'dan sağlanan fonlarla satın alınmıştır.³⁴³ Bu iddialar Libya'nın görece az nüfusuna nazaran çok fazla silah barındırması ve Kaddafi sonrası bu ülkede oluşan güç boşluğunun da sağladığı münasip ortam ile de birleştirilirse bu silahların Gazze'ye taşınması için gereken şartların tahakkuk ettiği söylenebilir. Dahası, Hamas'ın Libya'daki temsilcisi Mervan el-Aşkar'ın Mısır üzerinden Libya'daki silahların Gazze Şeridi'ne sokulmasının arkasındaki isim olduğu da iddialar arasındadır.³⁴⁴

Hamas bu süreçte Libya'dan gelen 7100 tipi uçaksavar füzelerine sahip olmuştur.³⁴⁵ Bununla beraber Sina Yarımadası'ndaki "el-Tayra, el-Mehdiye ve Nece Şeybane" bölgeleri, tünellerle kaçırılmak üzere hazır tutulan, Hamas Hareketi'ne ait silahların saklandığı depolara dönüşmüştür. Fakat Abdulfettah Sisi'nin Mısır Cumhurbaşkanı olması ve sınır güvenliği ile Gazze-Mısır arasındaki tünellerin yıkılması konularında İsrail'le işbirliği yapması sonucu, Libya ve İran'dan gelen silahların Gazze Şeridi'ne girişi durmuştur.³⁴⁶ Burada Mısır'ın Eski Cumhurbaşkanı Muhammed Hüsnü Mübarek döneminin Filistin direnişi açısından rahat bir dönem olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira bu dönemde Gazze Şeridi'ne gerçekleştirilen silah kaçakçılığı katı bir güvenlik takibine tabi tutulmamıştır.³⁴⁷ ABD tarafından Nisan 2009'ta gönderilen bir mesajda, 2008 yılında Mısır İstihbarat Şefi'nin Amerikalı yetkililere İran'ın, yarımadadaki bedevileri Gazze'ye silah kaçırma konusunda yardımcı olmaları için silah altına almaya çalıştığı yönünde bilgi aktardığı ifade edilmektedir.³⁴⁸ Mısır, Gazze Şeridi'ndeki Filistin direniş gruplarına silah aktarımında ne kadar önemli bir rol oynuyorsa Ürdün de Batı Şeria'ya silah naklinde o denli önemli bir rol oynamaktadır. Bununla beraber

³⁴³ Sadık, 30 Ağustos 2018.

³⁴⁴ Noga Tarnopolsky, "Libya's missing weapons being smuggled into Gaza", The World, October 08, 2011, <https://www.pri.org/stories/2011-10-08/libyas-missing-weapons-being-smuggled-gaza> (5 , Haziran, 2021).

³⁴⁵ Zohar, s. 451.

³⁴⁶ Zohar, s. 452.

³⁴⁷ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

³⁴⁸ **Araştırma ve Medya Verilerini Analiz Merkezi**, Veri Dosyası: 2010-2011 Kasım ve Aralık Ayları Arasındaki En Önemli Wikileaks Belgeleri, s. 33.

Ürdün, Hamas Hareketi'ni, Suriye'den Ürdün'e gelen İran'a ait silahların Batı Şeria'ya ulaştırılmak üzere kaçakçılığını yapmakla itham etmiştir.³⁴⁹

Bahsi geçen dönemin sonunda İran'la iletişimde olan Filistinli grupların tamamının, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın sınıflandırmasına göre Amerikan terör listelerinde yer aldığını söyleyebiliriz.³⁵⁰ Aynı şekilde Hamas mensubu olan ve silah transferi alanında faaliyet gösteren şu isimler de terör listesine alınmıştır: Hamas'ın İran Eski Temsilcisi İmad el-Alemi, 2010'da Birleşik Arap Emirlikleri'nde öldürülen Mahmud el-Mebhuh, 2012'de Şam'da öldürülen halefi Kemal Zenca,³⁵¹ Mansur Kazım el-Hüseyn adıyla da bilinen Muhammed Hişam Muhammed İsmail Ebu Gazale,³⁵² 2012 yılında öldürülen Ahmed el-Caberi, Ağustos 2014'te öldürülen İzzeddin El-Kassam Tugayları'nın Güney Ordusu Tümgeneralı Muhammed Ebu Şimale. Kaçakçılık faaliyetleri sonucunda Sina Yarımadası'nda Gazze Şeridi için silah üretimi fabrikaları kurulmuştur. Nitekim Mısır güvenlik güçleri Sina'nın kuzeyinde bulunan Şeyh Züveyd'de Hamas Hareketi için çalışan küçük bir fabrika tespit etmiştir.³⁵³ Ayrıca hem Mısır hem de Filistin tarafında sınır tüneli işiyle uğraşanlar gerek silah gerekse tüketim malzemelerinin kaçakçılığında ciddi faydalar sağlamıştır. Bu kimselerin aylık geliri en az 50 bin dolara ulaşmıştır.³⁵⁴

2.1.4. İran'ın Askerî Desteğinin Filistin Hareketleri Üzerindeki Etkisi

Filistin direnişi askerî faaliyetlerine İran'ın herhangi bir rolü olmaksızın başlamıştır. "Filistin Mücahitleri" 03.05.1989 tarihinde İsrail askeri İlan Saadon'u kaçırmış ve öldürerek cesedini saklamıştır. Aynı şekilde 17.12.1989 tarihinde İsraili Çavuş Avi Sasportas'ı da kaçırmış ve öldürerek cesedini saklamıştır. Bu sıralarda Hamas'ın şu anda adı İzzeddin El-Kassam Tugayları olan askerî kanadı kurulmamıştı. İzzeddin El-Kassam Tugayları 1991 yılında İsraili sınır bekçisi Nissim Toledano'yu kaçırmış ve

³⁴⁹ Muhsin Salih, Editör, **Filistin Strateji Raporu (2006)**, Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2007, s. 191.

³⁵⁰ Halid ed-Debbas, "Terör Listeleri: Standart ve İlgili Taraf Sorunları-Amerika Örneği", **Ortadoğu Araştırmaları Dergisi**, S(83), (Bahar 2018), s. 65.

³⁵¹ Zohar, s. 444.

³⁵² Alp, s. 110.

³⁵³ Zohar, s. 447.

³⁵⁴ Zohar, s. 449.

öldürmüştür.³⁵⁵ Bu özel operasyonlar ve benzeri yüzlerce operasyon, İran'ın Filistin direniş hareketlerine destek vermeye başlamasından önce gerçekleşmiştir.³⁵⁶

Son dönemde ise Filistin direnişi İran'ın desteğine bel bağlar bir pozisyonadadır. Nitekim İran, Filistin direnişinin imkanlarını büyük ölçüde geliştirmiştir. Filistinlilerin 1987 yılındaki Birinci İntifada'da kullandıkları silahlar taş, bıçak ve bazı hafif silahlardan ibaret olup³⁵⁷ gerilla savaşı denebilecek bir tarzda kullanılmıştır.³⁵⁸ Filistinliler İsraililere ani saldırılar yaparak pusu kurmuşlardır.³⁵⁹ Filistin direnişi bomba ve patlayıcı kemer geliştirebilmiş,³⁶⁰ bunu da kendi imkanlarıyla Mühendis Yahya Ayyaş eliyle gerçekleştirmiştir. Ayyaş İran'da hiç bulunmamış olup becerilerini üniversite eğitimine borçludur.³⁶¹ Filistin direnişinin roketatar kullanması ise başlangıçta kendi çabalarıyla olmuş, ilk yerli füzesi Kassam 1'i 26.10.2001 tarihinde ateşlemiştir. 2 km menzili olan bu füzenin TNT'den mamül patlayıcı başlığı bulunmaktadır. Ancak hem fırlatma hem de yönlendirme konusunda isabetli değildir.³⁶² Bu bağlamda İran, Filistin direnişinin 2012 savaşında kullandığı füzelerin geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.³⁶³ Bu savaş sırasında Hamas ve İslamî Cihat hareketleri İran üretimi olan 75 km menzile sahip Fecr 5 füzesini kullanmıştır.³⁶⁴ İzzeddin El-Kassam Tugayları da bu dönemde uzun menzilli füze sistemlerinin yanısıra³⁶⁵ Katyuşa füzeleri, 107 tipi füzeler ve havan toplarından oluşan stratejik bir savaş gücüne sahip olduğunu açıklamıştır. İzzeddin El-Kassam Tugayları'nın elinde 160 km³⁶⁶ menzilli füzelerin olduğu göz önüne alındığında yaklaşık bir milyon İsraili sivil Filistin direnişinin menzili içerisinde yer almaktadır. Aynı şekilde Filistin direnişi,

³⁵⁵ Muhammed ez-Zinati, "Hamas Hareketinin Gazze Şeridi Yönetim Tecrübesi 2007-2013", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, el-Ezher Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi, 2013), s. 35.

³⁵⁶ Adli Sadık, 30 Ağustos 2018.

³⁵⁷ Adnan Ebu Amir, **Direnişin Gazze Şeridi'ndeki İşgali Püskürtmesi**, Beyrut, Bâhis Araştırma Kurumu, 2007, s. 34.

³⁵⁸ Ferec Şahlub, **Filistin Direnişi: Gelişim Aşamaları ve Gelecek Ufukları**, Riyad: Daru'l Beyan, 2014, s. 145.

³⁵⁹ Hişam el-Megari, "Filistin Direnişi ve İsrail Ulusal Güvenliğine Etkisi (1987-2010)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Al Jinan Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi, Beyrut, 2013), s. 163.

³⁶⁰ El-Megari, s. 170.

³⁶¹ Ebu Dakka, 9 Temmuz 2018.

³⁶² Celal el-Kasım, **Filistin Direnişinin Füzeleri: Filistin'in Caydırıcı Silahı**, Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2015, s. 17.

³⁶³ İsrail İstihbarat ve Terör Bilgi Merkezi, "İran'ın Filistin Terör Örgütlerine Yardımları".

³⁶⁴ Zohar, s. 438.

³⁶⁵ Visam Cevde, **2014 Yenmi Ekin Savaşında Kassam Tugayları'nın Saldırı Stratejisi**, Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2015, s. 13.

³⁶⁶ Cevde, s. 13.

Aşdot Limanı ve bazı havalimanları gibi İsrail ekonomisini sıkıntıya sokabilecek bazı hayati bölgelere ulaşacak kapasitededir.³⁶⁷

Bununla beraber Filistin direnişi hafif ve orta düzeyde silahlardan oluşan bir cephaneliğe sahip olup kapsamlı bir savaş açabilecek güçtedir.³⁶⁸ İzzeddin El-Kassam Tugayları altı sancaktan oluşmaktadır; bir sancak genellikle beş bin askerden müteşekkildir. Böylece El-Kassam Tugayları'nın asker sayısı 30 bin askere ulaşmakta ve bu askerler her biri ayrı göreve sahip birlikler halinde Gazze Şeridi'ne dağılmış bulunmaktadır.³⁶⁹ Bu birlikler arasında insansız hava araçlarını yönetmekle görevli olan hava kuvvetleri, “dalgiç” deniz kuvvetleri ve İsrail özel kuvvetleriyle karşılaşma kapasitesine sahip kara kuvvetleri yer almaktadır.³⁷⁰

Filistin direnişinin halihazırda sahip olduğu en önemli silah ise “stratejik tüneller”dir. Bu tüneller yeraltında küçük bir şehir mesabesinde olup içerisinde çok uzun süre boyunca manevra yapma imkanı sağlamaktadır. Tüneller, düşmanın Gazze Şeridi'nin derinlerine girmesini önleme, Gazze dışındaki askerî noktalara ve yerleşimlere operasyon düzenleme gibi büyük askerî görevler yerine getirmektedir.³⁷¹ Tüneller dört kısma ayrılmaktadır: Saldırı tünelleri, savunma tünelleri, top ve füze tünelleri ile yardım ve iletişim tünelleri.³⁷² Askerî açıdan meydana gelen en büyük gelişme ise Filistin direnişinin izleme, saldırma ve dalış yapma gibi görevlerde kullandığı insansız hava araçlarıdır.³⁷³ Hamas Hareketi'nin tünelleri kullanarak gerçekleştirdiği en büyük operasyonlardan biri, 25.06.2006 tarihinde³⁷⁴ Refah kentinde bulunan Kerem Ebu Salim'de gerçekleştirilen ve sonucunda İsraili asker Gilad Şalit'in esir alındığı operasyondur.³⁷⁵ Ayrıca Shaul Aaron da Hamas tarafından yakalanmış ve İsrail'e ait askerî bir mevki olan Nahal Oz'a büyük bir saldırı düzenlenmiştir.³⁷⁶ Tünel fikri Filistin direnişi tarafından Vietnam ve Afganistan³⁷⁷ tecrübelerinden yararlanarak ortaya atılmış

³⁶⁷ Aviad, Hamas' Military Wing in the Gaza Strip: Development, Patterns of Activity, and Forecast,p.12

³⁶⁸ Ez-Zinati, s. 124.

³⁶⁹ Cevde, s. 2.

³⁷⁰ Sima Shine ve Anna Catrin, s. 40.

³⁷¹ “9 Numaralı Grup”, 10 mm 47 dk, Doha, el-Cezire Kanalı, 2016.

³⁷² Aviad, s. 5.

³⁷³ Cevde, s. 14.

³⁷⁴ İzzeddin El-Kassam Tugayları, “Otuz Yıl Boyunca El-Kassam”, S(4),(Aralık 2017), s. 49.

³⁷⁵ İzzeddin El-Kassam Tugayları, “Otuz Yıl Boyunca El-Kassam”, s. 56.

³⁷⁶ İzzeddin El-Kassam Tugayları, “Otuz Yıl Boyunca El-Kassam”, s. 49.

³⁷⁷ Yusuf, 22 Mayıs 2018.

olsa da gelişmiş tünel tekniğinin yayılmasında Kuzey Kore'den ilham alan İran'ın büyük rolü olmuştur. Tahran bu tekniği sonrasında Gazze ve Güney Lübnan'a taşımıştır. Gazze'deki tünel sayısı binden fazla olup³⁷⁸ bu tünellerin bazılarının uzunluğu 2500 m, genişliği 1,2 m, yüksekliği ise 2,2 metreyi geçmektedir. İsrail Han Yunus'un doğusunda bu niteliklerde bir tünel bulmuştur.³⁷⁹ İsrail'in verilerine göre Hamas, tünel projesine yılda yaklaşık 40 milyon dolar yatırmaktadır. Bu bağlamda tünel açma faaliyetleri sürdürülmekte Hamas mensubu farklı bölgelerden yaklaşık 1500 kişi, 250 ila 400 dolar arasında değişen maaşlarla tünel açma işinde çalışmaktadır.³⁸⁰

Son olarak şunu söyleyebiliriz: Filistinlilerin aldığı askerî, maddî ve manevî yardımların boyutuna dair tarihsel bir okuma yaptığımızda, İran'ın belki de Hamas ve İslamî Cihat'a en cömert yardımları yapan tek devlet olduğunu söyleyebiliriz. Bu yardım, Filistinli örgütler Arap rejimlerini ve özellikle de Suudi Arabistan'ı³⁸¹ kızdırmak istemedikleri için başlangıçta gizli olarak yapılsa da 2000 yılındaki el-Aksa İntifadası İran'ın birçok konudaki tavrını net bir biçimde ortaya koymasını sağlamış ve İran ile Filistin'deki silahlı İslamî cemaatler arasında güçlü ve aşikar ilişkilerin bulunduğunu ispat etmiştir. Bu ilişki ise silahlı mücadele ve İsrail işgaline askerî olarak direnme stratejisini esas almaktadır.³⁸² Bu nedenle hem Hamas hem de İslamî Cihat hareketlerinin, İran'ın askerî yardımlarından faydalanan Filistinli örgütlerin başında geldiğini söylemek mümkündür. Zira bu da İran'ın bölgedeki ideolojik ve stratejik hedeflerini güçlendirmiş ve gerektiği zaman İsrail'e geleneksel savaşın ötesinde bir savaş açabilecek gücü elde etmesini sağlamıştır.³⁸³ Bununla beraber İran'ın Filistinli gruplara yaptığı yardım, bu grupların Suriye krizi karşısındaki tutumu nedeniyle azalmayı sürdürdüğü takdirde, şu ana kadar yapılan askerî yardımların boşa gitme ihtimali söz konusudur.³⁸⁴

2.2. İran'ın Filistin'deki Siyasi Nüfuzu

İsrail İran açısından bir işgal devleti, İran'ın siyasi ve stratejik arzuları karşısında bölgesel bir rakip konumundadır. Buna bağlı olarak Tahran, İsrail'in bölgedeki

³⁷⁸ Adli Sadık, 30 Ağustos 2018.

³⁷⁹ Ez-Zinati, s. 125.

³⁸⁰ Sima Shine ve Anna Catrin, s. 41.

³⁸¹ Yusuf, 22 Mayıs 2018.

³⁸² Emir Hacı Yusufi, "İntifadayı Destekleme Stratejisi ve Olumlu Ulusal Çıkarlar", **İran'dan Seçmeler Dergisi**, S (21), (Nisan 2002), s. 24.

³⁸³ Manni, s. 40.

³⁸⁴ Manni, s.39.

nüfuzunu kendisine yönelik doğrudan bir tehlike olarak görmekte ve amacının İran'ı kuşatarak onun bölgesel rolünü hayata geçirmesini engellemek olduğunu düşünmektedir.³⁸⁵ Dolayısıyla da İran, Filistin siyasi arenasında varlık göstermek için büyük çaba sarf etmektedir. İran'ın Filistin'deki siyasi nüfuzunu daha iyi anlayabilmek için, İran siyasal rejiminin yapısını açıklamak yerinde olacaktır. İran rejiminin birinci unsuru "İran dinî lideri yahut Veli-yi Fakih" makamıdır. Bu makam İran'daki en yüksek dinî ve siyasi mevki sayılmaktadır.³⁸⁶ İkinci unsur ise Cumhurbaşkanı olup dinî liderden sonra İran İslam Cumhuriyeti'nin en yüksek yetkilisidir.³⁸⁷ Üçüncü unsur olan yargı, doğrudan dinî lidere bağlıdır ve başkanı beş yıllığına dinî lider tarafından atanır.³⁸⁸ Dördüncü unsur yasama organı olup Şura Meclisi ya da parlamento adını almaktadır. Doğrudan serbest oylamayla seçilen 290 parlamento üyesi, dört yılda bir değişmektedir.³⁸⁹ Uzman Meclisi ise anayasanın uygulanmasını denetler ve İran dinî liderini atama yetkisine sahiptir. Meclisin 86 üyesi her sekiz yılda bir doğrudan halk tarafından seçilir.³⁹⁰ Yasama organının en güçlü kolu olan Anayasa Koruma Konseyi, İslam hukukuna ya da İran devriminin ilkelerine uymadığı takdirde parlamentodan çıkan kararları veto etme hakkına sahiptir.³⁹¹ Son olarak bir istişare kurulu olan Düzenin Maslahatını Teşhis Konseyi ise 39 üyeden müteşekkil olup üyeleri dinî lider tarafından atanmaktadır. İran Anayasası'nın 112. maddesine göre Konsey, Şura Meclisi ile Anayasa Koruma Konseyi arasındaki anlaşmazlık ve krizleri çözmek, dini lidere tavsiye ve fikir vermek şeklinde iki ana göreve sahiptir.³⁹² İran Ulusal Güvenlik Konseyi'nin görevi ise İslam devrimini ve ülkenin stratejik çıkarlarını savunmaktır. İran Cumhurbaşkanı tarafından yönetilen konseyin üyeleri arasında ordu, siyaset ve yargı kurumlarının önde gelen isimleri yer almaktadır. Konsey, İran dinî liderinin belirlediği genel politikalar çerçevesinde ülkenin savunma ve güvenlik politikalarını

³⁸⁵ Showha internet sayfası "İran ve İsrail İlişkileri", , 5 Temmuz 2015, <https://shirleyna.wordpress.com/2015/07/05/>, (22 Ağustos 2018).

³⁸⁶ Nifin Mesad, **İran'da Karar Alımı ve Arap-İran İlişkileri**, 1. Baskı, Beyrut: Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 140.

³⁸⁷ Menal er-Rini, **İran Toplumunun İç Kuvvetleri**, İstanbul: Siyasi ve Stratejik Araştırma Enstitüsü, 2015, s. 7.

³⁸⁸ Er-Rini, s. 13.

³⁸⁹ Er-Rini, s. 8.

³⁹⁰ Rıdvan Ziyade, "İran İslam Cumhuriyeti'nde Azınlık Krizi", el-Mesbar Merkezi(ED), **İran'daki Ehl-i Sünnet**, (35-65), 1. Baskı, Dubai: el-Mesbar Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2012, s. 50.

³⁹¹ Er-Rini, s. 10.

³⁹² Er-Rini, s. 11.

saptamaktadır.³⁹³ 2006 yılında kurulan Dış İlişkiler Stratejik Konseyi ise hükümetin dış politikaları konusunda istişarede bulunma ve denetim yapmanın yanısıra eski diplomatların tecrübelerinden yararlanma görevini yürütmektedir. Öte yandan İran’da birçok siyasi parti bulunmaktadır. Bu partilerden muhafazakar olanlar şunlardır: İslami Mühendisler Cemiyeti, İslami Koalisyon Partisi, Din Adamları Cemiyeti, Hizbullah Dostları, İranlı İslami Çağdaş Düşünürler Partisi, İslam Devrimi Dostları Cemiyeti. Reformistler: Yeşil Umut Yolu, İslami Katılım Cephesi, Mücadeleci Din Adamları Derneği, İslam Cumhuriyeti Kadınları Derneği, Milli Güven Partisi, Demokrat Parti, İslam Devrimi Mücahitleri Örgütü, Birliği Güçlendirme Bürosu, İslam İşçileri Partisi, İranlı İşçilerin Dayanışma Ağı, Milli Cephe. Pragmatistler: İran’ın Onarımının Uygulayıcıları Partisi, İtidal ve Kalkınma Partisi. Bununla beraber İran’da yasaklı bazı parti ve hareketler bulunmaktadır: İran Devrim İşçileri Örgütü, Tudeh Partisi, İşçi Partisi, Yeşil Hareket, İran’ın Özgürlüğü İçin Yeşil Hareket, İran Milli Cephesi, Halkın Mücahitleri Hareketi, Aryan Birliği, Komünist Parti, Anayasal Parti, İran Milleti Partisi, Fars Hareketi Partisi. Halkın Mücahitleri örgütü ise İran’ın muhalif hareketlerinin en büyük ve aktif olanı olarak kabul edilmektedir.³⁹⁴

İran’ın Filistin’deki siyasi nüfuzunu, 1996-2015 yılları arasında iktidarda olan İran cumhurbaşkanlarının dönemleri içerisindeki İran-Filistin ilişkilerinin yapısı üzerinden inceleyeceğiz.

2.2.1. İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi Dönemi (1997-2005)

İran’ın Irak savaşından çıkması, iç ve dış politikalarında değişikliklere yol açmıştır. Bu değişikliklerin en önemlisi ise İran’ın Filistin meselesinde giderek etkisini arttıran tutumudur. Nitekim dönemin İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Haşimi Rafsancani, 1991 Sonbaharında düzenlenen Madrid Barış Konferansı’nın, Amerika tarafından Filistin meselesine yönelik düzenlenen yeni bir komplo olduğunu söylemiştir.³⁹⁵ Rafsancani 3 Ağustos 1993 ile 2 Ağustos 1997 tarihleri arasında İran Cumhurbaşkanı olduğunda ise³⁹⁶ Filistin meselesine ümmetin tamamının ilkesel bir meselesi olarak yaklaşmıştır.

³⁹³ Er-Rini, s. 14.

³⁹⁴ Nusuh internet sayfası “İran Siyasal Sistemine Giriş”, , 2 Kasım 2016, <http://www.nusuh.org/>, (15 Temmuz 2018).

³⁹⁵ Ereshdi Samir ve Avad Riyad, **İmam Humeyni, Yerleşimcilik ve Siyonizm**, Şam: Daru Avad, 1999, s. 208.

³⁹⁶R. K. Ramazani, “Iran's Foreign Policy: Both North and South”, **Middle East Journal**, Vol. (46), No. (3), (Summer, 1992), p400.

Buna bağılı olarak Filistin ile İsrail arasındaki çözüm girişimlerine karşı katı bir tutum takınmış, bu süreçlerin bir barış değil teslimiyet süreci olduğunu belirterek girişimlerin karşısında yer almıştır. Bununla beraber gerçek bir barış anlaşmasını destekleyeceğini ancak İran'ın barış süreci olarak devam eden bu sürecin gerçek hak sahiplerine haklarını iade edecek ve İslam ümmetine kaybettiği onurunu geri kazandıracak bir nitelikte olmadığını ifade etmiştir.³⁹⁷ İran'ın, 1993 yılında Oslo Anlaşması'nı imzalayan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistin halkının tek temsilcisi olmadığını söylemesi, barış süreci konusunda duyduğu öfkeyi açık bir biçimde göstermiştir.³⁹⁸ Aynı şekilde İran, kuruluşunun ardından Filistin Yönetimi'nin İsrail'in bir güvenlik kolu olduğunu, Filistinlileri baskı altında tutma görevini yerine getirdiğini belirtmiştir.³⁹⁹ 1991 Madrid Konferansı ve 1993 Oslo Anlaşması'na dayalı devam eden barış sürecine karşı olmasına rağmen İran, defalarca süreci durdurmak için adım atmayacağını dile getirmiştir. Nitekim İran Eski Cumhurbaşkanı Rafsancani, 7 Haziran 1993'te ülkesinin çözüm sürecini tasvip etmediğini fakat süreci durdurmak için fiziksel müdahalede bulunmak istemediğini söylemiştir.⁴⁰⁰ Buna bağılı olarak İran Eski Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayeti 1995'te, İran'ın Ortadoğu'daki krizi yalnızca “demokratik çözüm” olarak adlandırdığını, bu krizin gurbetteki Filistinlilerin geri dönmeleri ve selfdeterminasyon hakkına sahip olmalarıyla çözülebileceğine inandığını açıklamıştır. Bununla Filistin'in Müslüman, Yahudi ve Hristiyanlara ait olduğunu, Filistin topraklarında ırkçı, dinî ve milliyetçi baskıların her türlüşünden uzak demokratik bir şekilde yaşamaları gerektiğini kastetmektedir.⁴⁰¹

İran Cumhurbaşkanı Rafsancani döneminde – siyasi açıklamalar bir kenara bırakıldığında – gerçekten de barış sürecini başarısız kılmak için müdahale edildiği söylenebilir. Nitekim Ocak 1997'de Filistin Yönetimi, Hamas ve İslamî Cihat hareketlerinden 1600 Filistinliyi,⁴⁰² Filistin Yönetimi'nin idaresi altında bulunan

³⁹⁷ Hitit, s. 117.

³⁹⁸ Abdulmecid Hamedan, **İntifada-Uyanış Girişimi**, Ramallah: Daru't Tenvir Basım, Tercüme ve Dağıtım, 2002, s. 55.

³⁹⁹ Mesad, s. 38.

⁴⁰⁰ Michelle Nevfel , **Arap-İran İlişkilerinin İslam Dünyasındaki Konumu, İran-Arap İlişkileri: Mevcut Yaklaşımlar ve Gelecek Ufukları**, Beyrut: Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, 1996, 907.

⁴⁰¹ Muhammed Sadık el-Hüseyni, **Din ve Özgürlük Arasındaki Uzlaş**, Beyrut: Daru'l Cedit, 1999, s. 221.

⁴⁰² Muhsin Salih , **Hamas: Fikir ve Tecrübe Araştırmaları**, Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2015, s. 47.

bölgelerde güvenlik ve istikrara zarar vermek için Lübnan Hizbullahıyla işbirliği yaparak gizli bir yapılanma kurma suçlamasıyla tutuklamıştır.⁴⁰³

İran Cumhurbaşkanı Rafsancani aynı şekilde 1997 yılında, İran'ın barış sürecine karşı olan Filistin hareketleriyle, özellikle de Hamas ve İslamî Cihat'la ilişkilerini geliştirmeyi başarmıştır. Bu amaçla görevi, İran ve İran'daki İslamî yapılar ile dünya genelindeki İslamî devrimci hareketler arasında koordinasyon sağlamak olan İslamî Devrim Meclisi kurulmuştur.⁴⁰⁴ İran'ın Hamas ve İslamî Cihat'la ilişkileri geliştikçe İran ile Filistin Yönetimi arasındaki gerilim artmıştır. Filistin Yönetimi bu yakınlaşmayı kendisi için doğrudan bir tehdit olarak algılamış, Filistin Eski Devlet Başkanı Yaser Arafat da Hamas tarafından İsrail'e karşı gerçekleştirilen "intihar" saldırılarının bir dış kuvvet tarafından, yani İran'ın emriyle yapıldığını söyleyerek bu durumu dile getirmiştir.⁴⁰⁵

1997 yılında İran Cumhurbaşkanı olan Muhammed Hatemi ise İran İslam Cumhuriyeti'nin barış sürecini baltalamasına lüzum olmadığını, zira İsrail'in zaten bu görevi yerine getirmekte olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁶ Hatemi ayrıca İran'ın Ortadoğu'nun aleyhinde bir duruşu olmadığını ancak barışın tüm tarafların yararına olacak şekilde gerçekleşmesi gerektiğine inandığını dile getirmiştir. İsrail'in dünya çapında terörün en büyük temsilcisi olduğunu, siyasi rejiminin ise tüm kibriyle BM ve Güvenlik Konseyi'nin bütün kararlarını çiğnediğini söyleyen Hatemi, İsrail'in halen ABD'nin desteğiyle devlet terörü estirmekte olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰⁷ İlk kez Aralık 1998'de Tahran'da düzenlenen İslam Zirvesi Konferansı'nda ise konferans moderatörü olan Hatemi, İran'ın çözüm süreci konusundaki politikalarını başka devletlere dayatma eğiliminde olmadığını ancak bu sürece ilkesel olarak karşı çıktığını ifade etmiştir. Ayrıca İran'ın, İslam devletleriyle ikili ilişkileri ile İsrail konusundaki tutumunu birbirine karıştırmayacağını vurgulamıştır. Bununla beraber Tahran, İran'ın İsrail'i yıkma ve Filistin topraklarının tamamını özgürleştirme yönündeki yaklaşımının rağbet

⁴⁰³ Manni, s. 36.

⁴⁰⁴ Efifa Şaki, Roni Shaked, "İslami Direniş Hareketi Hamas: Allah'a İmandan Radikalizm Yoluna", El-Dava Yunus, Münir Mahmud(Cev), Kahire: el-Ahram Kurumu, 2003, s. 186.

⁴⁰⁵ Hasan es-Saduni, "1995-2005 Yılları Arasında ABD-İran İlişkileri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Arap Birliği'ne bağlı Arap Araştırmaları Enstitüsü Siyasal Çalışmalar Fakültesi, 2008), s. 154.

⁴⁰⁶ Hitit, s. 119.

⁴⁰⁷ Ala Salim, "Seyyid Muhammed Hatemi: İran İslam Cumhuriyeti'nin Üçüncü Cumhurbaşkanı", **Stratejik Değerlendirme Dergisi**, S (600, (1997), s. 59.

görmemesinin ardından, konferans bitiminde barış sürecini destekleyen ve Madrid'deki temel prensipleri esas alan bir siyasi açıklamayı kabul etmiştir.⁴⁰⁸

İkinci Filistin İntifadası olan 2000 yılındaki “el-Aksa İntifadası”nın patlak vermesinin ardından İran Cumhurbaşkanı Hatemi, 13 Kasım 2000’de Doha’da gerçekleşen Katar zirvesinde İran’ın çok dinli Filistin Devleti vizyonunu açıklamıştır. Buna göre başkenti Kudüs olan Filistin Devleti kurulacak, tarihi Filistin topraklarının tamamını içine alacak, tüm Filistinli mülteciler bu topraklara dönecek ve ister Müslüman ister Hristiyan isterse Yahudi olsun bu devletin gelecekteki yönetim şeklini belirlemek üzere herkes, düzenlenecek referanduma katılacaktır. Öte yandan Hatemi İsrail’in, Arap ve İslam dünyasının en büyük düşmanı olduğunun da altını çizmiştir.⁴⁰⁹

2000 yılında ise dönemin İran Dışişleri Bakanı Kemal Harazi Şam’da, Oslo Anlaşmaları’na karşı olan on Filistinli grup lideriyle görüşmüş, İran’ın Şam Büyükelçiliği’nde gerçekleşen bu görüşmeler sırasında Tahran’ının; intifadaya, Filistinlilerin meşru self-determinasyon hakkına ve başkenti Kudüs olan bağımsız bir devlet kurulmasına destek vermeye devam edeceğini belirtmiştir. Filistinli on grubun liderleri ise Harazi’yle görüşmelerinin ardından bir açıklama yayınlayarak İran’ın Filistin halkını ve mücadelesini destekleyen tavrını takdirle karşıladıklarını ifade etmişlerdir.⁴¹⁰

Devrim Muhafızları Eski Lideri ve Düzenin Maslahatını Teşhis Konseyi Genel Sekreteri Muhsin Rızai de 11 Kasım 2000’de, İslam devletlerinin hayata geçirmesi gereken birkaç aşamalık planı şu şekilde açıklamıştır:

Birinci Aşama: İslam devletlerinin İsrail’e karşı tavrı, kısa bir süreliğine de olsa İsrail’le ilişkilerini kesmek şeklinde olmalıdır. **İkinci Aşama:** ABD ve diğer Batılı ülkeler, İsrail’i korumaya ve desteklemeye devam ettikleri takdirde petrol ihracatının %20 ila %30 oranında azaltılacağı konusunda tehdit edilmelidir. **Üçüncü Aşama:** İslam devletleri tüm İslam ülkelerinin katılımıyla Filistin’i savunmak için ortak bir hava gücü

⁴⁰⁸ Hasan Ebu Talib, **2002-2003 Yılı Arap Strateji Raporu**, Kahire: el-Ahram Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2003, s. 217.

⁴⁰⁹ Abir Yasin, “İran’ın İsrail’e Karşı Ülkelerle İlişkileri”, İran Yıllık Strateji Raporu 2000, 1. Baskı, Kahire: Uluslararası İran Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 187.

⁴¹⁰ Muhammed Yasin, s. 187.

oluşturmalıdır. Bu güç, Filistinlilere saldırması durumunda İsrail'e karşı kullanılmalıdır.⁴¹¹

Bunlara ek olarak İran, 24-26 Nisan 2001 tarihleri arasında Tahran'da Filistin İntifadası'nı desteklemek amacıyla bir konferans tertiplemiş, bu konferansa 34 İslam ülkesinden farklı alanlardan 300 isim katılmıştır. İran konferans vasıtasıyla Filistin meselesine mutlak surette destek verilmesi yönünde bir karar alınması çağrısı yapmıştır ve konferansın en önemli sonuçları arasında şu hususlar bulunmaktadır.⁴¹²

- 1- Konferansta eldeki imkanlar ölçüsünde 1975 tarih ve 3369 numaralı, Siyonizmi ırk ayrımcılığının bir türü olarak gören kararın yeniden hayata geçirilmesi için çalışılmıştır.
- 2- Konferansta başkenti Kudüs olan bir Filistin Devleti kurulması çağrısı yapılmıştır.
- 3- İslam ve Arap devletlerinden, başta ABD olmak üzere büyükelçiliklerini Kudüs'e taşımak isteyen devletlerle ilişkilerini kesmeleri istenmiştir.
- 4- Başta BM Güvenlik Konseyi olmak üzere uluslararası örgütlere, İsrail'in savaş suçlarını yargılamak üzere uluslararası savaş suçları mahkemesi kurulması çağrısı yapılmıştır.
- 5- Filistinli mültecilerin baba ve ecdad topraklarına dönme hakkı yeniden vurgulanmıştır.
- 6- İslam Konferansı Örgütü ve Arap Birliği'nin, İsrail'i boykot komisyonlarına ilişkin tüm kararlarının hayata geçirilmesi için çağrıda bulunulmuştur.
- 7- Filistin meselesini savunanlardan oluşacak uluslararası bir birliğin kurulacağı ve bu birliğin eski ve mevcut milletvekillerinden müteşekkil sivil bir örgüt olacağı ilan edilmiştir.
- 8- Filistin İntifadası'nı desteklemek için maddî yardımların sunulmasının ve bu yardımların Ürdün yoluyla Filistinlilere ulaştırılmasının önemi üzerinde durulmuştur.
- 9- İran Cumhurbaşkanı Hatemi, BM Güvenlik Konseyi'ne Filistin'deki güvenlik ve barışın korunması için uluslararası bir kuvvet göndermesi çağrısı yapmıştır.⁴¹³

⁴¹¹ İbrahim Salih, "Siyonist Yapılanmayı Sarsan Savaşlar", **Müslüman Filistin Dergisi**, 1987, s. 8.

⁴¹² Ekrem Atallah, "Tarafsız Bağlamında İntifada", **Vizyon Dergisi**, S (16), (Şubat 2002), s. 33.

⁴¹³ Hitit, s. 150.

Konferansın çalışmaları ve sonuçlarından açıkça anlaşılacağı üzere İran, intifadanın devam etmesi konusunda son derece hassas davranmış ve ilgili tüm tarafları Filistin meselesi konusunda olumlu adımlar atmaya teşvik etmiştir. Nitekim İran Posta, İletişim ve Telekomünikasyon Bakanlığı 2001 yılında, el-Aksa İntifadası'yla dayanışma amaçlı bir pul bastırılmış, bu pul üzerine resim olarak İsrail ordusunun kurşunlarıyla babasının kucağında can veren Filistinli çocuk Muhammed Durra'nın fotoğrafını seçmiştir. Aynı şekilde İran Merkez Bankası 2001 yılında, intifadaya bağış yapmak isteyenler için bir cari hesap açtığını açıklamıştır. Yine başta Ayetullah Amid Zencani olmak üzere İranlı önde gelen ilim adamları 2002 yılında, dinî kurumların gelirlerinin bir kısmının Filistin'e yardım amacıyla tahsis edildiğini dile getirmiştir.⁴¹⁴

2001-2002 yıllarında İran'da, intifadayı desteklemek amacıyla iki uluslararası seminer düzenlenmiş, ayrıca 14 Aralık 2001'de kutlanan Dünya Kudüs Günü de İran'ın intifadayı destekleyen tavrını yinelemesi ve yitirilen hakları geri kazanmak için askerî direniş seçeneğini öne sürmesi için bir fırsat teşkil oluşturmuştur.⁴¹⁵

İran dinî lideri 1999'da Tahran'da ziyaret için bulunan İtalya Başbakanı Romano Prodi'yle yaptığı görüşme sırasında şunları söylemiştir: "İran adil ve kapsamlı bir barış istiyor. Ancak bu barış, belirli şartların dikte edilmesi ve toprağın gerçek sahiplerinin kimliklerinin ve meşru haklarının ellerinden alınması şeklinde olmamalıdır."⁴¹⁶

2000 yılında ise İran Dinî Lideri Hamaney, bir gün Filistin'in Güney Lübnan'ın özgürleştiği gibi özgür kalacağını ifade etmiştir. Bunun için ise Filistin halkının direnişini sürdürmesi ve taviz vermemesi gerektiğini vurgulamıştır. Hamaney söz konusu ifadeleri, İran İslam Cumhuriyeti'nin kurucusu Ayetullah Humeyni'nin mezarı başında, vefatının on birinci yıl dönümünde kullanmıştır.⁴¹⁷

Ekim 2000'de on binlerce Besic gönüllüsünün önünde konuşan İran Dini Lideri Hamaney, Mescid-i Aksa'da yaşananlar nedeniyle Siyonizmin Arap veya İslam mahkemelerinde yargılanmasının zorunlu olduğunu söylemiştir. Öte yandan her zaman

⁴¹⁴ Muhammed Yasin, s. 179.

⁴¹⁵ Ebu Talib, s. 188.

⁴¹⁶ Hitit, s. 118.

⁴¹⁷ Halil Arnus, "İran'ın İsrail'e Karşı Ülkelerle İlişkileri", İran Yıllık Strateji Raporu 2000, Kahire: Uluslararası İran Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 178.

yaptığının aksine Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat ya da Filistin Yönetimi'ne yönelik eleştiride bulunmamıştır.⁴¹⁸

Sonuç olarak Cumhurbaşkanı Hatemi döneminde İran'ın Filistin meselesine yönelik tavrı iki noktaya odaklanmıştır. Birincisi çözüm sürecini kabul etmemek, ikincisi ise 2000 yılındaki Filistin İntifadası'nı desteklemek. İran ile Filistin arasında resmî düzlemde anlaşmazlıklar olsa da Filistin Yönetimi Devlet Başkanı ve Filistin Kurtuluş Örgütü Lideri Yaser Arafat'ın 2004 yılında zehirlenerek ölmesi, İran halkı ve yetkililerini son derece üzmüştür. Bunun başlıca nedeni ise birçok İranlı yetkilinin, Arafat'ın İran Devrimi'nin başarıya ulaşmasında önemli bir rol oynadığına inanıyor olmasıdır.⁴¹⁹

2.2.2. İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad Dönemi (2005-2013)

1995 yılında Avrupalı bazı ülkeler, İran'daki büyükelçilikleri vasıtasıyla Hamas Hareketi ile iletişime geçerek hareketi, 1996 yılında düzenlenmesi planlanan cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerine katılmaya ikna etmeye çalışmıştır. Fakat Hamas söz konusu seçimlere katılmayı reddetmiştir.⁴²⁰ Hamas'ın bu tutumu, 2006 yılındaki milletvekili seçimlerine katılmasıyla ise tamamen değişmiştir. Nitekim uluslararası gözlemcilerin adil ve özgür olarak nitelediği⁴²¹ bu seçimlerde Hamas çoğunluğu elde ederken 132 sandalyenin 74'ünü kazanmıştır.⁴²² Aslında Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki barış sürecine tümüyle karşı olan İran, Hamas Hareketi'nin, Filistin'de 1993 yılında İsrail ile Filistin Kurtuluş Örgütü arasında imzalanan Oslo Anlaşması'yla başlayan siyasal sürece katılmasına olumlu karşılık vermiştir.⁴²³ Öyle ki İran, Hamas Hareketi'nin seçim kampanyasına 30 milyon dolar finansman sağlamıştır.⁴²⁴ İran'ın bu şekilde davranmasının nedeni, Hamas'ın Filistin'deki karar alma süreçlerinde rol oynamasını istemesi ve Filistin siyaset sahnesinin tek bir kesimin; el-Fetih'in elinde kalmasını istememesidir.

⁴¹⁸ Arnus, s. 178.

⁴¹⁹ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

⁴²⁰ Yusuf Rezka, **Hamas'ın Zorlu Yolu ve Ortaklığı**, Gazze: Daru'l Erkam, 2009, s. 44.

⁴²¹ Noam Chomsky, **Geleceğin Üretimi**, Lingo Office S.A.R.L(cev), 2. Baskı, Beyrut: el-Matbuat Basım ve Dağıtım Şirketi, 2016, s. 27.

⁴²² Aviad, s. 6.

⁴²³ Muhammed Abdülmümin, "İran, Komşuları ve Bölgesel Krizler", **Tercüme Araştırmalar Dizisi**, S: (24), (2006), s. 30.

⁴²⁴ Ebu Amir, **İran'ın Gazze Şeridi'ndeki Nüfuzu: Şahitler ve Deliller**, s. 6.

Aynı şekilde İran, Hamas'ı galibiyeti dolayısıyla tebrik eden ilk devlet olmuş, hemen Hamas'tan üst düzey bir heyeti Tahran'ı ziyarete davet etmiştir. İran'ın yeni seçilmiş olan Dışişleri Bakanı Manučeher Muttaki ise Şubat 2006'da, Hamas'a yardımcı olmak amacıyla 50 milyon dolar bağışladığını duyurmuştur.⁴²⁵ İran dinî lideri Ali Hamaney de Şubat 2006'da Hamas Hareketi Siyasi Büro Başkanı Halid Meşal'i kabul ederek Tahran'ın Hamas'ın galibiyetini memnuniyetle karşıladığını belirtmiş ve bu galibiyetin, İran'ın Batı sömürge ve emperyalizmine karşı yapılan direnişe gösterdiği desteğin bir meyvesi olduğu mesajını vermiştir.⁴²⁶ Ziyaret esnasında Hamaney, ülkesinin Hamas Hareketi ve Filistin meselesine tam anlamıyla destek verdiğini vurgulamaya özellikle dikkat etmiş, Hamas'ın seçimlerde zafer kazanmasının, tüm yollar kapanan, cihat etmekten başka bir seçenekleri bulunmayan ve bunun sonucu olarak Gazze Şeridi'ni işgalden kurtaran mücahitlere verilen ilahi vadin gerçekleşmesi anlamını taşıdığını söylemiştir. Hamaney ayrıca, Hamas'ın tüm uluslararası baskılara rağmen İsrail'i tanımayı kabul etmemesinden övgüyle söz etmiş, İslam devletleri halklarını Filistin'deki direniş hareketlerine maddî ve manevî yardımda bulunmaya çağırmıştır. Bunun için de Filistinlilere yıllık malî yardımlar yaparak Filistinlilerin, İsrail ve Amerika'nın abluka, yalnızlaştırma ve Filistin direnişine diz çöktürme çabalarına karşı ayakta durabilmelerini sağlamaları gerektiğini ifade etmiştir. Bu açıklamalarla birlikte ilk kez, İranlı bir resmî yetkili Hamas'ın yeni kurulmakta olan hükümetine malî yardımda bulduklarını ilan etmiştir. İran Hükümet Sözcüsü Gulam Hüseyin İlham ise Tahran'ın, çalınan tüm haklar geri kazanılıncaya dek Hamas Hareketi'ne her alanda destek vermeye kararlı olduğunu dile getirmiştir. İran Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı Ali Laricani de Hamas Siyasi Büro Başkanı Halid Meşal'le Tahran'da gerçekleştirdiği görüşme sonrasında ülkesinin, İsrail ambargosu ve ABD'nin baskılarına daha güçlü karşı koyabilmesi için Hamas'ın kuracağı yeni Filistin hükümetine maddî ve manevî destek vereceğini açıklamıştır.⁴²⁷

İran'ın bu tutumu dolayısıyla Ocak ve Şubat 2006'da Tahran'ı iki kez ziyaret eden Halid Meşal, ikinci ziyareti sırasında Tahran'da düzenlediği basın toplantısında İran'ın Filistin hareketi, direnişi ve halkına gösterdiği desteği takdir ettiklerini belirtmiştir.

⁴²⁵ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

⁴²⁶ Ebu Talib, s. 251.

⁴²⁷ Meha Abdulhadi, "2006 Filistin Milletvekili Seçimlerinin Ardından Filistin Siyasal Sistemi", **Orta Doğu Araştırmaları Dergisi**, S (34), (2007), s. 97.

Hamas'ın elde ettiği siyasi ve askerî zaferlerde İran'ın da payının olduğunu söyleyen Meşal, daha da ileri giderek İran'ın; İsrail, Amerika yahut her ikisi tarafından herhangi bir askerî saldırıya maruz kalması durumunda, Hamas'ın işgalci İsrail'e yönelik askerî saldırı ve operasyonlarını yoğunlaştıracağı sözünü vermiştir. Aynı şekilde Filistin Yönetimi'nin yapmış olduğu anlaşmaları Filistin'in çıkarına hizmet edecek şekilde gözden geçireceklerini belirtmiştir.⁴²⁸ Diğer yandan İran, kendisine en yakın grup olan ve seçimleri boykot eden İslamî Cihat Hareketi'yle iletişim kanalını da muhafaza etmiştir. Nitekim Tahran yönetimi, Halid Meşal'i ağırlamasının üzerinden iki haftadan az bir zaman geçmişken İslamî Cihat Hareketi Genel Sekreteri Dr. Ramazan Şallah'ı kabul etmiştir.⁴²⁹ Bu bağlamda İran'ın, Hamas'ın milletvekili seçimlerinden galip çıkmasıyla elde edeceği yararları şu şekilde özetleyebiliriz:

- 1- İran'a göre Hamas'ın zaferi, İran'ın siyasi İslam'a dayalı yaklaşımlarına hizmet etmektedir. Zira siyasi İslam yaklaşımı, mevcut rejimlerle rekabet etmeye başlamıştır.⁴³⁰
- 2- İran kendisini, Hamas'ın milletvekili seçimlerinden galip çıkması sonucu nükleer meselesi açısından en büyük kazanan olarak görmektedir. Çünkü İran bu esnada ABD'nin, Tahran'a yönelik baskılarını azaltması karşılığında Hamas, Suriye ve Hizbullah'a yönelik tutumlarında pazarlığa gitme ihtimaliyle karşı karşıyadır.⁴³¹
- 3- İran Filistin kozunu ABD ile yaptığı pazarlıkta olumlu yönde kullanabilecek, kendisine yönelik olası bir saldırıda İsrail'e karşı yeni bir cephe açmış olacaktır.⁴³²
- 4- İran, Hamas'ın İran'ın kendi meselelerine hizmet edecek yeni bir yapının parçası olduğunu düşünmektedir. Nitekim İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın 2008 yılında Suriye'yi ziyaret etmesi, bu yeni siyasetin başlangıç noktasını teşkil etmektedir. İran Cumhurbaşkanı ile Filistin, Suriye ve Lübnan'daki liderler

⁴²⁸ Adil Süleyman, "İran'ın Bölgesel Politikasının Ekonomik Boyutları", Kahire'de bulunan İran Araştırmaları Merkezi'ndeki seminer çalışmalarından, 17 Ocak 2007, s. 15.

⁴²⁹ Ahmed Yusuf Ahmed, **Arap Milletinin Durumu 2005, Arap Sistemi: Ayakta Kalma ve Değişim Mücadelesi**, Beyrut: Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, 2006, s. 139.

⁴³⁰ Eşref Keşek, "İran'ın Bölgesel İttifakları", **Uluslararası Siyaset Dergisi**, S(165), (2006), s. 118.

⁴³¹ Usame el-Gazali, "Hamas'ın Hakimiyeti Altında Filistin", **Uluslararası Siyaset Dergisi**, S(164), (2006), s. 122.

⁴³² Mühenned Abdulhamid, **Gazze'ye Saldırı ve Filistin'in İç ve Dış Çekişmeler Arasındaki Durumu**, Ramallah: Cumhuriyet Demokrasi Araştırmaları Merkezi, 2014, s. 7.

arasında gerçekleşen görüşmeler ise yeni bölgesel oluşumun açık bir örneğidir.⁴³³ Bununla birlikte İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad, Dışişleri Bakanı Manuçehr ve İran'ın Suriye Büyükelçisi, Şam'daki birçok Filistinli grup lideriyle bir araya gelmiştir. Bu liderler arasında şu isimler sayılabilir: Halid Meşal (Hamas), Ramazan Şallah (İslami Cihat), Ahmet Cibril (Halk Cephesi-Genel Komutanlık), Nayif Havatme (Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi), Halid Abdulmecid (Filistin Halk Mücadelesi Cephesi). Filistin Halk Mücadelesi Cephesi Genel Sekreteri şunları söylemiştir: “Filistinli liderler İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad’la, Filistin meselesinde yaşanan gelişmeleri, bölgede tanık olunan hadiseleri, Filistin halkına yönelik gerçekleşen saldırıları ve özellikle de işgal edilmiş toprakları ele almıştır.”⁴³⁴ İran Cumhurbaşkanı ise görüşme sırasında Filistin halkının işgale direnişine, Filistinlilerin millî haklarına, özellikle de 1948 yılında çıkarıldıkları memleketlerine geri dönme haklarına verdiği desteği vurgulamıştır. Aynı şekilde Filistin topraklarında bağımsız Filistin Devleti kurulmasını, işgale karşı verilen direnişi ve Filistinlilerin, Filistin meselesini tehdit eden tehlikeler karşısında birlik olmasını desteklediğini belirtmiştir.⁴³⁵

Şubat 2006’da İsmail Heniyye başbakanlığında yeni bir Filistin Hükümeti kurulması Hamas Hareketi’nin milletvekili seçimlerinden galip çıkmasının doğal bir sonucuydu.⁴³⁶ İran da bu yeni Filistin hükümetine tam desteğini ilan etmiştir. Nitekim bu sırada Filistin İçişleri Bakanı olan Said Sayyam, Mart 2006’da İran’ın, kendilerine güvenlik kadrolarını eğitime ve Filistin güvenlik güçlerine askerî araç temin etme sözü verdiğini açıklamıştır.⁴³⁷ Aynı şekilde İran, Hamas Başbakanı İsmail Heniyye’ye Aralık 2006’da toplam 250 milyon dolar yardım yapma sözü vermiştir. Bu yardımların 100 milyon doları, Sosyal İşler, Çalışma ve Kültür bakanlıkları personelinin maaşları; 45 milyon

⁴³³ Cihad Udeh, **Hizbullah ve Hamas Karşısında İran ve İsrail**, Kahire: el-Mısri Gazetecilik, Basım, Yayım, Reklam ve Dağıtım, 2009, s. 76.

⁴³⁴ Jerusalem Post “Ahmedinejad’da Filistinli Liderlere” , 5 Eylül 2007, <https://www.jpost.com/Iranian-Threat/News/Ahmadinejad-to-meet-Palestinian-leaders>, (11 Ağustos 2018).

⁴³⁵ Hitit, s. 205.

⁴³⁶ Aviad, s. 6.

⁴³⁷ Ahmed el-Medeni, ABD-İran İlişkileri ve Filistin’in İç Durumuna Etkisi 2006-2009, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazze el-Ezher Üniversitesi Siyaset Bilimleri Fakültesi, 2010), s. 57.

doları ise Hamas'ın İsrail hapisanelerinde bulunan esir mensuplarına ödül olması, üç bin Filistinli balıkçıya yardım ve yüz bin işsiz için ayrılacaktır.⁴³⁸

Bununla beraber Hamas, lider kadrosu ve destekçilerine İran'ın maddî yardımlarını "İran ya da bir başkasının yaptığı bir lütuf değil, mukaddes Filistin meselesine karşı dinî ve ahlakî bir görev" olarak açıklamıştır. Düşmanı zayıflattığı ve gücüne yeni bir darbe indirmek anlamı taşıdığı sürece de bu yolda kurulan ilişki ve ittifak ağlarının bir mahzuru olmadığını ifade etmiştir.⁴³⁹

Hamas Hareketi'nin Gazze Şeridi'ndeki Askerî Hakimiyeti Karşısında İran'ın Tutumu:

İslamî Direniş Hareketi Hamas'ın 2006'daki milletvekili seçimlerinden muzaffer çıkmasının ardından Hamas ile Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi (el-Fetih) arasında gerek anayasal yetkiler gerekse de siyasal program konularında var olan anlaşmazlıklar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu anlaşmazlıkların sonucu olarak Hamas, 2007 yılında Gazze Şeridi'ni askerî olarak hakimiyeti altına almıştır.⁴⁴⁰

İzzeddin El-Kassam Tugayları ve Hamas Hareketi'nin 2007'de Filistin Polisi'ne bağlı olarak kurduğu İcra Gücü, Filistin Yönetimi'nin şu emniyet birimlerine saldırmıştır: Milli Güvenlik, istihbarat, Önleyici Güvenlik ve Filistin Devlet Başkanlığı Muhafız Gücü. Filistin İnsan Hakları Merkezi, saldırılar ve sonrasındaki olaylarda 91'i el-Fetih, 27'si İcra Gücü ve El-Kassam Tugayları, 43'ü ise sivillerden olmak üzere toplam 161 kişinin yaşamını yitirdiğini belirtmektedir. Hamas bu saldırıların ardından Gazze Şeridi'nin tamamını ele geçirmiştir. Ancak bu operasyon sırasında el-Fetih ve güvenlik gücü mensuplarına yönelik utanç verici uygulamalara imza atılmıştır. Bununla beraber İran ve Suriye'nin, Hamas'ın Filistin Yönetimi ve el-Fetih Hareketi'yle arasındaki çatışmada kararlı bir adım atarak Gazze'de net bir tutum takınması ve rakiplerini Gazze Şeridi'nden kalıcı olarak çıkartmasına olumlu bakmasının Hamas'ın Gazze Şeridi'ni askerî olarak ele geçirme kararında payı olduğu ifade edilmektedir.⁴⁴¹ İslamî Cihat'ın İran temsilcisi de İran'ın, Hamas'ın Gazze Şeridi'nde düzenlediği askerî operasyondan

⁴³⁸ Friedrich Kachan , **İran'ın Doğu Arap Ülkeleri ve Irak'taki Nüfuzu**, Salah Nasravi(cev), 1. Baskı, Kahire: Uluslararası Gelecek ve Strateji Araştırmaları Merkezi, 2008, s. 15.

⁴³⁹ Ebu Amir, **İran'ın Gazze Şeridi'ndeki Nüfuzu: Şahitler ve Deliller** s. 7.

⁴⁴⁰ Muhammed Abdullah, "İran'ın Dış Politikası", **Uluslararası Siyaset Dergisi**, S(138), (2010), s. 309.

⁴⁴¹ Hitit, s. 231.

haberi olmasının ihtimal dışı görünmediğini söylemiştir.⁴⁴² Zira Hamas'ın 14 Haziran 2007'de Gazze'yi askerî olarak hakimiyeti altına almasının akabinde İran, Filistin Yönetimi tarafından feshedilen Hamas Hükümeti'ni tanıdığını açıklamıştır. Hamas'ın Filistin dışındaki temsilciliğini yapan siyasi büro üyeleri İmad el-Alemi ve Muhammed Nasr liderliğindeki bir heyet de Tahran'ı ziyaret etmiş, düzenin Maslahatını Teşhis Konseyi Başkanı Haşimi Rafsancani ve Dışişleri Bakanı Manuçehr Muttaki gibi üst düzey isimlerle bir araya gelmişlerdir.⁴⁴³ Hamas'ın Gazze Şeridi'ni askerî olarak ele geçirmesinin bir dizi olumsuz sonucu olmuştur. Nitekim İsrail, Filistin halkına yönelik ablukasını sıkılaştırmış, Gazze Şeridi'ne giden sınır kapılarını kapatmış, Gazze ablukasını kuvvetlendirerek şehir halkının sıkıntılarının artmasına yol açmıştır.⁴⁴⁴ Öte yandan İsmail Heniyye hükümetinin Gazze'nin Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas tarafından feshedilmesi ve Batı Şeria'nın Selam Feyyad hükümetinin hakimiyeti altında bulunması nedeniyle, Batı Şeria ve Gazze arasında coğrafi bölünmenin yanısıra siyasi bölünme de baş göstermiştir.⁴⁴⁵ Buna bağlı olarak Filistin millî projesi zarar görmüş, Filistin içinde ve dışındaki halk tabanında ve yine Filistin meselesinin destekçileri nezdinde memnuniyetsizlik ortaya çıkmıştır. Ayrıca eğitim ve sağlık gibi sektörlerde zaaflar başlamış ve sonuç olarak bu sektörler Filistin toplumuna hizmet etme görevini yerine getiremez hale gelmiştir. Bunlara ek olarak altyapı projeleri de hayata geçirilememiş, bu da Filistin'deki hayatın tamamı üzerinde olumsuz yönde etkili olmuştur.⁴⁴⁶

Birçok Avrupa ve Arap devleti Hamas'ın Gazze'yi ele geçirmesine karşıt bir tutum takınırken İran, farklı bir tavır benimsemiş ve Hamas Hareketi ile feshedilen Gazze hükümetinin yanında yer almıştır. Nitekim İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad şu açıklamada bulunmuştur: "İran'ın görevi Filistin direnişini savunmaktır. el-Fetih ve Hamas arasındaki fitne ise İsrail'in ürünüdür."⁴⁴⁷ Buna paralel olarak Tahran sokaklarında gösteriler düzenlenmiş ve Arap devletlerine feshedilen Gazze hükümetini destekleyerek Filistin halkının kararlılığına destek olma çağrısı yapılmıştır. Özellikle de

⁴⁴² Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

⁴⁴³ Ebu Amir, s. 23.

⁴⁴⁴ Hasan Ebhis ve diğerleri, **el-Fetih ve Hamas Arasında Güvenlik Metodu Çatışması 2006-2007**, 1. Baskı, Beyrut, ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2009, s. 44.

⁴⁴⁵ El-Medeni, s. 64.

⁴⁴⁶ Hasan Ebhis ve Vail Saad ve diğerleri, **Filistin Yönetimi'ndeki Güvenlik Gelişmeleri 2006-2007**, 1. Baskı, Beyrut, ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2008, s. 89.

⁴⁴⁷ el-Medeni, s. 65.

Mısır'dan Refah sınır kapısını açması istenmiştir. Bu noktada Mısır gazeteleri İran'a cevap vermiş, Algomhuria (Cumhuriyet) gazetesi 2008 yılında Tahran'da Mısır aleyhinde düzenlenen gösterileri eleştirerek bu gösterilerin siyasi bir gösteri olduğunu ve Arap-İsrail çatışmasının İran'ın nükleer meselesinde pazarlıklara alet edilmek istendiğini söylemiştir. Ayrıca gazete, İran'ın Filistin'e yönelik siyasi müdahalelerinin Filistin'deki iç bölünmeyi daha da arttırdığını, Batı Şeria'nın Gazze'den ayrılmasına yol açtığını ve Filistin ulusal diyalogunu işlevsiz hale getirdiğini belirtmiştir.⁴⁴⁸

İran ise Arap devletlerine meydan okur bir edayla, Hamas ve Filistin direnişine olağan desteğini sürdürmüş, Gazze Şeridi'ne yönelik ablukanın kaldırılması talebini daha fazla dillendirmeye başlamış ve memur maaşlarının ödenmesi için mali yardım yapmaya devam etmiştir.⁴⁴⁹

Arap ülkelerinin İran'a tepkisi ise farklı olmuştur. Nitekim Mısır, yalnızca Refah sınır kapısını Gazzelilerin yüzüne kapatmakla kalmamış, 2007'de ABD'de Annapolis Barış Konferansı'nı düzenleyerek Filistin-İsrail barış görüşmelerini canlandırmaya çalışmıştır. Bu konferansta Arap ve İsraili liderler aynı masanın etrafında toplanmıştır. İran ise konferansın başarısız olduğunu söylemiş, Ahmedinejad bu konferansın amacının Arap liderlerini İsrail'e bağlamaktan ibaret bulunduğunu dile getirmiştir.⁴⁵⁰ Aynı şekilde Ahmedinejad, Suud Kralı'yla bir telefon görüşmesi gerçekleştirmiş ve Suudi Arabistan'ın Annapolis Konferansı katılımcıları arasında olmayacağını umduğunu ifade etmiştir. Arap devletlerinin Siyonizmin komplo ve aldatmacalarına karşı dikkatli olması gerektiğini vurgulayan Ahmedinejad, konferansa katılan Arap devletlerine, bu konferansa katılımı destekleyip desteklemediklerini öğrenmek amacıyla referandum yapma çağrısında bulunmuştur. İran Dinî Lideri Seyyid Ali Hamaney de konferansın başarısız olacağını öngördüklerini belirtirken Filistin halkının İslam ümmeti ve özellikle de İran halkının uyanıklığıyla ilişkili bulunan teyakkuz halinin, ABD'nin bu konferansla gerçekleştirmeye çalıştığı meşum hedeflerin önünde engel teşkil edeceğini söylemiştir.⁴⁵¹ İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ise Arap ülkelerinin Annapolis

⁴⁴⁸ Scott Writer, **İran'ın Hedef Alınması**, Ter: Emin el-Eyyubi, 1. Baskı, Beyrut, el-Arabiyye Bilim ve Yayınevi, 2007, s. 40.

⁴⁴⁹ Abdülmümin, s. 194.

⁴⁵⁰ Muhsin Salih, **Filistin Strateji Raporu 2007**, Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2008, s. 220.

⁴⁵¹ Salih, **Filistin Strateji Raporu 2007**, s. 221.

Konferansı'na geniş katılım gösterme sebebinin, İran'ın bölgeye yönelik endişe verici tehdidi olduğunu ifade etmiştir. Uzmanlar da Annapolis Konferansı'nın Hamas Hareketi'ni İran'dan koparmak amacıyla düzenlendiğini dile getirmiştir.⁴⁵²

Gazze Şeridi Ablukasının Kaldırılmasında İran'ın Rolü:

İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, Mısır'ın Gazze sınırına ördüğü çelik duvarı eleştirerek Mısır'ın bu duvarı şerrinden kurtulmak için İsrail sınırına örmüş olması gerektiğini söylemiştir. Aynı şekilde İran, İsrail'in 2010 yılında Türk özgürlük filosuna saldırmasını kınamış, Ahmedinejad ve İran Ulusal Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Said Celili, İsrail'in saldırısını "vahşice" olmakla nitelemiştir. İran Parlamentosu Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Komisyonu Başkanı Alaaddin Burucerdi de İsrail'in özgürlük filosuna yönelik saldırısının Uluslararası Adalet Divanı'na havale edilmesi gerektiğini belirtmiştir. İran Dinî Lideri Ali Hamaney ise İsrail kuvvetlerinin özgürlük filosuna saldırmasının, şer kaynağı ve kötü niyetli Siyonist hükümetin işlediği büyük suçların bir yenisi olduğunu söylemiştir.⁴⁵³

Diğer yandan İran, Gazze ablukasındaki tutumları nedeniyle bazı Arap lider ve devlet başkanlarına da sert eleştiriler yöneltmiştir. Ayrıca İran, Cumhurbaşkanı Ahmedinejad ve Şura Meclisi Başkanı Ali Laricani'nin katılımıyla Arap devletlerinin abluka karşısındaki sessizliğini kınamak için gösteriler düzenleyerek bu devletleri Gazze'ye karşı komplo kurmakla suçlamıştır. Ancak işin aslına bakıldığında İran'ın bu tavrı, pratikte herhangi bir baskı unsuru doğuracak adımlara dönüşmemiştir. Gazze ablukasını kaldırmak için az konuşarak çok icraat yapan Türkiye'nin devlet ve halk düzeyinde ortaya koydukları ise çok konuşarak az icraat yapan İran'ın tam tersi bir tutum ortaya koymuştur.⁴⁵⁴ Burada, İran'ın 2008'de Gazze'ye yardım taşıyan bir gemi gönderdiği fakat bu geminin İsrail savaş gemilerini görmesi üzerine geri döndüğünü belirtmekle yetineceğiz.⁴⁵⁵

Bununla beraber İran medyası, Gazze ablukasını konusunda ABD ve İsrail'e yüklenmiştir. İran Şura Meclisi Başkanı Ali Laricani, Şubat 2008'de verdiği bir

⁴⁵² Salih, **Filistin Strateji Raporu 2007**, s. 222.

⁴⁵³ Salih, **Filistin Strateji Raporu 2007**, s. 187.

⁴⁵⁴ Ebu Amir, s. 23.

⁴⁵⁵ Sittika Ballı, "Filistin Sorununda FKÖ Ve Hamas Faktörü", (**Yüksek Lisans Tezi**, Ahi Evran Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Mayıs 2013), s. 97.

röportajda şunları söylemiştir: “İsrail ve Amerika, Gazze ablukasıyla her gün binlerce Filistinliyi öldürmektedir.”⁴⁵⁶ Aynı şekilde İran, Filistin meselesine ve direnişine destek amaçlı çok sayıda konferans ve seminer düzenlemiştir.⁴⁵⁷

İsrail'in Gazze'ye Saldırıları Karşısında İran'ın Tutumu:

İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın görev döneminde Gazze Şeridi, birincisi 2008'de, ikincisi 2012'de olmak üzere İsrail tarafından iki kez saldırıya uğramıştır. 27 Aralık 2008'de Filistin ve İsrail arasındaki ateşkesin sona ermesiyle İsrail'in Gazze Şeridi'ne yönelik bombardımanı başladığında,⁴⁵⁸ İran siyasi olarak harekete geçmiş ve hem halk hem de dış politika düzeyinde çabalarını yoğunlaştırmıştır. İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, üst düzey yetkililer ve İran medyası, Gazze halkını ve direnişini destekleme amaçlı girişimlerde bulunmuştur. Nitekim İran, derhal ateşkes ilan edilmesi ve Refah sınır kapısı da dahil olmak üzere Gazze Şeridi'ne giden sınır kapılarının açılması çağrısı yapmıştır.⁴⁵⁹ Diğer yandan İran genelinde, özellikle de 29 Aralık 2008'de yani savaşın başlangıcından iki gün sonra Filistin Meydanı'nda geniş çaplı gösteriler düzenlenmiştir. İran dinî lideri de 29 Aralık 2008'i İran'ın resmi yas günü ilan ederken Gazze katliamında yaşamını yitirenlerin şehit olduğu yönünde fetva vermiştir.⁴⁶⁰

Ocak 2009'da ise İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, “Çıkarları İsrail'e bağlı olanların cehenneme gideceği” şeklinde bir açıklamada bulunarak Arap Birliği'ne İsrail'in saldırısını acilen durdurması yönünde çağrı yapmıştır.⁴⁶¹ Öte yandan İranlı liderler, İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırısına karşı koyacak bir dayanışma cephesi oluşturmak amacıyla Suriye, Lübnan ve Cezayir gibi bazı Arap ülkeleri ile Latin Amerika ülkelerini ziyaret etmiştir.⁴⁶² Aynı şekilde İran hükümeti 2009 yılında şehir halkı tarafından suçları belgelenen İsraili liderleri, meseleyi özel mahkemelere taşıyarak Gazze'de

⁴⁵⁶ Muhsin Salih, **Filistin Strateji Raporu 2008**, Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2008, s. 185.

⁴⁵⁷ El-Medeni, s. 67.

⁴⁵⁸ Noam Chomsky, **Geleceğin Üretimi**, Lingo Office S.A.R.L(cev), 2. Baskı, Beyrut, el-Matbuat Basım ve Dağıtım Şirketi, 2016, s. 115.

⁴⁵⁹ Emin Hatit ve diğerleri, **İsrail'in Gazze Şeridi'ne Saldırı Hakkında Araştırmalar**, 1. Baskı, Beyrut, ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2009, s. 213.

⁴⁶⁰ Halid Said ve Abdulkadir Yasin, **Gazze'ye Mermi Yağdırdıklarında**, 1. Baskı, Kahire: Ceziretti'l Verd Yayınevi, 2010, s. 405.

⁴⁶¹ Hussam Suveylim, “İran-ABD-İsrail Mücadelesinin Yeni Boyutları ve Ortadoğu'ya Etkisi”, **İran'dan Seçmeler Dergisi**, S(103), (2009), s. 2.

⁴⁶² Said ve Yasin, s. 406.

yargılamak için bir hukuk komisyonu kurulmasına yönelik karar almıştır. Bu karar, İsrail'in işlediği vahşetlere daha fazla ışık tutulabilmesini sağlaması açısından önem arz etmektedir. İran ayrıca, istişhadi eylem gerçekleştirecek tugaylar için gönüllü alımı yapılacağını açıklamış, bunun üzerine 70000'den fazla İranlının ismini gönüllü listesine yazdığını ilan etmiştir. Ancak bu kişiler Filistin'e girmemiş, attıkları bu adım manevî bir destek boyutunda kalmıştır.

İran Cumhurbaşkanı'nın bizzat kendisi, şu iki noktayı vurgulamak için Hamas ve İslamî Cihat liderleriyle telefon görüşmeleri gerçekleştirmiştir:

- 1- Direnişi devam ettirmek ve bu direnişin muzaffer olacağına inanmak gerekmektedir. Fakat bu tavır İran'ın, BM Güvenlik Konseyi'ni İsrail'in saldırısını acil bir şekilde durdurmaya teşvik etme çabalarıyla aykırılık göstermektedir.
- 2- Arap Birliği'ni aktif rol almaya davet etmek elzendir. Ahmedinejad 2009 yılındaki bir konuşmasında Arap Birliği'nin hukuki görevini yerine getirmediğini söylemiştir.⁴⁶³

Bununla beraber İran Gazze halkına, hava yoluyla Ariş Havalimanı, deniz yoluyla da "İnsanlık Ruhu" adlı gemiyi göndererek yardım ulaştırmaya çalışmıştır. Fakat söz konusu gemi, Larnaka limanından demir almasının ardından teknik arızalar sebebiyle Gazze'ye ulaşamamıştır. Benzer şekilde İran, Mısır'ın Refah kentinde İsrail'in saldırılarında yaralananları tedavi etmek için bir sahra hastanesi kurmayı teklif etmiştir. Ayrıca sağlık ekiplerinin ve yardım konvoylarının Refah sınır kapısı vasıtasıyla Filistinlilere ulaşabilmesine izin vermesi için Mısır'a ısrarda bulunmuştur. Bunlara ek olarak Gazze halkı için bir yardım kampanyası başlatmış ve kampanyanın örgütlenerek finanse edilmesi konusunda bazı sivil toplum kuruluşlarını teşvik etmiştir.⁴⁶⁴

Ayrıca İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, 16 Ocak 2009'da Gazze Zirvesi adıyla acil olarak toplanan Doha'daki Arap zirvesine katılmış ancak bu zirveye özellikle Mısır olmak üzere başlıca Arap devletleri katılım sağlamamıştır.⁴⁶⁵

⁴⁶³ Said ve Yasin, s. 405.

⁴⁶⁴ Hitit, s. 236.

⁴⁶⁵ Said ve Yasin, s. 408.

Ocak 2009'un ortasında ise Ahmedinejad, ABD yönetiminin Gazze'de yaşanan kanlı olaylar karşısındaki sessizliğini eleştirmiş, bu gelişmelerin ümmetin tamamını hedef alan bir komplo olduğunu belirterek bu komploya karşı mücadele edilmesi gerektiğini söylemiştir. Yine Suud Kralı'na da bir mesaj göndererek bu sessizliği kırmak gerektiğini belirtmiş, bazı Arap ve İslam devletlerini Gazze'deki katliamı desteklemekle suçlamıştır.⁴⁶⁶ Diğer taraftan İran Dinî Lideri Temsilcisi Abedi Habibullah Askerevladi ise 2009'da İran İnsani Yardım Komisyonu'nun Gazze'nin yeniden imarı için hazır olduğunu açıklamış, bu konuda Lübnan'ın Temmuz 2006'daki savaşın ardından yeniden imarında edinilen tecrübelerden yararlanabileceklerinin altını çizmiştir.⁴⁶⁷ İslamî Cihat Hareketi'nin İran temsilcisi ise İran İslam Cumhuriyeti'nin tüm kurumlarının, İsrail'in 2008'de Gazze'ye yaptığı saldırı sırasında Filistinlilere yardım etmek için seferber olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶⁸

Ancak İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırısından İran'ın, aşağıda açıklayacağımız üzere dolaylı olarak yarar sağladığını söyleyebiliriz:

- 1- İran'ın Filistin sahnesinde baskı amaçlı bir koza sahip olduğunu göstermek. Bu sayede İran'ın, İsrail ve Amerika'nın projeleriyle mücadelede en ön safta yer aldığını gözler önüne sermek.⁴⁶⁹
- 2- İran'daki muhafazakâr akımın Gazze'ye yönelik saldırıyı; siyasi duruşunu ve seçimlerde elini güçlendirmek amacıyla istismar etmesi. Zira 2009 yılının yaz mevsiminde gerçekleşecek cumhurbaşkanlığı seçimlerinden önce toplum, ABD ve İsrail'in uzlaşmaz tavrı konusunda dolduruşa getirilebilecektir.⁴⁷⁰

İran'ın bu özel ilgisi, Şura Meclisi Başkanı Ali Laricani'nin dilinde şu şekilde ifadesini bulmuştur: "Gazze, İran'ın ulusal güvenliğiyle ilişkili bir meseledir."⁴⁷¹

Öte yandan İran'ın 2008'de Gazze'ye yapılan saldırıya verdiği büyük önem, Hamas'ın askerî kanadının üst düzey komutanlarından Ahmed el-Caberi'nin İsrail tarafından suikastla öldürülmesi üzerine 14.11.2012'de başlayan savaşta söz konusu olmamıştır.⁴⁷²

⁴⁶⁶ Hatit ve diğerleri, s. 213.

⁴⁶⁷ El-Medeni, s. 73.

⁴⁶⁸ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

⁴⁶⁹ El-Medeni, s. 73.

⁴⁷⁰ El-Medeni, s. 74.

⁴⁷¹ Muhammed Abdulkadir, "Türkiye ve İran'ın Bölgesel Rolü... Gazze Ablukası", **İran'dan Seçmeler Dergisi**, S1(03), (2009), s. 101.

Bu değişikliğin üç sebebi vardır. Birincisi; Filistin direniş gruplarının Suriye krizi konusunda Suriye rejimine karşı halkın yanında yer alması, bunun sonucunda da İran'ın Filistin direniş hareketine yaptığı yardımları azaltmasıdır.⁴⁷³ İkincisi; bu dönemde Mısır ve Türkiye'nin Gazze'ye verdikleri büyük destek, İran'ın Gazze'deki rol ve nüfuzunun önünü büyük ölçüde kesmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile Mısır Başbakanı Hişam Kandil'in Gazze ziyareti bunun en iyi delilidir. Üçüncüsü ise; 2012 yılındaki savaşın yalnızca dokuz gün sürmüş olmasıdır.⁴⁷⁴

İran'ın Filistin Uzlaşısı Karşısındaki Politikası:

İran'ın Filistin uzlaşısı konusundaki tutumunu ele almadan önce Amerika ve İsrail'in, İsrail'in hedeflerini gerçekleştirmek ve Filistin meselesi dosyasını kapatmak için uzlaşuya karşı olduğu noktasını vurgulayalım. Aynı şekilde el-Fetih ve Hamas hareketlerinin bazı liderleri de kişisel çıkarlarının peşinde koşarak Filistin uzlaşısına karşı çıkmaktadır.⁴⁷⁵ Bununla beraber İran, Şubat 2007'de imzalanan Mekke Anlaşması'na ve sonrasında kurulan Ulusal Uzlaş Hükümeti'ne karşı olumlu bir tavır takınmış, İran Dışişleri Sözcüsü Muhammed Ali el-Hüseyini, Filistin'de kardeşlerin aralarında anlaşma yapmış olmalarının kendilerini memnun ettiğini ifade etmiştir.⁴⁷⁶

İran'ın Filistin uzlaşısı karşısındaki tutumuna bakıldığında ise bölünmeyi önleyecek herhangi bir eylemde bulunmadığı, aksine benimsediğı tavır ve verdiği desteğin bölünmenin devam etmesine katkı sağladığı görülmektedir. Bu durumun başlıca sebepleri şunlardır:⁴⁷⁷

- 1- İran, Hamas'ın Gazze Şeridi'ni askerî olarak ele geçirmesine karşı olumlu bir tutum takınmış, böylece gruplar arasındaki sorunları anlaşmazlık düzleminde bölünme seviyesine taşımıştır.
- 2- İran, bir yandan uluslararası arenada siyasi kazanımlar elde etmek, diğer yandan da bölgesel nüfuzunu arttırmak için Gazze'ye yönelik ablukaya rağmen Hamas Hareketi'ne destek ve finansman sağlayan neredeyse tek devlettir. Nitekim İran,

⁴⁷² Aviad, p. 4.

⁴⁷³ Zohar, p. 449.

⁴⁷⁴ Yusuf Ebu Suud, "Batı Araştırma ve Literatüründe Hamas", Muhsin Salih(ED), **Düşünce ve Tecrübede Hamas**, (427-452), s. 442.

⁴⁷⁵ Ahmed Tube, **İran'ın Filistin Uzlaşısı Karşısındaki Tavrı ve Çözüm Sürecine Etkisi**, Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2009, s. 44.

⁴⁷⁶ Muhammed İdris, "İran ve Gazze'deki Zorlu Seçimler," İran'da Seçmeler Dergisi, S(102), (2009), s. 4.

⁴⁷⁷ El-Medeni, s. 79.

Filistin meselesinde elinin daha da güçlenmesi ve Mısır'ın devre dışı bırakılması için Filistin uzlaşısı meselesinde gözetmen rolünü oynamak istemiş, Filistinliler karşı çıkmasına rağmen bu isteği kabul edilmiştir.⁴⁷⁸

- 3- İran'ın, 2011'de başlayan Suriye devrimi sonrasında Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'ı desteklemeyi reddettiği için Hamas Hareketi'ne yaptığı yardımı azaltmasının akabinde Hamas, Filistin uzlaşısına daha da yakın bir tavır sergilemiştir.⁴⁷⁹

2010 yılında ise Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, el-Fetih ve Hamas hareketleri arasında Filistin uzlaşısının başarıya ulaşmamasından İran'ı sorumlu tutmuş ve “İran, Hamas'ın Kahire'deki uzlaşısı belgesine imza atmasını istememektedir” demiştir. Abbas ayrıca Filistin Yönetimi'nin amacının Filistin halkını İran'ın vesayetinden kurtarmak olduğunu söylemiştir.⁴⁸⁰

İran'ı Filistin'de birliğin sağlanmasını önlemeye iten sebep kanaatimizce İran'ın, içinde bulunulan dönemde uzlaşmayı konuşmak için erken olduğunu düşünmesi, bu esnada Hamas'ın Batı Şeria'yı hakimiyeti altına alarak ablukayı kaldırmada başarı göstereceğini umuyor olmasıdır.

Birleşmiş Milletlerde Filistin:

2012 yılında İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın görev süresi sona ererken İran, Filistin'i BM'de Üye Olmayan Gözlemci Devlet olarak tanımıştır. İran'ın bu dönemdeki Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Ramin Mehmanparast, BM'nin Filistin'i Üye Olmayan Gözlemci Devlet statüsünde tanınmasının, Filistin halkının haklarını geri alması için bir fırsat olduğunu ifade etmiştir. Ancak “Filistin'in BM'de Üye Olmayan Gözlemci Devlet haline gelmesi” meselesinde İran'ın tutumundaki iki noktayı vurgulamamız gerekmektedir: Birincisi; İran'ın Filistin'in statüsünü tanınması, Filistin'in kendi topraklarında tam bir egemenliği hayata geçirmesi yolunda atılmış bir adım kabul edilebilir. İkincisi ise İran'ın, Filistin'i İsrail'le birlikte bağımsız bir devlet olarak tanıma konusunda çekimser davranma tavrını değiştirmiş olmasıdır. Zira İran, bu

⁴⁷⁸ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

⁴⁷⁹ Azzam, 9 Temmuz 2018.

⁴⁸⁰ El-Medeni, s. 79.

zamana kadar sürekli olarak Filistin'in bölünmesini kabul etmeyeceğini dile getirmiştir.⁴⁸¹

2.2.3. İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani Dönemi (2013-2015):⁴⁸²

Çalışmamızın zaman sınırlaması nedeniyle bu başlık altında, İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin görev süresinin 2013-2015 arasındaki dönemini ele alacağız. Filistin-İran ilişkilerinin gergin olarak ifade edilebileceği bu dönemin genel görünümü aşağıdaki şekildedir:

İran'ın Hamas Hareketi'yle İlişkisi:

İran'ın Hamas'a verdiği desteği 2011 yılından itibaren azaltmış olması, taraflar arasındaki ilişkileri düzeltme yolunda yapılan diplomatik girişimlerin başarısızlığı ve Hamas Hareketi'nin Gazze'deki lideri İsmail Heniyye'nin 09.12.2015 tarihinde İran'a, kendilerine destek vermeye devam etme talebini ilettiği bir mesaj göndermesine rağmen olumlu bir değişim yaşanmaması üzerine⁴⁸³ Gazze Şeridi'nin fiilî hakimi sıfatıyla Hamas Hareketi, Tahran'ın yönettiği ve doğrudan finanse ettiği el-Bakiyat es-Salihat gibi kurumları kapatma yoluna gitmiştir. Hamas Hareketi'nin bu uygulamalarının, Hamas'ın Siyasi Büro Başkanı Halid Meşal'in 'İran'ın Hamas'a verdiği desteğin Hamas'ın 2011'de başlayan Suriye devrimi sonrasında Beşşar Esad rejimini desteklemeyi reddetmesi nedeniyle zayıfladığı ve artık İran'ın birinci planda yer almadığı' şeklindeki açıklamalarıyla ilişkili olduğu söylenebilir.⁴⁸⁴

İran'ın Filistin meselesi hususundaki tavrının zayıflaması, İsrail'in 2014 yılında Gazze Şeridi'ne düzenlediği saldırı karşısındaki tutumunda kendisini göstermektedir. Sekiz yıldır zorlu bir abluka altında bulunan, bu esnada biri 2008 diğeri ise 2012 yılında olmak üzere iki kez savaşın içine çekilen Gazze Şeridi, 08.07.2014 tarihinde Batı Şeria'da üç İsrail askerinin kaçırılması bahanesiyle İsrail'in yeni bir saldırısıyla karşı karşıya kalmıştır.⁴⁸⁵ 51 gün süren bu savaş sırasında⁴⁸⁶ İsrail ordusu Gazze'ye 8210

⁴⁸¹ Muhsin Salih, **2012-2013 Strateji Raporu**, Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2014, s. 187.

⁴⁸² Efraim Kam ve Sima Shayan, "Nükleer Anlaşmasından Sonra İran", Ed: Anat Krez, Shlomo Berom, **İsrail Strateji Raporu 2016-2017**, (28-40), Tel Aviv: Ulusal Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü, 2016, s. 32.

⁴⁸³ "Heniyeye'den İran'a: Filistin'in Sizin İçin Ne Kadar Değerli Olduğunu Biliyor ve Sizi İntifadamızı Desteklemeye Çağırıyoruz", 46 mm 2 dk, Gazze, Kudüs Medya Ajansı, 2015.

⁴⁸⁴ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

⁴⁸⁵ Cevde, s. 4.

füze, 15736 deniz füzesi ve 36718 top saldırısı gerçekleştirmiştir. Savaş sonunda Gazze'deki şehit sayısı 2147, yıkılan ev sayısı 17132'dir.⁴⁸⁷ Kentte meydana gelen maddi hasar 6 milyar dolar iken yarım milyondan fazla kişi ise Gazze içinde göç etmeye mecbur kalmıştır.⁴⁸⁸ Tüm bunlara rağmen İran'ın saldırı karşısındaki tavrı zayıf ve etkisiz olmuştur. Nitekim İslamî Cihat Hareketi Genel Sekreteri Ramazan Şallah, 2014'teki saldırılar sırasında İran tarafından yalnızca 3 kez telefonla aranmıştır.⁴⁸⁹ İran ise zayıf tavrının ve maddî desteğindeki kesintinin sebebini, İran'ın yurtdışına ayrılan bütçesinin Suriye'de kullanılması olarak açıklamıştır.⁴⁹⁰

İran'ın Filistin Yönetimi'yle İlişkisi:

İran'ın Filistin Ulusal Yönetimi ve el-Fetih Hareketi liderleriyle ilişkilerini iki aşamada ele alabiliriz:

Birinci Aşama: İlişkileri İyileştirme Girişimleri:

Filistin Yönetimi ve el-Fetih Hareketi, İran'a açılma girişiminde bulunmuş, Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, 28.01.2014 tarihinde el-Fetih Hareketi Merkez Komisyon Genel Sekreter Yardımcısı Cibril er-Racub'u, bir heyetle birlikte İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'ye Filistin'in içinde bulunduğu durumu anlatan bir mesaj iletmek üzere Tahran'a göndermiştir.⁴⁹¹ Er-Racub'un bu ziyareti, Oslo Anlaşması'nın imzalanmasından sonra el-Fetih Hareketi'nden bu derece üst düzey bir ismin İran'a yaptığı ilk ziyaret olarak kabul edilmektedir. Bu durumun tek istisnası, Filistin Yönetimi Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın 2013'te İslam Zirvesi'ne katılmak üzere İran'a gitmiş olmasıdır. el-Fetih Hareketi Merkez Komitesi 03.02.2014 tarihinde ziyaretinin akabinde yaptığı açıklamada İran'la bölgesel düzeyde ortak ilişkiler kurulmasının önemini görüşüldüğü belirtilmiştir. el-Fetih Hareketi Merkez Komitesi Üyesi Abbas Zeki ise İsrail işgaliyle mücadele etmek isteniyorsa İran'la ilişkileri geliştirmenin mecburî olduğunu söylemiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü Yürütme Komisyonu Üyesi Ahmed Mecdelani de Ağustos 2015'te Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın İran

⁴⁸⁶ Mühenned Abdulhamid, **Gazze'ye Saldırı ve Filistin'in İç ve Dış Çekişmeler Arasındaki Durumu**, Ramallah: Cumhuriyet Demokrasi Araştırmaları Merkezi, 2014. s. 7.

⁴⁸⁷ Cevde, s. 6.

⁴⁸⁸ Abdulhamid, s. 8.

⁴⁸⁹ Kemal Halef, İslami Cihat Hareketi Genel Sekreteri Ramazan Şallah'la Özel Bir Görüşme.

⁴⁹⁰ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

⁴⁹¹ Muhsin Salih, **Strateji Raporu 2014-2015**, Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2016, s. 204.

ziyaretini düzenlemek için Tahran'a bir diğer ziyarette bulunmuştur.⁴⁹² Ziyareti sırasında Mecdeleni, İran Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif ile görüşmüş ve kendisine İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'ye verilmek üzere Mahmud Abbas tarafından kaleme alınan bir mesaj teslim etmiştir.⁴⁹³

Öte yandan İran da el-Fetih Hareketi ve Filistin Yönetimi'yle yakınlaşma düşüncesini memnuniyetle karşılamış, İran Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif, İran'ın Filistin Yönetimi'ni özellikle de el-Fetih Hareketi'ni desteklemeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde İran, Filistin'in BM'ye katılmasını desteklemiş, bu bağlamda İran Dışişleri Bakanı'nın Hukuk ve Uluslararası İşler Yardımcısı Abbas Arakçı, BM'ye üye olan bazı devletlerin Filistin'in BM'ye tam üye olmasına engel olmalarını eleştirmiştir.⁴⁹⁴

Filistin Yönetimi ve İran arasında bahsi geçen dönemde meydana gelen yakınlaşmanın sebepleri şunlardır:

Filistinlilerle İlgili Sebepler:

Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, siyasi faaliyetler konusunda Katar Devleti'nin yöntemini beğenmekte ayrıca Filistin Yönetimi ile Rusya arasındaki iyi ilişkiler kendisini İran'la yakınlaşmaya sevk etmektedir. Buna ek olarak Filistin Yönetimi, İran ile Filistin direniş grupları olan Hamas ve İslamî Cihat arasında Suriye krizinden sonra oluşan anlaşmazlıktan yararlanmak ve İran'ın maddi yardımını Filistin Yönetimi'ne kaydırmak istemektedir. Bu sayede gelecekte İran ile Hamas ve İslami Cihat arasındaki ilişkilerin iyileşmesinin de önüne geçilmiş olacaktır.⁴⁹⁵ Filistin Yönetimi bu şekilde bir adım atma konusunda, İran ile 5+1 devletleri arasında nükleer program konusunda imzalanan anlaşmayla İran'ın dış ilişkilerinin gözle görülür düzeyde düzelmesinden cesaret almıştır.⁴⁹⁶

İranlılarla İlgili Sebepler:

⁴⁹² Salih, **Strateji Raporu 2014-2015**, s. 205.

⁴⁹³ Nebil el-Atum, -İran Uzmanı Ürdünlü Araştırmacı- "İran ile el-Fetih Askeri ve Siyasi İlişkileri" **konuşu görüşme, İstanbul: el-Atum, 9 Temmuz 2018.**

⁴⁹⁴ Salih, **Strateji Raporu 2014-2015**, s. 204.

⁴⁹⁵ Adli Sadık, 30 Ağustos 2018.

⁴⁹⁶ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

İran, Filistin Yönetimi ve el-Fetih Hareketi'nin siyasi ve toplumsal etkisinin ne boyutta olduğunu farkındadır. İran ile Filistin Yönetimi arasında anlaşmazlıklar bulunsa da İran, İslamî Cihat Hareketi'yle ilişkilerini feda etmeye mecbur olacak olsa dahi Filistin Yönetimi'yle ilişkilerini geliştirmek istemektedir.⁴⁹⁷

Bununla beraber hiç şüphe yok ki İran ile Filistin Yönetimi arasındaki yakınlaşma, İran'ın yardımlarını azaltması sonrası Hamas ve İslamî Cihat hareketleriyle yaşadığı anlaşmazlığın boyutunu gözler önüne sermektedir. Aynı şekilde Tahran'ın Filistin Yönetimi'ne yakınlaşması; Halid Meşal'in, önce Suudi Arabistan sonra Türkiye'ye yaptığı ziyarete ve İran'ın çizdiği sınırların dışına çıkma girişimine misilleme niteliği taşımaktadır. İran'ın Filistin Yönetimi'yle yakınlaşması, 5+1 ülkeleriyle yaptığı nükleer anlaşmasının verdiği rahatlama ve coşkuyla yine bölgede merkezî bir devlet haline geldiğini hissetmesiyle de ilişkilidir. Buna bağlı olarak Tahran, çıkarları doğrultusunda ve gelecekteki meseleler hususunda İsrail ve ABD'yle pazarlık yapabilmek için Filistin Yönetimi'yle koordinasyon sağlaması gerektiğini düşünmektedir. Dolayısıyla da İran'ın Filistin Yönetimi'yle yakınlaşması kaçınılmaz hale gelmektedir. Nitekim İran'ı, Mahmud Abbas'ın Tahran ziyaretini memnuniyetle karşılamaya iten başlıca sebebin de bu olduğunu söyleyebiliriz.⁴⁹⁸ Bunlara ek olarak kanaatimizce İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Filistin Yönetimi ve el-Fetih Hareketi'yle yakınlaşmanın, İran'ın bölgesel meseleler konusundaki dış politikasının gerçek anlamda değiştiğini uluslararası düzlemde etkili olan ülkere gösteren bir mesaj niteliği taşıyacağını düşünmektedir.

İkinci Aşama: İlişkilerin Gerginleşmesi:

Filistin Yönetimi'nin İran'la ilişkilerini geliştirme çabaları başarısız olmuş, çoğu zaman bu ilişkilerin çıkmaza girmesine yol açan sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. Nitekim Tahran, Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın İran'ı ziyaret etmesini, daha önce memnuniyetle karşılarken sonradan reddetmiş⁴⁹⁹ ve Filistin Yönetimi'ni, Filistinlilere giden yardım paraları konusunda “güvenilir olmamakla” suçlamıştır. İran'ın Mahmud Abbas'a yönelik saldırıları bunun da ötesine gitmiş, Düzenin Maslahatını Teşhis Konseyi Genel Sekreteri Muhsin Rızai, Mahmud Abbas'ı “el-Fetih Hareketi içerisindeki en önemsiz kişi” olarak nitelemiştir. İran Dışişleri Bakanı Müsteşarı

⁴⁹⁷ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

⁴⁹⁸ El-Atum, 9 Temmuz 2018.

⁴⁹⁹ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

Hüseyin Şeyhülislam ise Mahmud Abbas'a eleştirerek Tahran'daki ABD Büyükelçiliği'ndeki belgelerin, Abbas'ın uzun zamandan bu yana CIA ajanı olduğunu ortaya çıkardığını, Abbas'ın onlarca yıldan bu yana sergilediği davranışların da bunu ispat ettiğini söylemiştir.

İran'ın bu saldırısı, Mahmud Abbas'ın Fransa'nın başkenti Paris'te İran Ulusal Direniş Konseyi Başkanı Meryem Recavi'yi kabul etmesine karşılık gerçekleşmiştir. Söz konusu ziyaret üzerine İran, Filistin'in Fransa Büyükelçisi Selman el-Herfi'ye İran'ın Fransa Büyükelçisi vasıtasıyla gizli bir mesaj göndermiş, Filistin Büyükelçisi de bu mesajı içeriğini açıklamaksızın Mahmud Abbas'a iletmıştır. Kaynakların verdiği bilgiye göre mesaj, yaklaşık 350 kelimedenden ibaret olup İran'ın yurtdışı muhalefet lideri olan Meryem Recavi'yle buluşması nedeniyle Mahmud Abbas'ı sert bir dille eleştirmektedir. Bununla beraber mesajda "mevcut İran rejimine hakarete cüret etmesi" nedeniyle Filistin Yönetimi ve Devlet Başkanı Mahmud Abbas açık bir şekilde tehdit edilmektedir. Öte yandan el-Fetih Hareketi de bir açıklama yayınlarak Tahran'a saldırmış ve İran'ı Filistin'in yıkımı ve bölünmesinden sorumlu tutmuştur. El-Fetih ayrıca Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'a zarar verme girişimi konusunda İran'ı uyarmıştır.⁵⁰⁰ Filistin Yönetimi İran muhalefetiyle bir araya gelmesini ise İran'ın Gazze Şeridi'ni hakimiyeti altında bulunduran Hamas Hareketi'ne maddî yardım yapmasıyla haklı göstermeye çalışmıştır. Yine İran hükümeti yardımlarını, Filistin Yönetimi Maliye Bakanlığı'na teslim etmeyi reddederek doğrudan Hamas Hareketi'ne ulaştırma konusunda ısrarcı davranmaktadır. İran ayrıca Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın, Filistin'in içişlerine karışmama yönünde yaptığı çok sayıda çağrıyla görmezden gelmiştir.⁵⁰¹ el-Fetih Hareketi mensubu, Filistin Yasama Meclisi Milletvekili Necad el-Estel ise Halkın Mücahitleri Hareketi'nin merkezini ziyaret etmiş, Halkın Mücahitleri'nin İran halkının tamamı için adaletin hayat bulması adına İran rejimine karşı özgürlük ve demokrasi yolunda verdiği mücadeleyi desteklediğini açıklamıştır. el-Estel ayrıca İran'ın, İsrail'e hizmet etmek amacıyla Filistin halkı arasında bölünmenin finansmanını sağladığını ifade etmiş, İran rejimini Suriye, Bahreyn ve Filistin gibi Arap ülkelerini hakimiyeti altına almaya çalışmakla suçlamıştır. Yine el-

⁵⁰⁰ Nadir es-Safedi, "İran Filistin Yönetimi'yle Diplomatik İlişkilerini Baltıyor... Abbas'ı 350 Kelimeyle Tehdit Ediyor", Alkhaleej internet sayfası, 2 Ağustos 2016, <http://alkhaleejonline.net/>, (5 Haziran 2018).

⁵⁰¹ Kayad, 5 Temmuz 2018.

Estel, Filistin Yönetimi'nin Halkın Mücahitleri'nin yanında yer aldığını vurgulamıştır.⁵⁰² Buna karşılık olarak İran, Lübnan Büyükelçisi Muhammed Feth vasıtasıyla 2015'te Kudüs'te başlayan Bıçak İntifadası'nı desteklediğini açıklamış, her bir şehit ailesine 7 bin dolar, evi yıkılan her aileye ise 30 bin dolar vereceklerini dile getirmiştir. İran bu tutumuyla barışçıl çözümü savunan ve direnişin her türlüsüne karşı olan Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'a meydan okumaktadır.⁵⁰³ Ahvaz'daki İran rejimine muhalif gruplar ise el-Fetih Hareketi içerisindeki Muhammed Dahlan'ın başını çektiği reformist akımla iletişime geçmeye ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin desteğini almaya çalışmıştır. Ancak reformist akım ve Birleşik Arap Emirlikleri rejimi, güvenlik alanındaki sonuçlarından çekindikleri için böylesi bir ilişki geliştirmekten kaçınmışlardır.⁵⁰⁴

Özet olarak Filistin Yönetimi ile İran arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi girişimlerinin, her iki tarafın da tavırlarında stratejik değişiklikler yapmaya hazır olmaması sebebiyle devam etmediğini söyleyebiliriz. Nitekim ne İran'ın Filistin Yönetimi'ne ne de Filistin Yönetimi'nin İran'a sunacağı bir şey bulunmaktadır.⁵⁰⁵ Öte yandan Filistin Yönetimi'nin, Körfez ülkelerinin özellikle de Suudi Arabistan'ın, bunlara ek olarak İsrail ve ABD'nin öfkeli tutumlarından çekindiği göz önünde bulundurulmalıdır.⁵⁰⁶

Sonuç: İran Gazze Şeridi'nde yıldırma politikası izlemektedir. Nitekim İran, Yemen'de de uzun yıllar boyunca Husilere (Ensarullah Cemaati) yatırım yaparak buna benzer bir politika izlemiştir.⁵⁰⁷ Ancak genelde Filistin özelde ise Gazze Şeridi'nde İran'ın nüfuz sahibi olduğu yadsınmaz. İran'ın nüfuzu siyasi alandan daha çok askerî alanda olsa da söz konusu nüfuz Filistin direniş hareketleriyle sınırlı olup Filistin halkının tamamını içine almamaktadır. Bu da Filistin halkının çoğunun hala İran'ın Filistin meselesinde oynadığı role olumlu bakmamasında kendisini göstermektedir.

Filistin'deki yapılanmalara malî yardım sağlama, İran'ın burada nüfuz elde etmede kullandığı başlıca yöntemdir. Nitekim İran, Sabirin Hareketi'ni kurarak kendisine

⁵⁰² Filistin Milletvekili Dr. Necad el-Estel'in Temmuz 2017'e Paris'te İran Direniş Topluluğu önünde yaptığı konuşma, 27 mm 6 dk, Halkın Mücahitleri Örgütü, 2017.

⁵⁰³ Salih, **Strateji Raporu 2014-2015**, s. 204.

⁵⁰⁴ Adli Sadık, 30 Ağustos 2018.

⁵⁰⁵ Salih, **Strateji Raporu 2014-2015**, s. 206.

⁵⁰⁶ Sadık, 30 Ağustos 2018.

⁵⁰⁷ Ebu Dakka, 9 Temmuz 2018.

Filistin’de bir uzantı oluşturmuştur. Sabirin Hareketi Şii mezhebine ve İran’ın ideolojisine bağlı olup mensuplarının sayısı yüz kişiyi bulmamaktadır. Aynı şekilde İran, köklü bir Filistinli grup olan Halk Cephesi-Genel Komutanlık’ı da mutlak hakimiyeti altına almayı başarmıştır. Ancak Sabirin Hareketi ve Halk Cephesi-Genel Komutanlık, halihazırda Filistin’deki en zayıf ve gerek askerî gerek siyasi ve gerekse de toplumsal açıdan en az etkiye sahip gruplar arasındadır. Buna bağlı olarak Filistin Yönetimi ya da el-Fetih ve Hamas gibi büyük Filistinli gruplar istedikleri takdirde bu yapılanmalara bitirici bir darbe vurabilirler. Fakat bu, İran’ın Gazze Şeridi’ne uzun süreli olarak yapacağı maddî yardımlar sonucunda güçlenebilecekleri gerçeğini değiştirmez.

Bununla beraber İran’ın, Filistin Kurtuluş Örgütü’ne bağlı gruplar ve el-Fetih hakimiyetindeki Filistin Yönetimi üzerinde sahip olduğu nüfuz, yok denecek kadar azdır. Hatta İran’la bu gruplar arasındaki ilişkinin kötü olduğu bile söylenebilir. Nitekim el-Fetih Hareketi ve Filistin Yönetimi, İran’ın Filistindeki nüfuzunun aleyhinde bir tavra sahip olan kesimlerdir denebilir. Bunun nedeni ise belki Filistin Yönetimi’nin yaklaşık yarısının ABD, Avrupa Birliği ve Arap Devletleri gibi dış güçlerden gelen yardımlarla 4,4 milyar dolara yakın bir bütçeye sahip olmasıdır.⁵⁰⁸ Öte yandan Lübnan Hizbullahının en üst düzey ve tehlikeli mensuplarından biri olan İmad Muğniye, aslen Filistinli olup 1962’de Sur kentinde doğmuştur. Muğniye, iki yıl süreyle Hizbullah’ın askerî komutanlığı görevini yürütmüştür. Başlangıçta el-Fetih Hareketi’nin Yaser Arafat’a bağlı 19 numaralı elit kuvvetlerinin içerisinde bir asker olan Muğniye, CIA Eski Operasyon Müdürü Charles tarafından “işinde çok parlak” olarak nitelenmiştir. Muğniye İran’ın Lübnan’da nüfuz elde etmesine kapı aralayan en önemli isimler arasında kabul edilmektedir ve İran tarafından kendisine Devrim Muhafızı Subayı unvanı verilmiştir. Nitekim İranlılar, 2008’de Şam’da bomba yüklü bir araçla düzenlenen suikastta can vermesinin ardından ölümü için gözyaşı dökmüşlerdir.⁵⁰⁹

Hamas Hareketi ise İran’dan en fazla destek alan grup olmasına rağmen İran’ın nüfuzundan en az etkilenen ikinci Filistinli örgüt sayılmaktadır. Bunun nedeni

⁵⁰⁸ Muhammed Ebu Sa’da, “Trump’ın Kararının Ardından Filistin Yönetiminin Geleceği”, İstanbul: el-Misri Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, 4 Ocak 2018, s. 3.

⁵⁰⁹ David Curst, **ABD-İran Çatışmasının Otuz Yıllık Alacakaranlık Savaşı**, Reza Şelbi(cev), 1. Baskı, Beyrut: el-Matbuat Yayın ve Dağıtım, 2016, s. 159.

Hamas'ın, İnan dışında da büyük finansman kaynaklarının bulunmasıdır. Zira Hamas'ın en büyük finansmanı Müslüman Kardeşler cemaatinden gelmekte aynı Şekilde Avrupa'da bulunan ve hareket için yardım toplayan İslamî hayır kuruluşlarından da destek almaktadır. Buna ek olarak Hamas, 2006 yılından bu yana Gazze hkmetini elinde bulundurması sayesinde, vatandaşlardan alınan vergilerden de yararlanmaktadır. Ayrıca Türkiye ve Katar da Hamas'a maddî destekte bulunmuş, 2012'de Türkiye harekete 250 milyon dolar vermiştir.⁵¹⁰ Diğer yandan Hamas, Gazze ve Mısır arasındaki tünellerde gerçekleşen ticarettten Mısır'ın Filistin Yönetimi Büyükelçisi'nin 22.07.2011'de açıkladığı üzere yıllık 1 milyar dolardan fazla gelir elde etmektedir.⁵¹¹ Tüm bunların yanısıra Hamas'ın, Gazze ve Batı Şeria'da otomobil galerileri, mobilya dükkanları, elektronik eşya vb. satışı gibi iş kollarında geniş çaplı ticari faaliyetleri söz konusudur.⁵¹²

Yine de bu, İnan'ın mali yardımının Hamas'ın üzerinde etkisinin bulunmadığı anlamına gelmez. Ancak bu yardım, Hamas'ın karar alma yetkisini elinden alacak derecede olmayıp yalnızca İnanlıların yardımını devam ettirmesini sağlamak için hoşlarına gidecek bazı açıklamalar yapması ve tutumlar sergilemesi Şeklinde etkisini göstermektedir. Bu nedenle İnan ile Hamas arasındaki ilişkiler karşılıklı "menfaat ve güzelleme" olarak nitelenebilir.

Son sırada ise İnan'ın, Sabirin Hareketi'ni kurmak suretiyle içerisinde bölünmeye yol açığı İslamî Cihat Hareketi gelmektedir.⁵¹³ İnan, Yemen'de Husileri desteklemeyi ve Suudi Arabistan'ın Yemen'e saldırısına açık bir Şekilde karşı çıkmayı reddettiği için İslamî Cihat'a yaptığı maddi yardımları durdurmuştur. İnan'ın yardımının kesilmesi İslamî Cihat Hareketi'ni olumsuz olarak etkilemiş ve hareket; bazı medya organlarını kapatmış, çalışanlarını işten ıkarımış, bazı çalışanların da maaşlarında kesintiye gitmiştir. Aynı Şekilde hareketin insani yardım kolu, yardımların durması üzerine fel

⁵¹⁰ "Hamas Finansmanını Nereden Sağlıyor?", Sasapost internet sayfası, 23 Aralık 2014, <https://www.sasapost.com/is-hamas-suffering-from-a-financial-crisis/>, (15 Mayıs 2018).

⁵¹¹ Muhsin Salih, **24 Ocak Devriminden Yaz 2014'e Kadar Mısır ve Gazze Şeridi**, Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2015, s. 38.

⁵¹² Sasa Post internet sayfası, "Hamas Finansmanını Nereden Sağlıyor?" 23 Aralık 2014, https://www.sasapost.com/is-hamas-suffering-from-a-financial-crisis (15 Mayıs 2018)

⁵¹³ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

olmuştur.⁵¹⁴ İslamî hareketler uzmanı Muhammed Haccazi, İran ve İslamî Cihat arasındaki ilişkiyle ilgili şunları söylemektedir: “İslamî Cihat Hareketi içerisinde iki yönelim vardır. Birinci yönelim, İran ile ilişkilerinin inanç üzerinden olup Şiileşmeyi kabul edecek boyuta ulaşmış bulunmasıdır ki bu yönelim hareket içerisinde zayıftır. Diğer yönelim ise İsrail’le mücadele noktasında İran’la ortak noktada buluşmakta bu nedenle de hareket Hizbullah’ı desteklemekte ve İran-İsrail çatışması denklemi içerisinde İran’ın silahlandırma ve mali yardımını kabul etmektedir. Aynı şekilde hareket, Gazze Şeridi’nde İran’a ait bir füze üssü kurulmasına da karşı çıkmamaktadır. İslamî Cihat’ın örgütsel ve askerî yapısı Lübnan Hizbullahına benzemekte hareket içerisinde askerî ve siyasi kanat şeklinde bir ayırım bulunmamaktadır.”⁵¹⁵ Buna bağlı olarak İran’ın İslamî Cihat Hareketi üzerinde “kısmi bir nüfuza” sahip olduğunu söyleyebiliriz.

⁵¹⁴ Fatma es-Samadi, **Hamas ve İslami Cihat İran’la İlişkilerini Yeniden Tanımlıyor**, Doha: el-Cezire Araştırma Merkezi, 2015, s. 6.

⁵¹⁵ Akil Salah, **Hamas Hareketi ve Siyasal ve Demokratik Uygulamaları 1992-2012**, Beyrut: Arap Birliği Araştırma Merkezi, 2012, s. 74.

BÖLÜM III: FİLİSTİN VE İRAN ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ÖNEMİ

Uluslararası ilişkiler, uluslararası tarafların tamamı açısından özel bir yere ve öneme sahiptir.⁵¹⁶ Bu ilişkilerin önemi, özellikle de uluslararası sistemin tanıklık etmiş olduğu siyasi ve ekonomik dönüşümlerin ardından daha da artmıştır.⁵¹⁷ Bununla beraber devletler arası ilişkilerde siyasal istikrarın bulunmaması,⁵¹⁸ ekonomik problemler ile kültürel ve toplumsal meseleler gibi bir takım sorunlar bulunmaktadır.⁵¹⁹ Bu ve benzeri faktörlerin etkileri, özellikle gelişmekte olan devletler arasındaki ilişkilerde kendisini göstermekte⁵²⁰ sonuç olarak söz konusu sorunlar devletler arası ilişkilerin gelişimini etkilemektedir. Burada “sorun”dan kasıt; yerel, bölgesel ya da uluslararası çevreden kaynaklanan gelişme, değişiklik, problem, zorluk yahut engellerdir.⁵²¹ İran-Filistin ilişkilerine karşılıklı anlayış ve dayanışma hakim olduğundan, bu ilişkiler iniş ve çıkışlar yaşamıştır. Bu bölümde İran-Filistin ilişkilerinin önündeki zorlukları belirterek yerel, bölgesel ve uluslararası ölçekteki sorunları ele alacağız. Ayrıca İran-Filistin ilişkilerinin önemi üzerinde duracak, ortak çıkar noktalarını göz önüne sererek iki ülkenin gelecekteki ilişkilerini aydınlatmaya çalışacağız.

3.1. İran-Filistin İlişkilerinin Önündeki Engeller

Siyaset alanı genel anlamıyla “zorluklar alanı”dır. Bunun nedeni ise siyasetin sürekli olarak inişli çıkışlı ve engellerle dolu olmasıdır. Bu engeller, Filistin meselesine karşı tutumu nedeniyle “bölgesel ve uluslararası ölçekte eleştirilen bir devlet” sıfatını taşıyan İran İslam Cumhuriyeti söz konusu olduğunda daha da fazlaşmaktadır. Nitekim Filistin meselesi, dünyanın en karmaşık meselelerinden birisi kabul edilmektedir. Bu başlık altında, İran-Filistin ilişkilerinin önündeki en önemli engelleri açıklamaya çalışacağız.

⁵¹⁶ Menal el-Muzahira, **Uluslararası Halkla İlişkiler**, 1. Baskı, Amman: Daru'l Mesire, 2015, s. 37.

⁵¹⁷ El-Muzahira, s. 38.

⁵¹⁸ El-Muzahira, s. 386.

⁵¹⁹ El-Muzahira, s. 387.

⁵²⁰ El-Muzahira, s. 386.

⁵²¹ El-Muzahira, s. 388.

3.1.1. İran'ın Karşılaştığı İç Sorunlar

İran kendi içerisinde birçok sorun yaşamakta bu sorunlar da İran'ın genel anlamdaki dış politikasına ve özelde Filistin meselesine yönelik siyasetine etki etmektedir. Bu sorunların en önemlileri şunlardır:

3.1.1.1. Siyasi Sorunlar

İran, son derece hassas siyasi sorunlarla karşı karşıyadır. Öyle ki İran dinî liderinin yetkilerinin sınırı konusunda anlaşmazlıklar yaşanmakta ve dinî liderin yetkilerinin siyasetle mi yoksa dinle mi sınırlı olması gerektiği tartışılmaktadır. Bunun yanı sıra İran halkı, sürekli olarak İran'ın iç ve dış meseleleri hususunda önceki dinî lider "Humeyni"yi mevcut dinî lider "Hamaney" ile kıyaslamaktadır. Nitekim Humeyni döneminin Hamaney döneminden çok daha iyi olduğuna inanılmakta aynı şekilde Hamaney'in yerine geçecek "dinî liderin" gelecekteki hüviyeti konusundaki belirsizlik varlığını sürdürmektedir. Bu konu, İran'ın siyasal rejim yapısı açısından son derece önem arz etmektedir. Bazı kaynaklarca Hamaney'in halefi olarak Seyyid Mahmud Şehrivardi adı en güçlü adaylar arasında zikredilmekteydi. Şehrivardi ise İran'daki usulcü ve reformistlerle güçlü ilişkileri bulunmakla birlikte İran'daki etkili dinî kişiliklerden bir tanesi konumunda bulunmaktaydı. Ancak Şehrivardi'nin kanser hastası olması dinî lider makamına aday olmasının önünde engel teşkil etmekteydi.⁵²² İran'ın halihazırdaki Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani de gelecekteki dinî lider adayları arasında gösterilmektedir. Ruhani, kendisinin gelecekte İran'ın cumhurbaşkanı ya da dinî lideri olmasını istemeyen muhafazakâr parti liderleri nedeniyle bir takım zorluklarla karşılaşmaktadır.⁵²³ Öte yandan radikal bir Şii akımı olan "Şirazi" akımı ise velayet-i fakih sistemine karşı çıkmaktadır.⁵²⁴

Kanaatimizce "İran dinî liderinin" hüviyetinin belirlenmesi konusunda yaşanan ikilem, İran siyasal sisteminin temel sorunlarından birisidir. Ancak bu, İran siyasal sisteminin çökeceği anlamına gelmez; yalnızca bir süre İran'ı bir iç sorun olarak meşgul edecektir. Bu da İran'ın genel anlamda dış politikadaki, özel anlamda ise Filistin meselesine yönelik siyasetindeki performansını sekteye uğratacaktır. Gerek farklı adaylar arasında

⁵²² Ali Musevi, İstanbul'da Ali Musevi'yle yapılan röportaj, İranlı İran Tarihi Araştırmacısı, Tevhit Medeniyeti Enstitüsü, "İçeriden İran" konulu görüşme, İstanbul: 07 Ağustos 2018.

⁵²³ Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

⁵²⁴ Halid Taşkendi, Humeyni Şirazi İhtilafı ve Velayet-i Fakih, Middle East Eye, 13 Mart 2018, <https://middle-east-online.com> (5 Mayıs 2021)

kalmışlık, gerek velayet-i fakih sistemine karşı çıkanların itirazları İran’da dini lider belirlenmesinde potansiyel bir kriz yaratma kapasitesindedir ve bu muallak durum İran’ın Filistin konusundaki girişimlerini de etkileyecektir.

Bununla beraber “alternatif proje”, İran’daki milliyetçi güçlerin rol almasını öngören projedir (bu güçler Şah düşüncesini savunmakta ve ABD’de serbestçe faaliyet göstermektedirler). Her ne kadar bu fikrin savunucularının İran içerisinde pek bir ağırlığı yok ise de kendisini İran İslam Cumhuriyeti’nin karşısında konumlandırın ülkeler tarafından rağbet görmektedirler. Söz konusu projenin aktörleri, mevcut İran rejimini devirmeye çalışmakta buna gerekçe olarak ise İran Devleti’nin gücü ve konumunun Şah döneminde, İran devriminden sonraki döneme kıyasla daha iyi olduğu düşüncesi gösterilmektedir. Bu alternatif proje, İran’da uluslararası güçlerle sorunları geride bırakacak bir liderin varlığının zorunlu olduğuna inanmaktadır.⁵²⁵

Sorunlar yalnızca “dinî lider”in geleceği ve rolüyle sınırlı kalmamakta İran Devrim Muhafızları’nın yapısı ve geleceğine de uzanmaktadır. İran rejimi, Devrim Muhafızları’na büyük fonlar ayırmakta bu da yapının kuruluş amacının dışına çıkmasına yol açmaktadır. Nitekim birçok eski devrim muhafızı bakanlıklarda görev almış, 2005 yılında, İran Eski Cumhurbaşkanı Ahmedinejad döneminde, eskiden İran Devrim Muhafızı olan dokuz kişi bakan olarak atanmıştır. Aynı şekilde Huzistan, Hemedan ve İlam gibi bazı illerde, eski devrim muhafızları vali görevine getirilmiştir ki İran’da daha önce böyle bir uygulama yapılmamıştır.⁵²⁶

Bununla beraber muhafazakâr ve reformist kesimler arasındaki siyasi çekişme, orduya da sirayet etmiş, 2015’ten bu yana giderek kendisini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Özellikle İran Ordusu ile İran Devrim Muhafızları arasında yaşanan çatışma, İran Devrim Muhafızları liderlerinden Hasan Abbasi’nin İran Ordusu’nu eleştiren ve ordunun zayıf olduğunu dile getiren açıklamalarıyla daha aşıkâr hale gelmiştir. Bu açıklamalar ordu komutanlarını kızdırmış, akabinde başta dinî lider Ali Hamaney olmak üzere İran yönetimi, hemen bu krizi çözmek için adım atmıştır. Fakat

⁵²⁵ Ali Musevi, İstanbul’da Ali Musevi’yle yapılan röportaj, İranlı İran Tarihi Araştırmacısı, Tevhit Medeniyeti Enstitüsü, “İçeriden İran” konulu görüşme, **İstanbul: 07 Ağustos 2018.**

⁵²⁶ Halid Hitit, “İran’ın Oslo Anlaşması Sonrası Filistin Meselesine Karşı Tutumu”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Arap Devletleri Üniversitesi Arap Çalışmaları Enstitüsü Siyaset Bilimleri Fakültesi, 2010), s. 68.

Hasan Abbasi'nin açıklamaları, İran'daki askerî düşüncenin ne kadar zayıfladığını ve İran güvenlik sistemi içerisinde ordunun konumunun uğradığı zaafın boyutunu gözler önüne sermiştir.⁵²⁷

Yukarıda bahsi geçen sorunlar temel sorunlar olup İran'ın geleceği açısından tehlike teşkil etmektedir. Diğer yandan İran siyasi sisteminin geleceğini etkileyebilecek başka önemli sorunlar da bulunmaktadır:

- 1- İran, siyasi rejimi için taze kan pompalama politikası izlemektedir. Bu amaçla daha genç olan üçüncü nesil gençleri yönetime dahil ederek birinci ve ikinci nesli dengelemeye ve tek tip düşünceden kurtulmaya çalışmaktadır. Ancak bu durum, birinci ve ikinci nesille bir çatışmaya yol açabilecek potansiyeldedir.⁵²⁸
- 2- İran'daki seçim sistemi birtakım problemler içermektedir. Örneğin, adayları belirleyen ve 12 üyeden müteşekkil Şura-yı Nigehbân'ın yarısı dini lider tarafından belirlenir. Dolayısıyla adaylar, din adamlarının onayını almak durumundadır ve din adamları, kendilerine muhalif politikaların destekçilerini seçim dışı tutma hakkına sahiptir. Bu nedenle İçişleri Bakanlığı'nın açıkladığı seçim sonuçları, hem sonuçların açıklanma şekli hem de rakamlar bakımından doğru olmaktan uzaktır.⁵²⁹
- 3- İran'ın içerisinde birçok siyasi konu ile ilgili bölünmeler yaşanmaktadır. İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, İran'ın bölgedeki komşuları ve uluslararası güçlerle ilişkileri normalleştirmeye çalışıp ülke içinde birtakım reformlar gerçekleştirmek için çabalarken İran Dinî Lideri Ayetullah Ali Hamaney ve seçimle başa gelmemiş olan bu yapı, devrim ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalmak istemektedir.⁵³⁰ Öte yandan Ruhani'nin İran'ın dış ilişkilerini geliştirme yolunda

⁵²⁷ Ferras İlyas, "İran'ın Askerî Düşüncesi", Washington Enstitüsü internet sayfası, 15 Kasım 2017, <https://www.washingtoninstitute.org/ar/fikraforum/view/iranian-military-doctrine>, (11 Kasım 2018).

⁵²⁸ Alex Vatanka, "The Islamic Republic's next generation of leaders: A profile of Alireza Arafı", 6 Haziran 2021, middle east institute, <https://www.mei.edu/publications/islamic-republics-next-generation-leaders-profile-alireza-arafi> (5 Haziran 2021).

⁵²⁹ Chomsky, **Geleceğin Üretimi**, s. 143.

⁵³⁰ Games Hoobler, Ali G. Scotten ve Alireza Nader, "İran'ın Ortak Kapsamlı Çalışma Planı Karşısındaki İç Sorunları", Rand Merkezi, 2017, s. 1.

attığı tüm adımlar, ABD'nin 5+1 Nükleer Anlaşması'ndan geri çekilmesi sonucu başarısızlığa uğramıştır.⁵³¹

İran'ın karşı karşıya olduğu bahsi geçen siyasi sorunlar ve İran'daki mevcut siyasi çatışmalar göz önüne alındığında kanaatimizce, Tahran'ın önünde birkaç seçenek bulunacaktır. Bunlardan biri savunmaya çekilmektir. Zira ülke içindeki dönüşümler ve ABD ile müttefiklerinin giderek artan baskıları sonucu oluşan ülke dışı sorunlar, İran'ı savunmaya çekilmeye zorlayacaktır. Bir diğer seçenek ise İran'ın dış politika önceliklerini değiştirmesidir. Bu ise İran'ın Filistin'e yaptığı askerî ve siyasal desteği etkileyecektir. Başka bir olasılık da İran'ın mevcut siyasal rejiminde bir değişimin yaşanmasıdır. Bu değişim ülke içi ya da ülke dışı dinamiklerle, askerî ya da barışçıl yollarla gerçekleşebilir. Bu bağlamda İslamî Cihat Hareketi, Filistin'den vazgeçtiği takdirde İran'la ilişkilerini keseceğine işaret etmiştir.⁵³²

3.1.1.2. Ekonomik Sorunlar

İran, dünyada doğalgaz rezervleri açısından üçüncü sıradadır. 33,6 trilyon metre küplük rezerviyle, Katar ve Rusya'dan sonra dünya rezervlerinin %18'ine sahiptir.⁵³³ Yine 157 milyar varillik petrol rezerviyle Kanada, Suudi Arabistan ve Venezuela'dan sonra dünya petrolünün %9,4'üne sahiptir.⁵³⁴ Ancak İran ekonomisi, başta enflasyon ve işsizlik olmak üzere ekonomik sorunlarla boğuşmaktadır.⁵³⁵ ABD ile başlayarak AB ve BM'ye de uzanan İran'a yönelik yaptırımların ardından bu sorunlar çok daha ileri boyutlara ulaşmıştır. Söz konusu yaptırımlar deniz ambargosuna da dönüşmüş ve İran'ın petrol ihracatının önünü kesmiştir.⁵³⁶ Öte yandan İran'ın devlet hesapları ve İran vatandaşı olan kişilerin şirket hesaplarından da para transferi yapılması engellenmiş, bu sayede İran'daki üst düzey ticaret ve endüstri adamlarının çıkarları hedef alınarak İran'a yönelik yatırımlar pratikte engellenmiştir. Bunların yanısıra, askerî amaçlarla kullanılacağı gerekçesiyle İran'a ileri teknoloji ürünlerinin ihraç edilmesi de durdurulmuştur. Ayrıca İran'a ait sivil uçakların birçok havalimanına inişi de

⁵³¹ Chas W. Freeman, Jr, "İran Nükleer Müzakerelerinin Jeopolitiği", Norveç Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, s. 1.

⁵³² Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

⁵³³ Reşid Yelveh, **İran'daki Mali ve Ekonomik Yolsuzluk, Sorunlar ve Engeller**, Doha: el-Arabi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2013, s. 3.

⁵³⁴ Reşid Yelveh, s. 4.

⁵³⁵ Reşid Yelveh, s. 5.

⁵³⁶ Ata Muhammed Zühre, **İran'ın Nükleer Programı**, 1. Baskı, Beyrut: Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2015, s. 31.

yasaklanmıştır.⁵³⁷ İran'daki işsizlik oranı 2012'de %12'ye ulaşmıştır⁵³⁸ (üniversite mezunları arasındaki işsizlik oranı %40'tan fazladır).⁵³⁹ Enflasyon ise Mart 2013'ün sonunda %31,5'u bulmuş,⁵⁴⁰ İran Merkez Bankası enflasyon rakamını %18,4 olarak açıklamıştır. IMF'ye göre 2019'da İran enflasyonunun %34'ün üzerine çıkması öngörülmektedir. İran Çalışma ve Sosyal Refah Bakanı Ali Rebiî ise İran'a yapılan yeni yaptırımlar sonrasında birçok fabrikanın kapanacağı ve yaklaşık bir milyon İranlının işini kaybedeceğini açıkladı.⁵⁴¹

İran'daki sorunları yalnızca uluslararası yaptırımlarla sınırlandırmak mümkün değildir. Zira İran'da bir mali ve ekonomik yolsuzluk gerçeği vardır. Bu durum da İran'ın kalkınmasının önündeki en büyük engellerden biridir. Uluslararası şeffaflık örgütünün 2012'deki raporunda İran, 176 devlet arasında 133. sıraya gerilemiştir. 2011'deki raporda İran 120. sıradadır.⁵⁴² İran'da yolsuzluklara şu örnekleri verebiliriz: 1997 yılında bir tüccar olan Fazıl Hüdada, İran Saderat Bankası (İhracat Bankası) çalışanlarının yardımıyla zimmetine 200 milyon dolar para geçirmiştir. İlk İran Silahlı Kuvvetler Bakanı Muhsin Refikdost'un kardeşi Murtaza Refikdost da bu yolsuzluğa karışmıştır. Fazıl Hüdada idama mahkûm edilmiş, Muhsin Refikdost ise müebbet hapis cezası almış fakat 10 yıl sonra tahliye edilmiştir.⁵⁴³ 1998'de ise Tahran Belediye Başkanı Gulam Hüseyin Karbasçı hakkında zimmetine 900 bin dolar kamu fonu geçirmek ve bu parayı harcamak suçlamasıyla yolsuzluk davası açılmıştır. Nitekim 3 yıl hapis cezası aldı ve 10 yıl kamu hizmetinden men edildi. 2002'de İranlı yetkililer genç işadamı Şehram Cezairi'ye karşı bir yolsuzluk kovuşturması başlattı. Cezairi, din adamları, hükümet yetkilileri ve her kesimden siyasetçilerle kurmuş olduğu geniş çaplı ilişkiler vasıtasıyla devasabir servet biriktirmişti.⁵⁴⁴ 2008'de Şura Meclisi Araştırma Merkezi Çalışma Ofisi Başkanı ve Yargıtay Muhasebe Denetçisi olan Abbas Balezdar,

⁵³⁷ Ata Muhammed Zühre, s. 32.

⁵³⁸ Reşid Yelveh, s. 4.

⁵³⁹ Raz Zimmt, "İran'daki Protestoların Bir Yılı: Durum Değerlendirmesi", Milli Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü (INSS), 19 Aralık 2018, <https://www.inss.org.il/publication/year-protests-iran-situation-assessment/>, (25 Aralık 2018).

⁵⁴⁰ Reşid Yelveh, s. 4.

⁵⁴¹ Raz Zimmt, "İran'daki Protestoların Bir Yılı: Durum Değerlendirmesi", Milli Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü (INSS), 19 Aralık 2018, <https://www.inss.org.il/publication/year-protests-iran-situation-assessment/>, (25 Aralık 2018).

⁵⁴² Reşid Yelveh, s. 18.

⁵⁴³ Reşid Yelveh, s. 13.

⁵⁴⁴ Reşid Yelveh, s. 14.

yönetimde nüfuz sahibi 44 kişi hakkında yolsuzluk dosyalarını sızdırdı. Bu kişiler arasında tanınmış din adamları da bulunuyordu. Fakat Abbas Balezdar, Haşimi Rafsancani'ye yönelttiği suçlamaları geri aldı ve kendisinden özür dileyerek bu sızdırmaların arkasında siyasi rakiplerini zayıflatmak isteyen Ahmedinejad'ın bulunduğunu itiraf etti. Balezdar on yıl hapse mahkûm edildi.⁵⁴⁵ Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı olduğu 2008 yılında ise İranlı milyarder Emir Mansur Hüsrevi, 2007 yılında birçok İran bankasını dolandırarak yurtdışına 2 milyar 700 milyon dolar kaçırdı.⁵⁴⁶

İran'ın karşı karşıya olduğu iç sorunları, 2016 yılında Rand Merkezi tarafından gerçekleştirilen bir anketle sonlandırıyoruz. Bu ankete göre İranlıların %60'ı İran ekonomisinin kötü bir durumda olduğunu düşünmektedir.⁵⁴⁷ Bu da gelecekte İran'da protesto hareketlerinin yaşanabileceği izlenimini vermektedir. Öte yandan İran toplumunda laik düşünce giderek artmaktadır ve halihazırda İranlıların yaklaşık %50'si Ramazan ayında oruç tutmamaktadır.⁵⁴⁸

3.1.2. Filistin'in Karşılaştığı İç Sorunlar

El-Fetih Hareketi ile Hamas ve İslami Cihat liderliğindeki Filistin silahlı hareketleri idaresinde Filistin Ulusal Yönetimi, Filistin-İran ilişkilerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesini önleyen birtakım sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunlardan en önemlileri şunlardır:

3.1.2.1. Filistin Siyasal Rejiminin Geleceğinin Belirsizliği

Filistin siyasal rejimi birçok sorunla karşı karşıyadır. Bu sorunların ilki, rejimin sahip olduğu desteğin çoğunu ülke dışı yardımlardan sağlamasıdır. Bu, iki anlama gelmektedir; birincisi, rejim kararlarında bağımsız değildir. İkincisi, bağışçı ülkelerin desteğini kesmesi halinde çözümlü çökebilir. Son dönemde Filistin Yönetimi'ne yapılan uluslararası yardımlar ciddi düzeyde azalmış, 2013 yılında 1 milyar 87 milyon dolar iken 2014'te 705 milyon dolara düşmüştür. 2015'te ise 450 milyon dolara düşmüştür. Bu paralarla Filistin hükümeti memurlarının maaşları ödenmektedir. Sayısı 190.000'i

⁵⁴⁵ Reşid Yelveh, s. 15.

⁵⁴⁶ Reşid Yelveh, s. 16.

⁵⁴⁷ Games Hoobler, Ali G. Scotten, Alireza Nader, s. 10.

⁵⁴⁸ Raz Zimmt, a. g. e.

bulan memurların 133.000'i Batı Şeria'da, 57.000'i ise Gazze Şeridi'ndedir. Öte yandan Filistin Yönetimi'nin mali açığı %50'ye ulaşmış durumdadır.⁵⁴⁹

Bizce Filistin Yönetimi'nin yaşadığı ekonomik kriz, İran'dan uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Bunun iki sebebinden ilki, İran'ın Filistin Yönetimi'ni destekleyecek ekonomik imkanlarının bulunmamasıdır. Zira İran'ın kendisi ekonomik bir kriz içerisinde. İkincisi ise Filistin Yönetimi'nin içerisinde bulunduğu zaaf hali, dış güçlerin elinde bir araç haline gelmesine yol açmaktadır. Bu güçlerin çoğu ise İran'a düşmandır. Nitekim Filistin Yönetimi'nin bütçesine en fazla katkıda bulunan ülkeler uluslararası ölçekte ABD, bölgesel ölçekte ise Suudi Arabistan'dır.

Ayrıca, Filistin topraklarının fiilen İsrail kontrolünde olması, ülkeye giriş çıkıştan gümrük işlemlerine kadar Filistin'in dış dünya ile kurabileceği bağların tamamının İsrail kontrolüne tabi olması Filistin'in İran ile ve hatta başka ülkelerle dahi doğrudan bir ekonomik ilişki tesis etmesi önünde önemli bir engel olarak bulunmaktadır.

Filistin Yönetimi'nin geleceği konusunda ise birçok bakış açısı bulunmaktadır. Birincisi; Mahmud Abbas liderliğindeki Filistin Yönetimi'nin çökmesi halinde, İran'a düşmanlığıyla bilinen Arapların çoğunluğu ve batıya yakın Muhammed Dahlan'ın yeni bir alternatif teşkil etmesidir.⁵⁵⁰

İkinci bakış açısına göre Arap devletleri Filistin Yönetimi ve el-Fetih Hareketi'nden geriye ne kaldıysa kurtarmaya çalışacak, bunun için de söz konusu yapıların içinden yeni lider kadroları çıkaracaktır. Bu yeni lider kadroları ise Arap ülkelerinin onayıyla başa geldiklerinden İran'la ilişkilerine önem vermeyeceklerdir.⁵⁵¹

Üçüncü bakış açısına göre ise Gazze Şeridi'nin fiilî yöneticisi olması sebebiyle Hamas Hareketi'nin iktidara gelme şansı olabilecektir. Filistin Yönetimi'nin Batı Şeria'daki kurumlarının çökmesi, dünyayı alternatif iktidar yahut mevcut alternatif hükümet olan Gazze'deki Hamas hükümetiyle işbirliği yapmaya mecbur bırakabilir. Ancak Hamas'ın Gazze'de yönetimi elinde bulunduruyor olması, mutlak anlamda İran müttefiki olacağı manasına gelmez. Zira Hamas artık kendisini çevreleyen tehditkar bölgesel ve uluslararası gerçekliği daha iyi anlamaktadır. Yine Hamas, İran'ın kendisine özgü

⁵⁴⁹ Stratejik Düşünce Topluluğu, **Bölgedeki Jeostratejik Durum**, İstanbul: 2017, s. 117.

⁵⁵⁰ Stratejik Düşünce Topluluğu, s. 118.

⁵⁵¹ Stratejik Düşünce Topluluğu, s. 119.

çıkarları olduğunu bilmekte ve Hamas'ın da kendi çıkarlarını gözetmesi gerektiğini idrak etmektedir. Bu durumun bir kökeni ve dışarıya dönük göstergeleri bulunmaktadır. Nitekim Hamas Hareketi liderlerinin birçoğu hareketin kurucusu Ahmed Yasin'in, İran'la güçlü ilişkiler kurma konusunda çekinceli olduğunu bilmektedir. Hamas Hareketi'nin İran'la ilişkileriyle ilgili olarak benimsediği söylem, hareketin kendi içerisindeki gerçek tutumu yansıtmamaktadır. Aynı şekilde Hamas içerisinde, hareketin İran'la ilişkilerine karşı katı bir Selefî söylem takınan davetçi din adamları bulunmaktadır. Hamas Hareketi'nin örgütsel yapısındaki sert ve disiplinli tavır nedeniyle bu durum medyaya yansımaya da varlığı yadsınmaz.⁵⁵² Hamas liderlerinin, Hamas Hareketi'nin İran'la ilişkilerin varlığı konusundaki bazı açıklamaları bunun göstergesidir. Nitekim Gazze Şeridi'nin güney bölgelerinde hareketin önemli bir ismi olan Yunus el-Estel, hareketin eski Siyasi Büro Başkanı Halid Meşal'ın İran Dinî Lideri Ali Hamaney'i öven "Hamas'ın manevi babası Humeyni'dir" şeklindeki sözlerine karşı çıkmıştır. el-Estel, bu açıklamanın medyanın bir oyunu olduğunu ve gerçeği yansıtmadığını söylemiştir.⁵⁵³

3.1.2.2. Halkın Durumu: "Filistin Halkının Gözünden İran"
İran'ın Filistin'deki rolünün artmasından önceki döneme tekabül eden 1996-2000 yılları arasında, İsrail tarafından öldürülen Filistinli sayısı yaklaşık 70 kişiydi. 26.09.1996 tarihinde küçük çaplı bir intifada hareketi yaşanmış olsa da⁵⁵⁴ İran'ın Filistinli gruplarla ilişkilerinin gelişmeye başlamasıyla İsraililerin öldürdüğü Filistinli sayısı da arttı. Aşağıda 2000-2006 yılları arasındaki el-Aksa İntifadası'nın da yaşandığı dönemde yıllara göre ölen Filistinli sayısı (en düşük rakam olan 2175) aktarılmıştır:⁵⁵⁵

Tablo I
2001-2006 döneminde Filistinli ölümler

Yıl	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
Öldürülen Kişi Sayısı	179	373	370	625	103	525	2175

⁵⁵² Ahmed Ebu Dakka, İran Uzmanı Filistinli Araştırmacı, Filistin-İran İlişkilerinin Askeri ve Siyasal Boyutu (1996-2015) **konulu görüşme, İstanbul, 9 Temmuz 2018.**

⁵⁵³ Ebu Dakka, 9 Temmuz 2018.

⁵⁵⁴ Filistin Ulusal Enformasyon Merkezi WAFa, Tünel Şehitleri, http://info.wafa.ps/ar_page.aspx?id=7630, (11 Ekim 2018).

⁵⁵⁵ Elia Zureik, **İsrail'in Filistin'deki Sömürgeci Projesi**, New York: Poutledge, 2016, s. 172.

İran’la büyük bir yakınlaşmanın yaşandığı ve İran’ın önemli bir rol oynadığı “stratejik yakınlaşma” olarak nitelenen 2007-2015 yılları arasındaki dönemde yıllara göre ölen Filistinli sayısı (en düşük rakam olan 3828) aşağıda aktarılmıştır:⁵⁵⁶

Tablo II
2007-2014 döneminde Filistinli ölümler

Yıl	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Toplam
Öldürülen Kişi Sayısı	295	833	1013	71	102	227	20	2100	3828

Bu istatistik ve rakamlar doğrudan İsrail tarafından öldürülen kişilerle ilgilidir. İsrail ambargosu nedeniyle tedavi göremediği için can veren Gazze’deki kişiler bu tablolara dahil edilmemiştir. Filistin sahnesinde yaşanan en tehlikeli hadise ise Hamas Hareketi’nin Gazze’deki Filistin Yönetimi’ne yönelik gerçekleştirdiği darbedir. Bu darbe sonucu Filistin tarihinde ilk kez meydana gelen iç savaş esnasında yaklaşık 350 Filistinli yaşamını yitirmiştir.⁵⁵⁷ Diğer yandan İsrail’in Gazze’ye yaptığı saldırılar sırasında yıkılan ev sayısı ise korkunç boyutlardadır. Aynı şekilde işsizlik rakamları son derece yüksektir ve yaşam şartları kötü bir durumdadır. Örneğin, Filistin Bayındırlık ve İskan Bakanı Müfid el-Hasayine, işgal güçlerinin 2014’teki saldırısında 20 bin yerleşim birimini tamamen, 40 bin yerleşim birimini ise kısmen yıktığını açıklamıştır. Filistin Ekonomi Bakan Vekili Teysir Amr da 28.08.2014’te, İsrail’in 2014’te Gazze’ye yaptığı saldırı sonucunda oluşan toplam ekonomik hasarın 7,5 ila 8 milyar dolar dolaylarında olduğunu dile getirmiştir.⁵⁵⁸ Belki de Filistinlilerin ve Filistin meselesinin yararına olmayan bu sonuçlar Filistin halkının, İran’ın Filistin konusundaki politikasını aşağıdaki şekilde değerlendirmesine yol açmıştır:⁵⁵⁹

⁵⁵⁶ Elia Zureik, s. 172.

⁵⁵⁷ Filistin Ulusal Enformasyon Merkezi Wafa, Tünel Şehitleri, http://info.wafa.ps/ar_page.aspx?id=7630, (11 Ekim 2018).

⁵⁵⁸ Muhsin Salih, Editör, **Filistin Strateji Raporu (2014-2015)**, Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2014, s. 117.

⁵⁵⁹ Kamuoyu Yoklaması Genel Birimi, “Filistin Kamuoyunun İran’ın Dış Politikasına Karşı Yaklaşımı”, Arap Politika Dergisi, el-Arabi Araştırma ve İnceleme Merkezi, S: 22, Eylül 2016, s. 105.

Tablo III
Filistin halkının İran'ın Filistin politikasına bakışı

Değerlendirme	Batı Şeria	Gazze Şeridi
İyi – Çok İyi	%32	%43
Kötü – Çok Kötü	%52	%53
Kararsız – Yorumuz	%16	%4

Kanaatimizce Filistin halkı, çektiği sıkıntılarının sorumluluğunu İran'a yüklememekte asıl sorumlunun işgalci İsrail olduğunu ve bağımsızlığın bedel gerektireceğini bilmektedir. Aynı şekilde içinde bulunduğu acı durumdan ve topraklarının işgal edilmesinden İsrail'in sorumlu olduğunu kesin olarak bilmektedir. Ancak Filistin halkı her zaman, yaptığı fedakarlıkların sonucunu görmeyi beklemektedir. Filistin halkının bir kesimi, İran'la stratejik ilişkileri olan (özellikle Hamas ve İslamî Cihat hareketleri) Filistinli grupların stratejilerinin ve İsrail'le etkileşim biçimlerinin tatmin edici sonuçlar getirmediğine inanmaktadır. Nitekim birtakım Filistinliler elden gelen ölçüde İran'ın askerî desteği olmaksızın kendi kendilerine yetmeleri gerektiğini söylemektedir. Bu düşüncenin çıkış noktası ise Gazze Şeridi'nin hiçbir zaman diğer devletlerin orduları gibi büyük bir orduya sahip olamayacağı gerçeğidir. Zira Gazze nüfusu yalnızca 2 milyondur. Aynı şekilde Gazze Şeridi hiçbir zaman nükleer silah ya da nükleer reaktörlere sahip olamayacaktır. Bu da bazı Filistinlilerin İsrail'i askerî olarak mağlup edemeyeceklerini düşünmelerine sebep olmaktadır. Buna göre Filistin'deki silahlı grupların yapabileceği, Filistin halkına bir nevi koruma sağlamak ve İsrail'e karşı bir güç dengesi değil caydırıcı bir unsur oluşturmaktır.

3.1.3. Mezhepsel Durum

Dinî ve mezhebî boyut, İran'ın stratejisinin başlıca unsurlarından bir tanesidir. İran, bölgedeki yayılması ve nüfuzunu genişletmesi konusunda bu unsurları kullanmaktadır. İran'ın dinî-mezhebî boyutu askerî düşüncesinde kullanması yalnızca bir slogandan ibaret olmayıp sahada uygulanmasıyla da kendini göstermektedir. İran, genelde dünyanın tamamında, özelde ise Arap devletlerindeki Şii azınlıkları desteklemeyi hedeflemektedir. Bunun için ise siyasi partiler ve askerî milisler oluşturmakta ve bu yapılar kuruldukları devletlerde İran'ın çıkarlarını hayata geçirmek için faaliyet göstermektedirler. Bu bağlamda Lübnan'daki Hizbullah örneğinde olduğu gibi hükümetlere baskı yapmakta yahut Husilerde olduğu gibi çıkarlarıyla uyuşmayan politik

hareketlilikleri başarısızlığa uğratmaktadır. Nitekim Yemen’de Husilere askerî destek vermiş ve Eylül 2014’te başkent Sana’yı işgal etmelerini sağlamıştır.⁵⁶⁰

Açıkça görüldüğü üzere Tahran, askerî gücünü ve mezhebî düşüncelerini bir arada kullanmaktadır. Bu sayede kendisini bölge ülkeleri ve dünyanın tamamında Şiiilerin lideri olarak göstermek istemektedir. Bu nedenle anayasasında da nerede olursa olsun Şiiileri korumak için müdahalede bulunmayı meşrulaştırmakta ve böylece devletlerin sınır ve egemenliklerini ihlal etmektedir. İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani’nin 2016’da yaptığı şu açıklamalar da bu meyandadır: “İran, Şii makamlarının bulunduğu ve teröristlerin tehdidi altındaki bölgelere müdahale edecektir.” Nitekim bu bahane, İran’ın Irak, Lübnan, Yemen, Suriye ve Bahreyn’e müdahalesinde de kullanılmaktadır.⁵⁶¹

İran İslam Cumhuriyeti’nin İslam dünyasının merkezî bir devleti olmak, İran bayrağının Sünnî başkentlerde önünde sonunda dalgalandırmak gibi hedefleri olduğu, veliyy-i fakihin tüm dünyadaki Müslümanların veliyü’l emri olduğu ve tüm İslam ümmetinin herhangi bir tehdide maruz kalması durumunda İran’ı savunması gerektiği şeklinde tasavvurları da bulunmaktadır.⁵⁶² Bu ifadeler, Müslümanların çoğu Sünni azı Şii iken İran’ın birçok Arap ülkesinde Şii nüfuzunu arttırmaya çalıştığını göstermektedir.⁵⁶³ Öte yandan Şiiiler birçok farklı ülkeye dağılmış halde bulunmaktadır ve sayıları yaklaşık 184 milyon kişi olup, dünya Müslümanlarının %11,5’ini oluşturmaktadır.⁵⁶⁴

Mesele sadece İran’ın Şii mezhebini yaymaya çalışması değildir; İran’ın amacı, devletlerin resmî kurumlarında Şii nüfuzunu arttırma yoluyla devletlerin politikalarını etkilemek için çabalamasıdır. Bu durumun çok sayıda örneğinden biri 1984’te yaşanmıştır. Lübnan ordusu ile İran’a bağlı milisler arasında çatışma yaşanmasının ardından Fadlallah, Şiiileri ordudan ayrılmaya çağıran bir fetva yayınlamış ve bir tugayın

⁵⁶⁰ Ferras İlyas, “İran’ın Askeri Düşüncesi”, Washington Enstitüsü internet sayfası, 15 Kasım 2017, <https://www.washingtoninstitute.org/ar/fikraforum/view/iranian-military-doctrine>, (11 Kasım 2018).

⁵⁶¹ İlyas, “İran’ın Askeri Düşüncesi”, Washington Enstitüsü internet sayfası, 15 Kasım 2017, <https://www.washingtoninstitute.org/ar/fikraforum/view/iranian-military-doctrine>, (11 Kasım 2018).

⁵⁶² Nebil el-Atum, **İran ve Şii Ümmü’l Kura Teorisi**, Amman: Ümye Stratejik Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2017, s. 5.

⁵⁶³ Aaron Michael Craig Richards, “IRAN AS A STRATEGIC THREAT TO THE U.S. IN THE MIDDLE EAST AND ITS IMPACT ON U.S.”, (A Masters Thesis, The Graduate College of Missouri State University, 2015).p37.

⁵⁶⁴ Stratejik Düşünce Topluluğu, s. 33.

tamamı ordudan ayrılmıştı. Bunu takip eden birkaç gün içerisinde ise Lübnan ordusu birçok küçük gruba bölünmüştü.⁵⁶⁵

Bununla birlikte mezhep konusu, Filistin-İran ilişkilerinin geleceği üzerinde son derece önemli konular arasında sayılmaktadır. Filistin halkı Sünnî mezhebi benimserken İran dünyadaki en büyük Şii devlettir ve Şia mezhebini yaymaya çalışmaktadır. Bu nedenle Filistinliler, Şiilerin elinin kendilerine uzanmasından ya da Filistin meselesinin Şii nüfuzunun yayılması için kullanılmasından endişe duymaktadır. Bu bağlamda Ayetullah Humeyni'nin 21 Haziran 1982'de yaptığı "Kudüs'e giden yol Kerbela'dan geçer" şeklindeki açıklaması Filistinlilerin çekincelerine sebep olan açıklamalardan biridir.⁵⁶⁶ Yine Lübnan Şiileri el-Fetih Hareketi'nin 1982'de İsrail'e mağlup olması sonucu el-Fetih ile İran arasında anlaşmazlıklar bulunması sebebiyle kutlamalar yapmışlardır.⁵⁶⁷ İslamî Cihat Hareketi'nin İran Eski Temsilcisi Muhammed et-Tuhi ve yine İslamî Cihat'tan İbrahim el-Barud, Yahya Cabir, Muhammed ez-Zemte ve Muhammed et-Tahayile gibi isimlerin aralarında bulunduğu kişiler ile İslami Cihat Hareketi'nin askerî liderlerinden İyad el-Haseni de Şia mezhebine geçmiştir.⁵⁶⁸ Şii olan başlıca Filistin liderleri arasında İslamî Cihat'ın önde gelen isimlerinden Abdullah eş-Şami de bulunmaktadır. Nuseirat mülteci kampındaki Seyyid Kutup camiinde bir Cuma hutbesinde Şami, başta Humeyni olmak üzere İran devrimi hakkında övgü ve takdir dolu ifadeler kullanmıştır.⁵⁶⁹ Diğer yandan Filistin emniyet güçleri, Gazze'nin kuzeyinde İmam Hüseyin'in erbaini yıldönümü sebebiyle yas meclisi düzenleyen onlarca Filistinliyi tutuklamıştır. Gazze'nin güneyindeki Han Yunus'ta ise minberden Suriye rejimine ve beraberindeki İran ile Hizbullah'a saldıran Selefi bir liderin takipçileri ile İslamî Cihat mensubu gençler arasında önce silahsız sonra silahlı çatışmalar yaşanmıştır. 2011'de, Gazze'de özellikle de Beyt Lahya kasabasında ilk kez aleni olarak Şii mezhebine geçen kişiler kendilerini göstermiş, Hamas güvenlik güçleri ise Şii mezhebine geçiş yapan onlarca kişiye yönelik tutuklama kampanyası

⁵⁶⁵ David Curst, **ABD-İran Çatışmasının Otuz Yıllık Alacakaranlık Savaşı**, Reza Şelbi(cev), 1. Baskı, Beyrut: el-Matbuat Yayın ve Dağıtım, 2016, s. 180.

⁵⁶⁶ David Curst, s. 119.

⁵⁶⁷ David Curst, s. 153.

⁵⁶⁸ Ali Recep, "Şii Sabirin Hareketi... İran'ın Gazze'deki Kolu", İslami Hareketler Platformu internet sayfası, 12 Ekim 2018, <http://www.islamist-movements.com/27906>, (30 Aralık 2018).

⁵⁶⁹ Adnan Ebu Amir, **İran'ın Gazze Şeridi'ndeki Nüfuzu: Şahitler ve Deliller**, 1. Baskı, Kudüs: Friedrich Ebert, 2011, s. 16.

başlatmıştır.⁵⁷⁰ Yine İslamî Cihat'a yakın gazetelerde sahabeye saldırganca ifadelerin yer aldığı makaleler yayınlanmış ve Gazze'de İslamî Cihat'a bağlı yayın yapan Kudüs'ün Sesi radyosunda Şiileşmeye teşvik eden düşünceler dile getirilmiştir. Buna ek olarak tedavi edilmek üzere İran'a giden yaralılar, Şiileşme konusunda yaşadıkları baskılardan söz etmiştir. Ayrıca İran, Gazze'de Şii propagandası yapan dernekler kurmuştur. Bu dernekler, el-İhsan el-Hayriyye, Gadîr, Riyazussalihîn, Arz el-Ribat ve Ehl-i Beyt dernekleridir.⁵⁷¹ Gazze'de Şiilik propagandası, es-Seccadiyye gazetesinin basılması ve Gazze'de dağıtılmasıyla kendini daha fazla göstermiştir. Burada yapılan baskıya da "Filistin baskısı" adı verilmiştir. Bunların yanısıra Ticani'ye ait "Sadıklarla Beraber Olmak İçin"le birlikte "Peşaver Geceleri", "Velayet-i Fakih", "Humeyni'nin Sözlerinden Seçmeler", "Kahramanlık ve Fedakarlık Medresesi Kerbela" gibi Şii düşünce propagandası yapan kitaplar dağıtılmıştır.⁵⁷² Öte yandan İran, Filistin'de Şii askerî kollar oluşturmaya çalışmış, 2008'de Gazze Şeridi'nde Filistin Hizbullahı adlı örgütü ve İmad Muğniye Grubu adlı askerî yapılanmalarını kurma girişiminde bulunmuştur.⁵⁷³

Yukarıda işaret ettiğimiz hususlar, akıllara bazı sorular getirmektedir: İran'ın Filistin meselesinde rol alarak hedeflediği şey, Filistinlilerle siyasi ve askerî ittifaklar kurarak Şii planlarını uygulamaya sokmak mıdır?⁵⁷⁴

Filistin-İran ilişkilerindeki bu önemli noktadan bahsettikten sonra şunu söyleyebiliriz: İran, Gazze Şeridi halkı arasında Şiiliği yaymada bireysel düzeyde başarılar elde etmiş olsa da bu ferdi hadiselerin genel bir trende dönüşmesi an itibariyle uzak bir ihtimal olarak gözükmemektedir. Zira İslamî Cihat, İran'ın dünyanın her yerinde Şiiliği yaymak isteyen tavrını görmekte ve bunu Suudi Arabistan'ın Vahhabiliği yayma çabasına benzetmektedir. Ancak İslamî Cihat Hareketi, Filistin meselesinin hassas bir siyasi mesele olduğunu ve zor bir dönemden geçtiğini düşünmektedir.⁵⁷⁵ Bu noktada Hamas Hareketi, İran tarafından yapılan Gazze'ye bir hastane kurma ve buna sponsor olma

⁵⁷⁰ Ali Recep, Şii Sabirin Hareketi... İran'ın Gazze'deki Kolu, İslami Hareketler Platformu internet sayfası, 12 Ekim 2018, <http://www.islamist-movements.com/27906>, (30 Aralık 2018).

⁵⁷¹ Adnan Ebu Amir, s. 16.

⁵⁷² Adnan Ebu Amir, s. 16.

⁵⁷³ Ali Recep, Şii Sabirin Hareketi... İran'ın Gazze'deki Kolu, İslami Hareketler Platformu internet sayfası, 12 Ekim 2018, <http://www.islamist-movements.com/27906>, (30 Aralık 2018).

⁵⁷⁴ Adnan Ebu Amir, s. 17.

⁵⁷⁵ Ebu Şerif, konuşu görüşme, İstanbul, 22 Mart 2018.

önerisini, İran'ın bu hastaneyi denetleme ve hastanenin adının İmam Humeyni hastanesi olması talepleri nedeniyle reddetmiştir. Öte yandan Hamas Siyasi Büro Başkanı İsmail Heniye, Tahran ziyareti sırasında Şii bir imamın arkasında namaz kılmamıştır.⁵⁷⁶ Şia'nın Filistin'de yayılmasının önündeki en büyük engel ise Filistin'de Selefi hareketlerin bulunması ve Filistin'in her köşesinde varlık göstermesidir. Nitekim Yasin el-Estel liderliğindeki, merkezi Gazze'de bulunan ve sosyal hizmetler veren "Selefi Davet Yüksek Konseyi" Şeyh Nebil Nuaymi liderliğindeki Batı Şeria ve Gazze'de örgütlenmeleri bulunan ve sosyal hizmetler veren Kur'an ve Sünnet Derneği, Gazze'de birçok şubesi bulunan Han Yunus'taki liderliğini Abed el-Mısri'nin üstlendiği dinî okul inşası ve fırın kurma alanlarında faaliyet gösteren Kitap ve Sünnet Yurdu derneği, Ömer el-Hemas liderliğindeki merkezi Gazze'de bulunan ihtiyaç sahiplerine hayır hizmetleri sunan İbn Baz Hayır Derneği bu bağlamda örnek gösterilebilir.⁵⁷⁷ Gazze'deki Selefi hareket, açık bir şekilde Şiileşmeye karşı askerî teşkilatlara sahip hale gelmiştir. Bu teşkilatların en önemlileri arasında kuruluşu 2005 yılının sonlarında gerçekleşen Ceyşü'l İslam bulunmaktadır. 2005 sonunda İsrail Gazze'den çekildiğinde Halk Direniş Komiteleri Ceyşü'l İslam'ı kurmuştur. Kuruluş bildirgesi 08.05.2006'da yayınlanan örgütün adı, İsrail askerî Gilat Şalit'in Gazze sınırında kaçırılması operasyonuna katılması sonrasında verilmiştir. Ceyşü'l İslam, el-Kaide'ye bağlılığını ilan etmiş ve örgütün liderliğini Filistin Önleyici Güvenlik Teşkilatı yetkililerinden Mümtaz Dagmeş üstlenmiştir. Kendisinin Kudüslü Hattab lakaplı Ahmet Mazlum'la yakın ilişkisi vardır. Örgüt bazı kaynakların ifadesiyle 200 ila 300 üyeye sahiptir.⁵⁷⁸ İkinci önemli yapılanma ise Ümmet Ordusu Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'tır. Örgüt 2007'de kurulmuş olup Han Yunus, Refah ve Beyt Lahya'da mensupları bulunmaktadır.⁵⁷⁹ Üçüncü önemli örgüt, Celcelet örgütüdür. Eski bir Hamas aktivisti olan Mahmut Muhammet Talib (Ebu Mutasım) örgütün önemli liderlerindedir. Celcelet'in 2007'de ortaya çıktığı ifade edilmekte ve üye sayısı hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Bazı kaynaklar üye

⁵⁷⁶ Abdullah el-Abed, " Hamas ve İran Arasındaki İlişkinin Gerçeği", Almoslim internet sayfası, 15 Mayıs 2011, <http://www.almoslim.net/node/146499>, (11 Aralık 2018).

⁵⁷⁷ Beşir Nafi ,Ezz El Din Abdel Mawla ve Al Houss Taqiya, **Çeşitli Örgütsel ve Siyasi Yapılarıyla Selefilik Olgusu**, Doha: el-Cezire Araştırma Merkezi, 2014, s. 164.

⁵⁷⁸ Avni Faris, "Filistin'deki Cihatçı Selefilik", **Filistin Araştırmaları Dergisi**, C(26), S(101), (2015), s. 50.

⁵⁷⁹ Abdulbari Atvan, **İslam Devleti Vahşetin Kökeni ve Geleceği**, Beyrut: Daru's Saki, 2014, s. 101.

sayısını 700 savaşçı olarak ifade etmektedir.⁵⁸⁰ Bunların yanısıra Suyufu'l Hak, Cundullah, Filistin İslamî Kurtuluş Cephesi, Ebna Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat, Cehafil et-Tevhid ve'l Cihat, Ceyşu'l Kudüs el-İslami, Kaidetü Cihat Vilayeti Filistin el-İslamiyye, Fethu'l İslam ve Usbetu'l Ensar gibi başka selefi yapılanmalar da bulunmaktadır.⁵⁸¹ Bununla birlikte Selefilige bağlı tüm silahlı grupların İran'a karşı düşmanca bir tavrı bulunmaktadır.⁵⁸²

3.1.4. Bölgesel Rekabet

İran Ortadoğu bölgesinin en önemli ülkelerinden biri kabul edilmektedir. Fakat bu, bölgedeki en güçlü ülke olduğu anlamına gelmez. Zira bölgede özellikle de İran-Filistin ilişkileri konusunda İran'a rakip olacak düzeyde devletler bulunmaktadır:

3.1.4.1. İsrail:

İsrail Mossad örgütü, servisin önceliklerinin başında İran'ın hareketlerini izleme, bu hususta bilgi toplama, faaliyetleri takip etme vb. görevlerin geldiğini ifade etmektedir. DAESH ise Mossad'ın listesinin ikinci sırasında yer almaktadır. Mossad Başkanı Yossi Cohen, İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu tarafından serviste üstün başarı gösterenlere yönelik gerçekleştirilen ödül töreninde yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: "İran'la mücadele, nükleer planları sebebiyle istihbarat çalışmalarımızın ilk sırasında yer almaktadır. İran Ortadoğu'da özellikle Hizbullah ve Hamas gibi terörist yapıları desteklemeye devam etmekte ve bunlara belirli modern silahlar vermektedir."⁵⁸³

İsrail bu nedenle sürekli olarak İran meselesine yaklaşım konusundaki seçenekleri üzerinde çalışmakta İran'ın Filistin meselesinde oynadığı rolü ölçüp biçmektedir. 2008 yılında İsrail'in Akdeniz'in doğusunda geniş çaplı askerî tatbikatlar düzenlemiş olması bu durumu gösteren işaretlerden biridir. Bu tatbikatların İran'ın nükleer tesislerini bombalamaya hazırlık niteliğinde olduğu düşünülmektedir. Nitekim İsraili önde gelen tarihçi Benny Morris, New York Times'ta yayınlanan "Savaşın Tehlikesinden Kaçınmak İçin Bomba Kullanmak" başlıklı yazısında İranlı liderlerin, İran'ın bir

⁵⁸⁰ Ahmed Yusuf, bshh_1979@hotmail.com, Filistin-İran İlişkilerinin Askeri ve Siyasal Boyutu (1996-2015), advyousef@outlook.com, 22 Mayıs 2018.

⁵⁸¹ Avni Faris, s. 55.

⁵⁸² Azzam, konulu görüşme, İstanbul, 9 Temmuz 2018.

⁵⁸³ I24 internet sayfası, Mossad: İran İstihbarat Çalışmalarımızın Başında, , 2 Ekim 2017, <https://www.i24news.tv/ar>, (11 Aralık 2018).

nükleer savaş harabesine dönmesindense İsrail'in konvansiyonel silahlarla yaptığı saldırıya şükretmeleri gerektiğini söylemiştir.⁵⁸⁴

Yaptığımız incelemelere dayalı olarak İsrail'in İran'a gerçek anlamda bir düşmanlık duyduğunu ve İran'ın imkanlarını yok etmek istediğini söyleyebiliriz. Ancak İsrail'in İran'a yönelik askerî bir saldırı gerçekleştirmesinin önünde şu engeller bulunmaktadır:

- a. İsrail, İran'ın kendisini vurabilecek güçteki füze sisteminden çekinmektedir.
- b. İsrail; Lübnan Hizbullahı, Hamas ve İslamî Cihat hareketlerinin İran'ın yanında savaşa müdahil olacağından korkmaktadır. İsrail'in coğrafi yüzölçümü ve toplumsal yapısı İran, Filistin ve Lübnan'dan aynı anda yapılacak ortak bir saldırıyı kaldıracak yapıda değildir.
- c. İsrail, Arap Baharı devrimleri sonrasındaki kazanımları kullanma; Kudüs, Batı Şeria, Golan ve Ürdün Vadisi'nde egemenliğini sağlama, Mısır'ın Sina Yarımadası'nda nüfuzunu artırma ve Kürtler ile Berberiler gibi bölgedeki azınlıklarla ilgili politikalar yürütmekle meşgul durumdadır.

Buna bağlı olarak biz, İsrail'in İran'a kısa vadede askerî bir saldırı düzenleyeceğini düşünmüyoruz. Aksine İsrail ve beraberinde ABD, İran'a karşı "Rakipleri Tüketme Stratejisi" uygulamaktadır. Bunun için ise İran'ın Ortadoğu'ya yayılan nüfuzundan yararlanmaktadırlar. Bu nedenle İran, orta vadede kendisi için askerî bir yük olabilecek böylesi bir çatışmaya dayanamayacaktır. Bu ise İran'da daha fazla isyan hareketi ve iç bunalımın doğmasına yol açabilir. Böylece İran siyasal rejimi ve Ortadoğu'da kendisine bağlı silahlı gruplara yaptığı destek gelecekte bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Sonuç olarak da İran'a bağlı birçok grup çözülmeye doğru gidecektir.

3.1.4.2. Türkiye:

Türkiye bölgede Filistin meselesi konusunda İran'ın en büyük rakibi addedilmektedir.⁵⁸⁵ Türkiye, Filistin meselesinin politik çıkarlarla ilgisi olmamakla birlikte dış politikasının önemli bir unsuru olduğunu söylemiştir.⁵⁸⁶ Türk halkının da

⁵⁸⁴ Noam Chomsky, s.84.

⁵⁸⁵ Barış Doster, "Türk Dış Politikası ve Bölgesel Güç Olma Çabaları", Ortadoğu Analiz, Haziran 2012, C(40), S(42), s. 19.

⁵⁸⁶ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Muhammed Cabir Selci ve Tarık Abdulcelil(cev), 3. Baskı, Doha: el-Cezire Araştırma Merkezi, 2014, s. 626.

diğer halkları destekleyen tavrından hareketle Türkiye,⁵⁸⁷ eski Milli Eğitim Bakanı Vehbi Dinçerler'in idare ve koordinasyonu ile bir ekonomik yardım programı düzenlemiş ve Türkiye'den gelen yardımların koordine edilmesi ve dağıtılması amacıyla Ramallah'ta Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ofisi kurmuştur.⁵⁸⁸ TİKA, 2005-2007 arasındaki dönemde kültür merkezi ve eğitim kurumları inşa etme gibi çeşitli insani projelere imza atmış, 2008'de tamamladığı 15 proje içerisinde 10 ambulans tedarik edilmesi yer almıştır.⁵⁸⁹ 2009 yılında ise başta okul kurmak ve Kudüs'teki İslamî sembolleri restore etmek olmak üzere toplam 13 proje gerçekleştirmiştir. 2010'da el-Ümme Üniversitesi ve Birzeit Üniversitesi Gazetecilik Fakültesi gibi Filistin üniversitelerine destek amaçlı 13 proje tamamlamıştır.⁵⁹⁰ 2011-2012 yıllarında TİKA, kanalizasyon ve şu şebekeleri üzerine 42 projeye,⁵⁹¹ 2013'te ise çeşitli alanlarda toplamda 30 projeye imza atmıştır.⁵⁹²

Türkiye'nin Filistin'deki insani ve yardım alanlarındaki rolünün yanısıra Ankara, Filistin meselesini destekler yönde siyasi duruşlar da sergilemiştir. Buna göre Türkiye, şu temel beş sorunu çözecek kapsamlı bir planının uygulamaya konmasını istemiştir: Başkenti Kudüs olan, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni içine alan Filistin Devleti'nin kurulması, Filistinli mülteciler sorununun çözülmesi, Filistinlilerin ekonomik kaynakları kullanma hakkı kazanması, Batı Şeria'daki İsrail yerleşimleri sorununun çözülmesi. Bunların yanısıra Türk halkı ve devleti, özellikle Gazze ambargosu ve İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırıları konusunda Filistin'i destekleyen bir tutum ortaya koymuştur.⁵⁹³

Kanaatimizce İsrail'in oynadığı rol, İran'ın Filistin'e desteğinin bir şekilde önünü kesmektedir. Zira İsrail ve İran arasında düşmanlık ilişkisi vardır. Türkiye'nin desteği ve tavrı ise Filistin sahasında İran'la rekabet anlamı taşımaktadır. Türkiye'nin yardımı "insani", İran'ın yardımı "askeri" iken yine İran'ın yardımı daha riskli ve maliyetli iken Türkiye'nin yapmış olduğu tüm yardımlar sıradan Filistinli bireyin ihtiyaçlarına temas etmektedir. Bu da Filistin halkından birçok kişide büyük etki bırakmaktadır. Belki de bu

⁵⁸⁷ Azzam, konulu görüşme, İstanbul, 9 Temmuz 2018.

⁵⁸⁸ Ahmet Davutoğlu, s. 625.

⁵⁸⁹ TİKA, TİKA'nın Filistin'deki Faaliyet ve Projeleri, Türkiye, 2014, s. 42.

⁵⁹⁰ TİKA, s. 44.

⁵⁹¹ TİKA, s. 46.

⁵⁹² TİKA, s. 48.

⁵⁹³ Ahmet Davutoğlu, s. 626.

durum, Filistin halkının Türk halkı ve liderleri ile duygusal bağının, İran halkı ve liderleriyle olan bağından katbekat güçlü olmasını açıklamaktadır.

3.1.4.3. İran'ın Arap Ülkelerine Yönelik Politikaları
İran'ın Arap ülkelerine yönelik politikası da İran-Filistin ilişkilerinin önündeki en önemli engellerden biri kabul edilmektedir. İran'ın, özellikle de ABD'nin 2003'te Irak'ı işgalinden sonra Ortadoğu'da nüfusunun artması, başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerinin, genel anlamda da birçok Arap devletinin kaygı duymasına yol açmıştır. Suudi Arabistan, İran'ın bir yandan Irak ve Yemen'de nüfuzunu arttırmasını diğer yandan da nükleer teknolojiye sahip olma yolunda yoğun çaba sarf etmesini ulusal çıkarları ve güvenliği için gerçek bir tehdit olarak görmektedir.⁵⁹⁴ Burada Suudi Arabistan'ın kendisini Ehl-i Sünnet'in, İran'ın ise Şia'nın sembolü olarak tanımlamalarının da rolü olduğunu unutmamak gerekir.⁵⁹⁵

Bunların dışında İran'ın genelde Körfez bölgesi, özelde ise Suudi Arabistan aleyhine uygulamaları bulunmaktadır. Örneğin; İran Hava Kuvvetleri, Ras Tanura limanına yakıt transferi için demir atmış olduğu sırada Suudi Arabistan'a ait Yanbu Pride adlı petrol tankerini vurmuştur. Yine 1984 yılında İran, Körfez ülkelerine ait on beş gemiyi daha hedef almıştır.⁵⁹⁶ Aynı şekilde İran, Temmuz 1987'de Hac mevsiminde Mekke-i Mükerrreme'de bir isyan hareketi çıkarma girişiminde bulunmuştur. Onlarca İran Devrim Muhafızı bu tarihte, yanlarında çok sayıda silah ve patlayıcıyla Mekke'ye gelmiştir.⁵⁹⁷ 1988 yılında ise İran, Suudi Arabistan'da ülkenin Şarkiye bölgesi Şiilerinden müteşekkil bir hücre kurmaya çalışmış, Suudi Arabistan Hizbullahı Askerî Kanadı olarak adlandırılan bu hücrenin liderliğini Ahmed el-Mugassel yapmıştır. İran'a bağlı Kudüs Gücü'nün Şube 6000 başkanı Ahmet Şerifi, Suudi Arabistan'daki hücreyi idareden sorumlu olmuştur. Öte yandan Suriye'deki İran Büyükelçiliği ise Ahmed el-Mugassel'in operasyonlarına lojistik destek ve finansman sağlamıştır. İran bu hücreyi, Suudi Arabistan'ın ABD ordusunun Kuveyt petrol tankerlerine koruma amaçlı refakat etme kararını desteklemesine yanıt olarak kurmuştur.⁵⁹⁸ Bu kararın öncesinde ise İran,

⁵⁹⁴ Bessam ed-Düveyhi, **İran Velayet-i Fakihi Arap ve İslam Dünyasında Uygulama Stratejileri**, 1. Baskı, Amman: Dar Ammar Basım ve Dağıtım, 2016, s. 14.

⁵⁹⁵ Cem Yılmaz, "İran ve Suudi Arabistan'ın Bitmeyen Bölgesel Rekabeti", **Ortadoğu Analiz**, , C)3(, S)26(, (Şubat 2011), s. 54.

⁵⁹⁶ David Curst, s. 189.

⁵⁹⁷ David Curst, s. 346.

⁵⁹⁸ David Curst, s. 457.

13 Mayıs 1984 tarihinde, İngiltere'ye rafine petrol taşıyan bir Kuveyt petrol tankerini, küçük hacimli iki adet Maverick füzesiyle hedef almıştır. Ancak bu füzeler, petrol tankerlerini değil tankları bombalamak ve yok etmek için tasarlanmıştır. Bu olayın ertesi günü İran Hava Kuvvetleri, Kuveyt'e ait Bahra isimli diğer bir petrol tankerini bombalamış ve bu defa ağır hasarlara yol açmıştır.⁵⁹⁹ İran'ın Suudi Arabistan'a karşı istihbarat ve askerî alandaki faaliyetleri, neredeyse 2011'de Washington'daki Suudi Arabistan Büyükelçisi Adil el-Cubeyr'in İran'a bağlı ya da yakın gruplar tarafından düzenlenen bir suikasta uğramasına kadar ulaşmıştır.⁶⁰⁰ İran'ın Suudi Arabistan'a müdahaleleri askerî boyutla da sınırlı kalmamış, siyasi adımlarla da devam etmiştir. Nitekim İran, Suudi Arabistan karşısı bazı petrol politikaları izlemiştir. Öyle ki 2001 yılında İran, OPEC Sekreterliği için Suudi Arabistan'ın adayına karşı Venezuela'nın adayını desteklemiştir.⁶⁰¹

İranlı göstericilerin 3 Ocak 2016 tarihinde Tahran'daki Suudi Arabistan Büyükelçiliği'ne saldırması İran'ın Suudi Arabistan'a karşı kullandığı son yöntem olmuştur. Göstericiler büyükelçilik binasına molotof kokteylleriyle saldırmış, bunun sonucunda bina alev almıştır. Söz konusu saldırının sebebi Suudi Arabistan'ın terörist olarak nitelediği aralarında İran'a bağlı Nimr en-Nimr'in de bulunduğu 47 kişiyi idam kararını uygulamasıdır. Bu olayın akabinde Suudi Arabistan, İran'la diplomatik ilişkilerini kestiğini açıklamış ve İranlı diplomatları ülkesinden kovmuştur.⁶⁰²

Bunun yanısıra İran'ın başka Arap ülkelerine de düşmanca tutumları bulunmaktadır. 1996 yılında İran, Lübnan'da Bahreynli ajanlar yetiştirmiş ve bu kişileri Bahreyn Hizbullahı adı altında Sünni Bahreyn Emiri'ni devirmek amacıyla hücreler olarak ülkelere geri göndermiştir.⁶⁰³ Ağustos 2013'te ise İran, İran Devrim Muhafızları karargahlarında başka bir gruba C4 patlayıcı üretim ve kullanımı eğitimi vermiştir. 25 Temmuz 2015'te İran'dan Bahreyn'e giden patlayıcı ve silahlar yakalanmıştır.⁶⁰⁴ 30 Eylül 2015'te Nuwaidrat köyünde bir yeraltı patlayıcı cephaneliği bulunmuş, burada 1,5 tondan fazla C4 ve RDX içeren, yine TNT patlayıcı maddeler ele geçirilmiştir. İran'ın

⁵⁹⁹ David Curst, s. 189.

⁶⁰⁰ Ed-Düveyhi, s. 21.

⁶⁰¹ Ed-Düveyhi, s. 21.

⁶⁰² Eşref Muhammed, **Mısır-İran İlişkileri 2011-2016**, Kahire: Arap Demokrasi Merkezi, 2016, s. 28.

⁶⁰³ David Curst, s. 456.

⁶⁰⁴ Ed-Düveyhi, s. 38.

2011'den 2015'e kadar Bahreyn'e yapmış olduğu müdahaleler, İran, Irak ya da Lübnan Hizbullahına bağlı 18 terör örgütü vakası olduğunu göstermektedir. Bu vakalardaki sanık sayısı ise 422'dir.⁶⁰⁵ Öte yandan İran, sürekli olarak Bahreyn'in içişlerine karışmakta ve burada mezhebî bir hareket oluşturmaya çalışmaktadır.⁶⁰⁶

Irak-İran ilişkileri de iki devlet arasında 1980 yılında sekiz yıllık bir savaşın başlamasına kadar anlaşmazlıklarla sürüp gitmiştir.⁶⁰⁷ 2011'de ABD'nin Irak'tan çekilmesinden sonra,⁶⁰⁸ Irak askerî gücünün çökertilmesinden en fazla yarar sağlayan devlet İran olmuştur. Irak'taki Şiiler serbest bir ortam bulduğundan buradaki nüfuzlarını arttırmış, daha fazla silahlanmış ve fikirlerini Irak'ta yaymaya başlamışlardır.⁶⁰⁹ İran, 16 Şii yapılanmayı çatısı altında toplayan el-Beyt eş-Şii kurumunu destekleyerek Irak'ta Şii nüfuzunu yaymaya çalışmıştır. Aynı şekilde İran, Irak'ta 102 resmi Şii radyo kanalı kurmuş, 50'den fazla Şii kanalı açmış, Irak topraklarında kendisine bağlı 30'dan fazla askerî yapı kurmuştur.⁶¹⁰

Bilindiği üzere İran, Irak siyasal rejimi üzerinde son derece etkili hale gelmiş, İran'a bağlı bir Irak hükümeti kurmayı başarmıştır.⁶¹¹ Buna bağlı olarak ABD'nin 2011'de geri çekilmesinin ardından Irak'ın, ABD sömürgesinden İran sömürgesine dönüştüğü söylenebilir.⁶¹² Nitekim 2005 ve 2010 milletvekili seçimlerinin Caferi, Maliki ve Abadi lehine sonuçlanmasında, İran'ın parmağı bulunmaktadır.⁶¹³ Diğer taraftan İran şirketlerinin Irak'taki ekonomik nüfuzları da gözle görülür düzeyde artmıştır.⁶¹⁴

Son dönemde ise İran'ın Arap dünyasına müdahalesinin yeni işaretleri olarak Yemen ve Suriye meseleleri ön plana çıkmıştır. İran, Kudüs Gücü'nün 190. Birlik kolu vasıtasıyla Yemen'deki Husilere silah tedarik etmiştir. Ekim 2009'da Yemen Deniz Kuvvetleri,

⁶⁰⁵ Ed-Düveyhi, s. 39.

⁶⁰⁶ Ed-Düveyhi, s. 19.

⁶⁰⁷ Ahmed Ömer el-Medeni, ABD-İran İlişkileri ve Filistin'in İç Durumuna Etkisi 2006-2009, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazze el-Ezher Üniversitesi Siyaset Bilimleri Fakültesi, 2010), s. 280.

⁶⁰⁸ Kayhan Barzegar, "İran'ın Saddam Sonrası Dış Politikası", The Washington Quarterly, Ocak 2010, s. 176.

⁶⁰⁹ Veysel Ayhan, "Ortadoğu'daki Şii-Sünni Gerginliği ve Türkiye", Şubat 2012, C: (4), S: (38), s. 20.

⁶¹⁰ Muhammed Muazzez el-Hadesi, **Suudi Arabistan-İran Arasındaki Kriz**, Olasılık ve Senaryolar Semineri, Stratejik Düşünce Topluluğu, İstanbul, 2016, s. 23.

⁶¹¹ Kayhan Barzegar, s. 178.

⁶¹² Noam Chomsky, s. 80.

⁶¹³ Ed-Düveyhi, s. 57.

⁶¹⁴ Kayhan Barzegar, s. 176.

İran bandıralı tanksavar füzeleri taşıyan Mahan 1 adlı bir gemiyi alıkoymuştur. Ocak 2013'te Yemen güvenlik güçleri, Cihan 1 adlı küçük bir tekne vasıtasıyla İran'dan Yemen'e silah kaçırma operasyonunu engellemiştir. Teknede tanksavar ve uçaksavar füzelerinin de içinde olduğu 40 ton silah bulunmuştur. Nisan 2015'te ABD Deniz Kuvvetleri, Umman Denizi'nde İran'a ait olduğu düşünülen Yemen istikametinde bir gemiyi alıkoymuştu. ABD Deniz Kuvvetleri, USS Siroco adlı yelkenli geminin güvertesinde gizli bir silah kargosu bulunduğunu, bu kargonun 1500 kalaşnikof tüfeği, 200 RPG füzesi ve 21,50 kalibre tüfeklerden oluştuğunu açıkladı. Aynı şekilde teknedeki denizcilerin ise serbest bırakıldığı ifade edildi.⁶¹⁵ Bununla beraber İran, Suriye'de açıktan bir askerî faaliyet yürütmektedir.⁶¹⁶ Bundan yola çıkarak İran'ın, Suriye ve Yemen'deki yıkım ve kaosta payı olduğu söylenebilir.

Yukarıda anlatılanların sonucu olarak kanaatimizce, İran'ın Arap devletleri içerisinde oynadığı rol, Arap devletlerinin İran'ın uygulamalarının kurbanı olduğunu göstermemektedir. Bilakis işin aslına bakıldığında Arap ülkelerinin de İran aleyhine düşmanca davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Ancak Arap kimliği, Filistinlilerin çoğunun zihninde varlığını sürdürmektedir. Nitekim Filistin sahası genelinde etkili olan el-Fetih, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık gibi hareketler milliyetçi tandanslı ideolojilere sahiptirler.

Filistin kamuoyunun İran'a yönelik değerlendirmesine bakıldığında, sonucun genel anlamda olumsuz olduğu görülmektedir. el-Arabi Araştırma ve Siyaset İnceleme Merkezi tarafından yapılan ankete göre Filistinlilerin %70'i İran'ın Arap ülkelerine yönelik dış politikasının olumsuz ya da belirli bir ölçüde olumsuz olduğunda hemfikirdir. Nitekim 2011'de, Filistinlilerin %5'i, İran'ın Arap ülkeleri için en büyük tehdit olduğunu söylemiştir. Bu oran 2013'te %6, 2014'te %7, 2015'te ise %8 olmuştur.⁶¹⁷ Filistinlilerin %69'u İran'ın Irak siyasetini olumsuz görmekte iken %63'ü İran'ın Suriye siyasetini olumsuz görmektedir. %58'i ise İran'ın Yemen siyasetine

⁶¹⁵ Adil Haşim, "İran'ın Deniz Yoluyla Husilere Silah Kaçırma Süreci Hakkında Rapor", Post internet sayfası, 25 Ocak 2017, <https://almawqeaapost.net/reports/15838>, (2 Ocak 2019).

⁶¹⁶ Ephraim Kam, "İran'ın Suriye'ye Askeri Müdahalesi: Yeni Bir Yaklaşım", Ulusal Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü, Stratejik Değerlendirme, C: (20), S: (2), Temmuz 2017, <https://www.inss.org.il/publication/iranian-military-intervention-syria-new-approach/>, (3 Kasım 2019).

⁶¹⁷ Kamuoyu Yoklaması Genel Birimi, "Filistin Kamuoyunun İran'ın Dış Politikasına Karşı Yaklaşımı", Arap Politika Dergisi, el-Arabi Araştırma ve Siyaset İnceleme Merkezi, S: 22, Eylül 2016, s. 107.

olumsuz bakmaktadır.⁶¹⁸ Sonuçlar analiz edildiğinde Filistin kamuoyunun çoğunun İran'ın bölgedeki krizleri nüfuzunu yaymak amacıyla kullandığına inandığı görölmektedir. Anket sonuçları şu şekildedir:⁶¹⁹

Tablo IV
Filistin halkının İran'ın Arap Ülkelerine yönelik politikasına bakışı

Konu	Değerlendirme	Batı Şeria	Gazze
İran Arap Ülkelerindeki Demokratik Dönüşümleri Desteklemektedir	Katılıyorum	%19	%27
	Katılmıyorum	%63	%68
	Kararsızım	%18	%6
	Toplam	%100	%100
İran Arap Ülkelerinin Güvenlik ve İstikrarına Katkı Sağlamaktadır	Katılıyorum	%17	%25
	Katılmıyorum	%66	%70
	Kararsızım	%17	%4
	Toplam	%100	%100
İran Nüfuzunu Yaymak Amacıyla Bölgedeki Krizleri Kullanmaktadır	Katılıyorum	%73	%71
	Katılmıyorum	%12	%24
	Kararsızım	%15	%5
	Toplam	%100	%100
İran Arap Ülkelerindeki Mezhepçi, Etnik ve Ayrılcı Eğilimleri Beslemektedir	Katılıyorum	%67	%71
	Katılmıyorum	%16	%23
	Kararsızım	%17	%6
	Toplam	%100	%100

⁶¹⁸ Kamuoyu Yoklaması Genel Birimi, s. 108.

⁶¹⁹ Kamuoyu Yoklaması Genel Birimi, s. 110.

3.1.5. Uluslararası Sorunlar

Geçtiğimiz dönemde bir bütün olarak uluslararası sistemin tamamında köklü değişikliklere tanık olduk. Artık “iki kutuplu” savaş sonrası dönemin sonra erdiğine yönelik genel bir kabul var. Bu, geleceğin ne şekilde olacağını belirlemenin artık daha zor olduğunu göstermektedir. Zira artık bir “üç kutuplu” sistemden bahsedilmektedir.⁶²⁰ Bu kutuplar Pasifik’e kadar Uzakdoğu ülkeleri, Kuzey Amerika ve Avrupa’dır. Diğer bir kesim ise Pasifik Okyanusu ile Atlas Okyanusu ülkelerinden oluşan yeni bir iki kutuplu düzen olacağını öne sürmektedir.⁶²¹ Kimilerine göre ise ABD hegemonyası devam edecektir. Tüm bu dönüşümler bize, bağımsız devletlerin egemenliklerinin saldırıya maruz kalacağını, küresel çevre sorunlarının baş göstereceğinin, benzeri görülmemiş bir insan göçünün yaşanacağını ve felaket boyutunda nükleer hareketlilikler olacağını işaretlerini vermektedir.⁶²² Bunların yanısıra, İran-Filistin ilişkilerinin gelişmesinin önündeki en büyük engelin Amerika Birleşik Devletleri olduğu düşünülmektedir. Bunun birkaç sebebi bulunmakla beraber en önemli sebeplerinden biri İran ile ABD ve İsrail arasında İran devriminin başarılı olmasıyla başlayan düşmanca ilişkilerdir.⁶²³ Diğer bir sebep ise ABD’nin, Filistin’deki ister Hamas ister İslamî Cihat olsun İslamî direniş hareketlerine destek verme politikasını kesin bir biçimde reddetmesidir. Zira ABD’ye göre bu örgütler terör örgütleridir ve barışın aleyhine faaliyetler yürütmektedirler. Buna bağlı olarak ABD, İran’dan birçok kez Filistin’deki silahlı grupları desteklemekten vazgeçmesini istemiştir. Ancak İran, işgal altındaki mazlum bir halka destek verdiği gerekçesiyle desteğinden vazgeçmemiştir.⁶²⁴ Böylece İran, ABD’nin terörist hatta “şer eksenini”nin bir parçası olarak gördüğü Hamas, İslamî Cihat ve Hizbullah örgütlerini desteklemekle suçlanmıştır.⁶²⁵

Bununla beraber ABD, İran’daki mevcut siyasal rejimin devrilmesi yahut dış politikadaki tutumlarını değiştirmesi gerektiğine inanmaktadır. Nitekim ABD, bu hususta adımlar da atmıştır. George Bush dönemi ABD Dışişleri Bakanı Silahsızlanma

⁶²⁰ Hendrick Spruyt, Egemen Devlet ve Rejim Değişikliği Hakkında Analiz, Ter: Halid bin Mehdi, 1. Baskı, Beyrut, Nema Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2018, s. 419.

⁶²¹ Hendrick Spruyt, s. 419.

⁶²² Hendrick Spruyt, s. 420.

⁶²³ Cem Yılmaz, s. 56.

⁶²⁴ Abed el-Hay, İran’ın Bölgesel Konumunun Geleceği 2020, Cezayir, Uygulamalı Araştırmalar Merkezi, 2010, s. 402.

⁶²⁵ Ahmed Ömer el-Medeni, ABD-İran İlişkileri ve Filistin’in İç Durumuna Etkisi 2006-2009, s. 33.

ve Uluslararası Güvenlik İşleri Yardımcısı John Bolton'ın, "İran büyük bir tehlikedir. İran'ın nükleer programı, İsrail için varoluşsal bir tehdit oluşturmaktadır"⁶²⁶ şeklindeki sözleri bu girişimlerin birçok delilinden bir tanesidir. Yine Rumsfeld de ülke içi ve dışındaki muhalif grupların desteklenmesi suretiyle İran İslam Cumhuriyeti rejiminin devrilmesi gerektiğini söylemiştir. Bolton, muhalif grupları örgütlemek amacıyla ulusal bir İran konferansı tertipleme önerisinde bulunmuştur.⁶²⁷ Bu amaçla ABD, Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerine, 200 milyar dolar tutarında askerî yardım yapmayı teklif etmiştir. Öte yandan ABD, İsrail'e yaptığı yardımı on yıl içerisinde 30 milyar dolara yükseltmiştir. Yine ABD, Mısır'a 10 yıllık toplamda 14 milyar dolar tutarında bir anlaşma yapmayı önermiştir.⁶²⁸ Aynı şekilde ABD, Çekya ve Polonya'ya birer füze savunma sistemi kurmak istediğini belirtmiş ve bunu Avrupa'ya İran füzelerine karşı caydırıcı bir koruma olarak tanıtmak istemiştir.⁶²⁹ John McCain ise alaylı bir dille İran'ı bombalamanın ve İranlıları öldürmenin eğlenceli olacağını söylemiştir. ABD Eski Başkanı Barack Obama da İran'ın nükleer silah üretecek gücü elde etmesini önlemek için elinden gelen her şeyi yapacağını açıklamıştır.⁶³⁰ Haziran 2008'de ABD Kongresi, İsrail lobisini ciddi düzeyde destekleyen ve İran'ı abluka altına alma çağrısı yapan 362 numaralı kararı almanın eşiğine gelmiştir. Bu ise hem bölgesel hem de uluslararası ölçekte birçok kişinin korktuğu büyük bir savaşın fitilini ateşleyebilecek bir durumdur.⁶³¹ Bununla beraber ABD, Yeşil Devrim hareketinden sonra arasındaki anlaşmazlığın halkla değil İran yönetimiyle olduğunu belirtmiş, İran'ı özgür ve demokratik bir ülke olarak görmek istediğini dile getirmiştir.⁶³²

ABD yalnızca İran'a düşmanlık gütmekle kalmamış, İsrail'e her türlü yardımda bulunmuştur. ABD'nin İsrail'e yaptığı yardımların en önemlisi askerî yardımlardır. Aşağıda milyon dolar ölçeğinde ABD'nin İsrail'e yaptığı yardımlar aktarılmıştır.⁶³³

⁶²⁶ David Curst, s. 480.

⁶²⁷ David Curst, s. 502.

⁶²⁸ Noam Chomsky, s. 34.

⁶²⁹ Noam Chomsky, s. 35.

⁶³⁰ Noam Chomsky, s. 85.

⁶³¹ Noam Chomsky, s. 87.

⁶³² Aaron Michael ve Craig Richards, s. 35.

⁶³³ Muhsin Salih, s. 97.

Tablo V
1949-2008 ABD'nin İsrail'e askeri hareketlar için mali desteği (milyon dolar)

Dönem	1949-1958	1959-1968	1969-1978	1979-1988	1989-1998	1999-2008
Toplam Yardımlar	599,6	727,8	11,426.5	29,933.9	31,551.9	29,374.7

Tablo VI
2009-2015 ABD'nin İsrail'e askeri hareketlar için mali desteği (milyon dolar)

Dönem	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Toplam
Toplam Yardımlar	2,583.9	2,803.8	3,029.2	3,098	3,115	3,115	3,110	124,469.3

Sonuç: Kanaatimize göre İran-Filistin ilişkilerinin gelişiminin karşı karşıya olduğu bahsi geçen tüm sorunlara son derece önemli bir sorun olan “jeo-strateji” sorunu da eklenmelidir. Zira İran ve Filistin arasında büyük bir coğrafi mesafe bulunmaktadır ve iki taraf arasında doğrudan bir kara ya da deniz sınırı bulunmamaktadır. Aynı şekilde Filistin'in ne İran'ın ne de başka bir ülkenin uçaklarının iniş yapabileceği bir havalimanı bulunmaktadır. Filistin hala oluşum sürecindeki bir devlettir. Bu nedenle hiçbir egemenlik gücü yoktur. Aksine Filistin'in hava, deniz ve karadaki tüm egemenlik hakları İsrail devletinin kontrolü altındadır. İsrail de Filistin ile İran arasında hiçbir şekilde yakınlaşma olmasını istememektedir.

İran, Filistin ile Gazze Şeridi'yle İsrail'in askerî gözetiminden uzak olan Mısır arasındaki coğrafi yakınlıktan yararlanmaya çalışmıştır. İran çok defa Mısır toprakları üzerinden Gazze'ye silah ulaştırma konusunda anlaşma yapabilmiş olsa da bu seçenek birçok zorluğa ve birçok soruna gebe dir. Çünkü Mısır'ın Müslüman Kardeşler'e düşmanca tavır takınan Abdulfettah Sisi yönetimindeki mevcut rejimi, Gazze Şeridi'nin fiilî yöneticisi olan Hamas'ı Müslüman Kardeşler'in bir parçası olarak görmektedir. Buna ek olarak Sina Yarımadası'nda Mısır Devleti ile DAEŞ arasında çatışmalar yaşanmakta bu da Mısır'ın Sina'da ve özellikle Mısır-Filistin sınırında çok sayıda asker

konuşlandırması sonucunu doğurmaktadır. Böylece İran'ın Gazze'ye askerî yardım yapması neredeyse imkansız bir hal almaktadır.

Diğer taraftan kendisini büyük bir bölgesel güç olarak gören Mısır, başka bir bölgesel gücün egemenliğini ihlal etmesine izin vermemekte ve İran'ı bölgenin liderliği konusunda bir rakip olarak görmektedir. Bu ise İran'ın Filistin meselesinde etkin bir rol oynaması önünde engeldir. Nitekim Mısır'ın gözünde Filistin meselesi, bir millî güvenlik meselesidir ve uluslararası arenada bir diplomasi anahtarı değerindedir.

Bununla beraber Abdulfettah Sisi yönetimi, Mısır-İran ilişkilerinin Körfez ülkeleriyle olan ilişkilerden geçtiğine ve Mısır'ın güvenliğinin Körfez'in güvenliğinden ayrı düşünülmemeyeceğine inanmaktadır. Bu nedenle Mısır yönetimi, Mısır-Körfez ilişkilerini Mısır-İran ilişkilerine tercih etmektedir. Yani İran-Körfez ilişkilerindeki herhangi bir iyileşme, doğrudan Mısır-İran ilişkilerinde de iyileşme yaşanacağı anlamına gelmektedir. Aynı şekilde Körfez-İran ilişkilerindeki bir kötüleşme de Mısır-İran ilişkilerinin iyileşmeyeceği anlamına gelmektedir.⁶³⁴ Zira son dönemde de Körfez ülkeleriyle İran arasında bir çatışma hali yaşanmaktadır, bu da Mısır-İran ilişkilerini işlevsiz bırakmakta ve dolayısıyla İran'ın Filistin'deki rolünü sekteye uğratmaktadır.

3.2. İran-Filistin İlişkilerini Geliştirme Fırsatları

İran-Filistin ilişkilerinin önünde "İran-Filistin İlişkilerinin Önündeki Engeller" başlığında açıklanan sorunlar önemli engeller oluştursa da bu, ikili ilişkilerin kati surette kesileceği ya da olumsuz bir seyir izleyeceği anlamına gelmemektedir. Zira İran-Filistin ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlayacak birçok unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar şunlardır:

3.2.1. İran'ın Bölgeye ve Silahlı Gruplara Yönelik Stratejisi

1979'dan itibaren İran İslam Cumhuriyeti, başta İsrail olmak üzere diğer bölgesel güçlerin rakibi ve etkili bir bölgesel güç haline gelmiştir.⁶³⁵ Buna bağlı olarak da İran, Filistin'in çıkarına ciddi ölçüde uyacak bir stratejiyi benimsemiştir. İran, Ortadoğu'da silahlı grupları destekleme stratejisini benimsemiştir. Çünkü İran, silahlı grupların Ortadoğu'da istikrarsız bir ortam oluşturacağını, bunun ise İran'a karşı güçlü bir bölgesel ittifak oluşmasını engelleyeceğini düşünmektedir. İran, Ortadoğu'daki

⁶³⁴ Eşref Ahmet Arafat Muhammed, s. 28.

⁶³⁵ Cem Yılmaz, s. 56.

konumunu güçlendirmeye, Körfez bölgesi ve Ortadoğu'da Batı karşıtı devrimci hayallerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır.⁶³⁶

Öte yandan İran, Ortadoğu'da silahlı grupları desteklemenin bir ulusal güvenlik meselesi olduğuna inanmaktadır.⁶³⁷ Zira İran'a göre bir devlet ya da devletlere karşı yürütülecek asimetrik savaş; askerî-siyasi stratejilerin içerisinde önemli bir yere sahiptir ve düşmana sürpriz saldırılar yapılarak güvenlik ve savunma teknolojilerini etkisiz hale getirmektedir. Bu yaklaşıma göre İran, asimetrik savaş yöntemlerine önem vermekte ve düşmanın zayıf noktalarına odaklanmaktadır.⁶³⁸ Bu, İran'ı hedeflerini gerçekleştirmek için kendisine bağlı ya da yakın silahlı grup sayısını artırma konusunda çaba sarf etmeye itmektedir.⁶³⁹ Nitekim İran; bölgede Lübnan Hizbullahı, Irak'taki Şii silahlı gruplar,⁶⁴⁰ Yemen'deki Husiler,⁶⁴¹ Filistin'deki Hamas, İslamî Cihat, Sabirin Hareketi, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık⁶⁴² gibi çok sayıda silahlı grubu desteklemiştir. Bu gruplardan bazıları, konvansiyonel olmayan savaş alanında önemli değişikliklere imza atmayı başarmışlardır.⁶⁴³

Kanaatimizce İran'ın genelde Ortadoğu özelde ise Filistin'deki silahlı grupları desteklemeye dayalı stratejisi, İran-Filistin yakınlaşmasını pekiştiren yegane unsur değildir. Zira İran'ın ABD'ye yönelik stratejik bakış açısı da Filistinle olan ilişkilerini güçlendirmektedir.

İran, ABD'nin Körfez bölgesindeki stratejisinin karşısında bir direnç unsuru haline gelmiştir.⁶⁴⁴ İranlı yetkililer ABD'nin bölgedeki nüfuzuna karşı çıkmış,⁶⁴⁵ İran, ABD'nin Körfez bölgesindeki varlığına gerilla savaşı olarak tanımlanabilecek bir yöntemle tepki vermiştir. Örneğin İran Devrim Muhafızları güçleri, Körfez sularına

⁶³⁶ Aaron Michael ve Craig Richards, s. 31.

⁶³⁷ Aaron Michael ve Craig Richards, s. 31.

⁶³⁸ Abdullah Yeğin, "İran'ın Sert ve Yumuşak Gücü", **Türk Vizyon Dergisi**, C: (5), S:(2), (Yaz 2006)s. 83.

⁶³⁹ Aaron Michael ve Craig Richards, s. 31.

⁶⁴⁰ Abdullah Yeğin, s. 86.

⁶⁴¹ W. Andrew Terrill, "Iranian Involvement in Yemen", **Foreign Policy Research Institute by Elsevier Ltd**, Summer 2014(p429).

⁶⁴² Robert Tait, "İran Suriye Nedeniyle Hamas Finansmanını Kesti", The Telegraph, 31 Mayıs 2013, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/palestinianauthority/10091629/Iran-cuts-Hamas-funding-over-Syria.html>. (31 Ocak 2019).

⁶⁴³ Abdullah Yeğin, s. 86.

⁶⁴⁴ Aaron Michael ve Craig Richards, s. 37.

⁶⁴⁵ David Curst, s. 18.

gizlice deniz mayınları yerleştirmiştir.⁶⁴⁶ Aynı şekilde İran'a bağlı silahlı gruplar, ABD'nin Irak'ta varlığı aleyhine faaliyetler yürütmüş, çeşitli patlayıcı ve silahlarla operasyonlar düzenlemişlerdir.⁶⁴⁷

Filistin-İran ilişkilerini güçlendiren en önemli nokta ise İran'ın, Filistinlilerin en büyük düşmanı olan İsrail için en büyük tehdidi oluşturmasıdır. Nitekim İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, birkaç kez İran'ın üç yönden İsrail'e karşı savaş açmaya çalıştığını söylemiştir: Birincisi; Kuzeyde Hizbullah'ın güçlenmesinin ardından Lübnan cephesi, ikincisi; güneyde güçlenmiş olan Hamas ve İslamî Cihat hareketleri ile Filistin cephesi, üçüncüsü ise; doğuda İran'ın güçlerini arttırmaları için desteklediği Suriye'deki silahlı gruplardan müteşekkil Suriye cephesi.⁶⁴⁸

İran'ın benimsemiş olduğu strateji, Filistin'in İran'la kurmuş olduğu ilişkileri haklı göstermesine ciddi düzeyde katkı sağlamıştır. İran, birçok Arap devletine karşı birtakım hatalar işlemiş olsa da Filistinli gruplar, Arap ülkelerinin İran'la ilişkilerini kesmesi yönündeki taleplerini reddetmişlerdir. Yine kanaatimize göre İran'ın izlediği strateji, yalnızca Filistin-İran ilişkilerini geliştirmekle kalmayıp İran'ın, ABD ve İsrail'in bölgedeki varlığını kabul etmeyen diğer grup ve bölgesel güçlerle ilişkilerini de kuvvetlendirmiştir.

3.2.2. İran'ın Askerî Gücü

İran'ın karşı karşıya olduğu tüm sorunlara rağmen İran rejiminin özellikle de kendi kendine yetme prensibiyle göstermiş olduğu askerî başarı yadsınamaz.⁶⁴⁹ Bu noktada İran'ın savunma bütçesinin 6,9 milyar dolar olduğu yönündeki raporlar, İran'ın askerî gücüne ne derecede önem verdiğini gözler önüne sermektedir.⁶⁵⁰ Diğer yandan başka raporlar, İran'ın askerî bütçesinin 11,6 milyar dolara ulaştığını söylemektedir.⁶⁵¹ İran'da ordu ve İran devrim muhafızları için silah ve mühimmat üreten 7 sanayi grubu bulunmaktadır. İran Kara Kuvvetleri'nin sayısı 350.000 askerdir. 1900 tankları,⁶⁵² yaklaşık 600 zırhlı savaş araçları ve 640 zırhlı askerî personel taşıma araçları

⁶⁴⁶ David Curst, s. 16.

⁶⁴⁷ Noam Chomsky, s. 23.

⁶⁴⁸ Aaron Michael ve Craig Richards, s. 56.

⁶⁴⁹ Ferras İlyas, 15 Kasım 2017.

⁶⁵⁰ Ahmed el-Medeni, s. 45.

⁶⁵¹ Salih Hamid, "İran'ın Filistin Kolu Olan Sabirin Hareketi Kimdir?", 2 Şubat 2018, <https://www.alarabiya.net/ar/iran/2018/>, (7 Haziran 2018).

⁶⁵² Ahmed el-Medeni, s. 45.

bulunmaktadır. Aynı şekilde İran'ın 8700'den fazla roketatar, 200'den fazla helikopter, 180 civarında hava savunma bataryası vardır. İran Deniz Kuvvetleri ise 18.000 askerden oluşmaktadır ve bunların 2500'ü deniz piyadesidir. Deniz Kuvvetleri'nin elinde 29 denizaltı ve 69 muharebe gemisi,⁶⁵³ yüzlerce hücumbotu ve 32 adet helikopter bulunmaktadır.⁶⁵⁴ İran Hava Kuvvetleri'nde ise 30.000 asker hizmet vermektedir ve bunların 12.000'i hava savunma kuvvetlerine bağlıdır. Hava Kuvvetleri'ne ait 330 uçağın 180'i savaş uçağı, 120'si askerî nakliye uçağıdır. Ayrıca 30'dan fazla savaş helikopteri vardır.⁶⁵⁵

İran sistematik biçimde bölgesel düşmanı olan İsrail'e ulaşacak menzile sahip balistik füzeler üretmeye devam etmektedir. Aynı şekilde İran, Suriye'de olduğu gibi dış yardımları vasıtasıyla ABD'ye kadar ulaşabilen Kıtalararası Balistik Füze (ICBM) de konuşlandırabilmektedir. Yine İran, Cruise savunma füzelerine sahiptir ki bu da İran'ın Körfez bölgesinde ve Hürmüz Boğazı'ndaki savunma gücünün ne boyutta olduğunu göstermektedir. Bu füzeler sayesinde İran, sahilleri ve hakimiyeti altındaki adalardan atılan Cruise füzeleriyle hedefindeki ASCMS gemilere saldırma kapasitesine sahiptir.⁶⁵⁶

İran'ın füze cephaneliğinde Şahab 3 (1300 km menzilli) balistik füzeler bulunmaktadır. Bu füzeleri ilk kez 1998'de sergileyen İran, savaş gemisine “Amerika hiçbir şey yapamaz. İsrail'i haritadan sileceğiz” yazmıştır.⁶⁵⁷

Yine İran bu füzelerin belirli bir kısmını konuşlandırma kapasitesine sahiptir. Aynı zamanda menzilin 2000 km'yi bulacağına inanılan Şahab 4 balistik füzelerini geliştirme üzerinde çalışmaktadır. Şahab 5 ve Şahab 6 füzeleri ise kıtalararası balistik füzeler olacaktır.⁶⁵⁸ Nükleer güç açısından bakıldığında İran, Natanz'da 8000 santrifüj kurmuş, silah yapımında kullanılmayacak yeterli miktarda düşük zenginleştirilmiş

⁶⁵³ Salih Hamid, 2 Şubat 2018.

⁶⁵⁴ Ahmed el-Medeni, s. 45.

⁶⁵⁵ Salih Hamid, 2 Şubat 2018.

⁶⁵⁶ Emma Scott, “AB İran'ın Balistik Füze Programıyla Mücadele Etmeli”, Atlantik Konseyi, 7 Ocak 2019, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/the-eu-should-tackle-iran-s-ballistic-missile-program>, (18 Şubat 2019).

⁶⁵⁷ Ahmed el-Medeni, s. 34.

⁶⁵⁸ Gitty M. Amini, “Ortadoğu'daki Kitle İmha Silahları, Silahsızlanma Araştırmaları Merkezi, 1 Şubat 2003, <https://www.nti.org/analysis/articles/weapons-mass-destruction-middle-east/>, (12 Aralık 2018).

uranyum biriktirmiştir. Yine İran, 2011’de Kum yakınında gizli bir uranyum zenginleştirme tesisi kurma yolunda faaliyet göstermiştir.⁶⁵⁹

İran’ın İsrail’in rakibi olabilecek düzeydeki askerî gücü, İran-Filistin ilişkilerini güçlendirecek bir unsur olmuştur. Nitekim Filistin’deki silahlı gruplar, İsrail’le askerî denge yakalayabilecek güçlü bir bölgesel müttefik aramaktadır. Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan gibi İsrail’in askerî gücüne rakip olabilecek başka bölgesel güçler olsa da İran, diğer bölgesel güçlere kıyasla Filistinli grupları askerî olarak desteklemede en cesur davranan ülkedir. Bu da Filistin’deki silahlı grupları İran’la askerî ilişkiler kurmaya teşvik etmektedir.

3.2.3. İran’ın Filistin Meselesine Yaklaşımı

İran’ın Filistin meselesinde oynadığı rol, Filistin sahasında güçlü bir bölgesel güç olmasını ve aşağıdaki kazanımları elde etmesini sağlamaktadır:

- a. Arap toplumlarında Filistin meselesini destekleyen kesimlerin, İsrail’e düşmanca ve mücadelecî bir tavır takınan İran’ı, “düşmanımın düşmanı dostumdur” bakış açısıyla desteklemesini sağlamak. Bu sayede İran, bölgedeki siyasetine karşı olanları da savuşturmaktadır. Nitekim ne zaman İran’ın; Irak, Suriye, Yemen ya da başka bir Arap ülkesinde yayılcı politika izlediği yönünde bir eleştiri yapılsa İran, Arap devletlerinin Filistin meselesine çözüm sunmada yaşadıkları acziyeti ön plana çıkararak kendisini eleştirenleri köşeye sıkıştırmaktadır. Buna ek olarak İran’ın Filistin meselesini destekleyen tavrı, - Arap olmayan - bölgenin liderliğini elde etmesi sonucunu da doğurabilir.
- b. İran’ın Filistin meselesine İslamî bir hüviyet kazandırması, bölgede üç açıdan yaşadığı azınlık pozisyonunu telafi etmektedir: Dil (Arapçaya karşı Farsça), ırk (Araplara karşı İranlılar), mezhep (Sünnilere karşı Şiiiler).
- c. İran’ın Filistin meselesinde oynadığı rol, Arap rejimlerini İsraille yakınlaşmaktan alıkoymayı amaçlamaktadır. Bu sayede İsrail’in bazı Arap devletleriyle ilişkilerini geliştirmesi önlenmektedir. Bu ise ileride, bölgede İran’a karşı bir Arap-İsrail ittifakı oluşmasına yol açabilir.
- d. İran’ın Amerika Birleşik Devletleri’ni, kendisini Ortadoğu’da büyük bir bölgesel güç olarak tanımaya zorlaması. Zira Tahran, Washington’un bölgedeki en temel

⁶⁵⁹ Emma Scott, 18 Şubat 2019.

iki çıkarı üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. Birincisi; Körfez ülkelerini, ABD ve AB ülkelerine petrol akışı konusunda etkileyebilir. İkincisi ise; Lübnan Hizbullahı ile Filistin'deki Hamas ve İslamî Cihat gibi hareketler vasıtasıyla İsrail'in güvenliğine doğrudan etkide bulunabilir.

- e. İran İslam Cumhuriyeti'nin siyasi-ideolojik projesini güçlendirme. Bu sayede İran içerisinde İran rejimini ve ideolojik düşüncelerini destekleyen kesimler de güçlenecek ve İran'ın kendi içerisinde yaşadığı sorunlar halk tarafından daha iyi anlaşılacaktır.⁶⁶⁰

İran, Filistin sahasındaki rolünü kaybettiğinde bölgedeki en önemli kozlarından birini yitireceğinin farkındadır. Bu koz sayesinde İran, kendisini Arap ve İslam halklarına, İslam dünyasının liderliğini hak eden bir devlet olarak sunmaktadır. Halbuki Müslümanların çoğunluğu Sünnilerden oluşmaktadır.⁶⁶¹ İran, sahip olduğu bu kozun çok büyük öneme sahip olduğunu ve kendisi açısından bölge halkları, devletleri ve politikalarının içine nüfuz etmesini sağlayan bir pasaport işlevi gördüğünü çok iyi bilmektedir.⁶⁶²

Sonuç olarak bölgesel boyut, Filistin meselesi açısından temel bir unsur olmaktadır.⁶⁶³ Bu nedenle Filistinliler İran'a, bölgede güçlü, etkili ve görmezden gelinmesi mümkün olmayacak bir devlet olarak yaklaşmaktadır. Nitekim İran'ın genelde bölge özelde ise Filistin meselesi üzerindeki etkisi ve rolü, 2003'te Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinin ardından gözle görülür biçimde artmıştır.⁶⁶⁴ Kanaatimizce İran'ın vermekte olduğu desteği Türkiye, Mısır veya Suudi Arabistan gibi diğer ülkelerin desteklerinden ayıran şey, İran'ın desteğinin gerek eğitim gerek silahlandırma gerekse de İsrail'e karşı koyma bağlamında askerî bir nitelik taşıyor olmasıdır. İran'ın "Filistin'i askerî olarak destekleme" yolunda oynadığı rol, başka hiçbir bölgesel ya da uluslararası gücün oynayabileceği bir rol değildir. Filistin'e verilen destek açısından İran'ın bu özel rolü önem arz etmektedir. Zira Filistinliler "silahlı mücadeleden yorulmakta ancak bıkmamaktadırlar". Yani ileride Filistin'de barışçıl çözümleri benimseyecek bir nesil

⁶⁶⁰ Mustafa el-Libad, "İran ve Filistin Meselesi: Dayanışma Duyguları ve Çıkar Hesapları", **Filistin Araştırmaları Dergisi**, C: (24), S: (94), (Sonbahar 2013), s. 82.

⁶⁶¹ Bessam ed-Düveyhi, s. 71.

⁶⁶² Ed-Düveyhi, s. 70.

⁶⁶³ Musa Bureyza, **Nazzam Berekat, Arap-İsrail Çatışmasını Çözmek İçin Bölgesel Yakınlaşmalar**, Amman: Ortadoğu Çalışmaları Merkezi, 2018, s. 31.

⁶⁶⁴ Ed-Düveyhi, s. 44.

ortaya çıkabilir. Fakat Filistin’de askerî çözümleri esas alacak bir taraf her zaman varlığını sürdürecektir. Bunun birçok örneği bulunmaktadır. 1967 savaşıdan ve İsrail’in Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridi de dahil olmak üzere Filistin topraklarının tamamını ele geçirmesinin ardından, Filistin’de yaklaşık yirmi yıl boyunca İsraille barış içerisinde yaşanmıştır. Ancak bu 1987 yılında intifadanın patlak vermesine ve Filistinliler ile İsraililer arasında çatışmaların yaşanmasına engel olamamıştır. Aynı şekilde el-Fetih Hareketi 1993 yılında İsraille Oslo Anlaşması’nı imzalayarak barışçıl müzakereci yöntemi benimsemiş olsa da bu dönemde Hamas Hareketi’nin İsrail’e karşı gerçekleştirdiği silahlı operasyonlar da büyük bir gelişme göstermiştir. Tüm bunlar, Filistinlilerin İsrail’e karşı silahlı mücadeleye başvurmasının hiçbir zaman tam olarak ortadan kaybolmayacağına yeterli delildir. Ki bu da birçok Filistinli silahlı grup açısından İran’ın oynadığı rol ve verdiği desteğin ne denli önemli olduğunu açıklamaktadır.

3.2.4. Arap Ülkelerinin Filistin Meselesindeki İhmali

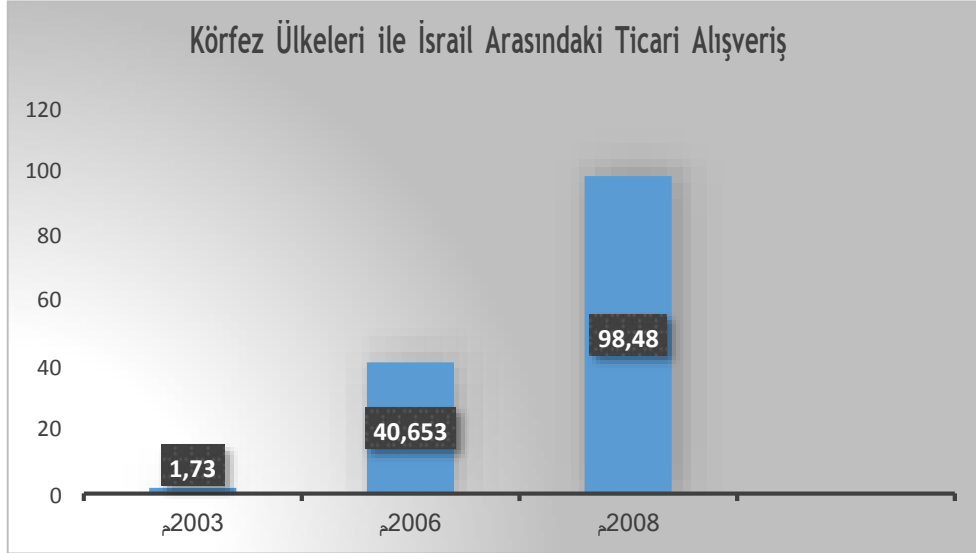
Filistin’deki resmî makamları ve halk tabanını en fazla endişelendiren husus, mevcut Arap rejimlerinin İsrail’e karşı tutumudur. Arap-İsrail ilişkileri artık, stratejik yakınlaşma veya işbirliği boyutuna doğru ilerlemekte Filistin meselesi ve ona ait detaylar görmezden gelinmektedir. Geçmişte Filistinliler bazı Arap liderleri ile İsraililer arasında sınırlı sayıda oturum ve diyalog gerçekleştirildiğini duyuyor olsa da Arap devletleri resmî olarak bu tür buluşmaları yalanlamakta, Arap halkları kati ve açık surette böyle bir birlikteliği reddetmekteydi. Öte yandan Arap Baharı devrimlerinden sonra özellikle Körfez Arap rejimleri artık İsrail’i memnun etmek için acele etmeye ve böylece ABD’ye yaklaşmaya başladılar. ABD’nin kendilerine iktidarda kalma konusunda yardımcı olacağı zannına kapılmışlardı. Böylece İsrail’le yakınlaşmak için ödenen bedel, Filistin meselesinden vazgeçmek olacaktı. Bu bağlamda Arap-İsrail yakınlaşması konusunda şu örnekleri gösterebiliriz:

- a. 1994-1995 yıllarında İsrail heyetleri Maskat, Katar ve Bahreyn’i ziyaret etti. Maskat’ta İsrail teknolojisiyle su arıtma konusunda Ortadoğu Araştırma Merkezi binasında görüşme gerçekleştirildi. Katar ise bu dönemde İsrail’e giden bir boru

hattı projesi ortaya attı. 1995 yılında Suudi Arabistan ve İsraili işadamları ABD’de gerçekleştirilen işadamları konferansına katıldı.⁶⁶⁵

- b. İsrail Eski Başbakanı Şimon Peres, Umman ve Katar’ı ziyaret ederek Umman ve Doha’da İsrail’e ait bir ticaret ofisi açılacağını açıkladı. Ancak el-Aksa İntifadası sonrasında 2000 yılında Umman’daki, 2008 yılında ise Doha’daki ofisler kapatıldı.⁶⁶⁶ İsrail Eski Dışişleri Bakanı Tzipi Livni de Nisan 2008’de Katar’a bir ziyarette bulundu. Sekizinci Demokrasi ve Kalkınma Forumu kapsamında Katar’ın 11,4 milyar dolarlık bir anlaşmayla İsrail’e doğalgaz satması konuşuldu. Yine Livni, Umman Dışişleri Bakanı Yusuf bin Alevi’yle bir araya geldi.⁶⁶⁷

Körfez ülkeleriyle İsrail arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştiğinin bir diğer göstergesi de iki taraf arasındaki ilişkilerin 2003’e kadar olan süreçte 1,730 milyon dolarla sınırlı iken 2006’da bu rakamın 40,653 milyon dolara, 2008’de ise 98,480 milyon dolara ulaşmış olmasıdır.⁶⁶⁸ Bu rakamların detayı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Grafik 1
Körfez Ülkeleri ile İsrail Arasındaki Ticari Alışveriş

⁶⁶⁵ Yaser Kuteyşat, “Körfez-İsrail Yakınlaşması Gerçeği: Kriz mi Gerçek mi?”, 5 Ağustos 2014, <http://www.araa.ae/>, (5 Aralık 2018).

⁶⁶⁶ Simon Henderson, “İsrail ve Körfez İşbirliği Konseyi Arasında On Beş Yıl Önceki Birinci Körfez Savaşından Bu Yana İlk Kez İrtibat Kuruldu”, Sonbahar 2015, <https://www.washingtoninstitute.org/>, (9 Ekim 2018).

⁶⁶⁷ Yaser Kuteyşat, (5 Aralık 2018).

⁶⁶⁸ Muhammed Safvet, “Arap-İsrail Ticareti Rejimler Değişince Değişir Mi?”, el-Bedil Planlama ve Stratejik Araştırma Merkezi, 12 Şubat 2017, <https://elbadil-pss.org/2017/02/12/>, (6 Haziran 2018).

halkları Filistin meselesi konusunda tereddütlüdür. Arap halklarının bu tavrını iki kategoriye ayırmak mümkündür: “Bazı Körfez ülkelerinin halkları”, yönetimleri gibi İsrail’le işbirliği yapmak istemektedir. Nitekim Arap halkları, yönetimlerine Filistin’i boş verme çağrılarını yapmaktadır. Bu sesler son derece az olsa da geçmişte Filistin davasına saldıran ve İsrail’in yanında yer alanların Filistin tarafından cezaya maruz bırakılacaklarını düşünmektedirler. İkinci kategori ise “Arap Baharı devrimlerinin halkları” olup bununla, özellikle Suriye, Libya ve Yemen halkları kastedilmektedir. Bu halklar artık yaşamakta oldukları sıkıntıların, Filistin halkının sıkıntılarında fazla olduğunu ve İsrail’in bir devlet olarak kendi devletlerinden çok daha iyi olduğunu ifade etmektedir. Bu ise İsrail’in işine yaramakta ve Filistinlilere karşı işlediği suçları haklı göstermektedir.

Bununla beraber Arap devletlerindeki kendilerini mevcut Arap rejimlerine alternatif olarak sunan muhalif yahut devrimci güçler, Batılı ülkelerin, ABD’nin ve kimi zaman da İsrail’in sevgisini kazanmaya çalışmaktadır. Bu da Arap devletlerindeki muhalif güçlerin dış politikalarında mevcut rejimlerin tutumlarının aynısını takip edeceğini göstermektedir. Bu da halihazırdaki Arap rejimlerinin kalması ya da muhalif güçlerin iktidara gelmesi durumunda her halükarda kaybedenin Filistin’in olacağı anlamına gelmektedir. Sonuç olarak Arap dünyasındaki durum genel hatlarıyla (hâkim rejimler ya da muhalif güçler açısından) Filistinlileri İran’la ilişkilerini güçlendirmeye itmektedir.

3.2.5. İran’ın Dış İlişkilerini İyileştirme Girişimleri

İran’ın dış politikasını rasyonel olarak nitelemek mümkündür. Ancak bu politikayı Batılı anlamda bir rasyonellikle eşdeğer tutmak yanlıştır. Zira İran dış politikası dinî yükümleri esas almaktadır.⁶⁷¹ İran dış politikasının rasyonelliği dinî/mezhebî yönde kendisini göstermekte buna bağlı olarak genelde İslam dini özelde de mezhebî boyut önem arz etmektedir. Bunun yanısıra büyük ölçüde bir esneklik ve pragmatizm de söz konusudur. İran, içerisinde Müslüman azınlıkların sorun yaşadığı devletlerle de ilişkilerini geliştirmektedir. Örneğin Keşmir sorununa rağmen Hindistan’la, Şii Müslüman Azerbaycan’la yaşanan sorunlara rağmen Ermenistan’la ilişkilerini geliştirmektedir. Bu, İran’ın Müslüman azınlıkların sorun yaşadığı ülkelerle uluslararası ilişkilerini geliştirebileceği anlamına gelmektedir. Buna bağlı olarak İran’ın dış

⁶⁷¹ Muhammed Abdulmümin, “İran-Arap İlişkilerinde İdeoloji ve Çıkar”, **Ortadoğu İşleri Dergisi**, S: (8), (2003), s. 48-51.

politikasında dinin, kati surette bir belirleyici olmadığı söylenebilir. Ancak Filistin meselesi gibi görmezden gelinemeyecek şiddetteki durumlar, bundan istisnadır.⁶⁷²

İran'ın dış politikasındaki rasyonelliği, “Filistin meselesinde etkili bir devlet” olan Türkiye'yle ilişkilerini -iki ülke arasında Suriye krizinde büyük anlaşmazlıklar olsa da- makul bir düzeyde tutmasını sağlamıştır. Aynı şekilde İran'ın; Afganistan, Kuveyt ve Katar'la da iyi ilişkileri olup Birleşik Arap Emirlikleri'yle ekonomik işbirliği bulunmaktadır.⁶⁷³

İran'ın dış politikasının başarılı olduğunun en önemli göstergesi, İran ve Rusya arasındaki ticaret hacminin yıllık 1,6 milyar dolardan 10 milyar dolara yükselmiş olmasıdır.⁶⁷⁴ Buna ek olarak İran, hala Hürmüz Boğazı'ndan dünyaya yapılan petrol ihracatının beşte birini denetimi altında tutmaktadır.⁶⁷⁵ Aynı şekilde İran dış politikası, Rusya ve Çin'le askerî yakınlığını geliştirme konusunda da başarılı olmuştur. Bu, İsrail'in İran'a askerî bir müdahalede bulunmasını engelleyecek bir unsurdur. Nitekim BM Güvenlik Konseyi'nden İran'ı kınama yönünde çıkabilecek her türlü kararlar, Rusya ve Çin'in vetosunu karşısında bulacaktır. Ayrıca İran'a yönelik her türlü tehdit, Suriye'de olduğu gibi karşısında Rusya'yı bulacaktır. Öte yandan Ortadoğu'daki silahlı grupların da rolü unutulmamalıdır. Başta Hamas, İslamî Cihat ve Hizbullah olmak üzere bu gruplar, herhangi bir saldırı gerçekleştirilmesi durumunda İran'ın yanında yer alacaktır.⁶⁷⁶

Yine İran'ın dış politikasının başarısını gösteren diğer bir unsur da Batı'nın özellikle İngiltere'nin; İran'ın Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen özelindeki bölgesel rolünü anlamış olmasıdır. Ancak Batı'ya göre İran, Körfez bölgesini egemenliği altına almamalı ve İsrail'in ulusal güvenliğini etkilememelidir.⁶⁷⁷ Avrupa devletleri İran'ın yeniden Ortadoğu'da büyük bir pazar haline gelmesini arzulamaktadır.⁶⁷⁸ Maryland Üniversitesi'nin gerçekleştirdiği bir ankete göre İran ve ABD arasında dengeli bir

⁶⁷² Abed el-Hay, s. 257.

⁶⁷³ Nasır Ebu Şerif, 22 Mart 2018.

⁶⁷⁴ Halid Yaymut, “İran'ın Uluslararası Kutuplaşan Jeosiyasi Çatışma Işığında Yeniden Sıfıra Dönmesi”, **Türkiye Vizyon Dergisi**, C: (5), S: (2), (Yaz 2006), s. 29.

⁶⁷⁵ David Curst, s. 15.

⁶⁷⁶ Muhammed Kayad ile mülakat, 5 Temmuz 2018.

⁶⁷⁷ Ata Zühre, s. 41.

⁶⁷⁸ Ata Zühre, s. 48.

özüm bulması konusunda büyük bir destek söz konusudur.⁶⁷⁹ Brookings'in Ağustos 2010'da gerçekleştirdiği bir ankete göre ise Arapların %10'u İran'ın bir tehlike olduğu konusunda Washington'la hemfikirdir. %77'si ise ABD'nin Arap devletleri için en büyük tehdidi oluşturduğunu düşünmektedir.⁶⁸⁰

İran'ın bölgesel ve uluslararası arenadaki yalnızlığını kırması, Filistin-İran ilişkileri açısından hiç şüphesiz önemli bir etken olacaktır. Bunun iki sebebi vardır; birincisi, Filistin meselesi her platformda, özellikle de BM Genel Kurulu, Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Adalet Divanı gibi önemli kuruluşlar nezdinde uluslararası desteğe ihtiyaç duymaktadır. İkincisi, İran'ın dış ilişkilerinin iyileşmesi, Filistinli yöneticilerin İran'la ilişkilerini güçlendirmesini son derece kolaylaştıracaktır.

⁶⁷⁹ Noam Chomsky, s. 25.

⁶⁸⁰ Noam Chomsky, s. 236.

SONUÇ

1917-1979 yılları arasında, İran-Filistin ilişkilerinin askeri ve siyasi boyutu kötüydü. Nitekim İran'ın 1917 yılında yapılan Balfour Deklarasyonu'na yönelik tutumunu belirleyen herhangi bir resmî belgesi bulunmamaktadır. Balfour Deklarasyonu'yla Filistin'in bir Yahudi yurdu olması sözü verildiği bilinmektedir. Bununla beraber İran Dışişleri 1936 yılında, Yahudilerin Filistin'e göçünü teşvik etmek gerektiğine yönelik tavsiyede bulunmuştur.

İsrail devletinin kurulması ve 1948'de Arap ordularını yenmesinin ardından, İran 1950 yılının Mart ayında İsrail devletini tanımış ve iki devlet karşılıklı konsolosluk açmıştır. Aynı şekilde İran bu dönem, İsrail'in başlıca petrol tedarikçisi olmuş, İsrail petrol ihtiyacının %90'ını İran'dan karşılamıştır.

İran-İsrail ilişkileri, askeri üretim alanında da ilerlemiştir. İki ülke arasındaki işbirliği, "Zehra" projesi özelinde ortak nükleer silah üretimi planlama derecesine ulaşmıştır.

Ancak 1917-1979 yılları arasındaki dönemde, İran-İsrail ilişkileri açısından olağanüstü bir dönem de olmuştur. Nitekim İran'da 1951-1953 yılları arasında hüküm süren Muhammed Musaddık yönetimi, İsrail karşıtı politikalar izlemiştir. Bu politikaların en önemlisi, 4 Temmuz 1951'de İsrail'deki İran konsolosluğunun resmi bir şekilde kapatılmasıdır.

1917-1979 yılları arasında İran halkı ve din adamları, Filistinlilerin haklarını İsrail'e karşı desteklemiş ve İran hükümetinin resmi tutumunun karşısında yer almıştır.

1979 yılında, Filistin hareketleri İran'daki İslam devriminin Filistin meselesinin yararına olduğuna inanmıştır. Zira el-Fetih hareketi lideri Yaser Arafat, devrimin başarıya ulaşmasının ardından İran'ı ziyaret eden ilk lider şahsiyettir. Bunun nedeni, el-Fetih hareketi liderlerinin İran devrim liderleriyle ilişkilerinin devrimden önceki süreçte iyi olmasıdır. Nitekim bu dönemde İran devrim liderleriyle el-Fetih hareketi liderleri arasında medya ve ordu alanlarında işbirliği bulunmaktadır. Fakat 1981 yılında, İran-İrak Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle iki taraf arasındaki ilişkiler kesilmiştir. El-Fetih hareketinin 1993 yılında İsrail'le Oslo Anlaşması'nı imzalamasıyla ilişkiler daha da kötüleşmiştir.

İslami Cihat hareketi, 1979 İran devrimini memnuniyetle karşılamıştır. Filistin'deki İslami Cihat hareketinin kurucusu Fethi Şikaki, 16.12.1979 tarihinde İran devrim tecrübesini öven “Humeyni, İslami Çözüm ve Alternatif” adlı bir kitap çıkarmıştır. Bu dönemden sonra İslami Cihat hareketiyle İran liderleri arasında iletişim süreci başlamış, Aralık 1987'de gerçekleşen I. Filistin İntifadası'nın ardından 1988 yılında İran, İslami Cihat hareketine finansal yardım yapacağını açıklamıştır.

Hamas hareketi ise Filistin'deki diğer hareketlere nazaran İran devrimini daha geç tebrik etmiştir. Zira bu dönemde Suudi Arabistan Krallığı tarafından finanse edilen Müslüman Kardeşler hareketine bağlıdır. Hamas hareketi, İranla ilişki kurduğu takdirde Suudi Arabistanla ilişkisinin bozulmasından ve bu nedenle finansal kaynaklarından birini kaybetmekten endişe duymuştur. Ancak Aralık 1987'de Filistin İntifadası'nın patlak vermesiyle birlikte, Hamas hareketi Hizbullah'ın aracılığıyla İranla gizli görüşmeler yapmaya başlamıştır. Bu görüşmeler sonucunda Hamas, 1992 yılında İran'dan finansal destek almaya başlamıştır. İran'ın Hamas ve İslami Cihat hareketlerine 1992 yılında yaptığı finansal destek, 20 milyon dolar olarak belirtilmiştir.

Ahmed Cibril liderliğindeki Filistin Halk Kurtuluş Cephesi – Genel Komutanlık da, İran devriminin başarısından etkilenmiştir. 1979'daki İslam devriminden sonra İran'da kurulan rejimle hareket arasında güçlü ilişkiler kurulmuştur. Öte yandan hareketin merkezleri İran, Lübnan ve Suriye'de bulunmaktaydı.

1996-2015 yılları arasındaki dönemle ilgili araştırmanın sonucunda, İran'ın Filistin'deki hareketlere geniş çaplı askeri ve finansal yardım yaptığı görülmüştür. Bu, Hamas hareketinin 2005 yılında sayısı 32000 savaşçıya ulaşan bir ordu kurmayı başarabilmesinde kendisini göstermektedir. Nitekim İran, 1993-2006 yılları arasında Hamas hareketine yıllık 30 milyon dolar finansal yardımda bulunmuştur. İran'ın finansal yardımının yanı sıra Hamas, İran'ın füze cephaneliğinden de büyük miktarda destek görmüştür. Ayrıca Filistin'deki gruplara, İran Devrim Muhafızları tarafından üst düzey askeri eğitim verilmiştir.

Bunların yanı sıra İran, Kuzey Kore'den öğrendiği gelişmiş tünel tekniğini Filistinli gruplara aktararak da büyük bir hizmet sunmuştur. Zira tüneller, Filistin direnişinin İsrail'e karşı sahip olduğu askeri strateji araçlarının en önemlilerinden birisi haline gelmiştir.

İran'ın Filistin'deki hareketlere yaptığı askeri ve finansal yardımlar, Hamas hareketinin 2006 yılında milletvekili seçimlerini kazanması ve 2007'de Gazze Şeridi'ni askeri güçle egemenliği altına alarak Gazze'yi askeri ve idari olarak yöneten konumuna gelmesiyle daha da artmıştır. Bunun ardından İran'ın Hamas hareketine ayırdığı yıllık askeri bütçe, 30 milyon dolardan yaklaşık 70 milyon dolara yükselmiştir. Öte yandan İran, İslami Cihat hareketine yaptığı finansal yardımı da 30 milyon dolara yükseltmiştir. Bu da, Gazze Şeridi'ndeki hareketlerin, özellikle de Hamas ve İslami Cihat hareketlerinin, askeri güçlerinin büyük oranda İran'ın finansal yardımlarından kaynaklandığını göstermektedir. Nitekim Hamas ve İslami Cihat hareketleri liderleri de bunu açıkça ifade etmiştir. İran'ın Filistin'deki hareketlere yaptığı bu cömert askeri yardımlar, bu hareketlerin İsrail veya ABD tarafından herhangi bir saldırıya maruz kalması durumunda İran'ı savunmaya söz vermeleri sonucunu doğurmuştur.

İran'ın Filistin hareketlerine sunmuş olduğu askeri ve finansal yardımın değeri ve kalitesine rağmen, bazı Filistinliler özellikle de Sabirin hareketinin Gazze Şeridi'nde ortaya çıkışının ardından, İran'ın nüfuzundan endişe duymaktadır. Nitekim Sabirin hareketinin, büyük oranda İran'ın ideolojisini taşıdığını düşünülmektedir. Yine bazı Filistinliler, İran'ın köklü bir Filistinli grup olan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi – Genel Komutanlık üzerinde hakimiyet kurmayı başardığını düşünmektedir. Zira hareketin Genel Sekreteri Ahmed Cibril, bazı bölgesel meselelerle ilgili neredeyse İran'ın tutumunun aynısını sergilemiştir. Bunlar en önemlisi, hareket mensubu silahlı kişilerin Suriye krizindeki olaylara askeri olarak katılmasıdır. Nitekim 2011 – Nisan 2014 arasındaki dönemde, 150 hareket mensubu Suriye ordusu güçleri safında savaşırken yaşamını yitirmiştir.

Filistinlilerin İran'ın askeri desteğiyle ilgili kaygıları, Hamas hareketinin 2007 yılında Filistin tarihinin ilk askeri darbesini gerçekleştirilmesiyle artmıştır. Filistinliler İran'ın Hamas'a darbeyi uygulamada yardım ettiğini söyleyerek, darbe sonucunda Filistin'de meydana gelen yıkıcı siyasi ve toplumsal olaylar nedeniyle İran'ı suçlamıştır.

İran-Filistin ilişkilerinin siyasi yönüne bakıldığında ise, araştırma sonucunda İran devlet kurumlarının 1996-2015 yılları arasında tamamen Filistinlilerin haklarını savunduğu görülmüştür. Ancak İran'ın Filistin'e resmi siyasi desteği araştırmanın ele aldığı dönemle sınırlı olmayıp, 1979 yılında İran devriminin başarıya ulaşmasıyla başlamıştır.

İran, Hamas hareketinin İsrail'i bir devlet olarak tanımama tutumunu desteklemiştir. Aynı şekilde İran, 2000 yılındaki Filistin İntifadası'nda da Filistin'i desteklemiştir. Yine Gazze Şeridi'ne 2006'dan bu yana uygulanan ablukanın kaldırılmasını isteyen siyasi bir tutum benimsemiş, 2008-2012-2014 yıllarında Gazze Şeridi'ne yapılan saldırılarda Filistinlileri savunmuştur. Bunlara ek olarak uluslararası platformlarda da Filistinlilerin haklarını savunmuş, Kasım 2012'de Filistin'i BM Gözlemci Olmayan Üyesi olarak tanımıştır.

Araştırma, İran'ın askeri desteğinin geniş çaplı, etkili ve nitelikli olduğu sonucuna ulaşmıştır. İran'ın siyasi tutumları da Filistinlilerin haklarını destekler niteliktedir. Ancak İran'ın siyasi desteği çoğunlukla, Filistin'e dost olan birçok devletin olağan geleneksel desteği kapsamına girmektedir.

İran-Filistin ilişkilerinin askeri ve siyasi boyutunun geleceğiyle ilgili olarak ise araştırmada, bu ilişkilerin gelişmesini engelleyecek büyük sınırlamaların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri, İran-Filistin ilişkilerinin gelişmesinin önündeki en büyük uluslararası engeldir. Zira İsrail, İran-Filistin ilişkilerinin bozulması için siyaset, ordu, istihbarat ve medya alanlarında çaba sarf etmektedir. Bu hususta bazı Arap devletleri de, Gazze Şeridi'ne yapılan ablukayı arttırarak ve İran'ın Filistin meselesindeki rolünün yapısını çarpıtarak İsrail'e yardımcı olmaktadır.

Araştırma sonucunda ayrıca, Filistin'in içerisinde de İranla ilişkilerin gelişmesine engel olan unsurlar bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunlardan en önemlisi, Filistin'deki siyasal sistemin geleceğinin belirsiz olmasıdır. Bu durum, Arap ülkeleriyle İran'ın aleyhine olacak şekilde ilişkilerini güçlendirme eğilimi olan Filistinli hareket ve liderlerin varlığı da göz önüne alındığında, İran yönetimi açısından Filistin yönetiminin gelecekteki niteliğini bilme konusunda kafa karışıklığına yol açmaktadır.

Bunun yanında İran, büyük iç ve dış baskılarla karşı karşıyadır. Dışta, Batı toplumu İran'ın Filistin'deki hareketlere desteğini kesmesini sürekli olarak istemektedir. Öte yandan içte ise başta ekonomik kriz olmak üzere birtakım sorunlarla yüz yüzedir. Söz konusu ekonomik kriz, İran siyasal rejimini kaygılandırırken, Batı devletleri ise bu krizi İran'daki mevcut siyasal rejimi devirmede bir giriş kapısı olarak görmektedir.

Araştırmada İran-Filistin ilişkileri ile ilgili en muhtemel birtakım senaryolara da yer verilmiştir. Zira tüm çağlar boyunca insanlar, geleceğe dair kaygı duymuş ve kendisini ileride neyin beklediğini öğrenmeye çalışmıştır.⁶⁸¹ Bu kaygı, devlet ve halkların askerî gücü geliştikçe daha da artmış ve insanlığı tehdit eder hale gelmiştir. Bu bağlamda Filistin İran ilişkilerinin geleceğine dair ihtimalleri ele alarak araştırmaya derinlik katılmış olacaktır. İran-Filistin ilişkilerinin geleceğinden bahsederken İran'ın, Hamas ve İslamî Cihat hareketlerini İran'ın bölgesel çıkarlarına hizmet eden yeni bir bütünün parçası olarak gördüğünü belirtmek gerekmektedir. Nitekim İran Eski Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın Suriye'de bulunan Filistin ve Lübnanlı liderlerle gerçekleştirdiği görüşmeler İran'ı, İslamî direniş hareketlerini destekleyen devrimci bir söylemden, sahada çok sayıda yol ve yöntemle fiilî destek sağlayan bir güç haline getirmiştir. Bu da elbette ki İran'ın vizyonuna hizmet etmektedir.⁶⁸² Ancak İran-Filistin ilişkilerinin geleceği, bahsi geçen destekleyici ve önleyici unsurlarla derinden ilişkili bulunmaktadır. Buna bağlı olarak İran'ın Filistin siyasetinin geleceğine dair birçok senaryodan söz edilebilir.

İlk olarak ele alınacak senaryoda İran-Filistin ilişkilerinin devam etmesi öngörülmektedir. Yani İran'ın Filistin-İsrail arasındaki barış sürecine karşıt tavrı, el-Fetih Hareketi ile Filistin Yönetimi'yle arasındaki anlaşmazlıklar devam edecek; İran'ın, özellikle Hamas, İslamî Cihat ve Şii eğilimleri olan Sabirin hareketleri olmak üzere, Filistin'deki İslamî hareketlere yönelik askerî yardımı sürecektir. Filistin'deki İslamî hareketlerle İran arasında bölgedeki birçok sorun hakkında fikir ayrılığı söz konusudur. Örneğin Hamas Hareketi, Suriye krizinde İran'ın müttefiki Beşar Esed'e karşı Suriye halkının yanında yer almıştır.⁶⁸³ Buna rağmen ne İslamî direniş hareketleri (Hamas ve İslami Cihat) ve lider kadroları ne de İran'daki askerî veya siyasi yöneticiler, iki taraf arasındaki ilişkilerin Suriye'deki olaylardan kaynaklanan anlaşmazlıklardan etkilenmesini istememektedir. Bu da her iki tarafın anlaşmazlığın Suriye'yle sınırlı kalmasını, diğer meselelere sıçramaması gerektiğini düşündüğünü göstermektedir. Zira

⁶⁸¹ Hugues de Jouvène, "Gözlem ve Siyaset" Azmi Beşşara, (Ed), **Gelecekteki çalışmalar için öngörü**, 1. Baskı, (9-23), Doha, el-Arabi Siyasi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2012, s. 10.

⁶⁸² Hümmam Samih, "Hamas Hareketi Milletvekili Seçimlerini Kazandı... İran'ın Yeni Rolü", **İran'dan Seçmeler Dergisi S:** (68), (2008), s. 18.

⁶⁸³ Robert Tait, "Iran cuts Hamas funding over Syria", The Telegraph, 31 May 2013, -1-
<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/palestinianauthority/10091629/Iran-cuts-Hamas-funding-over-Syria.html> (31 -1-2019).

İran, direniş ve mücadeleye dayalı stratejisinin Filistin meselesi ve Filistinli gruplar etrafında konuşulduğunu farkındadır. Yine İran, Filistin-İran ilişkilerindeki zayıflamanın Filistin’de siyasi çözüm isteyen başka taraflara bedava kazançlar sağlayacağını da bilincindedir. Bu taraflar, ikili müzakereler ve barış ilkesini esas almakta taleplerinin en üst düzeyini, 1967 sınırlarında bir Filistin Devleti kurulması oluşturmaktadır. İran ise böyle bir denkleme baştan sona karşıdır. Ayrıca böyle bir gelişme, bölgedeki Suudi Arabistan gibi İran’ın rakibi olan ülkelerin konumunu güçlendirecek ve Filistin meselesinde daha fazla rol almasını sağlayacaktır. Halbuki Filistin meselesi, İran için önemli bir stratejik anahtardır. Bu, İran’ı Filistin meselesine daha fazla önem vermeye itmektir. İran, Hamas ve İslamî Cihat’la ilişkisinin bozulması çekincesinin bir sonucu olarak Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık ve Sabirin Hareketi gibi Filistin’deki diğer bazı gruplarla ilişki kurma ve bu yapılara ek destek verme yoluna gitmiştir. Bu, yakın gelecekte İslamî hareketlerle ilişkilerde olası bir zayıflama yaşanması halinde oluşabilecek boşluğu doldurma amaçlı önleyici bir uygulamadır.⁶⁸⁴ Bu senaryoda Filistin’deki güçlere, Hamas ve İslamî Cihat hareketlerine tedbir politikası bağlamında siyasi ve askerî yardımın devam etmesi öngörülmektedir.

Bu senaryonun yanı sıra İran’ın Filistin’deki güçlere siyasi ve askeri desteğini artırması da olasılık dahilindedir. İran kendisini Filistin meselesi bağlamındaki ilişkilerini geliştirmeye mecbur bir konumda bulabilir. Bunun için ise İran’ın Filistin konusundaki desteğinin daha güçlü olması ve tüm anlaşmazlıkları aşacak bir boyuta taşınması zaruridir. Bu senaryonun tahakkuku doğal olarak birtakım sebep ve şartlara tabidir.

İlk olarak İran, Arap ve İslam dünyasındaki imajını düzeltmek zorundadır. Suriye’deki silahlı milisleri vasıtasıyla İran, birçok katliam yapmıştır. Şu anda ise bölgedeki konumunu ve imajını düzeltmek zorundadır. Önünde ise kendisini işlediği suçlardan temizleyecek en iyi araç olarak Filistin meselesi bulunmaktadır.

Ayrıca, İran, özellikle de Aralık 2017’de İran’da başlayan gösterilerden sonra, İsrail’in tarafında yer alan uluslararası güçler tarafından hedef alınmasının yakın olduğunu

⁶⁸⁴ Mebruk Şerif, “Obama Yönetiminde: ABD’nin İran Siyaseti Nereye Gidiyor?” **İran’dan Seçmeler Dergisi**, S: (11), (2010), s. 44.

hissetmektedir.⁶⁸⁵ Buna bağılı olarak İran, İsrail işgal devletiyle bir savaşın eşiğinde olduğunu düşünmektedir. Bu hissini İsrail'in Suriye'de İran'a ait hedefleri bombalamış ve İran Devrim Muhafızları'ndan bir kısmının ölümüne yol açmış olması güçlendirmektedir.⁶⁸⁶ Bu da İran'ı kendisine yakın olan güçlerin birliğini sağlamaya itmektedir. Zira başta Hamas ve İslamî Cihat olmak üzere gelecekteki bir savaşta bu güçler taraf olacaklardır.⁶⁸⁷

Bir diğere etmen olarak, ABD Başkanı Donald Trump'ın göreve gelmesi ve nükleer anlaşmasından vazgeçtiğini açıklamasından sonra İran, ABD ve Batılı devletler karşısında manevra yapabilmek için elindeki kozları güçlendirmek istemiştir. Hamas ve İslamî Cihat da İran'ın elindeki en güçlü baskı unsurlarını teşkil etmektedir.

İran-Filistin ilişkilerinin gelişeceği yönündeki senaryonun gerçekleşmesi için gereken son şart ise Filistin'deki İslamî hareketlerin, mevcut Arap rejimlerinin kendilerine karşı büyük bir düşmanlık beslediğini ve gücü ile siyasi geleceğini hedef alacağını bilmesidir. Buna bağılı olarak Filistin'deki İslamî gruplar, kendilerine dayanak olacak güçlü bir müttefik istemektedirler. Yüzyılın Anlaşması adı altında Filistin meselesinin ortadan kaldırılmasını amaçlayan planların ışığında Filistin'deki İslamî hareketler, İran'ın kendileri için en iyi müttefik olduğunu düşünebilir. Nitekim İran da bölgesel ve uluslararası siyasi arenada ABD'nin reklamını yaptığı Yüzyılın Anlaşması'na karşıt ve Filistin meselesini destekleyen bir güç olarak bulunmak istemektedir.

Muhtemel olduğu değerlendirilen bir diğere senaryoya göre ise İran Filistin'deki desteğini İslami tandanslı hareketlerden daha milliyetçi karakterli Filistinli hareketlere kaydıracaktır. İran'ın Filistin'e vermekte olduğu destek, Filistin İslamî hareketlerinden (Hamas ve İslami Cihat) milliyetçi hareketlere (el-Fetih gibi) kayabilir. Böylesine bir değişimin gerçekleşmesi ise ancak birtakım şartların oluşmasıyla mümkün olabilir.

⁶⁸⁵ Raymond Tanter Ivan Sascha Sheehan, "2018 İran'a Devrim Getirecek Mi?", The National Interest, <https://nationalinterest.org/feature/will-2018-bring-revolution-iran-24104>, (12 Ocak 2019).

⁶⁸⁶ Isabel Kerschner, "İsrail Suriye'deki İran Hedeflerine Saldırdığını Doğruladı", (20 Ocak 2019), <https://www.nytimes.com/2019/01/20/world/middleeast/israel-attack-syria-iran.html>, (22 Ocak 2019).

⁶⁸⁷ Michael Eisenshtat ve Michael Nites, "En Kötü Senaryodan Sonrasının Analizi: İran'ın İsrail'in Önleyici Saldırısına Olası Tepkileri", Haziran 2012, Washington Enstitüsü, <https://www.washingtoninstitute.org/ar/policy-analysis/view/beyond-worst-case-analysis-irans-likely-responses-to-an-israeli-preventive>, (7 Ağustos 2018).

Burada İran'daki mevcut rejimin devrilmesi, İran'a karşı gerçekleştirilen uluslararası bir askerî müdahaleyle muhalif bir dış gücün iktidara gelmesi yahut İran içinden rejime karşı bir devrim gerçekleştirilmesi bu durumu mümkün kılacak bir gelişme olacaktır. Buna bağlı olarak da İran'ın Filistin'deki İslamî hareketlerle olan ittifakının son bulması ve İran'a muhalif güçlerin birleşmesiyle yeni bir ittifakın ortaya çıkması. Bu ittifak İsrail ile Filistin arasındaki barış sürecini kabul ederek İran-Filistin Yönetimi ilişkilerini geliştiren bir yapıya sahip olabilir.

El-Fetih Hareketi yönetimindeki Filistin Yönetimi'nin çökmesi ve yönetimin İsrail'e karşı -eskiden olduğu gibi- silahlı bir mücadele hareketine dönüşmesi de İran desteğinin yön değiştirmesine yol açabilir. Bu durumda İran ile Filistin'deki milliyetçi gruplar arasında görüş birliği sağlanacaktır. Bu senaryonun gerçekleşebilirliği, Hamas Hareketi'nin işgalci İsrail Devleti'yle ateşkese dayalı yeni bir etkileşim stratejisi belirlemesi halinde daha fazla güçlenecektir. Böylesi bir durum İranlı siyasetçiler nezdinde büyük bir öfkeye yol açarak milliyetçi ya da solcu Filistin partilerine yönelmeleri sonucunu doğurabilir.

Kanaatimizce gelecekte gerçekleşmesi en muhtemel senaryo ise “İran'ın Filistin Meselesine Yönelik Askerî ve Siyasi Yardımının Azalması” şeklindeki senaryodur. Zira uluslararası sistem, güçlü bir şekilde bölgenin ve özellikle de İran'daki mevcut rejimin üzerine gitmektedir. Uluslararası sistem, İran'la birlikte genel bir düşmanları tüketme yaklaşımı izlemekte bunun için de İran'ın bazı bölgesel konulara yoğunlaşmasına müsaade etmektedir. Bu sayede İran'ın gücü büyük ölçüde tükenecek, önce ekonomik sonra da askerî olarak çökecektir. İran'ın bölgesel ve uluslararası sorunlar karşısında kararlı bir şekilde durması halinde ise Filistin'in, uluslararası sistem tarafından kendisine düzenlenen komplolarla mücadele gücü bulunmayacaktır. Çünkü uluslararası projeler, Filistin projesinin tasfiye edilerek ortadan kaldırılmasına işaret etmektedir. Aynı şekilde Filistin'deki milliyetçi ve İslamcı yönetimlerin birçok sorunu bulunmaktadır; zira şahsi ve parti çıkarlarını millî çıkarların önüne geçirmektedirler. Bu bağlamda Filistin'deki bölünmenin ortaya çıkması ve halen devam ediyor olmasını delil olarak gösterebiliriz.

Bununla birlikte İran'ın Filistin Meselesi'ne yönelik askeri ve siyasi desteğinin azalması da Gerek Gazze Şeridi'nin alan olarak küçüklüğü ve gerek nüfusunun sınırlılığı göz

önüne alındığında, ileride Filistinli gruplar bir silah konusunda bir doygunluğa ulaştığında İran'ın Filistin'e verdiği askeri desteğin azalması da ihtimal dahilindedir. Nitekim Filistinli gruplar da sürekli bir silah ihtiyacı içerisinde bulunmamaktadır. Bunda da bilhassa İran'ın Filistinli direnişçilere kendi kendilerine silah yapmayı öğretmiş olması da pay sahibidir⁶⁸⁸. Buna binaen, İran'ın Filistinli gruplara yönelik askerî ve siyasi desteğinin zayıflayabileceği görülmektedir. Böylesi bir durumun potansiyel sebeplerine dair öngörülerimiz şu şekildedir:

İlk olarak Filistin İslamî hareketlerinin, Suriye topraklarında İran ve İsrail arasında bir savaş çıkması durumunda İran'ın yanında yer almama ihtimali İran için rahatsız edici hüviyetini korumaktadır. Buna ilave olarak İran'da ara ara gerçekleşen protestolar gibi iç sorunlar yaşanması ve bu durumun genelde dış politika, özelde ise Filistin siyasetinde kendisini yavaşlatacak olması da desteğin azalması için sebebiyet teşkil etmektedir. İran'ın Filistin'deki silahlı İslamî gruplara desteğini kesme konusunda bölgesel ve uluslararası güçlerce baskıya maruz kalması da ülkeyi bu noktada bir pozisyon değişikliğine itebilir.

Ayrıca uluslararası ve bölgesel güçlerin, İran'daki mevcut "devrim rejimi"ni devirerek yerine Batı ve ABD'nin bakış açısına daha yakın bir alternatif rejim getirme ihtimali de tabii olarak Filistin Meselesi'ni İran gündeminin arka sıralarına itecektir. Bu halde İran'ın Filistin meselesine yönelik tavrı büyük bir değişim yaşayarak destekleyici iken kayıtsız hatta düşmanca bir hale gelebilir.

Son olarak İsrail'in Batı Şeria'daki Filistin Yönetimi'ni çökertme ya da İsrail'in elinde bir maşa haline gelecek kadar zayıflatma konusunda başarıya ulaşması ise yine İran'ı Filistin'e verdiği destekleri gözden geçirmeye ikna edebilir. Diğer taraftan Hamas'ın Gazze Şeridi'nde bir imha savaşına maruz bırakılması ve böylece gücünü ve idaresini kaybetmesi. Böyle bir durumda İran'ın Filistin'e desteğinin azalacak olmasının sebebi, Filistin'de iletişim kurulabilecek millî ya da İslamî bir gücün kalmayacak olmasıdır. Yapılan birçok araştırma, Hamas'ın Gazze'deki idaresini kaybetmesi durumunda yerine bölgede İran'ın yaklaşımlarına tamamen zıt bir yapıda bulunan Muhammed Dahlan

⁶⁸⁸ Said Muhammed: İran Devrim Muhafızları Gazze'den Atılan Füzelerin Yapımında ve Kullanımında Filistinli Grupları Eğittiğini İtiraf Etti, RT Televizyonu, 01mm45dak, 2021

ekibinin ya da DAEŞ'in geleceğini öngörmektedir. Her iki durumda da İran'ın bu iki yapıya destek vermesi zor hatta imkânsız olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abdulhamid, Mühenned. **Gazze'ye Saldırı ve Filistin'in İç ve Dış Çekişmeler Arasındaki Durumu**. Ramallah: Cumhuriyet Demokrasi Araştırmaları Merkezi, 2014.
- Abed El-Hay, Waleed. **İran'ın Bölgesel Konumunun Geleceği 2020**. Cezayir: Uygulamalı Araştırmalar Merkezi, 2010.
- Abdulkadir, Fehmi. **Uluslararası İlişkilerde Kısmi ve Bütüncül Teoriler**. Amman: eş-Şuruk Yayın ve Dağıtım, 2010.
- Abdurrahman, Esad. **İsrail'in Asya'ya Sızması**. Beyrut: el-Ebhas Merkezi, Nisan 1967.
- Abdülhamit, İsam. **İran İnkılabı'nın Medya Söylemi ve Dış İlişkilere Etkisi**. Kahire: Ayn Beşeri ve Sosyal Araştırma ve İncelemeler, 2006.
- Acar, Yusuf. **Yahudiliğin Gizli Tarihi**. İstanbul: Nokta Kitap, 2016.
- Ahmed Yusuf, Ahmed. **Arap Milletinin Durumu 2005, Arap Sistemi: Ayakta Kalma ve Değişim Mücadelesi**. Beyrut: Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, 2006.
- Arnus, Halil. **İran'ın İsrail'e Karşı Ülkelerle İlişkileri**. İran Yıllık Strateji Raporu 2000, Kahire: Uluslararası İran Araştırmaları Merkezi, 2002.
- Asgari Afshin, Matin. "The Pahlavi Era Iranian Modernity In Global Context", Touraj Daryee (ED). **The Oxford Handbook of Iranian History**. New York, Oxford Üniversitesi, 2012.
- Atvan, Abdulbari. **İslam Devleti Vahşetin Kökeni ve Geleceği**. Beyrut: Daru's Saki, 2014.
- Barsky, Yehudit. **Terrorism Briefing Islamic Jihad Movement in Palestine**. New York: The American Jewish Committee, 2002.
- Behrooz, Maziar. "Iran After Revolution", Touraj Daryee (Ed). **The Oxford Handbook of Iranian History**. New York: Oxford University, 2012.
- Bessam, ed-Düveyhi. **İran Velayet-i Fakihi Arap ve İslam Dünyasında Uygulama Stratejileri**. 1. Baskı. Amman: Dar Ammar Basım ve Dağıtım, 2016.
- Beşşara, Azmi. "İran ve Araplar: Genel Gözlemler", Azmi Beşşara, Mahcub ez-Züveyri (ED). **Araplar ve İran: Bir Tarih ve Siyaset Gözlemi**. 1. Baskı. Doha: el-Arabi Siyasi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2012.
- Bulaç, Ali. **Hedefteki Ülke İran: İslam, Devrim ve Cumhuriyet**. 1. Baskı. İstanbul: Çıra Yayınları, 2009.
- Cevde, Visam. **2014 Yenmi Ekin Savaşında Kassam Tugayları'nın Saldırı Stratejisi**. Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi.

- Chomsky, Naom. **Geleceğin Üretimi**. Lingo Office S.A.R.L(Çev). 2. Baskı. Beyrut: el-Matbuat Basım ve Dağıtım Şirketi, 2016.
- Curst, David. **ABD-İran Çatışmasının Otuz Yıllık Alacakaranlık Savaşı**. Reca Şelbi (Çev). 1. Baskı. Beyrut: el-Matbuat Yayın ve Dağıtım, 2016.
- Daru'l Vesile Basım ve Yayın. **İmam Humeyni'nin Konuşmalarında Filistin Meselesi**. Beyrut: 1996.
- Davutoğlu, Ahmet. **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**. Muhammed Cabir Selci ve Tarık Abdulcelil (Çev). 3. Baskı. Doha: el-Cezire Araştırma Merkezi, 2014.
- Dyan, Rachel , Yusuf el-Baliye. **Resmi Belgeler 2005**. Kudüs: İsrail Dışişleri Bakanlığı, 2014.
- Ebhis, Hasan, Vail Saad. **Filistin Yönetimi'ndeki Güvenlik Gelişmeleri 2006-2007**. 1. Baskı. Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2008.
- Ebhis, Hasan, Maryam Itani, Moein Manna ve Wael Saad. **El-Fetih ve Hamas Arasında Güvenlik Metodu Çatışması 2006-2007**. 1. Baskı. Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2009.
- Ebu Amir, Adnan. **Direnışin Gazze Şeridi'ndeki İşgali Püskürtmesi**. Beyrut: Bâhis Araştırma Kurumu, 2007.
- Ebu Amir, Adnan. **İran'ın Gazze Şeridi'ndeki Nüfuzu: Şahitler ve Deliller**. 1. Baskı. Kudüs: Friedrich Ebert, 2011.
- Ebu Taha, Enver. **İran İslam Cumhuriyeti ve Filistin Meselesi: İdeoloji ve Çıkar Çekişmesi**. Katar: el-Arabi Siyasi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2011.
- Ebu Talib, Hasan. **2002-2003 Yılı Arap Strateji Raporu**. Kahire: el-Ahram Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2003.
- El-Atum, Nebil. **İran ve Şii Ümmü'l Kura Teorisi**. Amman: Ümye Stratejik Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2017.
- El-Bediri, Hızır. **İran ve Türkiye'nin Modern Tarihi**. Beyrut: el-Arif Basım, 2015.
- El-Hüseyni, Muhammed. **Din ve Özgürlük Arasındaki Uzlaş**. Beyrut: Daru'l Cedid, 1999.
- El-Kasım, Celal. **Filistin Direnişinin Füzeleri: Filistin'in Caydırıcı Silahı**. Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2015.
- El-Kiyali, Abdulvahhab. **Modern Filistin Tarihi**. 10. Baskı. Beyrut: el-Arabiya Araştırma ve Basım Kurumu, 1990.
- El-Mesdi, Muhammed. **Rafizi Şiiler**. 1. Baskı. İstanbul: Suriyeli Alimler Birliği, 2015.

- El-Muzahira, Menal. **Uluslararası Halkla İlişkiler**. 1. Baskı. Amman: Daru'l Mesire, 2015.
- El-Ukabi, Ali. **Uluslararası İlişkiler: Usul, Doğuş, Tarih ve Teoriler Hakkında Analitik Bir Araştırma**. Bağdat, Yayınevi Yok, 2011.
- Emun, Hala. “Siyasal İslam Cemaatleri: Sona Tırmanış”, **Tekfirci Şiddet Cemaatleri: Kökenler ve Etkili Unsurlar**, 1. Baskı. Beyrut: el-Hadara İslami Düşünce Kalkınma Merkezi, 2016.
- En-Necefi, Musa, Musa Fakih Hakani. **İran'daki Siyasi Dönüşümler: Din, Modernizm ve Milli Kimliğin İnşasındaki Roller**. Kays Âl Kays (çev), 1. Baskı, Beyrut: el-Hadare İslami Düşünce Kalkınma Merkezi, 2013.
- Er-Rini, Menal. **İran Toplumunun İç Kuvvetleri**. İstanbul: Siyasi ve Stratejik Araştırma Enstitüsü, 2015.
- Es-Samadi, Fatma. “Arap Devrimleri Işığında İran'ın Bölgedeki İslami Direniş Hareketleriyle İlişkisi: Hamas, İslami Cihat ve Hizbullah”, Bessam ed-Duveyhi (ED). **İran'ın Arap ve İslam Dünyası Projesi**. 1. Baskı. Amman: Daru Ammar Basım ve Dağıtım, 2013.
- Es-Samadi, Fatma. “İran ve Direniş: Siyasal Dönüşümler ve Toplum Devrimin Sloganlarına Direniyor ve Yeni Öncelikler Dayatıyor”, Azmi Beşşara, Mahcub ez-Züveyri (ED). **Araplar ve İran: Bir Tarih ve Siyaset Gözlemi**. 1. Baskı. Doha: el-Arabi Siyasi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2012.
- Es-Samadi, Fatma. **Hamas ve İslami Cihat İran'la İlişkilerini Yeniden Tanımlıyor**. Doha: el-Cezire Araştırma Merkezi, 2015.
- Ettinger, Samuel. **İslam Ülkelerindeki Yahudiler 1850-1950**. Cemal er-Rufai(Çev), Kuveyt: Âlemu'l Marife, 1995.
- Ez-Züveyri, Mahcub. “Tarih Boyunca Din ve Siyasetin Gölgesinde Araplar ve İran”, Azmi Beşşara, Mahcub ez-Züveyri (Ed). **Araplar ve İran: Bir Tarih ve Siyaset Gözlemi**. 1. Baskı. Doha: el-Arabi Siyasi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2012.
- Filiu, Jean-Pierre. **Gazze Tarihi**. Eylem Alp (Çev),1. Baskı. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2016.
- Friedrich, Kachan. **İran'ın Doğu Arap Ülkeleri ve Irak'taki Nüfuzu**. Salah Nasravi (Çev), 1. Baskı. Kahire: Uluslararası Gelecek ve Strateji Araştırmaları Merkezi, 2008.
- Gerges, Fevaz. **Arap Bölgesel Düzeni ve Süper Güçler**. Beyrut: Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, 1997.
- Ghanem, Asad. **The Palestinian-Arab Minority Israel**. New York: State University, 2001.
- Hadidi, Suphi. **Filistin Direnişi ve Hamas**. İstanbul: Dübam Yayınları, 2015.

- Hamedan, Abdulmecid. **İntifada-Uyanış Girişimi**. Ramallah: Daru't Tenvir Basım, Tercüme ve Dağıtım, 2002.
- Hamedan, Cemal. **Sömürge ve Kurtuluş Stratejisi**. 1. Baskı. Beyrut: Daru'ş Şuruk, 1983.
- Hitchcock, Mark. **Iran and Israel**. Eugene: Harvest House Publishers. 2013.
- Hatit, Emin, Hassan Abu Al-Naml, Raed Nairat, Sabri Samira, Abdel-Hamid Al-Kayyali, Abdel-Rahman Ali ve Walid Sukkariyah. **İsrail'in Gazze Şeridi'ne Saldırı Hakkında Araştırmalar**. 1. Baskı. Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2009.
- Hugues de jouvène. "Gözlem ve Siyaset", Azmi Beşşara (Ed). **Gelecekteki çalışmalar için öngörü**. 1. Baskı. Doha: el-Arabi Siyasi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2012.
- Kevserani, Vecih. "Hafıza ve Tarih Arasında Araplar ve İran", Azmi Beşşara ve Mahcub ez-Züveyri(ED). **Araplar ve İran: Bir Tarih ve Siyaset Gözlemi**. 1. Baskı. Doha: el-Arabi Siyasi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2012.
- Kivan, Memun. **İran'daki Yahudiler**. 1. Baskı. Beyrut: Bissan Basım, Yayın ve Medya, 2000.
- McNamara, Robert S, James G. Blight. **Wilson'ın Hayaleti, Hişam ed-Dücani**. Obeikan,(Çev), Riyad, 2003.
- Mesad, Nifin. **İran'da Karar Alımı ve Arap-İran İlişkileri**. 1. Baskı. Beyrut: Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, 2001.
- Michelle, Nevfel. **Arap-İran İlişkilerinin İslam Dünyasındaki Konumu, İran-Arap İlişkileri: Mevcut Yaklaşımlar ve Gelecek Ufukları**. Beyrut: Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, 1996.
- Muhammed ,Eşref. **Mısır-İran İlişkileri 2011-2016**. Kahire: Arap Demokrasi Merkezi, 2016.
- Mukallid, İsmail Sabri. **Uluslararası Siyasi İlişkiler: Usul ve Teoriler Hakkında Bir Araştırma**. Kahire: el-Akademiyye Yayınevi, 1991.
- Mukallid, İsmail. **El-Alâkât Es-Siyâsiyye Ed-Düveliyye Dirâseten fi'l Usûl ve'n Nazariyyât**. Kahire: El-Mektebe El-Akâdîmiyye, 1991.
- Mustafa, Emin. **İki Yüzyıl Arasında İran ve Filistin**. 1. Baskı, Beyrut: el-Arabi Araştırma ve Belgeleme Merkezi, 1996.
- Rezka, Yusuf. **Hamas'ın Zorlu Yolu ve Ortaklığı**. Gazze: Daru'l Erkam, 2009.
- Said, Halid, Abdulkadir Yasin. **Gazze'ye Mermi Yağdırdıklarında**. 1. Baskı. Kahire: Ceziretü'l Verd Yayınevi, 2010.

- Salah, Akil. **Hamas Hareketi ve Siyasal ve Demokratik Uygulamaları 1992-2012.** Beyrut: Arap Birliği Araştırma Merkezi, 2012.
- Salih, Muhsin, “İslami Direniş Hareketi Hamas: Tecrübe Haznesine Dair Bir Okuma 1987-2005”, **İslami Direniş Hareketi Hamas: Düşünce ve Tecrübe Üzerine Araştırmalar**, Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2015.
- Salih, Muhsin. **Hamas: Fikir ve Tecrübe Araştırmaları.** Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2015.
- Salih, Muhsin. **24 Ocak Devriminden Yaz 2014’e Kadar Mısır ve Gazze Şeridi.** Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2015.
- Salih, Muhsin. **Filistin Meselesine Dair Metodolojik Bir Çalışma.** Filistin Çalışmaları Dizisi 1, Beyrut: Arap Medya Merkezi, 2003.
- Salih, Muhsin. **Filistin Strateji Raporu (2006).** Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2007.
- Salih, Muhsin. **Filistin Strateji Raporu (2012-2013).** Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2014.
- Salih, Muhsin. **Filistin Strateji Raporu 2007.** Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2008.
- Salih, Muhsin. **Filistin Strateji Raporu 2008.** Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2008.
- Salih, Muhsin. **Strateji Raporu 2014-2015.** Beyrut: ez-Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2016.
- Samir, Ereshdi, Avad Riyad. **İmam Humeyni, Yerleşimcilik ve Siyonizm.** Şam: Daru Avad, 1999.
- Schanzes, Jonathan. **Hamas vs Fatah.** New York: Martin Press, 2008.
- Segev, Samuel. **İnan Üçgeni ve İsrail İnan ve Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Gizli İlişkiler.** Gazi es-Sa’di(Çev), 1. Baskı. Amman: Daru’l Celil, 1983.
- Shine, Sima , Anna Catranç. “İran’ın Gazze Politikası”, Anat Kates, Odi Yegel, Bendeta Berti(ED). **Gazze Şeridi Krizi: Meydan Okumaya Yanıt**, (120-115), Atlas İsrail Çalışmaları Merkezi(cev), Tel Aviv: İsrail Ulusal Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü, 2018.
- Siraceddin, Ahmed. **Bahailik ve Yeni Dünya Düzeni-Dinler Birliği-Dünya Devleti.** İkinci Bölüm, Şam: ed-Davudi Matbaası, 1994.
- Spruyt, Hendrick. **Egemen Devlet ve Rejim Değişikliği Hakkında Analiz.** Halid bin Mehdi(Çev), 1. Baskı, Beyrut: Nema Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2018.

- Segall, Michael. "The Revolutionary Guards' Qods Force – Mission Accomplished!", Shimon Shapira(ED). **Iran: From Regional Challenge to Global Threat**. Kudüs, Halkla İlişkiler Merkezi, 2012.
- Şahlub, Ferec. **Filistin Direnişi: Gelişim Aşamaları ve Gelecek Ufukları**. Riyad:Daru'l Beyan, 2014.
- Şaki, Efifa, Roni Shaked. **İslami Direniş Hareketi Hamas: Allah'a İmandan Radikalizm Yoluna**.El-Dava Yunus, Münir Mahmud(ED). Kahire: el-Ahram Kurumu, 2003.
- Taflıoğlu, Serkan. **Humeyni İran İslam Devrimi Şah Nasıl Mat Oldu**.1. Baskı, Ankara: Kripto Kitaplar, 2010.
- Udeh, Cihad. **Hizbullah ve Hamas Karşısında İran ve İsrail**. Kahire: el-Mısri Gazetecilik, Basım, Yayım, Reklam ve Dağıtım, 2009.
- Velayeti, Ali Ekber. **İran ve Filistin 1937-1978 İlişkilerin Kökenleri ve Siyasi Dönüşümler**. Salim Meşkur(Çev), Beyrut: Daru'l Hak, 1997.
- Writer, Scott. **İran'ın Hedef Alınması**. Emin el-Eyyubi(Çev), 1. Baskı, Beyrut: el-Arabiyye Bilim ve Yayınevi, 2007.
- Yasin, Abir. "İran'ın İsrail'e Karşıt Ülkelerle İlişkileri", **İran Yıllık Strateji Raporu 2000**, 1. Baskı. Kahire: Uluslararası İran Araştırmaları Merkezi, 2001.
- Yelveh, Reşid. **İran'daki Mali ve Ekonomik Yolsuzluk, Sorunlar ve Engeller**. Doha: el-Arabi Araştırma ve İnceleme Merkezi, 2013.
- Yusuf, Ahmed. **Müslüman Kardeşler ve İran İslam İnkılabı: el-Benna ve Humeyni'nin Düşüncelerindeki Devlet ve Ümmet Çekişmesi**. Gazze: Beytü'l Hikme, 2010.
- Zühre, Ata Muhammed. **İran'ın Nükleer Programı**. 1. Baskı. Beyrut: Zeytune Araştırma ve Danışmanlık Merkezi, 2015.

Sürekli Yayınlar

- Abbas, Yahya. "İslam İnkılabı'ndan Sonra İran'ın Filistin Meselesi Hakkındaki Tutumu". **Ortadoğu Meseleleri Dergisi**. S: (10), (Nisan 2004).
- Abdulahdi, Meha. "2006 Filistin Milletvekili Seçimlerinin Ardından Filistin Siyasal Sistemi". **Ortadoğu Araştırmaları Dergisi**. S: (34), (2007).
- Abdulkadir, Muhammed. "Türkiye ve İran'ın Bölgesel Rolü... Gazze Ablukası". **İran'dan Seçmeler Dergisi**. S: (103), (2009).
- Abdullah, Muhammed. "İran'ın Dış Politikası". **Uluslararası Siyaset Dergisi**. S: (138), (2010).
- Abdullah, Mutasım. "Güven ve Dışlanma Arasında Askeri Kurumlar: Devrim Muhafızları ve Ordunun İran Rejim Yapısındaki Durumuna Dair Bir Karşılaştırma". **İran Çalışmaları Dergisi**. S:(1), (Aralık 2016).
- Abdülümün, Muhammed. "İran, Komşuları ve Bölgesel Krizler". **Tercüme Araştırmalar Dizisi**. S: (24), (2006).
- Abdülümün, Muhammed. "İran-Arap İlişkilerinde İdeoloji ve Çıkar". **Ortadoğu İşleri Dergisi**. S: (8), (2003).
- Advan, Ekrem. "1937 İngiliz Krallık Peel Komisyonu Raporunda Filistin Taksim Projesi". **İslam Üniversitesi Dergisi**. C: (10), S: (1), (2002).
- Ataullah ,Ekrem. "Tarafsız Bağlamında İntifada". **Vizyon Dergisi**. S: (16), (Şubat 2002).
- Atris, Talal. "Saldırı ve Savunma Stratejisi Arasında İran'ın Projesi". **el-Müstakbel el-Arabi Dergisi**. S: (363), (2009).
- Aviad, Guy. "Hamas' Military Wing in the Gaza Strip: Development, Patterns of Activity and Forecast". **Military and Strategic Affairs**. S: (1), No: (1), (Nisan 2009).
- Ayhan, Veysel. "Ortadoğu'daki Şii-Sünni Gerginliği ve Türkiye". S: (38), C: (4), (Şubat 2012).
- Araştırma ve Medya Verilerini Analiz Merkezi**. Veri Dosyası: (2010-2011) Kasım ve Aralık Ayları Arasındaki En Önemli Wikileaks Belgeleri.
- Barzegar, Kayhan. "İran'ın Saddam Sonrası Dış Politikası". **The Washington Quarterly**. (Ocak 2010).
- Bıçen, Gürkan. "Ayetullah Humeyni'nin 1980 Öncesi Söyleminde İran İslam İnkılabı'nın Meşruiyet Temeli Olarak Siyonist Rejim Problemi". **İran Çalışmaları Dergisi**. S: (1), No: (1),(Bahar 2017).
- Doster, Barış. "Türk Dış Politikası ve Bölgesel Güç Olma Çabaları". **Ortadoğu Analiz**. C: (4), (Haziran 2012).

- Ebu Sa'da, Muhammed. "Trump'ın Kararının Ardından Filistin Yönetiminin Geleceği", İstanbul. **el-Mısri Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi**. (4 Ocak 2018).
- Ed-Debbas, Halid. "Terör Listeleri: Standart ve İlgili Taraf Sorunları-Amerika Örneği". **Ortadoğu Araştırmaları Dergisi**. S: (83), (Bahar 2018).
- El-Ezar, Muhammed. "Ellinci Yıldönümünde Filistin Hükümeti". **Filistin Çalışmaları Dergisi**. C: (11), S: (41), (Kış 2000).
- El-Gazali, Usame. " Hamas'ın Hakimiyeti Altında Filistin". **Uluslararası Siyaset Dergisi**. S: (164), (2006).
- El-Libad, Mustafa. "İran ve Filistin Meselesi: Dayanışma Duyguları ve Çıkar Hesapları". **Filistin Araştırmaları Dergisi**. C: (24), S: (94), (Sonbahar 2013).
- El-Hadesi, Muhammed. 'Suudi Arabistan-İran Arasındaki Kriz, Olasılık ve Senaryolar Semineri'. **Stratejik Düşünce Topluluğu**. İstanbul, (2016).
- Emiri, Nasır. "AB ve Washington Arasındaki Güvenlik İlişkileri – Ortadoğu, Körfez ve İran'a Dair Zimni Kavramlar". **Ortadoğu Meseleleri Dergisi**. S: (121), (2006).
- Faris, Avni. "Filistin'deki Cihatçı Selefilik". **Filistin Araştırmaları Dergisi**. C: (26), S: (101), (2015).
- Filistin Halk Kurtuluş Cephesi Merkezi Komitesi'nin yayınladığı siyasi rapor**. Körfez Savaşı. Ölçme ve Değerlendirme: Yeni Siyaset, (Mayıs 1991).
- Hacı Yusufi, Emir. "İntifadayı Destekleme Stratejisi ve Olumlu Ulusal Çıkarlar". **İran'dan Seçmeler Dergisi**. S:(21), (Nisan 2002).
- Hafez, Mohammed , Joseph M. Hatfield. "Do Targeted Assassinations Work? A Multivariate Analysis of Israel's Controversial Tactic during Al-Aqsa Uprising". **Journal Studies in Conflict & Terrorism**. S: (29), (4), (2006).
- Hamid, Menna. "İran'ın Ortadoğu'da Barış Meselesine Bakışı ve Bunun Barış Sürecine Etkisi". **İran Dosyası**. S: (1), (2001).
- Hüseyin, Ahmed. "İran ve Filistin Arasındaki Devrim İlişkileri 1968-1990". **Filistin Araştırmaları Dergisi**. C: (1), S: (1), (Sonbahar 1990).
- Hoobler, Games, Ali G. Scotten, Alireza Nader. "İran'ın Ortak Kapsamlı Çalışma Planı Karşısındaki İç Sorunları". **Rand Merkezi**, (2017).
- İdris, Muhammed. "İran ve Gazze'deki Zorlu Seçimler". **İran'da Seçmeler Dergisi**. S: (102), (2009).
- Keşek, Eşref. "İran'ın Bölgesel İttifakları". **Uluslararası Siyaset Dergisi**. S: (165), (2006).

- Kamuoyu, Yoklaması Genel Birimi. "Filistin Kamuoyunun İran'ın Dış Politikasına Karşı Yaklaşımı". **Arap Politika Dergisi**, el-Arabi Araştırma ve İnceleme Merkezi, S: 22, (Eylül 2016).
- Ramazani, R. K. "Iran's Foreign Policy: Both North and South". **Middle East Journal**. S: (46), No: (3), (Yaz 1992).
- Salih, İbrahim. "Siyonist Yapılanmayı Sarsan Savaşlar". **Müslüman Filistin Dergisi**. (1987).
- Salim, Ala. "Seyyid Muhammed Hatemi: İran İslam Cumhuriyeti'nin Üçüncü Cumhurbaşkanı". **Stratejik Değerlendirme Dergisi**. S: (60), (1997).
- Samih, Hüman. "Hamas Hareketi Milletvekili Seçimlerini Kazandı... İran'ın Yeni Rolü". **İran'dan Seçmeler Dergisi**. S: (68), (2008).
- Suveylim, Hussam. "İran-ABD-İsrail Mücadelesinin Yeni Boyutları ve Ortadoğu'ya Etkisi". **İran'dan Seçmeler Dergisi**, S: (103), (2009).
- Süleyman, Adil. "**İran'ın Bölgesel Politikasının Ekonomik Boyutları**". Kahire'de bulunan İran Araştırmaları Merkezi'ndeki seminer çalışmalarından, (17 Ocak 2007).
- Şebtay, Şay. "İsrail'in Güvenlik Anlayışı". **Stratejik Analiz**. C: (13), S: (2), (Ağustos 2010).
- Şerif, Mebruk. "Obama Yönetiminde: ABD'nin İran Siyaseti Nereye Gidiyor?". **İran'dan Seçmeler Dergisi**. S: (11), (2010).
- TİKA. "TİKA'nın Filistin'deki Faaliyet ve Projeleri". Türkiye, (2014).
- Yaymut, Halid. "İran'ın Uluslararası Kutuplaşan Jeosiyasi Çatışma Işığında Yeniden Sıfıra Dönmesi". **Türkiye Vizyon Dergisi**. C: (5), S: (2), (Yaz 2006).
- Yasin, Abir, Muhammed Cuma. **el-Fetih Örgütü ve Çözümün Görünümü**. Kahire, el-Ahram Kurumu, (2005).
- Yeğin, Abdullah. "İran'ın Sert ve Yumuşak Gücü". **Türk Vizyon Dergisi**. C: (5), S: (2), (Yaz 2006).
- Yılmaz, Cem. "İran ve Suudi Arabistan'ın Bitmeyen Bölgesel Rekabeti". **Ortadoğu Analiz**, C: (3), S: (26), (Şubat 2011).
- ZOHAR, ERAN. "The Arming of Non-State Actors in the Gaza Strip and Sinai Peninsula". **Australian Journal of International Affairs**. Vol.(69), No. (4), (2015).

Tezler

- Abedin. Roshni Elizabeth. "Iranian – Israeli Relation: From Covert Relations To Open Hostility", **Yüksek Lisans Tezi**, Georgetown Üniversitesi, Washington, 2010.
- Ahmed, Tevbe. "Filistin Meselesi Hakkında İran Politikası ve Arap Bölgesel Düzenine Yansımaları 2000 – 2009", **Doktora tezi**, Kahire Üniversitesi, 2013.

- Aliyev, Vasib. “Devrim Sonrası İnan-ABD İlişkileri (1979-1991), **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Alp, Adem. “1979 İnan İslam Devrimi ve Terörizm (1979’daki İslam Devrimi Sonrasında İnan ve Terörizm)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Avde, Nebil. “Neorealizme Göre Filistin Meselesi Hakkında İnan Dış Politikası 1948 – 2009”, **Yüksek lisans tezi**, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, 2015.
- Asl, Nasser. “1979 Sonrası İnan’ın Orta Doğu Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Ballı, Sıttıka. “Filistin Sorununda FKÖ Ve Hamas Faktörü”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ahi Evran Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Mayıs 2013.
- Biranğ, Famiği Fisali. “İnan Devrimi’nin Işığında İnan – İsrail İlişkileri”, **Yüksek lisans tezi**, University of Texas at Austin, ABD, 2010.
- Can, Hucufa. “İnan’ın Nükleer Meselesinde Müzakere Sürecinin Analizi”, **Yüksek lisans tezi**, Berağ Üniversitesi, 2015.
- Dari, Sirhan. “İnan’ın Civar Ülkelere Karşı Bölgesel Siyaseti ve Arap Dünyasına Yansıması 1990 – 2000”, **Yüksek lisans tezi**, el-Ma’hed el-Âli li’d-dirasât es-Siyasiyye ve’d-duveliyye, el-Mustansiriyye Üniversitesi, 2003.
- Ebu Racile, Samir. “Filistin-Lübnan İlişkileri ve Filistin’in Lübnan’daki Varlığı Üzerindeki Etkisi 1969-1982”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, el-Ezher Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Programı, 2010.
- Ed-Dib, Kenan. “İnan ve İsrail’in Ortadoğu’da Rol ve Statü Çatışması 2005-2015”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, el-Aksa Üniversitesi Lisansüstü Yönetim ve Siyaset Araştırma Akademisi, 2015.
- El-Medeni, Ahmed. “ABD-İnan İlişkileri ve Filistin’in İç Durumuna Etkisi 2006-2009”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazze el-Ezher Üniversitesi Siyaset Bilimleri Fakültesi, 2010.
- El-Megari, Hişam. “Filistin Direnişi ve İsrail Ulusal Güvenliğine Etkisi (1987-2010)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Al Jinan Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi, Beyrut, 2013.
- Elyeşâ, Feyser. “İsrail ve İnan: Geçmiş, Güncel ve Gelecek”, **Doktora tezi**, Georgetown Üniversitesi, ABD, 2016.
- Es-Saduni, Hasan. “1995-2005 Yılları Arasında ABD-İnan İlişkileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Arap Birliği’ne bağlı Arap Araştırmaları Enstitüsü Siyasal Çalışmalar Fakültesi, 2008.

- Eş-Şeyh, Sadık. “İslami Direniş Hareketi Hams’ın Uluslararası İlişkilerinin Gelişimi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Lisansüstü Yönetim ve Siyaset Akademisi, Diplomasi ve Uluslararası İlişkiler İhtisas Alanı, 2013.
- Ez-Zinati, Muhammed. “ Hamas Hareketinin Gazze Şeridi Yönetim Tecrübesi 2007-2013”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, el-Ezher Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi, 2013.
- Halid, el-Avamle. “İran Devrimi ve Arap Siyasi Rejimlerinin Meşruiyeti”, **Doktora tezi**, İktisat ve Siyasal Bilimler Fakültesi, Kahire Üniversitesi, 1992.
- Halid, Huthut. “Oslo Anlaşması Sonrası Filistin Meselesi Hakkında İran’ın Tutumu”, **Yüksek lisans tezi**, Ma’hed ed-Dirasât el-Arabiyye, Camiatu’d-duvel el-Arabiyye Üniversitesi, 2010.
- Hitit, Halid. “İran’ın Oslo Anlaşması Sonrası Filistin Meselesine Karşı Tutumu”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Arap Devletleri Üniversitesi Arap Çalışmaları Enstitüsü Siyaset Bilimleri Fakültesi, 2010.
- Hulvegova, Jana. “Negotiation Analysis: Nuclear Negotiation With Iran”, **Yüksek Lisans Tezi**, Charles Üniversitesi, Prag, 2015.
- Kenan, ed-Dib. “İran’ın Ortadoğu’da Rol ve Statü Çatışması 2005-2015”, **Yüksek Lisans Tezi**, Gazze, el-Aksa Üniversitesi, İdari ve Siyasi Bilimler Fakültesi, 2015.
- Kerim, Mansur. “Filistin Siyasi Düşüncesinde Direniş Kavramının Gelişimi: el-Fetih Hareketi Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, el-Ezher Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi, 2016.
- Kuznetsov, Oleg. “Political influence of Iran in the Middle East after 2003”, **Yüksek Lisans Tezi**, Masaryk Üniversitesi, Brno, 2012.
- Lakvireh, Salîha. “1947 BM Kurulu’nda Filistin Taksim Planı ve Devletlerin Tutumları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Muhammed Hudayr Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi, 2016.
- Meliha, Nebile. “Amerika’nın İran Politikası: 1945-1981”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İslam Üniversitesi Tarih ve Arkeoloji Bölümü, 2012.
- Muhammed, Sasi. “Filistin Halk Kurtuluş Cephesi’nin Filistin Halk Mücadelesindeki Rolü 1967-2001”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, el-Arabi el-Tebessi Üniversitesi, Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, 2016.
- Nasır, Ömer. “El-Fetih Hareketi: Sorunlar ve Güçlükler”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, en-Necah Milli Üniversitesi, Planlama ve Siyasi Kalkınma, 2015.
- Nasser, Kashef. “1979 Sonrası İran’ın Orta Doğu Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri”, **Doktora tezi**, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009.

- Ömer, Nazım. “Filistin İslami Cihat Hareketinin Siyasal Düşüncesi ve Siyasal Gelişimine Yansımaları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, en-Necah Milli Üniversitesi, Siyasi Planlama ve Kalkınma Fakültesi, 2008.
- Richards, Aaron Michael Craig. “ABD’ye Ortadoğu’da Stratejik Bir Tehdit Olarak İran ve ABD Üzerindeki Etkisi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Missouri Devlet Üniversitesi, 2015.
- Ruşina, Elisabeth Ebdin. “Liberal Perspektiften İsrail – İran İlişkileri”, **Yüksek lisans tezi**, Georgetown Üniversitesi, ABD, 2010.
- Serhan, Dari. “İran’ın Komşu Devletlere Yönelik Bölgesel Politikası ve Arap Ülkelerine Yansımaları 1990-2000”, **Yüksek Lisans Tezi**, Bağdat, Siyasi ve Uluslararası Çalışmalar Yüksek Enstitüsü, el-Müstansiriyye Üniversitesi, 2003.
- Şahir, İsmail. “Arap – İsrail Çatışması Hakkında İran Siyaseti”, **Yüksek lisans tezi**, Halep Üniversitesi, Suriye, 2004.
- Tevbe, Ahmed. “İran’ın Filistin Meselesi Politikası ve Arap Bölgesel Sistemi Üzerindeki Yansımaları 2000-2009”, **Doktora Tezi**, Kahire, Kahire Üniversitesi, 2013.
- Ulc, Guznetsof. “2003 Sonrası İran Siyasetinin Ortadoğu’ya Etkisi”, **Yüksek lisans tezi**, Masarik Üniversitesi, Bornu, Çekya, 2012.
- Vessali, Behrang. “Iranian – Israeli Relation In Light Of The Iranian Revolution”, **Yüksek Lisans Tezi**, Teksas Üniversitesi, Austin, 2010.
- Weisser, Alisha. “Israel and Iran: Past, Present and Future”, **master thesis**, Georgetown Üniversitesi, University the school of continuing studies ,2016.

Röportajlar

- Azzam, Macid, Gazeteci-İslami Cihat Hareketi üst düzey liderlerinden Nafiz Azzam’ın kardeşi, Filistin-İran İlişkilerinin Askeri ve Siyasal Boyutu (1996-2015) **konulu görüşme, İstanbul, 9 Temmuz 2018.**
- Ebu Dakka, Ahmed, İran Uzmanı Filistinli Araştırmacı, Filistin-İran İlişkilerinin Askeri ve Siyasal Boyutu (1996-2015) **konulu görüşme, İstanbul, 9 Temmuz 2018**
- Ebu Şerif, Nasır, İslami Cihat Hareketi İran Temsilcisi, “İran ile İslami Cihat’ın Askeri ve Siyasal İlişkileri” **konuşu görüşme, İstanbul, 22 Mart 2018.**El-Atum Nebil, İran Uzmanı Ürdünlü Araştırmacı, Filistin-İran İlişkilerinin Askeri ve Siyasal Boyutu (1996-2015) **konulu görüşme, İstanbul, 9 Temmuz 2018.**
- Kayad, Muhammed, bshh_1979@hotmail.com, Filistin-İran İlişkilerinin Askeri ve Siyasal Boyutu (1996-2015), kayedabumohammed@gmail.com , 5 Temmuz 2018
- Musevi, Ali, İranlı Araştırmacı, “Filistin-İran İlişkileri” **konulu görüşme, İstanbul, 25 Ağustos 2018.**

Sadık, Adli, Filistin Eski Büyükelçisi, Filistin-İran İlişkilerinin Askeri ve Siyasal Boyutu (1996-2015) **konulu görüşme, İstanbul, 30 Ağustos 2018.**

Yusuf, Ahmed, bshh_1979@hotmail.com, Filistin-İran İlişkilerinin Askeri ve Siyasal Boyutu (1996-2015), advyousef@outlook.com, 22 Mayıs 2018.

Diğer Yayınlar

Bin Ceddu, Gassan, “Meydanlarda” adlı programın yapımcısı, Beyrut: el-Meyadin, 26 Nisan 2013.

“Cihat Zaferi Getirecek”, 32 mm 29 dk, Gazze, Sabirin Hareketi, 2015.

“Ed-Damiri. Gazze Kassam’ın Sokağa Çıkma Yasağına Tabi ve Hamas Sabirin Hareketi’ni Destekliyor”, 56 mm 32 dk, Filistin, Vatan Haber Ajansı, 2015.

El-Menar Televizyonu, Yardım Komisyonu Filistin’deki Askeri Mevzilerde Bulunan Murabıtlara Yardım Dağıttı, 30 mm 1 dk, Lübnan, el-Menar Televizyonu, 2017.

En-Nuhale, Ziyad, “Gazze Direnişinin Silahları Özellikle İran’dan Geliyor”, 38 mm 8 dk, Lübnan, el-Menar Televizyonu, 2012.

Filistin Milletvekili Dr. Necad el-Estel’in Temmuz 2017’e Paris’te İran Direniş Topluluğu önünde yaptığı konuşma, 27 mm 6 dk, Halkın Mücahitleri Örgütü, 2017.

Halef, Kemal, “Ahmed Cibril’le Filistin’i Hatırlayın” adlı programın yapımcısı, Şam: el-Meyadin, 20 Ağustos 2016.

Halef, Kemal, İslami Cihat Hareketi Genel Sekreteri Ramazan Şallah’la Özel Bir Görüşme, Şam, el-Meyadin Televizyonu, 28 Ağustos 2015.

“Heniyeye’den İran’a: Filistin’in Sizin İçin Ne Kadar Değerli Olduğunu Biliyor ve Sizi İntifadamızı Desteklemeye Çağırıyoruz”, 46 mm 2 dk, Gazze, Kudüs Medya Ajansı, 2015.

“Gazze’deki Şii Sabirin Hareketi Milislerini Kim Finanse Ediyor”, 2 mm 7 dk, Suudi Arabistan, Safa Televizyonu, 2016.

“Gizlenen Daha Büyük – Muhammed ez-Zevari... Direnişin Pilotu”, 30 mm 49 dk, Doha, el-Cezire Kanalı, 2017.

Said, Muhammed: İran Devrim Muhafızları Gazze’den Atılan Füzelerin Yapımında ve Kullanımında Filistinli Grupları Eğittiğini İtiraf Etti, RT Televizyonu, 18mm29dk, 2021.

Stratejik Düşünce Topluluğuç **Bölgedeki Jeostratejik Durum** İstanbul: 2017.

Web Siteler

Alex, Vatanka. “The Islamic Republic's next generation of leaders: A profile of Alireza Arafı”, 6 Haziran 2021, middle east institute, <https://www.mei.edu/publications/islamic-republics-next-generation-leaders-profile-alireza-arafi> (5 Haziran 2021).

Alex, Vatanka. “The Islamic Republic's next generation of leaders: A profile of Alireza Arafı”, 6 Haziran 2020, middle east institute ,

<https://www.mei.edu/publications/islamic-republics-next-generation-leaders-profile-alireza-arafi> (5 Haziran 2021).

Amini, Gitty M. “Ortadoğu’daki Kitle İmha Silahları, Silahsızlanma Araştırmaları Merkezi, 1 Şubat 2003, <https://www.nti.org/analysis/articles/>, (12 Aralık 2018).

Arabi 21. İsrail Arafat’ın 2001’de İran’la İmzaladığı Anlaşmayı Ortaya Çıkardı, 24 Mart 2016, <https://arabi21.com/story/896997/>, (23 Temmuz 2018).

Baluşe, Hazım. el-Monitor internet sayfası, “İran Halk Cephesi’ni Mali ve Lojistik Olarak Destekliyor”, 17 Eylül 2013, <https://www.al-monitor.com/pulse/>, (22 Haziran 2018).

Cemil, Yasin. “İran’ın Filistin Meselesine Desteğinin Tarihi... Muhammed Dayf Arafat’ın (Direniş Cephesi Sur’dan Horasan’a Kadar Uzanmaktadır) Sözüünü İspat Etti... Hamas’ın Bazı Liderleri Ne Zamana Kadar Nankörlük Edecek?”, Ra’yu’l Yevm internet sayfası, 24 Ocak 2015, <https://www.raialyouth.com/?p=209210>, (1 Haziran 2018).

Eisenshtat, Michael ve Michael Nites. “En Kötü Senaryodan Sonrasının Analizi: İran’ın İsrail’in Önleyici Saldırısına Olası Tepkileri”, Haziran 2012, Washington Enstitüsü, <https://www.washingtoninstitute.org/>, (7 Ağustos 2018).

El-Abed, Abdullah. “Hamas ve İran Arasındaki İlişkinin Gerçeği”, Almoslim internet sayfası, 15 Mayıs 2011, <http://www.almoslim.net/node/146499>, (11 Aralık 2018).

El-Meyadin. Kanalı internet sayfası, Halk Cephesi-Genel Komutanlık: Devrim Muhafızları Filistin Halkını Savunan Hakkın Gücüdür, 14 Ekim 2017, <http://www.almanar.com.lb/2756609>, (25 Eylül 2018).

Es-Safedi, Nadir. “İran Filistin Yönetimi’yle Diplomatik İlişkilerini Baltalıyor... Abbas’ı 350 Kelimeyle Tehdit Ediyor”, Alkhaleej internet sayfası, 2 Ağustos 2016, <http://alkhaleejonline.net/>, (5 Haziran 2018).

Filistin el-Yevm. Karen İyeh: Arafat’ı Öldüren Gemi, 11 Aralık 2012, <https://paltoday.ps/ar/post/151150/>, (01.08.2018).

Filistin Ulusal Enformasyon Merkezi WAFA. Tünel Şehitleri, http://info.wafa.ps/ar_page.aspx?id=7630, (11 Ekim 2018).

Halid, Taşkendi. Humeyni Şirazi İhtilafı ve Velayet-i Fakîh, Middle East Eye, 13 Mart 2018 <https://middle-east-online.com> (5 Mayıs 2021)

Halid, Taşkendi. Humeyni Şirazi İhtilafı ve Velayet-i Fakîh, Middle East Eye, 13 Mart 2018, <https://middle-east-online.com> (5 Mayıs 2021)

Hamid, Salih. “İran’ın Filistin Kolu Olan Sabirin Hareketi Kimdir?”, 2 Şubat 2018, <https://www.alarabiya.net/ar/iran/2018/>, (7 Haziran 2018).

- Haşim, Adil. “İran’ın Deniz Yoluyla Husilere Silah Kaçırma Süreci Hakkında Rapor”, Post internet sayfası, 25 Ocak 2017, <https://almawqepost.net/reports/15838>, (2 Ocak 2019).
- Henderson, Simon. “İsrail ve Körfez İşbirliği Konseyi Arasında On Beş Yıl Önceki Birinci Körfez Savaşından Bu Yana İlk Kez İrtibat Kuruldu”, Sonbahar 2015, <https://www.washingtoninstitute.org/>, (9 Ekim 2018).
- İlyas, Ferras. “İran’ın Askeri Düşüncesi”, Washington Enstitüsü internet sayfası, 15 Kasım 2017, <https://www.washingtoninstitute.org/>, (11 Kasım 2018).
- İsrail İstihbarat ve Terör Bilgi Merkezi. İran’ın Filistin Terör Örgütlerine Yardımları, 7 Ocak 2013, <https://www.terrorism-info.org.il/he/20459/>, (25 Mayıs 2018).
- İsrail İstihbarat ve Terör Bilgi Merkezi. İran’ın Filistin Terörüne Desteği: Filistin İslami Cihat Hareketi’ne Bağlı Ensar Yardım Derneği Vasıtasıyla Gazze Şeridi’ndeki Terörist Ailelerine (ölü ve esirler) Gönderilen Paralar, 9 Nisan 2015, <https://www.terrorism-info.org.il/he/20803/>, (2 Ağustos 2018).
- I24 News. Mossad: İran İstihbarat Çalışmalarımızın Başında, 2 Ekim 2017, <https://www.i24news.tv/ar/>, (11 Aralık 2018).
- Kam, Ephraim. “İran’ın Suriye’ye Askeri Müdahalesi: Yeni Bir Yaklaşım”, Ulusal Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü, Stratejik Değerlendirme, C: 20, S: 2, Temmuz 2017, <https://www.inss.org.il/publication/iranian-military>, (3 Kasım 2019).
- Kerschner, Isabel. “İsrail Suriye’deki İran Hedeflerine Saldırdığını Doğruladı”, 20 Ocak 2019, <https://www.nytimes.com/2019/>, (22 Ocak 2019).
- Kuteyşat, Yaser. “Körfez-İsrail Yakınlaşması Gerçeği: Kriz mi Gerçek mi?”, 5 Ağustos 2014, <http://www.araa.ae/index>, (5 Aralık 2018).
- Levy, Elior. “İran’ın Hamas ve İslami Cihat’a 100 Milyon Dolarlık Yardımı”, Yedioth Ahronoth, 8 Mart 2018, <https://www.ynetnews.com/>, (4 Mayıs 2018).
- Muhenned, el-Azzavi. “Menheciyyetu’t-tahlil es-siyasi ve Edevâtuhu”, Merkezu’ş-Şark el-Arabi li’d-dirasât el-Hadâriyye ve’l-istiraticiyye, 14 Ekim 2014, <http://www.asharqalarabi.org.uk> (28 Mayıs 2021)
- Noga, Tarnopolsky. “Libya's missing weapons being smuggled into Gaza”, The World, October 08, 2011, <https://www.pri.org/stories/2011-10-08/libyas-missing-weapons-being-smuggled-gaza> (5 , Haziran, 2021).
- Noga, Tarnopolsky. “Libya's missing weapons being smuggled into Gaza”, The World, October 08, 2011, <https://www.pri.org/stories/2011-10-08/libyas-missing-weapons-being-smuggled-gaza> (5 , Haziran, 2021).
- Nusuh. İran Siyasal Sistemine Giriş, 2 Kasım 2016, <http://www.nusuh.org/42->, (15 Temmuz 2018).

- Recep, Ali. "Şii Sabirin Hareketi... İran'ın Gazze'deki Kolu", İslami Hareketler Platformu internet sayfası, 12 Ekim 2018, <http://www.islamist-movements.com/27906>, (30 Aralık 2018).
- Safvet, Muhammed. "Arap-İsrail Ticareti Rejimler Değişince Değişir Mi?", el-Bedil Planlama ve Stratejik Araştırma Merkezi, 12 Şubat 2017, <https://elbadil-pss.org/2017/02/12/>, (6 Haziran 2018).
- Sasapost. Hamas Finansmanını Nereden Sağlıyor?, 23 Aralık 2014, <https://www.sasapost.com/is-hamas-suffering>, (15 Mayıs 2018).
- Scott, Emma. "AB İran'ın Balistik Füze Programıyla Mücadele Etmeli", Atlantik Konseyi, 7 Ocak 2019, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/>, (18 Şubat 2019).
- SHUSHA. İran ve İsrail İlişkileri, 5 Temmuz 2015, <https://shirleyana.wordpress.com/2015/07/05/>, (22 Ağustos 2018).
- Tait Robert. "İran Suriye Nedeniyle Hamas Finansmanını Kesti", The Telegraph, 31 Mayıs 2013, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/>, (31 Ocak 2019).
- Tanter Raymond ve Ivan Sheehan. "2018 İran'a Devrim Getirecek Mi?", The National Interest, <https://nationalinterest.org/feature/>, (12 Ocak 2019).
- The Jerusalem Post. Ahmedinejad'da Filistinli Liderlere, 5 Eylül 2007, <https://www.jpost.com/Iranian-Threat/>, (11 Ağustos 2018).
- Times of Israel. Son Derece Ender Bir Buluşma, Suudi Arabistan ve İsraili Yetkililer İran'ı Ortak Düşman Olarak Tanımladı, 5 Haziran 2015, <http://ar.timesofisrael.com/-/arab-israeli-officials-reveal-iran-is-common-enemy/>, (22 Ağustos 2018).
- Zekin, Dani. "İran'ın İsrail'e Karşı Kara Finansmanı", Globes internet sayfası, 11 Mayıs 2018, <https://www.globes.co.il/>, (27 Eylül 2018).
- Zimmt, Raz. "İran'daki Protestoların Bir Yılı: Durum Değerlendirmesi", Milli Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü (INSS), 19 Aralık 2018, <https://www.inss.org.il/publication/>, (25 Aralık 2018).

EKLER

EK-1: Etik Kurulu yazısı

Evrak Tarih ve Sayısı: 16.09.2021-60445

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-60445
Konu : 37/13 Mohammed Ahmed Abu SAADA

16.09.2021

Sayın Mohammed Ahmed Abu SAADA

İlgi : Yıldırım TURAN 16.08.2021 tarihli ve 0 sayılı yazı

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığının 15.09.2021 tarihli ve 37 sayılı toplantısında alınan "13" nolu karar ile Mohammed Ahmed Abu SAADA'nın başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Bayram TOPAL
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Başkanı V.

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :BSU563LZ8S Pin Kodu :36872

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5783&eD=BSU563LZ8S&eS=60445>

Adres:Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:

sakaryauniversitesi@hs01.kep.tr

Telefon No:0264 295 50 00 Faks No:0264 295 50 31

e-Posta:ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ:www.sakarya.edu.tr

Bilgi için: Hanife Babacan

Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu

EK-1.1: Etik Kurulu Karar Yazısı

KARAR

13. Mohammed Ahmed Abu SAADA'nın " Filistin- İnan İlişkilerinin Askeri ve Siyasi Boyutu 1996-2015 " başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda Mohammed Ahmed Abu SAADA'nın " Filistin- İnan İlişkilerinin Askeri ve Siyasi Boyutu 1996-2015 " başlıklı çalışmasının Etik açıdan **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ÖZGEÇMİŞ

Muhammad Abu Saada ilk, orta ve lise öğrenimini de Filistin'de tamamlamıştır. Lisans öğrenimini Kudüs Üniversitesi'nde, Tarih ve Coğrafya alanında 2008 yılında tamamlamıştır. Yüksek lisans derecesini ise Gazze el-Ezher Üniversitesi'nden, Ortadoğu Çalışmaları alanında almıştır. Sakarya Üniversitesi'ne doktora öğrenimine 2015 yılında başlayan Abu Saada Ekim 2021'de, "Filistin İnan İlişkilerinin Siyasi ve Askeri Boyutu: 1996 - 2015" başlıklı doktora tezini başarıyla savunmuştur.

2008'den itibaren gerek Filistin'de ve gerek Filistin dışında pek çok iş deneyimine sahip olan Abu Saada'nın araştırma alanları arasında Ortadoğu'daki askeri ve güvenlik çatışmaları bulunmakta olup daha özeldir siber çatışmalara yoğunlaşmaktadır.